

અગતિય આયુબાલ ૧૯૫૧માં લેધે

જલ્લુભાઈ દલપતરામ કવેશ્વર સ્મારક ગ્રંથમાળાનો

પરિચય

સ્વર્ગસ્થ જલ્લુભાઈ દલપતરામ કવેશ્વરનાં પુત્રવધૂ બાઈ શ્રી નિર્મળા જલ્લુભાઈ કવેશ્વર તરફથી રૂ. ૧૦૦૦૦ ની રકમ પુનરાત વર્નાકુલર સોસાયટીને સન ૧૯૨૨ માં મળેલી તે અંગેની સ્મારક ગ્રંથમાળાને લગતી કલમ (૩) નીચે પ્રમાણે છે—

(જે) વ્યાજમાંથી વધેલા (કલમ અ, ઘ, અને ક પ્રમાણે ખર્ચાયા બાદ) બાકી રૂપિયામાંથી સ્વર્ગસ્થ જલ્લુભાઈ દલપતરામ કવેશ્વર સ્મારક ગ્રંથમાળા કાઢવી, તે ગ્રંથો લોકપ્રચારી વિષયો પર છનામ આપી લખાવી છપાવવા અને ચોજનાની બાબત તેમાં ચોગ્ય લખાણ કરવું, તેમજ સ્વર્ગસ્થની છત્રી મૂકવી. તેના ખર્ચો કરવું ખર્ચ ફંડના વ્યાજમાંથી કરવું. પુસ્તકો સ્વતંત્ર રીતે કે અનુવાદ રૂપે પણ કરાવવાં.

તદનુસાર સદરજૂ ફંડમાંથી નીચેનાં પુસ્તકો પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવી છે—

	પુસ્તક	કર્તા	કિંમત
૧.	અશોકચરિત્ર	શ્રી. લલિતરામ જાનુસુખરામ મહેતા	૦-૧૨-૦
૨.	આપણી કવિતાસમૃદ્ધિ	પ્રો. બળવંતરાવ દત્તાત્રયરાવ	ફોકર ૧-૦-૦
૩.	'લેટોનું' આદર્શ	નગર જા. ૧ શ્રી. પ્રાણજીવન વિશ્વનાથ	પાકે ૧-૦-૦
૪.	'લેટોનું' આદર્શ	નગર જા. ૨ શ્રી. પ્રાણજીવન વિશ્વનાથ	પાકે ૧-૦-૦
૫.	ભાવજુ, ઉદ્ધવ અને બીમ	શ્રી. રામલાલ સુનીલાલ	મોદી ૦-૧૪-૦

પ્રસ્તુત પુસ્તક સદરજૂ ગ્રંથમાળાનું છઠું પ્રકાશન છે

ગુજરાત વિદ્યાસભા
અમદાવાદ.
11 ૧-૩-૪૮

જેઠાલાલ જયજીલાલ ગાંધી
આસિસ્ટન્ટ સેક્રેટરી

અનુક્રમણિકા

L

કોપોદ્ધાત	૧-૪૮
૧. રામમહાકવિ દક્ષિણ મુનિનું આખ્યાન	૩
૨. કૃદ્ધૃત પાંચવિધિ	૧૬
૩. ગોવિન્દકૃત મામેરું	૫૨
૪. નરદકૃત દક્ષિણામૃત	૧૭
૫. વિશ્વનાથ જાનીકૃત પ્રેમપન્થી	૮૩
૬. અઘાત દક્ષિણ આખ્યાનપદ્ય	૧૧૬
૭. વૈકુંઠસકૃત રાસલીલા	૧૪૦
૮. કેસરવિમલકૃત મુજામાલા	૧૬૦
ચંદ્રીકા	૧૬૧
શુદ્ધિપત્ર	૨૦૭

૧.

૩ પાઠ્યાત

સદ્ગત દી. બા. કેશવલાલ મુવે સંપાદિત કરેલ ઈસવી સનના
 'પંદરમા શતકનાં ગ્રામીન ગૂજર્ગ કાવ્ય' ગૂજરાત વર્નાક્યુલર
 મોશાયટીએ ૧૯૨૭માં પ્રગ્રિહ કર્યા છે. આવા શતકવાર સંગ્રહો
 ભાષા, સાહિત્ય અને સંસ્કૃતના અભ્યાસમાં અનેક રીતે સહાયબૂત
 થાય છે. આથી જૂના ગૂજરાતી સાહિત્યના ઇર્ષ્યોદ્ધારનું આ કાર્ય
 આગળ ધપાવવાનું સોચાયટીએ હાંબ્યું, અને ઈસવી સનનાં સોળમા
 તથા સત્તરમા શતકનાં ગૂજરાતી કાવ્યોના સંપાદનનું કાર્ય
 અભ્યાસીઓને સોંપવામાં આવ્યું. તે અનુસાર વિવિધ વિષયો
 અને વિવિધ રચનારોલીનું પ્રતિનિધિત્વ રજૂ કરતાં સત્તરમા
 શતકનાં કાવ્યોનો એક સંગ્રહ સંપાદિત કરીને અહીં રજૂ કર્યો છે.
 ત્રીએનાં આઠ કાવ્યો એમાં લેવામાં આવ્યાં છે— મમળાંકતકૃત
 'કપિલમુનિનું આખ્યાન' (સં. ૧૬૬૦ આસપાસ), કૃદકૃત 'પાઠવ-
 વિષ્ટિ' (સં. ૧૬૭૭), ગોવિન્દકૃત 'મામેરુ' (સં. ૧૬૮૦ આસપાસ),
 નરહરિકૃત 'હરિલીલામૃત' (સ. લખત. સં. ૧૬૭૨ પહેલાં), વિશ્વનાથ
 જ્ઞાનીકૃત 'પ્રેમપત્રીસી' (સં. ૧૭૦૮ આસપાસ), અચાત દવિકૃત
 'માધવાનલ કથા' (સં. ૧૭૨૭ પૂર્વે), વૈકુંઠદાસકૃત 'રાસલીલા' (સં.
 ૧૭૪૪ પૂર્વે), અને કેસરવિમલકૃત 'સક્તમાલા' (સં. ૧૭૫૪).

આમ આ સંગ્રહ પ્રેમાનંદ પૂર્વે લગભગ અમીં સદા દરગ્યાન
 રચાયેલી તથા પ્રેમાનંદની સમસામયિક એવી કૃતિઓનું પ્રતિનિધિત્વ

૨૦૪ કરે છે. આ સંપ્રદમાં મુખ્યત્વે અપ્રસિદ્ધ દ્વંદ્વ કાવ્યો-
તેમણે અત્યાર સુધીમાં બહાર નહિ આવેલા અથવા ઓછા બહાર
આવેલા કવિઓની કૃતિઓ લેવાનો સામાન્ય નિયમ મળ્યો છે.
આથી ઈસવી સનના સત્તરમા શતકમાં થઈ ગયેલા પ્રેમાનંદના
મુપ્રસિદ્ધ પુરોગામીઓ વિષ્ણુદાસ તથા શિવદાસની લાંબીસંચર
કૃતિઓને અથવા પ્રેમાનંદના વયોવૃદ્ધ સમકાલીન (Senior
contemporary) તત્ત્વજ્ઞાની કવિ અખાના કોઈ કાવ્યને અહીં રચાવ
આપી શકાય નથી. જો કે કેસરવિમલકૃત 'સુક્રમાલા' જેવી વિશિષ્ટ
કૃતિની બાબતમાં આ નિયમ શિથિલ થયો છે. અર્થાત્ અગાઉ મુદ્રિત
યથેલી હોવા છતાં સાહિત્યના અભ્યાસીઓને લગભગ અગાત હોઈ
એ કૃતિને અહીં રચાવ આપ્યું છે. એથી એક જોઈ શકે તેવી સુન્દર
રચના પણ અહીં સંગૃહીત થાય છે.

જૂનું ગૂજરાતી સાહિત્ય જોઈતું પ્રસિદ્ધ થયું છે તે દરતા
અનેકાદ્યું હજી અપ્રસિદ્ધ પડ્યું છે. ગુણુદષ્ટિએ આપણા જૂના
લેખકો કદાચ ઝાંડું ન આપી શક્યા હોય, પરંતુ તેમનાં સર્વ
લખાણોની બાબતો, સાહિત્યનો અને પ્રગતો ઇતિહાસ ઉકેલવાની
દષ્ટિએ અસાધારણ ઉપયોગિતા છે. ગૂજરાતી લખાણો સંપૂર્ણ
વ્યુત્પત્તિકોશ તથા બ્યાકરણ પણ ત્યારે જ તૈયાર થઈ શકશે, જ્યારે
આ બધી કૃતિઓનો પદ્ધતિસર અભ્યાસ થશે.

સંપાદનની પદ્ધતિ

ઉપર્યુદ્ધત કાવ્યોનું સંપાદન મુખ્યત્વે હાર્જિસ ગૂજરાતી ગ્રંથા
તથા ગૂજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીના દરતાલિખિત ગ્રન્થસંગ્રહોમાંની
દાયપ્રતો ઉપરથી કરવામાં આવ્યું છે. બનતા સુધી એવાં કાવ્યો
લેવામાં આયાં છે કે જેમની વિશ્વગત જૂની દાયપ્રતો મળતી હોય.
એક જ પ્રવિના કોઈ કાવ્યની એક કરતાં વધારે અર્વાચીન દાયપ્રતો
મળતી હોય અને તેના જ બીજા કાવ્યના ભલે એક જ-પરંતુ

વિશ્વાસપાત્ર અને જૂની-હાથપ્રત મળતી હોય તો તે એક જ હાથપ્રત-
વાળા કાવ્યને પસંદગી આપી જે આમ જનતાં સુધી જૂની હાથપ્રતોને
આધારે જ સંપાદન કરવાનો નિયમ રાખ્યો હોવા છતાં બધાંયે
કાવ્યોની કવિના સમયની, એ સમયની નજદીકની અથવા
એકસરખી જૂની હાથપ્રતો મળે એ અસંભવિત હતું. વળી એક જ
સમયની હાથપ્રતો હોય તેમાંયે લલિતો પોતાના મૂળ પ્રતીકને
ગોળાવેલા પ્રમાણમાં વફાદાર રહ્યો હોય તે અનુસાર પણ હાથપ્રતની
ભાષા-ભૂમિકા આપણને પ્રાપ્ત થાય છે. આથી સર્વે કાવ્યો
ભાષાની દૃષ્ટિએ એક ભૂમિકા જૂન-કરતાં નથી. આ કારણે
સત્તરમા શતકની ભાષા વિષે વિગતથી ચર્ચા આ અન્યમાં કરવાનું
મુનાસબ ધામું નથી.

જે કાવ્યોની એક કરતાં વધારે હાથપ્રતો મળે છે, ત્યાં એક
પ્રતના પાઠને મુખ્ય રાખી બીજાના પાઠો ટિપ્પણમાં નોંધ્યાં છે. જ્યાં
એક જ પ્રત મળતી હોય ત્યાં ટેપીની રીતે જ અશુદ્ધ હોય તેવા
પાઠોને ટિપ્પણમાં રચાન આપી સુધારેલા પાઠોને મુખ્ય પાઠ તરીકે
નોંધ્યા છે. ઉદાહરણ તરીકે 'કપિલ મુનિનું આખ્યાન'ની પંક્તિ
૧૨૦માં 'તથ'ને બદલ સુધારેલો પાઠ 'તપ', પંક્તિ ૧૫૦માં 'અથ'ને
બદલે 'અહ', પંક્તિ ૧૭૩માં 'દથ'ને બદલે 'દહ' મુકેલ છે. આ
રીતે કેવળ અશુદ્ધિનું પરિશોધન કરવા સિવાય બીજા કોઈપણ ફેરફાર
હાથપ્રતોમાં કયો નથી. મૂળની જોડણી પણ એમની એમ રાખેલ છે.
હવે, જે તે કવિ અને કાવ્ય વિશે કંઈક વિસ્તારથી જોઈએ.

૧. રામભક્તકૃત 'કપિલમુનિનું આખ્યાન'

રામભક્તકૃત 'કપિલમુનિનું આખ્યાન' દ્વાર્જસગૃહજ્ઞરાની સમ્રાની હાથ-

૧. કેટલીક વાર એક જ કવિના એક જ પ્રબલની લગભગ એક સમય
લખાયેલી એ હાથપ્રતો એ જુદીજુદી ભાષાભૂમિકાઓ રજૂ કરે છે તે આજ
કારણથી. ઉદાહરણ તરીકે જાણજુત નવાખ્યાનની સ્ત્રી. નરવરલાલ દેસાઈની
સં. ૧૭૩૫માં લખાયેલી હાથપ્રતમાં ભાષા અર્વાચીન છે, ત્યારે એ જ કાવ્યની
સં. ૧૭૩૭માં લખાયેલી પ્રતમાં ભાષા મધ્યકાલીન મૂલતપતીની બીજા ભૂમિકા-
ભાષાજ્ઞની કાદંબરીની ભૂમિકામાં છે. (જુઓ પ્રશ્નિકાશ, પુ. ૮૬, અંક ૧માં
મારો લેખ 'જાણજુત નવાખ્યાનની એક જૂની હાથપ્રત')

પ્રત નં. ૧૦૯માંથી મળેલું છે. ગુટકારે બધાયેથી આ હાથપ્રતમાં આરંભમાં પૃ. ૧ ઉપર અખાના 'આરમાસ' (૯૮૬) લખેલા છે. પૃ. ૨ થી ૩૪ સુધી વૈદ્યકના સંસ્કૃત પ્રયોગો ગૂજરાતી અનુવાદ સાથે લખેલા છે, આ ભાગ 'સ'. ૧૭૪૭ ના વર્ષે આપાક માસે કૃષ્ણપત્રે, ૮ ભુધે' લખેલો છે એમ પૃ. ૩૪ ઉપરની પ્રતિપક્ષ ઉપરથી જણાય છે. પૃ. ૩૪ થી ૩૬ સુધી સંસ્કૃત તથા ગૂજનીમાં વૈદ્યકના પ્રયોગો આપ્યા છે. આ પછી પાનાનો નવો અંક શરૂ થાય છે, અને તેમાં પૃ. ૧ થી ૧૫ માં 'હિપલમુનિનું' આખેાન' લખેલું છે. મૂળ આ પ્રતીકનાં ૧૬ પાનાં હોવાં જોઈએ; કેમકે મને ફાર્સ સભા તરફથી ગોકલવામાં આવેલી હાથપ્રતમાં, મુદ્રિત ૩૩૧મી પંક્તિના 'રામભક્તને' એ શબ્દ સુધીનો જ. પાક મળે છે, જ્યારે ફા. ગૂ. સભાનાં હસ્તલિખિત પુસ્તકોની સૂચિ (ભાગ ૨, પૃ. ૨૨૮)માં 'રામભક્તને ચગલે ગખો ભગવાન' એમ આખી પંક્તિ ઉતારેલી છે, એટલું જ નહિ, નીચે પ્રમાણે પ્રતિપક્ષ પથ નોંધેલી છે :

હતિ, હપિહમુનીનું આશ્વન જ્ઞાનપ્રગોષ શંપુત્ત્વ ૧૧ લખનૌ કાઢારી ત્વૃણાદ કાગ્ગી સંવત ૧૭૪૮ના ભાદ્રવ શુદ્ધ ૧૨ દિને

એ ઉપરથી જણાય છે કે આ કાવ્યની નકલ સં. ૧૭૪૮ માં કરવામાં આવેલી છે. વળી મને જે રિયાતિમાં હાથપ્રત મળી છે તેમાં કાવ્યના ઉપસુકત છેલ્લા ત્રણ શબ્દો તથા આ પ્રતિપક્ષવાળું છેલ્લું પાનું નથી, તે ઉપરથી એમ ઘાગે છે કે સૂચિ તૈયાર થવા બાદ એ પાનું ફાટી બચેલું હોવું જોઈએ. સૂચિમાં જ એ સળધી નીચે પ્રમાણે નોંધ છે: "પ્રતિ જૂની તેમજ જૂનું છે છેલ્લું પાનું ફાટેલું છે. x x છેલ્લા પાના ઉપર 'શ્રી રામસ્તુતિ' ની ૧૦ કડીઓ લખેલી છે, અને તે ૯૮૬ છે. પાનું ફાટેલું હોવાથી ઉતારાય એવી નથી". પ્રતિપક્ષવાળું આ છેલ્લું પાનું પડાયા બંનત ફાટી ચલુ દરો.

આખોયે ગુરુએ જોઈ જ દાથે લખાયો છે, એમ કરતાંયર ઉપરથી જણાય છે. પૃ. ૩૪ ઉપરની તેમજ અંતિમ પૃષ્ઠ ઉપરની પુષ્પિકામાં નકલ કરનાર તરીકે 'રણુભોડ કાર્યા'નું નામ મળે છે. આ કાવ્યની ખીજ કાઈ દાયપ્રત જાણવામાં આવી નથી.

'કપિલ મુનિના આખ્યાન'ની દાયપ્રત ઇર્ષ દેવા છતાં સુવાચ્ય છે. પ્રતમાં ઝાઝી અશુદ્ધિઓ પણ નથી. લિપિ આળખોમ છે, પણ કેટલાક અક્ષરોનો મરોડ ગુજરાતી લિપિનો છે.

રામભક્તનું આ આખ્યાન 'શ્રીમદ્ ભાગવત'ના ત્રીજા સ્કંધને આધારે રચાયું છે. દ્વિતી પોતાના શબ્દોમાં જ કહીએ તો,

ત્રતીય સ્કંધે અમા તેત્રીસ નિરોપણ નિધારીય,

ચોતીસ પુઠિ નવ રથા તે કપિવ મુખિ વિસ્તારિય.

[પાંક્તિ ૮-૬]

અર્થાત્ 'શ્રીમદ્ભાગવત'ના તૃતીય સ્કંધના એવીશથી તેત્રીસ સુધીના અધ્યાયોમાં વિષયના અંશાવનાર તથા સાંખ્યશાસ્ત્રના આદિ-પ્રણેતા તરીકે સુમતિદ્ધ કપિલ મુનિએ પોતાની માતા દેવહૃતિને તત્ત્વ-જ્ઞાનનો બોધ કરી સસારમાથી રાગનો ત્યાગ કરાવ્યો, એ પ્રસંગ વર્ણવેલો છે, તેનો જ સારોદ્ધાર કરવો એકી કરે છે. અનુવાદ-કૃતિ અને સ્વતંત્ર કૃતિ એ બેની વચ્ચેનું સ્થાન આ સારોદ્ધાર લે છે. પ્રેમાનંદ પૂર્વેની સાંખ્યાનંધ આખ્યાનકૃતિઓની બાબતમાં બન્યું છે તેમ, આ કહી ઉચ્ચ કોટિનું કાવ્ય નથી તેમજ એને આપણે નિકૃષ્ટ કોટિમાં પણ મૂકી શકીશું નહિ. કાઈ પ્રકારની વર્ણન-શક્તિ કે ભાષાપ્રબુત્ત્વ આ વેળા બતાવી શકે નથી. છતાં કપિલ પ્રેમકત ઉપદેશને ઝાંઝટી ગંભીરતા અને પ્રૌઢિ લાવવાનો પ્રયાસ તેણે કર્યો છે એની ના પાડી શકાય નહિ. આખ્યાનના કથાભાગ તેમજ વર્ણન-અંશને બંને તેટલા દૃઢાવી તેણે જ્ઞાનભાગ ઉપર જ

પોતાનું 'ધ્યાન કેન્દ્રિત હયું' છે અને મૂળના ઉપદેશનો સુચારુ સાર ગૂંજરાનીમાં આપ્યો છે એ પણ તેની જ્ઞાનરસિકતા દર્શાવે છે.

૩૩૧ પદ્ધતિના આ દ્વંદ્વ દાવ્યનાં પાંચ કડવાં છે. રામ, વલ્લભ ૬૮ અને ઉચ્ચારથી પદ્મધ બાંધેલો છે. આમાં વલ્લભ કડવાનાં ઉપ-સંકારરૂપે નથી, પણ ડાળની ગરજ સારે છે એ નોંધપાત્ર છે. આ સરણિ બીજાં 'કેટલાંક જૂનાં આખ્યાનોમાં પણ જોવામાં આવે છે.'

રામભક્ત અથવા ગમ બનને સં. ૧૬૬૦ માં ભગવદ્ગીતાનો અધ્યાયવાર સાર ગૂંજરાનીમાં આપ્યો છે, તે ઉપરથી જણાય છે કે સં. ૧૬૬૦માં તે વિદ્યમાન હતો. 'દર્પણમુનિના આખ્યાન'માં રમ્યાસંવત નથી, તેમજ એમાં 'બીજાં' કાવ્યો, 'અંબરીશાખ્યાન,' 'એકાદશ રહસ્ય' તથા 'યોગચાસિદ્ધ'માં પણ રમ્યાસંવત નથી. ગમભક્તની આ પાંચ સંકારકિત કૃતિઓ છે, પણ 'ભામત દશમસ્કંધ' તથા 'રાસપંચાધ્યાયોને અને 'વિપ્ર સારસ્વત કહે રવિ રામ' એવો ઉલ્લેખ જોને માટે મળે છે તે સારસ્વત વિપ્ર રામ આ ગમભક્તથી અભિજ્ઞ હશે કે કેમ એ નક્કી કરી શકાય તેમ નથી. જો અભિજ્ઞ હોય તો એ વધુ કૃતિઓ તેના નામ ઉપર ચડે અને તે સારસ્વત જ્ઞાતજ્ઞ હતો એમ કહે. ગમભક્તનાં કાવ્યોમાં આવતા 'બટ નારાયણ વૈકુંઠ કથા કહી રે' (એકાદશ રહસ્ય) તથા 'શ્રીવિષ્ણુનાય વરન મહી શાંકરુ અમૃતઆન' (યોગચાસિદ્ધ) એવા ઉલ્લેખો ઉપરથી બટ નારાયણ કે વિષ્ણુનાય એના મુરુતું નામ કદાચ હોય એમ વિદ્વાનો માને છે.^૪ રામભક્તના છવન વિષે આ સિવાય બીજા કોઈ હકીકત મળતી નથી.

૨. ડિપ્લોમ, ભાગ ૨, પૃ. ૪૨૫

૩. એજ, પૃ. ૪૨૭

૪. એજ, પૃ. ૪૨૮

ગમતકને મુખ્યત્વે જ્ઞાન વિષય ઉપરજ કલ્પમ ચલાવી છે, અને ભગવદ્ગીતાનો અનુવાદ તો ગૂઝરાતીમાં આપનાર તે પહેલો જ છે. જ્ઞાની અખાના પુરાણામીઓમાં નરહરી અને માંડલ્યની સાથે રામભક્તનું નામ પણ યાદ રાખવા જોઈએ છે. જો કે માંડલ્યની સાથે તેની જુલના ગુણદૃષ્ટિએ નહિ, માત્ર વિષયદૃષ્ટિએ થઈ શકે એ ભાગ્યે જ કહેવું પડે એમ છે શ્રી. કેસવરામ શાસ્ત્રી કહે છે તેમ, " આ કૃતિએ જ્ઞાનમાર્ગીય મન્યોના અનુવાદોનો માર્ગ દરી આપ્યો છે," એ જ તેની મુખ્ય સેવા.

૨. કૃદ્કૃત 'પાંડર્વવિષ્ટ'

કૃદ્કૃત 'પાંડર્વવિષ્ટ'નું સંપાદન કાર્જસ ગૂઝરાતી સભાના લલિતલિખિત પુસ્તકસંગ્રહમાંના ગુટક નં. ૨૦૮ને આધારે કરવામાં આવ્યું છે. સદરજુ ગુટકમાં 'પાંડર્વવિષ્ટ' સિવાય બીજા પાંચ કાવ્યો લખાયેલાં છે. સૌથી પહેલું વિખ્યાતકૃત 'ચંદ્રલાસનુ આખ્યાન' છે, પણ ગુટકના આરંભના ૪૩ પાનાં ફાટી ગયેલાં હોવાથી ૪૪મા પાને ૧૮ મા કડવાની ૩૬ મી કડીથી કાવ્ય શરૂ થાય છે, અને ૫૬ મા પાને પૂરું થાય છે. ૬૦ થી ૬૧ પાનામાં હેવીલાસ આધર્વનું 'ઋક્મિત્તીલરણ' લખેલું છે પૃ. ૬૨ થી ૧૨૦મા પૂર્વોક્ત રામભક્ત-કૃત 'ભગવદ્ગીતા'નો પદાનુવાદ લખેલો છે; અને પૃ. ૧૨૦ થી ૧૪૭ સુધીમાં પ્રસ્તુત કાવ્ય 'પાંડર્વવિષ્ટ' ઉતારવામાં આવેલ છે. પૃ. ૧૪૭થી કોઈ અખણ્યા કવિનું 'મામેર' શરૂ થાય છે, જે પૃ. ૧૪૯ થી હાયપ્રત ગુટક હોવાને કારણે પહેલા જ કડવાની ૩૨ મી કડીથી અધૂરું રહે છે.

આખોજે ગુટક સ. ૧૭૪૧ની સાલમાં એક જ હાથે ઉતારવામાં આવેલો છે. 'પાંડર્વવિષ્ટ'ને અતે નીચે પ્રમાણે પુષ્પિત મળે છે:

હતીમી પાંડવની વગેરે ગાંધુલુ ॥ સંવત ૧૭૪૧ વર્ષે અશ્વિન પક્ષે ૮ વાર
રાત્રી ॥ લખીત શ્રીમાલી આતિ શા કીયા હરજી મહા સાગને

અમ્મપયા કવિનું 'માંગર'—૩ જે અધૂરું મળે છે તે સિવાય
બીજા કશોયેને અંતે નહીં કરનાર તરીકે આ 'કીકા' હરજીનું નામ
મળે છે. આખોયે ગુટકા તે વખતની ગૂજરાતી લિપિમાં સળંગ
માથા બાંધીને લખેલો છે. 'પાંડવવિષ્ટ'ની નકલ તત્કાલીન નેહરુ-
વિપયક વિચિત્રતાઓ બાદ કરીએ તો શુદ્ધભાવ: છે. આ સિવાય
'પાંડવવિષ્ટ'ની બીજી કોઈ નકલ હજી સુધી જાણવામાં આવેલ નથી.

ગગણકતાની જેમ રૂઢ પણ વિક્રમના સત્તરમા શતકના
ઉત્તરાર્ધમાં થઈ ગયેલો કવિ છે. 'પાંડવવિષ્ટ'ના અંતભાગમાં તેણે કહેલા

'સંવત ગોત્ર સત્યોતરં સાવધુ શુદ્ધ મગલચારિ,

નવમી નારાએલુ તણી કીગન કરી વિસ્તારિ,

જો ઉલ્લેખ ઉપરથી 'પાંડવવિષ્ટ' સં. ૧૬૭૭માં રચાયું હોવાનું.
નક્કી થાય છે. તેનું 'રુકિમણીદરશુ' સં. ૧૬૫૨માં, 'ગૃગાલકુરી'
અથવા 'સગાળશા આખ્યાન' સં. ૧૬૮૨માં તથા 'હરિશ્ચન્દ્રાખ્યાન'
મં. ૧૬૮૩માં રચાયેલ છે. આમ કવિનો જીવનકાળ તો નિશ્ચિત છે.
'રુકિમણીદરશુ'ને અંતે તે પોતાને ઔદિચ્ય અનાવિય પ્લાત્તગ
તરીકે ઓળખાવે છે અને બારડોલી પાસેનું સપા ગામ પોતાનું
વતન હોવાનું જણાવે છે. પોતાના પિતાનું નામ તે 'રુકિમણીદરશુ'ને
અંતે ગણેશ અને 'પાંડવવિષ્ટ'ને અંતે ગણપતિ આપે છે. જો બન્ને
નામોનો અર્થ એક જ છે, પણ એ એમાંનું ખરેખર કયું એક તેના

૧. કાળેસ ગૂજરાતી સમાના દસ્તાવિજિત પુસ્તકોની સવિસ્તર નામાવલિ,
ભાગ ૨, પૃ. ૬૧. આ કાવ્યના સંપાદન માટે જુઓ 'ઊર્મિ', કલ્યાણ, સં. ૧૯૬૧

૭. સગાળશા આખ્યાન (ગૂ. વ. સો.), પૃ. ૮૬ થી ૧૦૧

૮. કા. ગૂ. સ. ના દસ્તાવિજિત પુસ્તકોની નામાવલિ, ભાગ ૨, પૃ. ૨૩૨

પિતાનું નામ હતુ, અને ક્યું કેવળ જાની સરક્ષતા ખાતર મૂક્યું છે, એ નક્કી કરવું મુશ્કેલ છે.

ફૂલનું 'પાંડવાવિષ્ટિ' કાવ્ય ૧૩૬ છંદોનાર છાંપામાં લખાયેલું છે. એમાં ટૂંકો દુર્યોધનના દરબારમાં જઈ વિષ્ટિ માટે કરેલા પ્રયત્નનું વર્ણન માત્ર નથી; પરંતુ ઠેક સભાપર્વના જૂતના પ્રસંગથી માંડી મદ્રાજાગતનું યુદ્ધ તથા તેને અંતે પાંડવોના રાજ્યારોહણ સુધીનો જર્ણાંત કવિએ આ કાવ્યમાં સુસ્થિર મંદ્રેષમાં વર્ણવ્યો છે. જો કે વિષ્ટિ તથા યુદ્ધવર્ણનના પ્રસંગમાં કવિએ ઉચિત વિસ્તાર કર્યો છે. સમગ્રલાન 'ખંભાતના વિષ્ણુદાસ અને શિવદાસના વેળપ્રાબલ્યે ઢંઢાઈ બગેલા કવિઓમાનો ફૂલ એ એક કવિ છે.'^૯ આ એક જ કાવ્યમાર્પી પણ એની શક્તિઓનો સાગે એવો પરિચય મળી રહે છે. કૌરવોના દરબારમાં દુર્યોધન અને શ્રીકૃષ્ણ વચ્ચે સંવાદ, દુર્યોધન તથા તેની પત્ની અને પુત્ર વચ્ચેનો સંવાદ, અને છેવટે અદ્વાર દિવસના યુદ્ધનું વર્ણન કવિએ જુરસાદાર વાણીમાં રજૂ કર્યાં છે. જન્દોગ્યના ઉપર તેનો હાથ સારી રીતે બેઠેલો છે અને કાવ્ય એક જ જન્દમાં ગયાયેલું હોવા છતાં કવિનું બાષાપ્રભુત્વ, વેગવત અંવાદો અને ઢંઢા પણ ઉચિત વર્ણનોને લીધે કટાણજનક થઈ પડતું નથી તથા ન્યા વિમતોની જ દારમાળા રજૂ કરવાની છે એવાં રથજોએ પણ તેના કુદીબંધ સમકક્ષીનેની જેમ આ કવિ કેવળ સામાન્યતામાં સરી પડતો નથી. પોતાને 'ફૂલ મૂલ' તરીકે ઓળખાવવામાં આ કવિની નમ્રતા જ રહેલી છે.^{૧૦} 'છાંપપ શામળ ખાસ' એ ઉકિતદારા સાહિત્યપ્રસિદ્ધ બનેલ છાંપા લખનાર શામળનો આ કાવ્ય એક સારો પુરોગામી છે. જો કે ઠેક અપભ્રંશ-કાળથી માંડી શામળના સમય સુધીમાં માત્ર છાંપામાં રચાયેલાં બીજાં પણ કાવ્યો મળી આવે છે. વિનયચંદ્રચરિત્ર

૯. કવિચંદ્ર, ભાગ ૨, પૃ. ૪૦૬.

૧૦. જુઓ—'ફૂલ મૂલ કેદે હું બલી નહું' " મહત્ત્વપ્રાપ્તના અદ્રાવળાની અતિમ કીર્તિમાં—૧૧. જુ. ૨૧. ના હસ્તનિર્મિત પુસ્તકોની સચિસ્તર નામચરિત્ર, ભાગ ૨, પૃ. ૧૩૪

‘ઉપદેશમાતા કથાનકજીવન,’ ‘ખરનરગચ્છપદ્માવલીવૃત્તપદ્ધતિ’ વગેરે કાવ્યો છાપામાં છે. સં. ૧૫૬૬માં સુરતના અંગાનમે ‘લક્ષ્મીગૌરી-સંવાદ’ છાપામાં લખ્યો છે. ‘ગુણમંદલજંદ’ કારગ્રંથ, જ્યોત્ષ્ણવૃત્ત સંવત્ ૧૭૭૭-૮૮ નીમ વગેરેએ છાપાનો બહોળો પ્રયોગ કરેલો છે. ૧૮૦૫ના જ લઘુ-વયરક સમકાલીન અખાતે પણ તેનું ‘અનુભવગિનું’ છાપામાં લખ્યું છે. ફદાની જેમ છાપો પણ મધ્યકાલનો એક માન્ય સુબાષિતજન્મ હતો.

‘પાંડવવિષ્ણુ’ સિવાય બીજાં કટલાંક કાવ્યો આ કવિએ લખેલાં છે. સગાળસા તથા ચેત્રયાની લોકકથાને કાવ્યવિષય બનાવતું ‘નૃગાલપુરી’ તથા ‘રુક્મણીદરજી’ની પુગલ્યકથા ઉપરથી લખાયેલું ‘રુક્મણીદરજી’ એ અનુક્રમે લોકવાર્તા અને પુરાણકથા ઉપરથી લખાયેલાં તેનાં છાપાયેલાં કાવ્યો છે બાર-બાર કડવાંમાં લખાયેલાં આ દેહાં આખ્યાનકાવ્યો ફૂદની શક્તિનો સામે પગિચા આપે છે. ‘શુભાલપુરી’માં ‘જોડાજી કુંભાર કાકામણા ! બામણાં લેજો તારી માત’ (પૃ. ૬૮)થી શરૂ થતું એનીયાની માતાનું કુટુમ્બમય રુદ્રાંગીત અને ‘રુક્મણીદરજી’ના આદ્ય કડવામાંનું ‘રુક્મણીનું નખશિખવણું’ પ્રેમાનંદનું રમણ કડાવે છે. તેના અપ્રસિદ્ધ કાવ્યો પૈકી ‘મદલ અખાતના ચંદ્રાવળા’માં મયુરામાં ધનુર્વંશ વેળાએ મૂખ્યે કંસને ફરી દીતે માર્યો અને માતાપિતાને બંધનથી છોડાવ્યાં એ પ્રસંગ ઉપે છટાદાર ચંદ્રાવળા જંદમા વણ્યો છે. ૧૧ ‘પાંડવવિષ્ણુ’ની સાથે સંખાવી સકાએ તેનું એ કાવ્ય છે. જન્મેબદ્ધ કવિતાતેમજ દેશીબદ્ધ કવિતા ઉપર ફૂદનો હાથ એકસરખો નેડેલો હતો, એમ આ ઉપરથી જણાય છે. ‘ગોદાવરી માદાત્મ્ય’ને આધારે લખાયેલા તેના ૧૦ કડવાના

‘કપોતના આખ્યાન’માં નીચેનો પ્રસંગ નિરૂપાયેલો છે: “ગોદાવરીના તટે જંગલમાં વસતાં કપોત કુટુંબોમાંથી એક નર કપોત સિવાય બીજાં સર્વ કપોતોને વ્યાધ ઉપાડી પાંજરામાં પૂરે છે. શક્તિ-પરાયણ કપોતિનીના વહારે તેનો પતિ ચઢે છે અને જંગલમાંથી વ્યાધની કુંપરીની આસપાસ ઘાસ ગોઠવી તેને બાળે છે અને વ્યાધ પાંજરામાંથી પક્ષીઓને છોડી મૂકે છે, અને એમ કપોતની તથા તેના બચ્ચાં ઊગરે છે.” ૧૨ પાછળથી ધીરશ્યામ દ્વિવિઓએ આ વિષયનાં રસભર છંદક પદ્યબધ્ધ છે. ‘મહાદેવનો વિવાહ’ તથા ‘હરિશ્ચન્દ્રાખ્યાન’માં પણ કવિએ સુપ્રસિદ્ધ પૌરાણિક વિષયોને સ્પર્શ કર્યો છે.

દક્ષિણ ગૂજરાતની અનાવિલ જ્ઞાતિએ સો-સવાસો વર્ષમાં આપણને જે સારા કવિઓ આપ્યા છે. એક તો સં. ૧૫૧૦ આસપાસમાં થઈ ગયેલો ‘બાલચરિત’, ‘કૃષ્ણવિષ્ણુ’ વગેરેના કર્તા કાકા વશી અને બીજો ‘પાંડવવિષ્ણુ’ વગેરે સંખ્યાબધ્ધ કાવ્યોના કર્તા ફૂલ. શ્રી. ઉમાશંકર જોષીએ એક સ્થળે કહ્યું છે તેમ, અપભ્રંશ-કાળમાં અને તે પછી પણ કેટલાક સમય સુધી ગૂજરાતની સાહિત્ય-પ્રવૃત્તિનું ગુરુત્વમધ્યાબ્દુ ઉત્તર ગૂજરાત હતું. અમદાવાદમાં ગૂજરાતી સંસ્કૃત સંસ્થાએ થયા બાદ મધ્ય અને દક્ષિણ ગૂજરાતમાં પણ કવિઓ પાક્યા માક્યા. કાકા વશી, વડોદરાના વલ્લુક કવિ નાકર અને આપણે ફૂલ આ વિધાનનાં સારા ઉદાહરણો છે.

૩. ગોવિન્દકૃત ‘મામેનું’

ગોવિન્દકૃત ‘મામેનું’ સંપાદન ગૂજરાત વર્નાક્યુલર સોસાયટીના હસ્તચિખિત પુસ્તકસંગ્રહમાંની જે હાથપ્રતો ઉપરથી કરવામાં આયું છે. સરહદે જે હાથપ્રતોનું વર્ણન નીચે પ્રમાણે છે:

(૧) ગુ. વ. સો.ના હસ્તલિખિત પુસ્તકસંમદમતિ ગુટા નં. ૩૨૮. આ પ્રતનાં પહેલાં આઠ પાનાં ફાટી ગયેલાં છે. આરંભમાં લીખાતો 'હસલુગનો મદિમા' (૨મ્મા સંવત ૧૭૧૫) લખેલો છે, જે તેરમા પાને પૂરો થાય છે. અર્થાત્ આ કાવ્યનાં પહેલાં ચાર પાનાં જ માત્ર મળે છે. આ પછી પાન ૨૧ સુધીમાં અમદાવાદ પાસે રાણીપ ગામના રહેવાસી હીરાચુત દેવાનકૃત 'એકાદશી માદાત્મ્ય' લખેલું છે, જેની નકલ સં. ૧૭૪૮માં કરવામાં આવેલી છે. તે પછી ૨૨ પાનાંમાં ગોવિન્દકૃત 'મામેરા'ની નકલ મળી આવે છે; જે કે હરેક પૃષ્ઠ ઉપર અંક લખેલો નથી. 'મામેરા'ની નકલ સં. ૧૭૫૨માં લખેલી છે. તેની પુષ્પિકા નીચે પ્રમાણે છે:

હતિ શીતુસિદ્ધ મહેતાનુ માદાત્મક સંપૂર્ણ ॥ શ્રી અન્ન ॥ શ્રી ॥
સં. ૧૭૫૨ થયે ચૈત્ર શુદ્ધ ૪ શુક્ર

(૨) આ કાવ્યની બીજી નકલ ગુ. વ. સો.ના હસ્તલિખિત પુસ્તકસંમદના ગુટા નં. ૬૮૮માંથી મળે છે. જે ગુટામાં સો પહેલાં 'મામેર' લખેલું છે, પણ આરંભનાં ૨૫ પાનાં ફાટી ગયેલાં છે, આથી અપભ્રંશને ઠેક પાંચમા દડવાની અધવચ્ચમાં-૧૯૩ મી પંક્તિયાં કાવ્ય ઉપસંધાય થાય છે. ૩૩મા પાને કાવ્ય પૂરું થાય છે. અતે 'લખ્યા સંવત નથી, પણ 'મામેરા' પછી દુરંત પૃ. ૩૩ થી ૪૦ સુધીમાં ઉતારેલ નાકરકૃત 'કર્ણ' આખ્યાન'ને અતે—

હતિ શીતરક્ષઆખ્યાન સંપૂર્ણ. સં. ૧૭૨૮ના ચૈત્ર શુદ્ધ ૧ પને સોમવાર
અનુપુરી

મે પ્રમાણે પુષ્પિકા છે, તથા 'મામેરા'માં મધ્યકાલીન જૂનાગઢીની ગોપી જૂમિકાનાં રૂપો મળે છે, આથી મામેરાની નકલ [પૃ. સં. ૧૭૨૮ના અવસામાં થઈ દમે 'એમ માનવામાં દરકત [પી. દાયપ્રત ગૂજરાતી અક્ષરોમાં વાળિયાસાઈ દમે લખેલી છે, પને જૂની હોવા છતાં શુદ્ધિની બાબતમાં સં. ૧૭૫૨વાળી પ્રત પછી વિશ્વાસપાત્ર નથી.

આ ગુહ્યકાંડમાં ‘કર્ણ’ આખ્યાન’ પણી સુરદાસકૃત ‘પ્રલહાદાખ્યાન’ (માત્ર ૨૦૧ કડવાની ૧૭મી કડી સુધી), વૈકુંઠકૃત ‘હીડાલો’ તથા ગાંગાકૃત ‘ગધારાસ’ એટલાં કાવ્યો લખાયેલાં છે, જે વેદી કાષ્ઠમાં લખ્યા સંવત નથી.

નં. ૬૮૮ વાળી પ્રત જો કે જૂની છે, પણ તેમાં માત્ર છેવટની ૭૬ કડીઓ જ ઉપલબ્ધ થાય છે, આથી નં. ૩૨૮ વાળી પ્રતને મુખ્ય રાખી ૧૯૩મી પકિતથી નં. ૬૮૮વાળી પ્રતનાં પાકાન્તરો નોંધ્યાં છે.

‘મામેરુ’ લખનાર ગોવિન્દ વિશે કંઈપણ ચોક્કસ હકીકતો મળતી નથી. ગોવિન્દ નામના સંખ્યાબંધ કવિઓ ગૂજરાતમાં થઈ શકે છે. તેમાં એક ગોવિન્દનું ‘એકાદશી માહાત્મ્ય’ સં. ૧૬૮૦માં રચાયેલું મળે છે.^{૧૩} યાત્રિએ કંસારા તથા સુરતના વતની મોગસુત ગોવિન્દનું ‘સુધન્વાખ્યાન’ સં. ૧૭૦૫માં રચાયેલું છે^{૧૪} ‘મામેરુ’, ‘એકાદશીમાહાત્મ્ય’ અને ‘સુધન્વાખ્યાન’ના કર્તા જો અલિન્ન હોય- અને એમ હોવું અસંભવિત નથી-તો ‘મામેરાનો’ કર્તા વિક્રમના સત્તરમા શતકના ઉત્તરાર્ધમાં અને અઠારમા શતકના આરંભમાં વિદ્યમાન હતો, તથા તે સુરતનો વતની કંસારો હતો એમ નક્કી થઈ શકે. ‘મામેરા’ને અતે જો કે રચ્યાસંવત નથી, પણ સં. ૧૭૨૮ જેટલી જૂની હાથપ્રત મળે છે, એટલે તે પહેલાંનું કાવ્ય તો છે જ. ઉપર સૂચવેલો સમયનિર્ણય જો સ્વીકાર્ય ગણાય તો ‘મામેરા’નો રચનાદાજી વિક્રમના સત્તરમા શતકના ઉત્તરાર્ધમાં કે અઠાદમા શતકના આરંભમાં રચેર થઈ શકે.

‘સુરજદેવનો છંદ’ તથા ‘રઘુનાથજીનો વિવાહ’ (કર્તા ગોવિન્દ), ‘બાર માસ’ (કર્તા ગોવિન્દજી), ‘રુકિમણીદરણ’ તથા ‘સુભદ્રાદરણ’

૧૩. પૂર્વજાતી હાથપ્રતોના સંક્ષિપ્ત કાદી, પૃ. ૩૩

૧૪. એજ, પૃ. ૩૫, તથા કવિચરિત્ર, ભાગ ૧, પૃ. ૫૩૫

(કર્તા ગોવિન્દગમ), 'નામદમન' તથા 'ગદાદાર' (કર્તા ગોવિન્દસ) વગેરેમાં કર્તા તરીકે ગોવિન્દ નામ મળે છે અરુ.^{૧૫} પણ એ બધો જ કૃતિઓ એક જ કવિની રચના એમ લાગતું નથી. 'મામેરા'ના કર્તા આપણા કવિ ગોવિન્દને 'સુધાન્વાખ્યાન'ના કર્તા મેઘરાસુત ગોવિન્દથી અલગ ગણીએ તો શ્રીમદ્ ભાગવતનો ગૂજગતી ગદ્યાનુવાદ કરનાર ગોવિન્દ કેવલગમ, ભાવનગરના 'કોકિરની ઉત્પત્તિ' કવિન લખનાર ગોવિન્દગદવી, 'અગ્રજનાં પદો', 'આઠ વાર', 'ધ્યાન', 'સત્યસામાનું રસણું' વગેરે લખનાર પ્રીતમરાસનો સિદ્ધ બાળખેલાવાળ સાહાબુ ગોવિન્દગમ રામરામ તથા વિવિધ વિષયો ઉપર ચોટદાર ચંદાવળા હંદમાં કવિતા કરી જનાર આદિત્ય મહાસ ગોનિનો વૈખ્યવ કવિ ગોવિન્દરામ^{૧૬} એ સર્વે તેનાથી રૂપરૂતયા બિન્ન જ છે.

કુવરબાઈના મામેરાનો વિષય નરસિંહ મહેતા એવા મહાન ભક્તના જીવનને લખતો હોઈ પગપૂર્વથી ગૂજગતના કવિઓમાં ખૂબજ લોકપ્રિય છે નરસિંહ મહેતાએ પોને પણ મામેરાવિધક પદો લખ્યાં છે, અને પછીના કવિઓના વિષયવિગ્નારનો મુખ્ય આધાર એ પદોજ છે. આ પછી કાલાનુક્રમે ભક્ત કવિયત્રી મીર્ઝા બાઈનું 'નરસિંહજી કા માવરા', અંબાતનિવામી કવિ વિખ્યાસકૃત 'મેસાગી' તથા અદાવતા વચ્ચે કવિ કૃષ્ણદાસકૃત 'મેસાગી' આવે છે.^{૧૭} લગભગ દોઢસો પાંકનના વિખ્યાસના અને ૨૦૦ પંક્તિના

૧૫. નૂરુદ્દીન દવારનેની ગ્રંથલિપિ માત્ર, પૃ. ૩૪-૩૫.

૧૬. એજ, પૃ. ૩૪-૩૬.

૧૭. વિખ્યાસકૃત 'મેસાગી' શ્રી. બાનુમુખમમ મહેતાએ છપા ૫૭ તથા ૬૫નુદાહરણ 'નામિરુ' અને ૧૯૨૭ના 'સુહિપ્રસાસ'માં બદલ પોટ ૧૨ કૃષ્ણદાસકૃત 'મુદાભાગરિદ' સં. ૧૯૭૩માં રચ.ધર્મ છે (ગુરુદેવ કવિમંદિર ભાગ ૧, પૃ. ૧૪૬), એટલે તેનું 'નામિરુ' નામ એ અસ્થામા આવેલ દરો.

કૃષ્ણદાસના કાવ્યથી કંઈક વિસ્તાર કરી તે બાનેની પછી આવનારો ગોવિન્દ રહ્યો પદ્ધતિનું 'મામેરું' આવે છે. આ પછી વિક્રમના અદારમા સેકાના પૂર્વાર્ધમાં પાટણના કવિ વિશ્વનાથ જાનીએ ૭૦૮ પદ્ધતિનું 'મોસાળાચરિત્ર' લખીને કથાનકના વિસ્તાર તેમજ રસનિબંધિની દૃષ્ટિએ સારી સિદ્ધિ મેળવી છે. 'મામેરું'ના કાવ્યવિસ્તાર જે રીતે ગૂજરાતી સાહિત્યમાં વધતો આવ્યો છે તે જોતાં પણ ગોવિન્દને કૃષ્ણદાસ અને વિશ્વદાસ જાનીની વચ્ચે મૂકી શકાય છે, અને એ રીતે આપણે અગાઉ નક્કી કરેલા તેના સમયને સમર્થન મળે છે. ગૂજરાતના રસસિદ્ધ કવિ પ્રેમાનંદે 'મામેરું' લખીને પુરોગામીઓના ચોતાના ઉપરના ઋણનો બ્યાજ સાથે બદલો વાળી દીધો છે. આ સિવાય પણ દુલસીદાસ,^{૧૮} મોતીરામ,^{૧૯} વિજય (નાગર વિજયદાસથી જિજ્ઞ)^{૨૦} અને છેક છેલ્લે કવિ દયારામે આ અતિ લોકપ્રિય વિષય ઉપર કવચ ચલાવી છે દોઢસો પદ્ધતિની નાનકડી કૃતિમાં વિખણાસને તો માત્ર કથાનક જ કહી દેવાની જિનાવળ હોય એમ લાગે છે. જુદા જુદા પ્રસંગો કે વર્ણનો ખિલાવવાની અથવા પાત્રોનાં અંકિતત્વનું સ્પષ્ટરેખ નિરૂપણ કરવાની વેને દુરસદ નથી—કહો કે શક્તિ પામી નથી. કૃષ્ણદાસ અને ગોવિન્દ સુધી તો માત્ર કથાનક જ સંક્ષેપમાં રજૂ કરીને રાત્રનારી પરંપરા જોવામાં આવે છે. આમ છતાં વિજયદાસ, કૃષ્ણદાસ અને ગોવિન્દની કૃતિઓમાં વિચારો, પ્રસંગો અને વર્ણનોના એવાં રસખીજ છે, જેને વિશ્વનાથ જાનીએ તમા છેવટે પ્રેમાનંદેખિલવ્યાં છે.^{૨૧} વિજયદાસમાંથી કેટલીક

૧૮. ગૂજરાતી હાથપ્રતોની મંકવિત યાદી, પૃ. ૬૯

૧૯. જોજ, પૃ. ૧૬૨

૨૦. જોજ, પૃ. ૧૬૬

૨૧. વિજયદાસ તથા પ્રેમાનંદના જન્મનાં દુલના મારે જુઓ 'મુવાય' ડિસેમ્બર ૧૯૪૪માં મારો લેખ 'પ્રેમાનંદના મામેરું' અને વિજયદાસના મોસાળા : એક દુલના'.

પંક્તિઓ ગોવિન્દે તેમજ પ્રેમાનંદે એમ ને એમ સ્થાં લીધી છે. પ્રેમાનંદે પણ કેટલુંક વગુ અને વિચાર ગોવિન્દમાંથી લીધાં છે. નરસિંહની ભાગીનૂરી વહેણ, ઉતારાનું વર્ષુન, કુંવરગાઈના વિલાપ, દામોદર દોડી અને લક્ષ્મી શેઠાણી, કપડાં પહેરવા માટે નામર ઓઝોની હાસ્યજનક હોંસાતોંસો, અંતમાં અંતરીક્ષેથી કાપડું પકડું વગેરે પ્રસંગોનો પ્રેમાનંદે મુખીના કવિઓમાં ક્રમિક અવતાર અને વિકાસ કેમ થયો તથા એ વસ્તુ માહિત્યના અભ્યાસની દૃષ્ટિએ નોંધપાત્ર તેમજ મનોરંજક છે, પરંતુ એ વિષય ભુદોળ લેખ માગી લે તેવો વિચારી શકાય એવો એ વિશે વધુ સમય નહિ જાળીએ.

ગોવિન્દનું 'મામેગ'નો કાવ્યબંધ ૭ કડવામાં—૨૬૬ પંક્તિઓમાં બંધાયો છે. કાવ્ય તરીકે આ કૃતિની કામ ખામ તરી આવતી વિશિષ્ટતા નથી, પણ પ્રેમાનંદના એક મહત્વના પુરોજાની તરીકે આ કવિની કૃતિ અભ્યાસમાત્ર છે. નરસિંહ મહેતાની ભાગીનૂરી વહેણ (પંક્તિ ૨૫) તથા 'ગંગા માંકડ ગંગા ભુલ્યા, ત્યાં મહેતાના ઉતાગ દુઆ' એ પંક્તિઓથી પ્રેમાનંદે અમર બનાવેલ ઉતાગનો નિર્દેશ (પંક્તિ ૭૦) કવિએ માત્ર એક-એક પંક્તિમાં જ કરી દીધો છે, પણ બીજા કડવામાં કુંવરગાઈ પોતાની માતાને યાદ કરીને આફંદ કરે છે તે પ્રસંગમાં કવિએ પોતાની પુજામાંથી પરંપરાનો લાભ લીધો છે, તે સાથે એની આ પંક્તિઓની અપૃષ્ઠાપ્રેમાનંદ ઉપર પણ પડી છે આટલા નાના કાવ્યમાં પણ પાંચમા કડવામાં કુંવરગાઈના સરસંગ શ્રીઓમાં શ્રીકૃષ્ણે કપડાં વહેંચ્યાં તેનું વિચારથી વર્ષુન ક્યું છે, એની અસર પણ પ્રેમાનંદ ઉપર છે. પરંતુ ગોવિન્દ તથા તેના પુરોજાની કવિઓને મન 'મોર્ચાણું' એ એક ભક્તચાથ છે, અને તેઓ તેનું નિરૂપણ માત્ર ભક્તના જીવનનો ઈતિહાસ આપવાની દૃષ્ટિએ જ કરતા હોય છે, વિચારના જાળીએ એ ભક્તનાથને કાવ્યરૂપમાં

પરિણત કરવાનો પહેલો સફળ પ્રયત્ન કર્યો છે, પરંતુ એ કાર્યમાં અદ્વિતીય વચ્ચે તો આપણા સર્વોચ્ચ આખ્યાનર્થક પ્રેમાનંદને જ પ્રાપ્ત થયો છે.

૪. નરહરિકૃત 'હરિલીલામૃત'

શ્રી કૃષ્ણ સૂળસતી સજ્જાના હસ્તલિખિત પુસ્તકસંગ્રહમાંના ગુટકા નં. ૨૭૨ માંની નકલ ઉપરથી નરહરિકૃત 'હરિલીલામૃત'નું સંપાદન કરવામાં આવ્યું છે. સદરકુ ગુટકામાં પૃ. ૧૯-૨૬માં 'હરિલીલામૃત' લખાયેલું છે. વળી આ ગુટકામાં બીજા પણ સાખ્યાબધ કાળો અને બાકૃથી અવળાસવળી લખવામાં આવેલા છે, આથી ક્યું પહેલાં લખાયું અને ક્યું પછી એ પ્રકારનો અનુક્રમ નક્કી કરવાનું મુશ્કેલ છે 'હરિલીલામૃત' સિવાય નીચેની કૃતિઓ એમાં લખાયેલ છે-

સ કરાચાર્યકૃત અધ્યાત્મવિદ્યોપદેશ (સંસ્કૃત)

વિશ્વામિત્રકૃત મમગદ્યા (સંસ્કૃત), ઉતાર્યા સંવત ૧૭૪૩

રામસહસ્રનામ (લિંગપુરાણાન્તર્ગત-સંસ્કૃત), ઉતાર્યા સં. ૧૭૪૩

નરહરિકૃત કાંકો

„ યાનગીતા, ઉતાર્યા સંવત ૧૭૪૨

„ હરિલીલામૃત

‘હરિલીલામૃત’ને અતે પુષ્પિકા નથી, પણ “ ઇતિ શ્રી હરિલીલામૃત સંપૂર્ણ શ્રીગમ શ્રીગમ ” એટલો જ ઉદ્દેશ્ય છે; પરંતુ આ ગુટકામાંના બીજા કાવ્યો સં. ૧૭૪૨ તથા ૧૭૪૩માં ઉતારવામાં આવેલા છે, જો કે બધી કૃતિઓની નકલ એક દાથે ગઈ નથી, જુઓ પુષ્પિકાઓ-

ઇતિ શ્રીવિશ્વામિત્રવિરચિત સમગ્રસ્તોત્ર સંપૂર્ણ ॥ શુભમસ્તુ શ્રી રમણ ॥ સંવત ૧૭૪૩ વર્ષે કાર્તિક માસે શુક્ર પક્ષે સુખમી બુધવારે વિખિનું

વૈષ્ણવ બાસકદાસ સ્વામી પીતાંબરદાસ પ્રસાદાત્ ॥ શુભમસ્તુ ॥ નાગનાથ
પાનાથમ્ (‘સમરક્ષા’ની પુષ્પિકા)

ઇતિ શ્રીતિંગપુરાણે કમામદૈવસવાદે વત્તરખંડે શ્રીરામસદ્ગ્રનામ
સ્તોત્ર સંપૂર્ણ ॥ સંવત્ ॥ ૧૭૪૩ ગ્રહે કાર્તિક માસે શુક્લ પક્ષે ॥ ૧૩
ત્રયોદશી ગુરુવારે ॥ સ્વામી પીતાંબરદાસજી પ્રસાદે લિખિતં ચતુરદાસ વૈષ્ણવ ॥
(‘સમસદ્ગ્રનામ’ની પુષ્પિકા)

ઇતિ શ્રીજ્ઞાનગીતા સ્માધેઃ ॥ લિખિતં અમરદાસ વૈષ્ણવ સ્વામી
પીતાંબરદાસ પ્રસાદાત્ ॥ સમસ્ત વૈષ્ણવ સમાગમે ॥ સં. ૧૭૪૨ ॥ કાવી
શુભસ્થાને લીખનં ॥

(‘જ્ઞાનગીતા’ની પુષ્પિકા)

‘અખ્યાતભવિષ્યોપદેશ’ને અતે રીતસરની પુષ્પિકા નથી, પણ
લખ્યા સં. ૧૭૪૬ નો માત્ર નિર્દેશ છે.

પુષ્પિકાઓ ઉપરથી જણાય છે કે કોઈ વૈષ્ણવ પીતાંબરદાસના
લુહા લુહા સિધ્યોએ સં. ૧૭૪૨-૪૬ના અરસામાં આ કાવ્યોની
નકલ કરી છે. આથી ‘હરિલીલામૃત’ને અતે લખ્યા સાલ ન હોવા
છતાં તે કૃતિની નકલ પણ આજ સમયમાં થયેલી માનીએ તો દરકત
નથી. આ કાવ્યની આ સિવાય કોઈ પ્રત જણવામાં આવેલ નથી.

‘હરિલીલામૃત’ તેમજ આ ગ્રંથકર્તા ઉતારવામાં આવેલાં
ખીખાં ગૂંજરાની કાવ્યોમાં બાપા મધ્યકાલીન ગૂંજરાનીની ખીજ
બુમિકા જેવી મળે છે. અહીં સ્વરયુગ્મને સ્થાને જ લખેલો, છે,
એ ધ્યાન જેવો છે. નકલો કરનારા કં તો ઉત્તર હિન્દના છે અથવા
હિન્દુસ્તાનીની અસર નીચે આવેલા છે એમાં શંકા નથી. ‘હરિ-
લીલામૃત’માં અનેક સ્થળે ‘વ’ ને બદલે ‘બ’ લખેલો મળી આવે
છે. જેમકે, ‘ખિખિધ પ્રહારે જરતુ ખિસ્તરી’ (પંક્તિ ૧૫), ‘ખાલુ
એક દાગિનામ તે લણુ’ (પંક્તિ ૧૩૭), ‘દમ બદે બેદ’ (પંક્તિ ૧૬૦),
‘વંદાબન માદે બેહાર તે કરિ’ (પંક્તિ ૨૦૩), ‘બંદે હરિ હરિ-

જનના ચણું" (પદ્ધતિ ૩૧૧) ઇત્યાદિ. વળી પ્રતમા દિન્દીની ખીછ ગસરો
પણુ જોવામા આવે છે. 'ભક્તની રચ્ચ કહે ભગવાન' (પ. ૩૩૬),
'કર જોરી કહે નગરગિલાસ' (પ. ૩૫૬), ઇત્યાદિ. આથી એમ અનુમાન
થાય છે કે આ હાથપ્રતનો પદ્ય-તે એ જૂની ગૂજરાતીના સ્વરયુગ્મ
મઝનુ પ્રતીક કદાચ નહિ હોય, પણુ ગૂજરાતી શબ્દોને અતે મળતા
અર્ધવિવૃત એનું પ્રતીક હશે. આજે પણુ દિન્દીમાં એ તથા બોનું
વિવૃતત્વ દર્શાવવા માટે એ માત્રાઓ લખાય છે. આજ પર પગ
દેલવાક જૂની માગવાડી હાથપ્રતોમા પણુ મળે છે

નરહરિ એ મધ્યકાલીન સાહિત્યના તાની કવિઓ પૈકીનો
એક છે.

અખે કાષો ડખો, ગોપાસે કાષી ઘંરા,
નરહરિએ કાષી રાખી, જુટો કહે રિતાવા બેરા

એ-નજીવાં પાઠાન્તર સાથે ગૂજરાતના સર્વ ભાગોમા લોક-
બત્રીસીએ ચડેલા-કલામા અખો, ગોપાળ, નરહરિ અને જુટિયો એ
ચાર જ્ઞાની કવિઓના સમજાવે સાચવી રાખવામા આવેલું છે આ ચારે
કવિઓ એકજ ગુરુના શિષ્ય હતા, એમ માનનારો એક સમ્રદાય હતો,
પણુ હવેના સંશોધનોએ ચોક્કસપણે બતાવી આપ્યું છે કે એ
સમ્રદાયને વળગી રહેવાને કશા જ ઐતિહાસિક પ્રમાણો આપણી
પાસે નથી. ૨૨ અખા, નરહરિ ૬ જુટિયાએ પોતાના લખાણોમા કાઈ
ગુરુનું નામ આપ્યું નથી, જ્યારે ગોપાળના ગુરુનું નામ ચોમરાજિ
હતું, એવો ઉલ્લેખ તેના જ એક પદ્યમાથી મળે છે

નરહરિ એ અખા તથા ગોપાળનો વયોવૃદ્ધ સમકાલીન હતો.
અખા અને ગોપાળની સાહિત્યપ્રગતિ સ ૧૭૦૫મા સિદ્ધ રૂપે મળે છે,
જ્યારે નરહરિની કદાચ સર્વોત્તમ કૃતિ 'જ્ઞાનગીતા'ની રચના આવ

૨૨. જુટિયો 'અખા: એક અવ્યયન', પૃ ૫૭-૬૭ તથા 'કવિચન્દિ',
ભાગ ૨, પૃ. ૫૨૬

સં. ૧૬૭૨ જેટલી જૂની ગ્રામ ગામ છે. ૨૩ તેની 'વાસિષ્ઠ સારંગીતા' સં. ૧૬૭૪ માં તથા 'ભગવદ્ગીતા' સં. ૧૬૭૭ માં રચાયેલ છે. ૨૪ તેના 'દસ્તામલક'ને અંતે રચ્યા સાલમાં ચતકનો આંકડો ૧૭ મળે છે, એથી એનું આયુષ્ય અખાની કાવ્યપ્રવૃત્તિના મધ્યાહ્નમળ સુધી લંબાયું દરો, એમાં પણ સંકેત રહેતો નથી. નરહરિ કયી જાતિનો હતો, કયાં જન્મ્યો, કયારે મરણ પામ્યો એ વિશે કયી હકીકત મળતી નથી. તેના 'દસ્તામલક'ના અંતભાગ ઉપરથી એટલું જણાય છે કે તે કૃતિ વડોદરામાં રચાઈ હતી ૨૫

વેદાન્તવિષયક સરૂત ગ્રન્થોના નરહરિએ સગળ અને પ્રાસાદિક અનુવાદો આપ્યા છે એ તેની એક વિશિષ્ટતા છે. તેની આખાથે કાવ્યપ્રવૃત્તિમાં જ્ઞાન એ જ કવનવિષય છે. 'ભગવદ્ગીતા', 'વાસિષ્ઠ સારંગીતા', 'દસ્તામલક' તથા 'લલિતમંજરી' એ તેના અનુવાદો છે, બીજા "દરિલીલામૃત", 'પ્રબોધમંજરી', 'જ્ઞાનગીતા', 'આનંદ રાસ', 'ગોપી ઉદય સવાદ', 'કકો', 'કીર્તન', 'ભાસ' તથા 'સંતનાં લક્ષણ' એ તેના અવતાર કાવ્યો છે. ૨૬

૨૩. "સપત્ સોઠ બદોતસ મુકવ પતિ મનિવિક માસ,
૪૪ ગુપ્તસરે દવો મન્ય પુગ્નપ્રભાસ"

(ફા. જૂ. સમાજી સં. ૧૭૪૬ની દાવપ્રત, નં. ૨૩૨. આ દાવપ્રતમાં નિરિ પદી મૂક છે. જૂ. વ. શો. ની પ્રત નં. ૩૬માં 'પ્રતિપ્રદ' ત્રિપિ મળે છે. જુનું 'અવિચરિત', ભાગ ૨, પૃ. ૫૨૭)

૧૮. 'અવિચરિત', ભાગ ૨, પૃ. ૫૨૭

૨૫. મંદાર

૨૬. આ જુનિયા પૈકી 'વાસિષ્ઠ સારંગીતા' ની. છમનભાવ કે. મટેના તરફથી મળ્યામાર તથા 'પ્રબોધમંજરી' માસ તરફથી 'આદિષ' માસિના માસ ૧૯૩૩ ના અંકમાં અને 'દરિલીલામૃત' આ મંચદમાં પ્રકાશિત છે. ભાગની જુનિયા દર અપ્રસિદ્ધ છે. દાવપ્રતો મારે જુનું 'જલ્લાની દાવ-પ્રતોની સંકલિત યાદી', પૃ. ૮૬-૮૭.

‘હરિલીલામૃત’ એ નરહરિનું ૩૬૦ પદ્યોનું દૂંકું કાવ્ય છે. એનો કાવ્યખંધ યોગાધ્યયી બધાએલો છે. કવિએ પોતાનો નામોસ્ત્રેખ કાવ્યમાં દશ વાર કર્યો છે, જે પૈકી પાંચ ઉલ્લેખ તો કાવ્યની છેલ્લી સોળ પદ્યોમાં જ છે આરંભમાં ‘ચરાચરને ભરી ગ્રહેલા ‘પરાત્પર પરમાત્મા હૃદિ’ને પ્રણામ કરીને કવિ પરમાત્માના ‘લીલાઅવતાર’ની સ્તુતિ કરે છે. ૪૧ થી ૯૦ પદ્યોમાં પરમાત્માના અવતારોની સ્તુતિ કરીને કવિ કહે છે કે “અનંત લીલા, અનંત અવતાર, તે કહતા કયમ્ ન આવે પાર”, માટે સર્વાત્મભાવે હરિને ભજો. આ પછી કવિ બ્રહ્મજ્ઞાન અને બ્રહ્મજ્ઞાનીના લક્ષણ વિરતાગ્રથી વર્ણવે છે જે આપણને અખાની યાદ આપે છે. પૂર્વકાળમાં જેમણે બ્રહ્મજ્ઞાનનું અવલોકન કર્યું અને જેઓ બ્રહ્મભાવને પામ્યા એવા સ્ત્રી-પુરુષોની એક લાખી સંખ્યા કવિ આપે છે અને ઉમેરે છે કે,

હરિમુખ પામે હરિદિપ હોય, જગત સર્વ ચિદ્રૂપ તે જાય,

x

x

x

સ્વર્ગ નહિ અનેક દેવ જોઈ, હરિમુખ પામે ન રહે તેહ [પદ્ય ૨૩૫-૪૨]

પણ એ ‘હરિમુખ’ પમાય શી રીતે / તો કહે છે કે,
સતસંગે હરિમુખ પામીયે, ઇશ કહું નિહૈ શ્રેયશ્ચામિયે (પદ્ય ૨૪૬)

પદ્ય ૨૪૬થી ‘સાધુપુરુષ’ના લક્ષણ આપ્યા છે, તેમાં

નવનીતવત્ રહે જોડનુ, સાધુપુરુષ નામ તેહવડ;

બાહ્ય અભિવર્ત્ત ખવિન તે રહે, હરિ બાહ્ય અનર્થ કાઈ નવ્ય મહે

[પદ્ય ૨૫૭-૫૮]

એ પદ્યોની દૃષ્ટિ હતા અખામાં પડેલી દેખાય છે-
નવનીત સરખું હરે કામન, કહુ ન માય દેત,
આંખ માટે ગમન બધું, હરિભક્તિ દેર ખોન,
ખાતો પીતા બાલતો, દેખનો સપને સમ,

(‘અખેગીતા’, ક્રમ ૧૧)

આ પછી કવિ એને પૂર્વપદ પામવા માટે 'હરિલીલામૃત'નો અનુભવ આપત્તક હોવાનું કહે છે એ પગતપર નિરાશ બે પરમ પદનું વર્ણન થોડીક સમર્થ પતિઓ (૨૮૭-૯૬)મા કરીને કવિ કહે છે કે ભજનાનંદ ભોજવનાગ જનો ન એ પૂર્ણાનંદમાં મળ્યા છે અતમા નવધા ભક્તિનું સ્વરૂપવર્ણન કરી તથા એ ભક્તિ આચરનાગ ભક્તોનું નામસંકીર્તન કરીને ડેવટે,

નિમિત્ત માત્ર ને નરદરિદાસ, કવિ પસંદાનમ અવિનાશ ૨૭
એમ નિરક્ષિમાનિતાના વચન કહી તથા પોતાને ભક્તિ
કવિની મુજે એ માટે પરમાત્માની પ્રાર્થના કરી,
કરે તેની કહે નરદરિદાસ, મોડા અર્થાં દુરો પ્રકાશ
તેતલાવ સમમ તે ટ વા, આત્મા પરમાત્મા માટે બધાં.

(પદ્મિ ૩૧૦)

૨૭ આજ ખક્તિ નરદરિદાસની 'પ્રમોદમંજરી' (કડી ૧૩૦)માં પણ આવે છે. શ્રી હમારાકર બપો કહે છે તેમ 'અખેનીતા'ના ૪૦ મા કડવામાં અખાને સિર નિમિત્ત દેવ' છંદના દુગી અનતને' નં અખાને ગદ્યનાર નરદરિદાસ ગદ્યાર્થો પદ્મો હોય એ સંભવિત છે 'પ્રમોદમંજરી', 'હરિલીલામૃત' તથા નરદરિદાસની બીજી કૃતિઓ અખાની કૃતિઓની પુરાવાથી દરો, એમ પણ આ કવિની સમિત યાચ છે નરદરિદાસ 'સંતપક્ષ' સાથે 'અખેનીતા'નું રૂઢક સામ્ય શ્રી રૂપીએ બતાવ્યું છે 'પ્રમોદમંજરી' તથા 'હરિલીલામૃત' બંનેમાં સંતના સમાજ આવે છે. છતાં એ વિષય ઉપર 'સંતપક્ષ' નામે કડવા, પદ તથા વચ્ચે સંકૃત વ્યોજના ઉત્પાદ આપી છૂટું નબ નરદરિદાસે રચ્યું છે તે ઉપરથી તેમજ તેની હજારવટ વિચારપરિપાક વ રિ ધ્યાનમાં લઈને 'સંતપક્ષ' એ તેની પાછળની કૃતિ દરો, એવું અનુમાન શ્રી રૂપીએ કર્યું છે, ને યાચ્ય છે 'અખે', ૫. ૮૩) બીજી રીતે જોઈએ તો 'પ્રમોદમંજરી' તથા 'હરિલીલામૃત' જેવી કેટલીક પ્રારંભિક રચનાઓ નરદરિદાસે શેષાવસ્થા ઉતારી દરો, અથવા 'સંતપક્ષ' અને 'સાન પિતા' જેવા પતિવૃત્ત પ્રજાના દો તેણે કડવા તથા પદમાં વચ્ચે 'સંત'ના સંકૃત શ્લોકો આપી રચ્યું હવા દરો એવો તર્ક પણ સંકારણ લાયકો. આ રીતે 'હરિલીલામૃત' તથા 'પ્રમોદમંજરી'નો સ્વનાશ્રય સ. ૧૧૭૨ (જ્ઞાન નીલાની સ્વપ્રસાદ) પહેલાં માનવામાં આવે નથી.

એ પ્રમાણે સમાપન કરે છે.

આમ નરહરિનું 'હરિલીલામૃત' એ જ્ઞાનનું એક સ્વતંત્ર કાવ્ય છે. જ્ઞાની નરહરિને તેના લઘુવયસ્ક સમકક્ષીન તત્ત્વજ્ઞાની અખા સાથે સરખાવી શકાય એમ છે. નરહરિમાં સરલતા, પ્રસાદ અને પ્રૌદિ છે, એ રીતે તે અખા કરતાં ચંદે પણ ખરો, પરંતુ કવિતાનું જે જીવાતુષ્ટત તત્ત્વ પ્રતિભા તેની અગેક્ષાએ તે અખાની બરાબરી કરી શકે એમ નથી. અખાનું જ્ઞાન અનુભૂત છે, જ્યારે નરહરિમાં અનુભૂતિનો રણડો એટલા પ્રમાણમાં કાતે પડતો નથી. અજ્ઞાત, આ કથન નરહરિની પ્રારંભિક કૃતિઓ માટે વિશેષ તો જ્ઞાનું છે. તેની 'જ્ઞાનગીતા' તો અખાના અન્ધમણિ 'અખેર્ગીતા'ની આધારભૂત પુરોગામી કૃતિ તરીકેનું ઉચિત માન ખાતી નામ છે, અને જ્ઞાનવિષયક સમગ્ર મૂળજ્ઞાની કાવ્યોમાં પણ મહત્વનું સ્થાન ધરાવે છે. એક સામાન્ય વિધાન તરીકે તો, શ્રી. ઉમાશંકર જોષી કહે છે તેમ "અખાની કાવ્યવાણીમાં જે ચમક છે તે નરહરિમાં નથી, પણ અખાને નરહરિ જેવો પુરોગામી મળી ગયો છે અને તેના ખખા ઉપર એ જોયો છે એ વાત પણ ભૂલવાની નથી." ૨૮

મૂળરાતના જૂના જ્ઞાની કવિઓમાં માંડણ, 'અખોષપ્રકાશ'કાર બીમ (અને કદાચ રામભક્ત)ની પછી પુરતજ નરહરિ પોતાની આગવી વિશિષ્ટતાએ આમળ તરી આવે છે. ભગવદ્ગીતા અને લઘુયોગવાસિષ્ઠ જેવા ગહન ગ્રન્થોનો એ સફળ અનુવાદક છે તેમજ સ્વતંત્ર પ્રાસાદિક કવિ પણ છે. 'હરિલીલામૃત' સંભવતઃ તેની પ્રારંભિક કૃતિ હોવા છતાં કવિ તરીકેની તેની લાક્ષણિકતાનો સારો ખ્યાલ આપે છે. "નરહરિ તરફથી મૂળરાતી જાણને જે એક સેવા મળી છે તે જ્ઞાનમાર્ગીય પરિભાષાના ફેટલાય સંસ્કૃત

તેમજ ધરગયુ ચબ્દોનો આધારમાં જે બહિષ્કાર તેના તરફથી આપવામાં આવ્યો છે તે છે આમાં બીજા કાષ્ઠપિણ્ડ જુના મન્યકાર કરતાં તેનું પુરોગામિત્વ સ્પષ્ટ છે."૨૬ તત્વજ્ઞાની કવિ અખાની કાવ્યરચના પ્રવૃત્તિ જે પુરોગામીઓની કૃતિઓને પરિણામે પગપરાપુષ્ટ બનીને રિચર બ્રમિકા ઉપર ઊભી રહી શકી, તેમાં માંકણ અને નગદરિ મુખ્ય છે.૩"

૨૬. 'કવિચરિત્ર', ભાગ ૨, પૃ. ૫૩૬

૩૦. ખાસ કરીને ઇષ્ટાઓની સ્વનામા અર્થે પુરોગામી માણસોને જોઈ અનેકશઃ ઝાણી છે તેમ જ્ઞાનવિરચક ગંધીર કાવ્યોમાં એ નરદરિનો ઝાણી છે. નરદરિની 'જ્ઞાનગીતા' અને અખાની 'અખેગીતા'ની જે નાનકડી વૃથા આવી આપવામાં આવી છે તે ઉપરાંત એ વસ્તુ સ્પષ્ટતર થશે.

'જ્ઞાનગીતા' એક કડવું અને એક પદ અને વચ્ચે સંસ્કૃત શ્લોકો એ પ્રમાણે ૧૭ કડવા, ૧૭ પદ અને ૨૫ શ્લોકોમાં રચાઈ છે ૬૮૫ અને પદમાં અખેગીતા રચવામાં અખાએ મુખ્યત્વે આ ધારીત્વ અનુસર્યું હતું છે. જે કે તેણે પ્રત્યેક કડવા સાથે પદ મૂલ્યાંકન કે શ્લોકો આપવાનો નિયમ નળવ્યો નથી. 'અખેગીતા'ની રચનાના 'જ્ઞાનગીતા'ની પસંદ પ્રેરણા હતી એમાં શંકા નથી. 'જ્ઞાનગીતા'ના પ્રત્યેક કડવાને અતિ આવડતા 'કહે નગદરિ સદ્ સાક્ષી' એ શબ્દો 'અખેગીતા'માં વારંવાર આવતા 'કહે અખો સદ્ગુરો મુક્તિ'ની થાદ આપે છે. વળી 'જ્ઞાનગીતા'ના પ્રત્યેક કડવાને હોર આવડતા 'શુરમજ્જ કશ્ચ સંત સર્ગે' એ શબ્દોમાં તથા ૧૭ માં કડવાની 'એ જ્ઞાનગીતા પૂજ્ય દુષી, દરિગુરુ સંત પસાય' એ પંક્તિમાં 'અખેગીતા'ના લગભગ પ્રત્યેક કડવાને અતિ આવડતા 'હરિગુરુસંત'નો નિદેશ થાય છે. 'ભાઈ ભક્તિ જેથી પંખાણી' [અખે. ૬૦ ૧૦], 'ભાઈ ભક્તિ તે હો'ં [અખે. ૬. ૧૧] અને બીજાં અનેક સ્થળે 'અખેગીતા'માં નજરે ચડતા, વાચકને ઉદ્દેશીને થયેલા 'ભાઈ' સંબોધનનું પરપરાગત મૂળ નગદરિમાં મળે છે જેમકે—'ભાઈ, એક બુદ્ધ સખો ખરે' (૬. ૪), 'ભાઈ જીવ બ્રહ્મ છે ત્યમ' (૬. ૫), અને બીજાં કુટુંબ પ્રયોગો. આ ઉપરાંત સરખાવો નીચેના અવતરણો—

(૧) 'જ્ઞાનગીતા'.

જ્યમ કાષ્ઠ કેરી પૂતળી નવાવે મૂલધાર;
છમ આત્મા પ્રવર્તક દેહનો જન નણને નિર્ધાર. (કડવું ૧)

‘અખેત્રીતા’:

હું તો જેમ દારુકરી પૂતળી, તે ચાળા કરે અપાર;
પણ કાંઈ માંહે કાંઈ નથી, એ તો કલ્યાણે સુખપાર.

[કડવું ૧]

‘અખાના હોપા’:

જેમ કાઠની પૂતળી નાચે નરી, તે કળ સુતારે તમારે કરી;
વાળું વળડો તો વાળે તદા, પણ વળડયું ન વાળે કદા.

(૧૬૩)

(૨) ‘જ્ઞાનત્રીતા’:

તે (ન) ઉપજે ન વ્યથિત, [નય] આવે ન ભય, સ્થિતપૂરતુ અવિનાશ,
શુન્ય મા ડિ સો હે વજો, તે જ પું જ જ હા પ્ર કા શ.

(કડવું ૮)

‘અખેત્રીતા’:

સ્વે ચૈતન્યધનરાય શુન્યમાદે સોહામણે એ;
તે નાચે વાણી માંહે, તે નહિ વિશદ ને વામણે એ;
તે જાય ન આવે કર્યાણી સ્થિતપૂરતુ અવિનાશ છે એ.

(૫૬ ૧૦)

(૩) ‘જ્ઞાનત્રીતા’:

તે હરિ જોયે હરિ આમણે, નિરંતર હરિ જોય;
કહે નાહરિ હરિ ચિંતયે, સદગુરુ સંત મોય.

(૫૬ ૧૦)

‘અખેત્રીતા’:

માહરો રામ રમે છે સર્વ વિષે એમ હેતે હીસે મનઃ
હરિ કહે, એ સાંભળે કહિ, હરિને સોયે વન.

[કડવું ૧૧]

(૪) 'જ્ઞાનગીતા':

અંત સધળા યોધ રીતલ, નિજબોધ રૂરે લખાઈ;
તે અવિદ્યાને હમ છાડે, ન્યમ બુદ્ધિ કંચુકી લાગે.

'અખેગીતા':

તે ચલણ વણણ કરે ખરી, પણ અંતથી કોઠા ટળી;
તેમ જીવનમુખને રેહ ભણે, જેમ બુદ્ધિને કાંચળી.

(કડુ ૧૩)

(૫) 'જ્ઞાનગીતા':

ન્યમ સરદહાસે નીર નિરમલ, આકારા ઓપે અત્ય ઘણું;
ત્યમ ભવ દુષ વામે મહાસુખ પામે, એ ફલસંતર્કઅત્ય તળું.

(કડુ ૧૪)

'અનુભવબિન્દુ':

જેમ વર્ષાઋતુ ભય, રાદઋતુ રૂઠી દીસે,

x

x

x

વિમળ વધુ દોષ વારિ, ચતુર વિન દેખી લહે;
ચિદાકારા ચિત્તમય અખા, ધ્યાના ધ્યેય સમરસ રહે. (કડી ૧૫)

(૬) 'જ્ઞાનગીતા':

એ સાંન સમજો સંતની, સમગ્રું છે એહ;
એ સમસ્થા ભણે લહી, તે જીવનમુખ વિરેહ. (કડુ ૧૬)

'અખેગીતા':

સાને સમજે સંત સગ, પણ કર મહી નથી આલવા;
એ તો પોતે હુંકારા દે પોતાને, તો ભય મદન ઝાલવા. (કડુ ૨૩)

(૭) 'જ્ઞાનગીતા':

એ ન્યત્યબિહારી આત્મા કરે આપણપણ આનંદ;

આર્ષાં હર્ષ નૈ મધ્ય માધવ સચ્ચિદાનંદ ગોવિન્દ. (કંઠ ૧૨)

અખાતું એક પદ :

આપ તે આપનો અભીરસ ધૂંટવા છવ યઈ સિવનો વેશ હીખો.

‘અખેગીતા’ :

તો હીખો આપોપું ઝોળખી, જો સેવો હરિ-ગુરુ-સંતને. (કંઠ ૮)

(૮) ‘જ્ઞાનગીતા’ :

જાપ જપો જિહવા બ્યના, અનૈ મવણ બ્યના ચણો ધૂન્ય ;

નેત્ર બ્યના નિર્પો નિરજન, રાધિ મન સહજ સૂન્ય.

સહજ સૂન્ય મહિ સદોદિત, પરમ જ્યોત્ય પરકાસ ;

અનાહત સખડો અનુભવે મન પાઠે ત્યાહા સમાસ. (કંઠ ૧૩)

[‘જ્ઞાનગીતા’ ના કર્તાની કૃત્યતિમાં આ વખતે નરસિંહ મહેતાની,

ખતી વિણ, તેજ વિણ, સૂત્ર વિણ જો વળી,

અચળ હજો સદા અનળ હીવો ;

નેત્ર વિણ નીરમવો. રૂપ વિણ પરમવા

વણ જિહવાએ રસ સરસ પીવો.

એ પંક્તિઓ હોવા સંભવ છે]

‘અખેગીતા’ :

સદોજમાં સાધન લાગે, અણુસિંહી અનુભવ ખરો ;

વંધ્યાસુત જેમ સુખ સદાકે, અચળે રસ પીવો તરો.

સુખ વિના રૂપાન કરુ, એહેવું તે બ્રહ્મજ્ઞાન ;

અવણ વિના સખડને સુખવો, નેત્રનોહણ ધ્યાન. (કંઠ ૧૮)

(૯) ‘જ્ઞાનગીતા’ :

ચક્રાનીન તે અંતવો, જ્યહા નહી પિંડગ્રહાડ ;

નિરાહન મહાગુન્ય નાહો હરિ પરમવત્ત અખડ. (કંઠ ૧૩)

‘અખેગીતા’ :

ચક્રાનીત ચક્રને થકે, લાઈ રહે તે અણુત વસ્ત ;

અત્યુચ આસે અનંત મોટો, જિહાં નદિ ઉદે ને અસ્ત (૭૬૫ ૩૮)

[૧૦] 'જ્ઞાનગીતા':

ન્યમ કૈધેવ સિંધુ માઢે મન્ન,
ઇમ વ્યારથ ન્યમ ત્યમ યધું. (૭૬૫ ૧૪)

'અખેગીતા':

તે યથારથ નેમ તેમ યધું, પ્રાયે નેમ છે તેમ દરિ. (૭૬૫ ૬૯)
એ જાને યથો જાનણ, યથારથ નેમ તેમ યધુ એ. [૫૬ ૧૦]

[૧૧] 'જ્ઞાનગીતા':

ન્યમ આકાસ માઢે અમ્ર નાના, ઉપતે, વર્તે, સમાય ;
ઇમ વસ્તુ મઢે વિસ્વ સદા નિત્ય આવે ને ભય. (૭૬૫ ૧૫)

'અખેગીતા':

આકાસ વિરે નેમ અમ્ર નાનાં ધાર્ય, ભય પાછાં ફરી ;
નીક પીઠ ને સ્થામ ઉત્તમલ, રત્ન લાલ અનંત ;
વિચિત્ર રૂપે વિલસે વળી, ત્યાંહાજ આવે અંત.
પણ બોમ તેમનું તેમ થાને, પણ જાતાં તેમનું તેમ. [૭૬૫ ૨૧]

[૧૨] 'જ્ઞાનગીતા':

ન્યમ પાણીથી પાણી હોય. પાણી તે પાણીરૂપ ;
ઇમ નિરુણ સર્જણ પરમાત્મા સર્વે તે સત્ત્વ સ્વરૂપ. (૭૬૫ ૧૬)

'અખેગીતા':

ન્યમ તરિને તેને આમળે, પાણી તે પાણી થે વહે ;
તેમ જોડને પ્રગટે પરમાત્મા, તે માપાદેલ સહેને દહે. [૭૬૫ ૧૩]

[૧૭] 'જ્ઞાનગીતા':

અંતરન્યામી અત્યંત જોડો, તેણે કર્યો સમ્યક્ પ્રકાસ ;
નરદરિને તે નિમિત્ત દીધો, જ્યાં બીજવિલાસ [૭૬૫ ૪૦]

‘અખેગીતા’:

કહે અખો ગિરગ્નગીતા. સ્વ-સ્વરૂપ નિજ સંતને;
અખાને શિર નિમિત્ત દેડું, દબ્બા હુલી અનંતને. (કલ્પ ૪૦)

[૧૬] ‘જ્ઞાનગીતા’:

દરખાંસુ બગદ કંક, તેદના હોય રેખાંચિત અંબ.
શ્રવણે તે દશિકથા શ્રવે, જડવાયં જરે’ શુભપ્રામ.
મસ્તક નમાવે મહાપુરુષને, નયણે તે નિર્ધે’ રામ. (કલ્પ ૧૭)

‘અખેગીતા’:

મદગદ કંક ગાતે યકે, જેમાચિત હોયે માત્ર ;
હવે આસુ હેત હહે, પચ્ચ પ્રેમ કંકે પાત્ર.

X

X

X

ખાતો પીતો બિવતો ફેખતો સપણે રામ. [કલ્પ ૧૧]

‘જ્ઞાનગીતા’ ને અંતે ધન્યાશી સમમા નરહરિએ

સખી આનંદ અજ અંધ ન માય, કૃષ્ણુણ્યે કૃપા કરી એ;
મુને આખી રે નિજ મત્ય સાર, જ્ઞાનગીતા તે ભયરી એ.

એ પંક્તિઓથી સાર મળે પદ આપ્યું છે ને ‘અખેગીતા’ના પ્રાન્તે
મૂકેલા

‘અસિનચો આનંદ આજ અગોચર ગોચર હવું એ’

એ ધન્યાશીના પદ સાથે કલ્પ મળત આવે છે! એ કે આ પદમાં
અખાનું સ્વિત્વ નરહરિ ક્ત્વા અનેકસાઃ જીવ્ય કોટિનું છે. ‘જ્ઞાનગીતા’ તથા
‘અખેગીતા’ની હજી પાંચ સહમતાપૂર્વક તુલના કરતા જાણીએ કે અખાને
એ ગૌરવમય નગરોનો કેટલો પ્રાણી છે. આ દષ્ટિએ નરહરિની સર્વ
અપ્રસિદ્ધ કૃતિઓનો અસ્થાસ તથા અખા સાથે તુલના આવશ્યક છે.

૫. વિશ્વનાથ જાનીકૃત 'ત્રિમપચીશી'

વિશ્વનાથ જાનીકૃત 'ત્રિમપચીશી'નું અંગ્રાફન ગૂજરાત વર્નાક્યુલર સોમાલીના દસ્તાવિજિત પ્રમત્તસમઢના ગુટા નં. ૬૦૯માંની નકલ ઉપરથી હાલમા આપ્યુ છે મદરદુ ગુટામાં આરભમાં કાઢના અંગન નોધ જેવું પચુરણ મખાણુ છે. ત્નાર પછી પ્રેમાનકૃત 'સુદામાચાંત' તથા ૮૪ પદની હા-માળા (કિતાવાં સં. ૧૮૬૧) લખેલ છે અતે પૃ. ૩૪ થી ૫૯ સુધીમાં 'ત્રિમ-પચીશી' ઉતારેનો છે નકલ મવત ૧૮૭૩મા ચણેલી છે પુષ્પિકા નીચે પ્રમાણે છે.

કતિ શ્રીજ્ઞાનીકૃત ત્રેમપચીશ નપુરુષુ : ॥ સવત ૧૮૭૩ના વરે
ચરિત્ર શુદી ૬ પચમી સ્વીવારે મંજયે પોઢરે પદ સંપુરુષુ : ॥ પ્રત પરમાણે
હાપુ છે : ॥ લખનારે દોરા ન રેયો ॥ અરુ ખોટુ ૧૯ રેયો : ॥ ૪
શ્રાતાથલ સત છે ॥ શ્રીકૃષ્ણુ રત છે : ॥ શ્રીતા વ્યવન શ્રેયો શ્રીકૃદરી

પ્રત મ. ૧૮૭૩મા ઉતારેલી છે, એટલે પ્રમાણુમા નવી છે.
સળમ માયા આધોને સિખાઉ દેરાનાગી લિપિના આખો ગુટો
લખાયેના છે. લખાણુ શુદ્ધપ્રય છે. આ પ્રત ઉપરથી કરવામા
આવેની 'ત્રિમપચીશી' ના પ્રેસકાપી મન માન મિત્ર અખ્યા દેશવગમ
શાસ્ત્રી તરફથી મળી હતી.

વિશ્વનાથ જાનીનાં આઠ કાવ્યો 'મોસાગા ચરિત્ર', ૧ 'સનાળ-

૩'. પ્રસિદ્ધ : ૨૧ હી તાલ પારેખ સંસાતિ 'નરસે મદેનાના
આપ્યાન સાથે તથા 'જુડન કાવ્યોદન બાજ ૮ મા 'પ્રસિદ્ધ મદે-
નાના ચરિત્ર'મા 'કાવ્યનાકલ'ના નાસિદનુ આપુરે ચરિત્ર લગીની
હુનિ નોક તેમ છપાણુ છે, પાનુ એમાંનો માત્ર મેરા ૧૨ ચન્ન 'નો નાત્ર
૧૧ લગીનો છે જુઓ ૨૫. પારેખની 'નરસે મદેનાના આપ્યાન'ની
પ્રત્યવના, તથા 'ત્રિચરિત્ર' બાજ ૨ મા 'વિશ્વનાથ જાની.'

અગ્નિ ૩૨ 'પ્રેમપચીશી' અને 'આતુરીઆલીશી' ૩૩ મળે છે. એ પૈકી 'સમાજચરિત્ર'ને અતે રચનાસાલ સ. ૧૭૭૮ મળે ૬, ગ્રંથને દિવિ સં. ૧૭૦૮માં વિવિધમાન હતો એ નક્કી થાય છે. વળી 'મોસાળાચરિત્ર'ના

ગોવિન્દ કૃપાએ રૂઝ બાપ્તો પ્રેમ પાઠ્યુ દેરા.

એ ઉદ્દેશ્ય ઉપરથી તે પાઠ્યનો વતની હોય એમ સૂચિત થાય છે 'સમાજચરિત્ર' તથા 'આતુરીઆલીશી'ની માત્ર એક-એક ન-ન પાઠ્યમૂર્તિઓ મળેલી છે, તે ઉપરાંત એ પાઠ્યનો હોવા વિષેનો અત દહ થાય તે આ દિવિ પોતાનાં કાવ્યોમાં ઘણે જગે પોતાનું આપ્ત નામ નહીં આપના જાની" (કે માના) એવા માત્ર અવલોકન-નિર્દેશ કરે છે, પણ 'પ્રેમપચીશી'ના પદલા પદને અતે,

વિધનાથ નહાણ યજ્ઞ, બપેહારી રે;
નિરહિન રાખીય પાસ, જતા લેકે તાહ સી રે

એ પ્રમાણે પોતાનું નામ પણ આપે છે તેના નવા પ્રાપ્ત થયેલા કાવ્ય 'આતુરીઆલીશી'ના પદોને અતે કવિ જે રીતે પોતાની અવલોકન તેમજ નામનો નિર્દેશ કરે છે તે જોતા વિધનાથ તેજ જાની હોવા વિષે કાંઈ પણ પ્રશ્નની શકા રહેતી નથી જુઓ—

૩૨. પ્રસિદ્ધ 'સમાજચરિત્ર' (ગ્રં. વા સે.) મા

૩૩. વિધનાથની 'આતુરીઆલીશી' હમણા પહેલી વાર જાણવામાં આવી છે ૪૦ પદોમાં ગ્યાયલી એ કૃતિની એક વૃત્ત પણ જાની હામપ્રત અને પાઠ્યના માત્ર બિન શ્રી નરવચ્ચ વ દુર્ગાશ કર દવે એળી આપી છે. આલીસ પદો પૈકી એ પ્રથમા ૨૩ (વૃત્ત થા ૩૧ અક્ષર) તથા ૩૪ [૧૨૩] થી ૧૦ સુધીના પદો મળે છે, અહીં અપરિણ પદો તે ૮૦ માંથી ૧૦ જે મળે છે. કાવ્યને અતે આ રાગ નથી. પ્રતને અને લેખાર્થ સાલ ૧૧, પણ પ્રતિક્રિતિ શુદ્ધ છે અને સ. ૧૭૭૦થી આ વરણી દીધ તેમ જાણું નથી.

વિનયવચન ફૂલીયે દાખી, ચણજે મુણીને સાખા લાવી,
ન સકે લથી છાતુ તાપી, ચાંદાં જે વા નો મુખી,

—૫૬ ૨૭

અન્યા માહારી આપનો વેણુ ન કરે વાર ;
વિગ્રવનાથ-પ્રભુ સાદામુ જોઈ કવ સુમરાનુ તારુ.

—૫૬ ૨૮

રામે કરે ફૂલીઆ મહો જામણે લરિ ઝંબી,
વિગ્રવનાથ-પ્રભુની થે કલ પ્રતે ચથી.

—૫૬ ૩૦

નારી આમલ નારીનુ નાહજી ન લોલે નામ ;
વિગ્રવનાથ-પ્રભુ પ્રીતી પૂઠે લસવડની ક્યમ પાટે લામી

—૫૬ ૩૧

કાન ધોતે માહારા મુખ આજીલ, વાત કહું મન માનીછ ;
તાન્ય દિવસ પોરથે સ્નેહ તો અતિ તરમે ઇ યાંનીછ.

—૫૬ ૩૪

મુખલ એક અંબનું જોઈ તો લઈવડુ લીસે,
વિગ્રવનાથ પ્રભુ સાદામુ જોતા સર્વે ત્યહા લીસે.

—૫૬ ૩૫

સૂર્ય લગ્ય પામ્યા પરીણતમ, જાણ લો કુ દાસી રે,
વિગ્રવનાથ રાસિયો કે વાદાં અયે તો ન સકે કહી નાસી રે.

—૫૬ ૩૬

લાશ્ય કરી લલિવડની જોઈ, હુ ગોઝા તાહારી રે,
વિગ્રવનાથ રાસિયો જે બહાદુર મુદને ર મે વારી રે.

—૫૬-૩૭

ગગન વિશે અવલોકન કરતાં વારુ શા માર્ગે ?
યાત્રી શર્યા લેતા હોટે જુદાવનની વાટે.

—૫૬ ૩૮

સોમ પ્રભાત શ્રીરામ કંઈ દૂતી ચેને નરસેજ,
વિશ્વનાથ પ્રભુ પ્રેમે પાશ્વે, કોણ કોણ અમ બાશે ?

—૫૬ ૪૦

વિશ્વનાથ જાની સં. ૧૭૦૮માં વિદ્યમાન હતો, એ આપણે જોઈ ગયા ત્રાઈ વિશ્વનાથ નામે દેવિનું 'રસિકગજ' અથવા 'ગધાદૃ' ચૂવિતોદ' નામે એક દાવ્ય મળે છે, તે સં. ૧૭૬૭ માં રચાયેલું હોઈ જાની વિશ્વનાથની કૃતિ હોય એ અભવિન લાગતું નથી.^{૩૪} 'જનીમની લડાઈ' નામે એક દાવ્યની હાથપત નકલોદની કાલીનક્ષત્રી લાયબ્રરીમાં છે તેના આગળ તથા અંતના પાનાં ફાળી ગયેલા છે, પણ વચ્ચે દર્તા તરફે વિશ્વનાથનો ઉલ્લેખ મળે છે આ દાવ્યનો દર્તા પણ વિશ્વનાથ જાની હશે કે કેમ એ જાણું મરજી છે જનીમની લડાઈ દ્યારે થયેલી એની ખાત્રીઆપક માર્દિની મળે તો આ વિશે વિશેષ વિચાર થઈ શકે ખરો ૩૫

આપણા દેવિ વિશ્વનાથની 'જાની' નાવટક ઉપગી પાટખુનો નામર અથવા બાહ્યજી હશે એમ લાગે છે

એના દાખો પૈકી 'ગોસાબા ચગિન' એ નરસિંહ મસ્તાના જીવન અંગની કાવ્ય હાઈએમા કુવરબાઈના મામેરાના પ્રસંગનું અમર નિરૂપણ છે, એમાં દેવિએ કુવરબાઈના પાત્ર દ્વારા દરજ્જાનમ આન જમાવ્યો છે. મેમાનુ દોશીનું વર્ણન પ્રમાણદના

૩૪. 'રસિકગજ' કાવ્યના મંત્રમાત્રના અવગતજી—એમાં તથા તરતનો નકલ છે તે—માર્દિ જુગો 'કવિ દલપતરામ દસ્તબિખિન પુસ્તક મંદિરની સુચિ'.

૩૫ જુદા જુદા કાવ્યકોલેન, વા. ૧, પૃ. ૬૦૯-૧૦

એ પ્રસંગના વર્ણન સાથે સરખાવી શકાય એવું છે. પ્રેમાનંદ પૂર્વેની આ વિષય ઉપરની રચનાઓમાં વિશ્વનાથનું કાવ્ય અવસ્થા અમર્યાદાને આવે તેમ છે. 'સગાળચરિત્ર'માં સગાળશા અને એકેયની જાણીની લોકકથાને કવિએ આખ્યાનરૂપે ગૂંથી છે. 'ચાતુરીયાશ્રીશી'ના ૪૦ છંદોના પદોમાં કૃષ્ણ-ગોપીનું પ્રેમાસંગીત છે. 'પ્રેમપત્રીશી' એ જાગવતના કથાનકને અનુસરીને ૨૫ પદોમાં રચેલો 'ઉદ્ધવસંદેશ' છે. પ્રારંભમાં કૃષ્ણનું મન મથુરામાં કેમ માનવું નથી તે વિષે દેવકી અને વસુદેવનો સંવાદ આવે છે તથા તે પછી નંદ-યશોદા અને જન્મવાસીઓને આશ્વાસન આપવા માટે ઉદ્ધવને શ્રીકૃષ્ણ ગોકુળમાં મોકલે છે. ગોકુળમાં આવેલા ઉદ્ધવ આજળ નંદ-યશોદા અને ગોપાલનાઓ પોતાની વિરહ-વેદના વર્ણવે છે અને કૃષ્ણને કંપકાઓ પાઠવે છે. છેવટે આ ગોળાં ગ્રામવાસીઓના મુખે પ્રેમથી આશ્વર્ષ પામતા ઉદ્ધવ ગોકુળમાંથી વિદાય લે છે. આખું એ કાવ્ય કચ્છરુતો એક સુંદર નમૂનો છે. વિક્રમના સોળમા સોદાના ચતુર્જનથી માંડી યોગજીસમા રોકાના દ્વારામ મુખીના સંખ્યાખંધ કવિઓએ ઉદ્ધવસંદેશના આ કાવ્યસુખ કરુણ વિષય ઉપર અનેકાનેક કાવ્યો લખ્યાં છે, જેમાં ચતુર્જન તથા બહેદેવની 'અમરગીતા', વિશ્વનાથની 'પ્રેમપત્રીશી' તથા દ્વારામની 'પ્રેમરસગીતા' કવિતાના સાગ્ર નમૂનાઓ છે.

વિશ્વનાથ જાનીનું આ કાવ્ય વિવિધ દેસીઓમાં રચાયેલું હોઈ સારું ટાળવિવિધ રજૂ કરે છે. એનું ૧૮મું પદ આખું મજબાપામાં રચાયેલું છે. ગૂજરાતી કાવ્યોમાં વચ્ચે વચ્ચે મજબાપાનાં પદો મૂકવાનો કવિસંપ્રદાય ધણો જૂનો છે. લાલણે 'દશમ સ્કન્ધ'માં મજબાપાનું રવરચિત પદ મૂક્યું છે અને બાલણના જ સમકાલીન 'કૃષ્ણકીશકાવ્ય'ના દર્તા કાવ્યકેશવદાસે પણ પોતાની કૃતિમાં મજબાપાનાં કેટલાક સુંદર પદો મૂક્યાં છે.

કેટલેક રચને અંબુઃ અર્થબોધ પણ થઈ શકેતા નથી. ૩૬૯મી પંક્તિ પછી કથાનકની કેટલીક પંક્તિઓ લુપ્ત થઈ ગઈ હોય એમ લાગે છે. છતાં એક જનપ્રસિદ્ધ કથાનક પરત્વે સામળ પૂર્વે લખાયેલી એક લોકવાર્તા તરફ આ કૃતિનું મહત્ત્વ હોઈ આ સંબંધમાં તે લીધી છે. મોસાવટીના સંપ્રદમાની પ્રત ત્રિવાય તેની બીજી ગાઈ પ્રત જાણવામાં આવી નથી.

માધવાનલ-કામકંદલાની મૃગારરમપ્રચુર કથા આપણા જૂના સાહિત્યમાં પ્રસિદ્ધ છે. જ્ઞાનંદધર્મકૃત સંસ્કૃત 'માધવાનલાખ્યાન' (જેનાં 'માધવાનલચરિત્ર', 'માધવાનલનાટક' તથા 'માધવાનલકથા' એવાં પણ નામો મળે છે) નામે ગદ્યપદ્યાત્મક કૃતિ ખૂબ પ્રચાર પામેલી છે અને ગૂજરાતભરમાંથી તેની અંખ્યાલય દ્વારા પ્રતો મળે છે. ગૂજરાતીના લલચુલાળી એની સંસ્કૃત ભાષા એ કૃતિ ગૂજરાતમાં રચાઈ હોવાનો પ્રગવો આપી દે છે. રચનાગ્ના નામ વગરની આ વિષયની એક-એ જાન કૃતિઓ પણ જોવામાં આવે છે.

ગૂજરાતીમાં આ વિષય ઉપર સૌથી જૂની રચના આમોદના કાવરથ દવિગણપતિએ સં. ૧૫૭૪માં લખેલી મળે છે. ૨૫૦૦ કુદાનું આ સુદીર્ઘ કાવ્ય જેમ એ પછીની સર્વ રચનાઓ કરતાં લાંબું છે તેમ રસદષ્ટિએ પણ શ્રેષ્ઠ છે. સં. ૧૬૧૬માં જૈન દવિ કુસલજાને 'માધવાનલકામકંદલા ચોપાઈ' રચી છે તેની પાંચ પુષ્ટળ દ્વારા પ્રતો મળે છે. જૈન દવિએ એમાં મૃગારમાન ગાથાં છતાં, પોતાના નિયમ મુજબ, અતે સીત્તર્થદામાં કૃતિને ઘટાવી છે. આપણી 'માધવાનલ કથા'—જે ઘણે જાગે વૈદિક દવિની જ કૃતિ છે—આ પછી આવે છે, કેમકે એની દ્વાયપ્રત સં. ૧૭૨૭માં લખાયેલી છે, એટલે ત્યાર પહેલાં તે એ રચાઈ હોવી જોઈએ. જો કે એનું લાપાંગ્વર જોતાં એનો રચનાકાળ સં. ૧૬૫૦ પહેલાં

તો નહિજ હોય. કવિ દામોદરકૃત રચાસાલ વગરની 'માધવા-
નલકથા' મળે છે, જેની હાથપ્રત સં. ૧૭૩૭માં લખાયેલી છે. ૪૬
આ પછી શામળભાટે 'સિંહાસનબત્રીસી'માં ૨૬મી પૂતળીની
વાર્તા તરીકે 'માધવાનલની વાર્તા' મૂકી છે. જૂના કવિઓમાં
આ વિષય ઉપર શામળભટ્ટની કૃતિ છેલ્લી જ છે.

જૂના સમયમાં વિદગ્ધ વર્ગમાં માધવાનલની વાર્તા ખૂબ
લોકપ્રિય હતે એમ લાગે છે, કારણ સં. ૧૭૦૬ માં રચાયેલ
'રૂપસુંદરકથા'ના મંગલાચરણમાં જ માધવ-કામકંદલાનો નીચે
પ્રમાણે માનભેર ઉલ્લેખ છે:

માધવાનલ વિષે રકત કામા,
ધન્ય તે ચતુર સુંદર રામા,
વન્દુઃખ વગિહી તણું પામ્યા,
હયતા તે વધી ફરી મુખ પામ્યા.

માધવાનલની વાર્તા એક જ પરંપરા પ્રમાણે ચાલી આવેલી
જણાય છે.

આ સંપ્રદાય લેવાગે ૧ 'માધવાનલકથા' તો દ્વંદ્વ કથાસાર
નીચે પ્રમાણે છે :

“ સરસ્વતી અને નાચુપતિને પ્રણામ કરીને કવિ કહે છે કે—
પુષ્પાવલી નગરીમા ગોપીચંદ્ર નામે ગણ હતો. એ નગરમા અદ્વારે

૪૬. કાચકથા મણુપતિ ॥ 'માધવાનલ કામકંદલા પમંધ' તો મન્દુલામ મળ
મુદરે સંપાદિત કર્યો છે. જુનું તે ગાયકવાડજી જોરિવંદત્વ સિનેડ (નં. ૬૩)
મા છપાયેલ છે. એ જ ગાંધીના પત્રિકામાં મસ્દુલ 'માધવાનવાખ્યાન',
કુશલનાભની 'માધવાનકામકંદલા ચોખ્ખા' તથા દામોદરકૃત 'માધવાનવ
કથા' છપાયાં છે. કુશલનાભનું કાવ્ય આ પહેલાં 'આનંદકાવ્યમંદાદિત્રિ'
મોકિત ૭ માં છપાયેલ છે. જૂના કવિની 'માધવાનવાખ્યા' અહીં
પહેલી જ નાર પ્રસિદ્ધ માય છે.

વર્ણના રોમે ગહેતા દત્તા ત્યા માધવ અથવા માધવાનંદ
નામે એક વ્યાત્તિયુ ગદ્ગતો દત્તા તે એટલે જીવનના દત્તા કે તેને
જોઈને જ નગરની ગ્રીષ્મોના મન ગળી જતા નગરમાં વધ્યન્વ
ફેનાવાને ભવ જોયો થયો આથી મધ્ય લોકોએ ગજ પામે જઈને
ફરિયાદ કરી ગજને માધવને મોલાવ્યો, તો તે પોતાની વીજ્યા વધને
આવ્યો અને ગીણા બજારી સજાને પ્રસન્ન હોઈ નજીએ પણ
માધવને વીજ્યા સામળવા બોલાવ્યો આ પ્રસંગે રાણાને બીજા
કપડા પહેરાવી તથા પાથરીને તે ઉપર બેસાડવામાં આવી માધવનું
સંગીત સાંભળી કામાતુર થયેલી ગણી સ્ખલિત થઈ અને તેના
કપડા ઉપર તન ચોટલા દેખાવા આમ માધવનું સહેગમાં નંદુ
એ જવા પગિશ્ચામ લાવનારું છે એ જોઈ ગજને તેને દેશવટો
દોષો ગજની આગાનુમાર માધવ નગર ઠોડી આવ્યો મયો નગરની
સ્ત્રીઓ તેની પાછળ ખૂબ માંડી.

‘ ફૂતો ફૂતો માધવ કામમેન ગજની કામાવની નગરમાં
જઈ પહોંચ્યો રાજગણમાં પ્રવેશવાનું કરે છે ત્યા પ્રતીદારે તેને
અટકાવ્યો દગવાળે બેસીને તે અદરનું સંગીત સામળવા લાગ્યો
માલજતાં સાંભળતા તેણે પ્રતીદારને કહ્યું, ‘ તારો ગજ ખૂબ છે,
કાગ્યુ એ બજારવાના હાથનો નખ વૂંટી રહેતો છે, એટલું તે
અમલ શકતો નથી ’ પ્રતીદારે અદર જઈ નાનને કહ્યું. તપાસ
કરાવતા હકીકત સાચી નીકળી આથી માધવની સમિત ઉપર ખુબ
ખતેલા રાજાએ તેને અદર બોલાવ્યો.

‘ દગવાળા એ વખતે કામદહવા ગણિકાનું યુવ આલુ
દગ માધવનું રૂપ અને ચતુર્ગાઈ જોઈને ગણિકા મુગ્ધ બની
ગેવામાં તેના સ્તન ઉપર બ્રજ આવીને જોયો તેને નૃત્ય કરતાં
હોતા જ લીલવા અમ દરેકવીને તો હરાડી મૂક્યો આ એટલો
એકનો માધવ જ અમલ શક્યો માધવે કામદહવાને સિંચાવ

આપ્યો, તે તેણે જમણે હાથે લીધો. પોતાનું દાન તો દરરોજ
કામા હાથે લેતી હતી અને માધવનું દાન જમણા હાથે લીધું,
તેથી રાજા ક્રોધ્યો. માધવે બધી વાત સમજાવી, રાજા પ્રસન્ન
થયો અને માધવને કામકંડલા દાનમાં આપી. માધવ-કામકંડલા
વિકાર કરવા લાગ્યા.

" એકવાર ગજસભામાં નાટ્યરંગ આવેલો હતો, ત્યારે રાજાએ
કામકંડલા પાછી લેવાનો વિચાર કર્યો. માધવે રાજાને વાર્યો,
પણ રાજા એકનો બે થયો નહિ માધવને પાછું દેશાન્તરે નીકળવું
પડ્યું. મહામહેનતે કામકંડલાને મનાડી માધવ નીકળ્યો. "૩૭ એક
બાઈ કામકંડલા વિયોગદુઃખે ખૂરતી રહી, બીજી બાજુ માધવાનલ
પણ ખૂરતો ચાલ્યો. માધવે વિચાર કર્યો કે ' વિક્રમ રાજા પરદુઃખ-
ભંજન કહેવાય છે, મારે હું ઉત્તરવિની જાઉં. ' એમ વિચાર
કરી તે ઉત્તરવિની ગયો. ત્યાં એક પ્રાસાદમાં બિતરી નીચે પ્રમાણે
ફુલા માધવે જોઈ ઉપર લખ્યા,

કામકંડલિ નમતી હિ ભેદ, ત્યાહા કામકંડલા નારિ,
કો સુરો સમરય િ, ને મેલો કરે સસારિ !
આપસવાનથી સદુ હિ, પરસવાસથી નહી કાય;
કા જનની નવભો, માથે દૂખ બંધિ સોય !

પ્રાસાદમાં વિક્રમ ગળ આળ્યો. તેણે આ ફુલા જોઈ માધવને
તેના દુઃખની વાત પૂછી માધવે બધી વાત કહી. વિક્રમે એને
પોતાની પામે શ્રાદ્ધાણુ તરીકે મળ્યો (પછી લશ્કર તૈયાર કરી

૩૭. અહીં કામકંડલાના મુખમાં મૂકવા વિરહવર્ણનના કેટલાક ફુલાઓ
દામોદરની કૃતિમાં મળે છે કે. ફુલો કુશલભાભા પણ દેખાય છે. ફલ
પાનાઓ ઉપર લખાયેલા નામના કેટલાક ભૂતના મુખાધિન સંપ્રદાયમાં પણ એજ
ફુલાના નજરે પડે છે. ખરૂં જણાયું, એ જમ કામકંડલા લોકમુખે પ્રચલિત હશે,
તેનો કાવતો ઉપયોગ તત્કાલીન કવિઓ વાળુ કરતા હશે.

માધવને સાથે લઈ વિક્રમ હામાવતા તરફ હિપક્યો. નગર પહાર પહાવ નાખ્યો. હામકંદલા સોપી દેવા હામસેનને કહેવરાવ્યું, પણ તેણે ના પાડી. ત્યારે વિક્રમ છાની રીતે નગરમાં પ્રવેશી હામકંદલાના માધવ પ્રત્યેના પ્રેમની પરીક્ષા કરવા માટે તેને ત્યાં ગયો.)^{૩૮} વિક્રમે હામકંદલાને કહ્યું કે, “માધવ-તો મરણ પામ્યો છે. ” આથી હામકંદલાને ધાસો પડ્યો અને ‘ માધવ ! માધવ ! ’ કરતી તે ઝેજ રચણે મરણ પામી.

“વિક્રમના મનમાં વિમાસણ પડી. લશ્કરમાં જઈ તેણે માધવને કહ્યું કે આમની વાત આમ જની, એટલે માધવ પણ મૂઝાઈ ખાઈને ધસણી હત્યો. વિક્રમે હામસેનને કહેવરાવ્યું કે, ‘ મૃત હામકંદલાને આપો તો પણ અમે પાછા વળી જઈએ. ’ આથી હામસેન હામકંદલાનો મૃત દેહ લઈને આવતા વિક્રમે આગિયે પેતાળ સંભાર્યો, એટલે તે પાતાળમાંથી અમૃત લઈ આવ્યો માધવ તેમજ હામકંદલાના મુખમાં અમૃત સીંચતા તેઓ જાને બેડા થયાં. વિક્રમે માધવ-હામકંદલાનું લગ્ન કરાવ્યું. હામસેન રાગએ પણ માધવને કહ્યું કે, ‘ તમે આ નગરમાં રહો. ’ માધવ તથા હામકંદલા મુખપૂર્વક રહેવા લાગ્યા તથા વિક્રમ અંવતિ ગયો. ”

‘ માધવાનલકથા ’નો અસાત લેખક આ મુદ્દે અમૃતપ્રકૃતિપુક્ત કથાનકનો વિકાસ કરી શક્યો નથી. એનું ભાષાપ્રભુત્વ સામાન્ય કોટિનું છે. એક પછી એક આવતા પ્રસંગોમાં પણ તે પૂરતી અપ્રજ્ઞતા લાવી શક્યો નથી. એકંદરે કૃતિ સાધારણ કોટિની છે. સામગ્રી એક પુરોગ્રામ લેખકની વાર્તા તરીકે આ સંગ્રહમાં તે લેવામાં આવી છે.

૩૮. શૈલમાં મૂકેલો પ્રસવ મૂળ પ્રવમાં નથી. આખું કથાનક તથા કૃતિનો ઉપસાદાર પદ્ય માને છે કે જે પ્રસંગ દોનો જેલમે. સંભવતઃ લલિતાના દોષથી અથવા બીજા કોઈ ગાળાથી મૂળ પ્રવિમાંની કોઈપણ પંક્તિઓ પણ મૂક દીધે.

કૃતિનો પદ્યબદ્ધ દુહા તથા ચોપાઈથી ગદ્યાચ્છેદો છે પણ માવવને ગોપીચંદ નજન દેશવટો દે ૬ તે પ્રસંગમાં માવવને મુખે ચાગ લોગીનું એક ગીત દર્શીમાં મુકવામાં આવ્યું છે (પદ્ધિત ૮૨-૮૫), તે નોનપાન છે દુહા-ચોપાઈમાં ગદ્યાચ્છેદો કાવ્યોમાં પણ વચ્ચે વચ્ચે આવા ગીત ' ૫૬ મૂળ્યની ૫૭ પના ' દસાલિલી'કાર અસાધત (વિક્રમનો ૧૫ મો સોર) તથા ' કાન્હાદેવઅન્ધ'કાર પદ્મનાભ અને ' ઉષાદગ્ધ્ય કાર રીરસિદ્ધ ૧ અને વિક્રમનો ૧૬ મો રાગ) જોડવી જૂની છે

૭ વેકુંઠસમૃત રાસલીલા'

વેકુંઠ સમૃત 'ગમનીના' નું સંપાદન ફાર્ગી ગૂજરાતી સભાના હસ્તાલિખિત પુરાતત્ત્વપ્રકરના ગ્રંથ ૧ ન ૧૧૪ માની નકલ ઉપરથી કરવામાં આવ્યું છે સદૃશ ગ્રંથક્રમાં પૃ ૧ થી ૧૩ માં પ્રહેદેવકૃત 'ભમગમીતા' અને પૃ ૧૪થી ૨૨માં આ 'ગસલીલા' એમ બે કાવ્યો લખેલાં છે તેમાં ગસલીલા નું અંતે પ્રુષ્પિકા છે લખ્યાસવત નથી પરન્તુ ભમગમીતા ને અંતે નીચે પ્રમાણે પ્રુષ્પિકા છે

રાવત ૧૭૪૮ વચ્ચે માધ શુદ્ધ ૧૦ વાર છુમે મય મત જોઈતે લખે છે જ કદાબુજ નત પડે આળા મુકદ કોસલા આની વધુ સાખા થી ગેરપર મ પે નીવારી નહનો તત ૭ ॥

' ભમગમીતા' તેમજ 'ગસલીલા' એકજ દસ્તાવેજમાં લખા-
યેલાં છે, તેથી 'રાસલીલા'ની નકલ પણ સ ૧૭૪૮ના અગસામાં થયેલી હેવી જોઈએ આ કાવ્યની આ સિવાય બીજી કોઈ નકલ જુનાજીવામાં નથી.

પ્રત સુન્દર દેવનાગરી લિપિમાં લખાયેલ છે, પણ દેખાવમાં જોડતી સુન્દર છે તેટલી વિશ્વાસપાત્ર શુદ્ધિની જાનતમાં નથી. અનેક સ્થળે પાક ભટ્ટ છે અને કેટલાક ચંદો અને વાક્યોનો

મહત્વનું આ કાવ્ય આપણા સાહિત્યના અભ્યાસીઓમાં ફક્ત લગભગ અઘનપુત્ર જે હોઈ આ સંગ્રહમાં તેને યથાન આપ્યું છે.

‘સાહિત્ય’ માધ્યમમાં ‘સૂક્તમાલા’નું સંપાદન એ સફળ પરમપૂજ્ય અવતરક શ્રીદાનંતિવિજયજી મહારાજ પાસે પાઠ્ય ખાતે પડેલી લખ્યાસાલ વગરની એ પ્રતો ઉપરથી કર્યું હતું. અહીં એ મુખ્ય પાઠ તરીકે ‘સાહિત્ય’માં ઇપાયેલી વાચના-નેના મુદ્રણદોષો દૂર કરીને-કાયમ રાખી છે અને ગુજરાત ધર્નાકિયુલર સોસાયટીના દાયપ્રતસંગ્રહની પોથી નં. ૧૪૩૩માંની ‘સૂક્તમાલા’ની નકલના મહત્વના પાઠાન્તરો નોંધ્યા છે. સોસાયટીના કર્મજીમાંની ‘સૂક્તમાલા’ની ઉપરુક્ત પોથી કુલ ૫૮ પત્રોની છે, પણ તેમાં પ્રથમનાં ૨૭ પત્ર મુખ્ય થઈ ગયેલાં છે. ૨૯મા પાના મુખી મોમપ્રભાચાર્યનો સંસ્કૃત સુશાપિતમન્થ ‘સિન્દુ-પ્રકર’ અથવા ‘સૂક્તિમુક્તિાવલી’ ઉતારવામાં આવેલ છે, અને ત્યારબાદ ‘સૂક્તમાલા’ની નકલ કરેલી છે. ‘સૂક્તમાલા’ના અતિ પુષ્પિદા નથી, માત્ર ફક્ત સૂક્તાવલી એટલે જ નિર્દેશ છે; પરંતુ ‘સિન્દુપ્રકર’ને અતિ નીચે પ્રમાણે પુષ્પિકા છે :

इति धीरिन्द्रप्रकरणप्रस्ताविककाव्यसमाप्तमिति ॥ लिपिर्न
श्रीवालीनगरमध्ये चेला फर्मचन्द्र वाचनार्थम् ॥

અર્થાત પ્રત મારવાડમાં ખાલી જામમાં લખાયેલી છે. ‘સિન્દુ-પ્રકર’ તેમજ ‘સૂક્તમાલા’ની નકલ એક જ દગ્ગાક્ષરમાં છે, એટલે ‘સૂક્તમાલા’ પણ ત્યાં જ લખાશેલી હશે. લલિતો મારવાડી કાવાના ગિતો દાયપ્રતમાં પણ કેર કે નબર પડે છે. ‘બાવે’ને બદલે ‘ભારે’, ‘આવે’ને બદલે ‘અઈ’ તથા ‘માત્રે’ને બદલે ‘માઈ’ જેવા રૂપો એ પ્રતમાં લલનન મર્દ સ્થાન મળે છે, તે એમ પુરાવા છે એવા પાઠાન્તરો એ નોંધ નથી આ વિષય

ત્યાં મુખ્ય પાકના સમ્બંધનું ડેવળ રૂપાન્તરજ સોસાયટીવાળી પ્રતિમા મળતુ હોય ત્યાં તેવો પાકબેઠ નિરુપયોગી હોઇને એ નોંધેલા નથી; જેમકે 'દુર્લભ' તુ 'દુર્લભ,' 'જિનધર્મ' તુ 'જિનધર્મ' વગેરે આમ છતાં શાસ્ત્રિય રૂપાન્તર પશુ ત્યાં લાવાના અભ્યાસની દૃષ્ટિએ કંઈ અગત્યનુ હોય ત્યાં એ નોંધ્યું છે, જેમકે 'પદ્મી' તુ પાકાન્તર 'પગીપી'. અહીં સપાન્નમાં મુલાવિતોની સાથે દાસિવામાં આપેલા ગેટામીષિકા મૂળ હાથપ્રતોમાં છે પરંતુ હોનાં નામ મૂળમાં નથી, તે એ હિમેર્વા-છે

'સુક્રતમાયા'ની અમૃત પ્રશન્તિમા રસરવિમલો તેની ગમ્યા સાથ મ ૧૭૫૪ આપી છે, તથા તેમને 'વંદ્યુલગસ' સ. ૧૭૫૬ માં રચાયો કે, ૪૧ જોટલે આ કૃતિ વિક્રમના અગાદ-મા ચતુરના હિતાર્થમાં વિદ્યમાન હતા એમ નક્કી છે. 'પ્રશન્તિમા' તેઓ પોતાની નૂરપગ પગનું પશુ વિગતથી વર્ણન આપે છે તેમા જણાવ્યા પ્રમાણે, તપામજાધિગાજ ગીવિજયપ્રગત્સિન્ના ૪૨ પદ્ધત ધીવિજયગત્સિન્ના ૪૩ થયા. તેમના ગાનમાં સાન્નિવિમલ

૬૧. જેમ મૂળે રવિગા વામ ૨, પૃ. ૪૪૪-૪૫

૪૨. પદ્માવલીઓ ઉપચી લખાય છે કે વિજયપ્રગત્સિન્નો ગાન સ. ૧૬૭૭ માં ૩૨મા મનોહરપુત્રા થયા હોય. તેમણે દીક્ષા મં. ૧૬૮૬ માં લીધી હતી તેમને પંચાસપદ મં. ૧૬૦૧ માં તથા મુનિપદ મં. ૧૭૧૦ માં મધ્ય ઇન્દ્રગા મધ્યું હતું. સં. ૧૭૩૨ માં નાનોત્તમ તેમણે પોતાના પદ્ધત તરીકે વિજયગત્સિન્ની નિમણુંક કરી હતી.

૪૩ પદ્માવલીઓ ઉપચી લખાય છે કે વિજયગત્સિન્ની પૂર્વાગ્રમમાં પાળજુ-પુત્રા એમનાથ હતા. તેમનો જન્મ સ. ૧૭૧૧ માં થયો હતો. તેમના માતા હિરાદેવી સાથે તેમને મં. ૧૭૧૭ માં દીક્ષા લીધી હતી. તેમણે સં. ૧૭૨૬ માં તે ગાની વધે પંચાસપદ લીધું હતું તથા સ. ૧૭૩૨ માં નાનોત્તમ તેમનો પંચાસપદ અભિરેક થયો હતો. તેમનો સ્વર્ગાસ હૃદયપુત્રા મં. ૧૭૭૭ માં થયો હતો.

તથા તેમના ગુરુબંધુ કનકવિમલ નામે સાધુઓ કતા ૪૪ કનક-
વિમલના એ વિનેયો-શિષ્યો કલ્યાણવિમલ અને કેસરવિમલ થયા તે
પૈકી કેસરવિમલે બાલ-મુખ જતોના મનોવિનોદનાથે આ બાણનિબદ્ધ
શ્રીસત્રય સ ૧૭૫૪ ના વર્ષમાં રચ્યો

‘ સૂક્તમાયા ’ એ કેસરવિમલનો એક નાનકડો સ્વર્ગચિત્ર
શ્રુતિસત્રય કે કવિએ એના ધર્મવર્ગ, અર્થવર્ગ, કામવર્ગ અને
મોક્ષવર્ગ એના ચાર વિભાગો પાડ્યા છે અને દરેક વિભાગમાં
ઉચિત શીર્ષક નીચે સખ્યાબંધ સુભાષિતો આપ્યા છે કૃતિનું
નગલાચરણ સમ્પૂર્ણ છે, દરેક વર્ગના આગમે તે વર્ગમાં રપશીલા
વિરયોના સામાન્ય અનુક્રમનો એક સમૂહ ગ્યોકર્મ નિર્દેશ છે, તથા
અંતમાં અન્ધમશન્તિ પશુ અસ્મૃતમાં જ આપેલી છે પંચમ અક્ષ
સરૂપ જોમિની તદ્દન સામાન્ય તથા કેટલેક મધ્યે તે અમુક
રચના જોતા કવિનું સરૂપ જાન સાધારણ કોટિનું જ જણાય છે
પ્રેમાનંદના સમમત્તોન આ કૃતિની આખીયે કૃતિ અક્ષરમેળ
દુલોભા ગચાયેની છે ને એની એક વિશિષ્ટતા છે એમાં ગોપી મોહા
પ્રમાણુમાં પ્રયોગ માલિનીનો થયો છે, પશુ તે મિત્રાલ સાહુલિટીકિત,
ઉપજાતિ, દુર્લભવશ્ચિત, ભુગ્ની ગ્યોદના, શાનિની, રસનિવહ,
તોટક તથા રવાગતનો પ્રયોગ પણ નજરે પડે તે સાચી, સંગ
અને ઉદ્દેશોધ નેત્રીમાં આખાયે કાવ્યમાં સામાન્ય દિતગોધ
આપવામાં આવેનો છે ખામ કરીને ‘ ધર્મવર્ગ ’ અને ‘ મોક્ષવર્ગ ’-

૪૬. કેસરવિમલે પોતાના ‘ વંશુચરણ ’ ની પ્રગલ્ભતા ‘ નેદ નેદે
ગે નવપતા, ક્રોશ નિવિમલ કવિયા રે ’ (જોન નજર કરિયે, ભાગ
૨, પૃ. ૪૪૫) જેમ સન્તિવિમલનો ‘ કવિશ્યા ’ ની નિર્દેશ કર્યો છે,
તથા કેસરવિમલના શિષ્ય કાન્તિવિમલે યં. ૧૩૨૭ ના નવનપુ મા લખેલા,
‘ વિક્રમ-કનકાવલી ગણ ’ ની પ્રશસ્તિમાં કાન્તિવિમલે તેનું કનકવિમલને
‘ કવિમલ ’ તરીકે વર્ણવ્યા છે (જોન મૂર્તર ચિંતો, ભાગ ૨, પૃ. ૪૩૦)
અર્થી સ્વનાવિષ્ણુનાન થાય છે કે કાન્તિવિમલ તથા કનકવિમલે કંઈ
કાવ્યરચના કરી તો પશુ ૫૨૦૦ દવુ સુધી તેમની કોઈ કૃતિ જાણી
આવી નથી.

નાં સુભાષિતોની રચનામાં આ કવિ ઉપર ગોમપ્રભાસગિની સંસ્કૃત 'સુદિતમુક્તાવલી'ની સારી ઝોરી અસર પડેલી જણાય છે. કેસરવિમલની 'સુદતમાલા'ના સુભાષિતો મુખપાકે કરવાનો પ્રવાત હજી ગર્ભ પેદી સુધી જૈન સાધુઓમાં હતો. એમ મુખપાકે કરેલાં સુભાષિતોનો ઉપયોગ વ્યાખ્યાનમાં હિચિત પ્રસ્તાવ કરવામાં આવતો.

'સુદતમાલા'ના કર્તા જૈન સાધુ હોઈ પ્રાકૃત શબ્દપ્રયોગો તેમની રચનામાં ધણા છે, એટલું જ નહિ પણ માગવાહીની અસરો પણ સાગ પ્રમાણમાં વર્તાય છે જૈન સાધુઓ મૂળગત, ગંજપૂત ના તેમજ માળવાના જૂન જુદા ભાગોમાં વિહાર કરતા હોઈ તેમની મૂળગતી રચનાઓમાં પણ બીજા પ્રાન્તોના શબ્દપ્રયોગો અને લઢણો આવતાં એ જાણીતું છે વળી જૂનુ ભાષાસ્વરૂપ અથવા જૂની ભાષાની લઢણો અને ત્યાંસુધી જાળવી રાખવાનું પણ જૈન કવિઓનું એક વલણ હતું આ વલણ કેસરવિમલમાં પણ દેખાય છે. કેસરવિમલના સમકાલીન જૈનેતર કવિઓનાં કાવ્યોનાં ભાષા સાથે 'સુદતમાલા'ની તુલના કરતા આ વસ્તુ સ્પષ્ટ થશે ૪૫

સંમિદ સંબંધી સામાન્ય વિચાર

આ પુસ્તકમાં સમીક્ષિત થયેલા આઠ કાવ્યો ઈસવી શતના સત્તરમા સૈદ્ધામાં (એટલે કે વિક્રમ સ ૧૬૫૬-૧૮૫૬ દરમ્યાન) લખાયેલા છે એ પૈકી ગમમકલકૃત 'કપિલમુનિનું વ્યાખ્યાન' (સ. ૧૬૬૦ આસપાસ) અને કુદકૃત 'પાંડવવિષ્ટિ' (સ. ૧૬૭૭) સિદ્ધપણે ઈસવી સત્તરમા સૈદ્ધામાં પહેલા અગ્રણ્યમાં ગ્રાએલા છે ગોવિન્દકૃત 'માગેરું' (સ ૧૬૮૦ આસપાસ) તથા નગદગિત 'કગિલી-લામૃત' (સ ૧૬૭૨ પૂર્વે) પણ સત્તરમ પહેલા અગ્રણ્યમાં ગ્રાએલા છે વિશ્વનાથ જાનીના 'ત્રિમપત્નીશ્લી' (સ. ૧૭૦૮ આસપાસ) ઈસવી સત્તરમા શતકના ત્રીજા અગ્રણ્યમાં તથા કેસરવિમલની 'સુદતમાલા' (સ ૧૭૫૪) એ શતકના ચોથા અગ્રણ્યમાં આવે છે. અષ્ટાત કવિકૃત 'સાધવાનલક્ષ્યા' તથા પૈકુદામની 'ગસલીલા'નો રચનાકાળ જો કે ઉપર્યુક્ત કાવ્યો જેટલો અસદિગ્ધ

૪૫. હજી ગાળે પણ જૈન માહુર્નમાં જે સ્તવન-સન્ન્યાસાદિ રવાય છે તેની શૈલી વપાયાના નૂના ભાષાલક્ષણ જાળવી રાખવાની આ પંચમ દેશી નિરદાર હતી એ સમજાવે.

· સંતરમ્ભા શતકનાં પ્રાચીન ગુર્જર કાવ્ય

૧
રામભક્તકૃત

કપિલ મુનિનું આખ્યાન

કકલું ૧

રામ ધન્યાસી

પ્રથમ પ્રશ્ન મુ શ્રી ગુરુસ્વામીજી, બેઠું કર જોડી મસ્તક નાંખીજી;
ગણપતિ શરસ્વતી ચરણે લાગુજી, હરિગ્રંથ બોલવા વાંછી માગુજી.
કર્મ રૂખીનું કલ તે ધન્યજી, જ્યાં અવતરવા કપિલજી મુન્યજી.

વક્ત્ર

કપિલ મુનિયે અનંતાજી લીધો જામતિવાગ્ય પાલન;
શાંખ જોય પ્રગટ કર્યો અમન્યાનનો મોહો દાલવા. ૫
શ્રીભાગવત કલ તપ્ત લક્ષ્મી ભક્તિરસમાં બેઠવા;
ગોહોમલ જડ અમન્યાન લક્ષ્મી રાન ખડગિ ઝેરવા.
ત્રીપ રૂપે અધ્યા તેત્રીયે નિરોપય નિરધારીયે;
ચોવીય પુઠિ નવ રથા તે કપિલ મુખે વિસ્તારીયે.
નારાયણનું નાલિપંક્જ, તે થકી બ્રહ્મા સડી; ૧૦
બ્રહ્મા સ્તકી કર્મ રૂખી, તેનો પાર શે જાણે નહી.
બ્રહ્માયે રૂખીનિ કહ્યું, “તમે સુત્રી મારેય પરવરે;
તપ વિના કીધી નહી સ્વામી, પછિ કહ્યું જે તપ કરે.”
સીમપુરજ સરસ્વતી હિપકંઠિ કર્મજી ત્યાંહાં તપ કરે;
દસ શદસ વર્ષ વડી ગયાં, તે ધ્યાન એકાગ્રિ ધરે. ૧૫

- તપ કરીનિ વસ ક્રીધા, પ્રાણનાથ પ્રગટ દવા;
કંકવત નમરકાર કરીનિ રૂપી રમના બોલવા.
અનેક જોગી જોગધ્યાનિ કલ્પ કાટી વહી ગયા;
અણપિ તિનિ અજોચર છે, એહેવા સાંત સખી ગયા.
તપિ તીરથે ધાંન પુન્યિ દેવતાનિ દુલભ હરિ; ૨૦
- આજ અમારુ બામ્ય મોટુ, દીનાનાથ દવા કરી.
ત્યાંહિ સ્તુતિ ક્રીધી અતિપણી નિ સમચિત રૂપીય થયા;
ગદગદ કંક દવા સ્તક વહી કંકવત કરતા ગયા.
બાવ નિર્મલ ભક્તનો જોઇ હરખાંસુ હરીનિ દસ્યાં,
કર્દમજીની નેત્રધારા, બન્યો જલ મહિ બસ્યાં. ૨૫
- નેત્રયાં અંદુ પર્ણા તાંકં બિંદુસર તીરથ થયું;
ચરસ્વતીનિ તટે છે, શ્રી ચુકિ પરીક્ષતને કયું.
મંજા જગુના ચરસ્વતી ને ઉન્કમાં વાસિં વમે;
કાટિ જન્મ પવિત્ર હોયે જે ઉન્કનિ સ્પર્શમે.
વલ્લભા સ્વામી વહિ, “કર્દમ, કાણુ કારણુ તપ કયું? ૩૦
- કાંઈ ઇજા હોયે તે માગીયે;” ભગવંત એહવુ જોયયું.
“સ્વામી, મુઝનિ, ઇજા નહોતી, જાનાએ મુઝનિ કયું;
તારે શ્રીની આમન્યા આપી, ને માટે મિ તપ પ્રમું.
તારે મારે તારે કયે રહેતી આ મુને અ પીરે;
તારે મારે તારે કયે રહેતી આ મુને અ પીરે.” ૩૫
- “કર્દમ હુ ઇજા કરે છે તે મિ આગેયાર કયું;
સ્વાયંભુ મનુ તણી કન્યા, તેહેનુ મન હુ પિર કયું.
તે દિવસ મિમાં જાવમે મનુ તારાએ આશ્રમ આપવા;
તેહેનો હુ અંગીકાર કરજે પ્રદસ્તાશ્રમને આપવા.
તે પતિવ્રતા સાધની હસિ, ભગતિ કરસિ બાવસુ; ૪૦

તેહેને વીળે અવતાર કરવા કપિલરૂપિ આવસુ.
 દેવહુતી તાં નામ તેહેનું, કપિવ્રતની માતા હસે;
 સાંખ્યજ્ઞેશ નિ તત્ત્વમારેગ કપિલજી વિસ્તારશિ.
 પ્રથમ નવ પુત્રી હસિ નિ દશમા ગ્રી ભગવાન; ”
 એહેવું કહી ભગવંતજી ત્યાંહાં હવા અંતરધ્યાન

૪૫

ઉપલે

હવા અંતરધ્યાન નિ રુખીનિ વર આપીયા;
 કપિલ રૂપે પ્રગટ થેનિ ભગતિ મારિગ થાપીયા.

કહ્યું ૨

રાગ કેદારો

સ્વાયંભુ મનુ ત્યાંહો આવ્યા, દેવહુતી કન્યા લાભ્યા;
 સરસ્વતીનિ ઉપક્રિં જાંહાં કર્દમજી રિહિતા હવા રે.
 સ્વાયંભુ મનુનિ દેખી, ચતરૂપા સાથિ પેખી,
 અરૂપ પાદ પૂજા રખી કરતા હવા રે.
 સ્વાયંભુ મનુ એમજોલે, “રુખી તાપસ નહી કાંતુ તોભિ;”
 અનેક પ્રકારે રુખીની સ્તુતિ કરતા હવા રે,
 “જે તું કહું તે અવિધારો, ક્રિપા કરીનિ શંભારો;
 દેવહુતી મુક કન્યા તુમ વરનિ વાંછિ રે.
 ઉતાંનપાત તણી ભગિની, ચતરૂપા જેહેની જનુની,
 ત્રધાયે આપુ તુમ, લેવા જ્ઞેગ્ય હિ રે.”
 પછિ જયાજ્ઞેગ્ય પૂજા કીધી અને દેવહુતી કન્યા દીધી
 ભાવ સાથિ કર્દમજી રિહિતા હવા રે.

૫૦

૫૫

૫૩૫

કર્દમ રુખીનિ કન્યા આપી મનુ આલ્યા સ્વસ્થાન;
 દેવહુતીયે સેવા કરીનિ શતોક્યા ભગવાન.

૬૦

પછિ રૂપીજી રહીયાત હયા જિ, “માગ માગ, પુષ્ટમાંન.”
 “ઝાંડ તજો વૈભવ આગ્નિનિ મુર્ચ્છિનિ ઘો રતુર્દાન.”
 પછિ રૂપીજીએ જોમ ધારણા તપનુ બલ વિજ્ઞાપુર;
 સરસ્વતીનિ ઉપકારિ વૈભવ ભોમિ સ્વર્ગ ઉપાપુર. ૬૫

હવપરજી મરુ પારગનીક, ત્યાંહાં નંદા નંદનવન;
 અપજીય ગુણ ગામિવ કરીનર, આગુ સ્વર્ગભોવન.
 યોગેપિ કરી કથુ એટલુ, નાંદાંના ભોમ પમાડયા;
 દેવકુતીને દયા કરીનિ ચપ્ત લોક દેખાડયા.
 શંવજર ચત વહી મયા જિ એડેયા ભોમ ભોમવતાં; ૭૦

દેવકુતી નર્દમ સંજોગિ. નવ પુત્રી પરસવનાં.
 પછિ રૂપીજી તપે જ્યા લાગ્યા, દેવકુતીએ રુતિ કીધી;
 “મિથ્યા જનમ મયો સ્વામીજી, પુત્રીયે સી શોધી ?”
 “મનુપુત્રી, મન કુખ મ ધરજો,” એમ ભોલ્યા રૂપીરાયે,
 “પૂર્વિ તપ તિં પ્રોરો કોથો, તે મિથ્યા નદી યાયે. ૭૫

તાહારે ઉદરે થોડે કાલે અવતરસે ભગવાન;
 “તાહારે વિષિ તે પ્રગન ઘેને પ્રકાશ કરગિ ચાંન.”
 એડેયું કહીનિ કાલ કેટલો રૂપી રજા આગમ.
 ત્યારે દેવકુતીયે ગર્ભ જ ધરજો, રતુર્દાન કરદંમ.
 તે વાર પુકિ ખજાદિક સનકાદિક નારદ આગ્યા; ૮૦

રૂપી દેખી રહીયાત મયા ત્યાંહાં અજા રુકુ લાગ્યા.
 “તિ તાં માહારી આગન્યા પાત્રી, પુત્રધરમ એ તાહારો;
 તાહારી જે નવ પુત્રી જિ તે અનેક વંશ વિસ્તારો.
 દેવકુતીના ગર્ભ વિષિ જિ કપિવ તજો અવતાર.”
 ખજાદિક સનકાદિક નારદ કંઠવત્ય નમસ્કાર. ૮૫

ત્યારે કદંમનિ કેડેવા લાગ્યા ખજાદિક આશાત,
 “દેવકુતીના ગર્ભ ગિનિ જિ ભોવન અદુરસ્ત નાય.

ભક્ત તણી વાચાનિ કારણ લીલાએ અવતાર.
તેણિ કરિનિ તમે આધર્મ, છુટા લવસંસાર.”

એહેવું કહીનિ બ્રહ્મા ચાલ્યા પોતાનિ સ્વસ્થાન;
દેવદુતીના ગર્ભ વિષેથી પ્રગટ થયા ભગવાન.
સુર્ગ કોટિ પ્રકાશ તેજ તે મહિમય મુગટ વિશાલ,
ભૃગુસંજન પિર દૈસ્તબ ઝલકિ, હસિત વદન મહારાજ,
સ્વેત કમધની માલા કડિ, સ્વેત ચતુરબુજ સોગે;
સંખ ચક્ર નિ મહા પદ ત્યાંકાં ભક્ત તણાં મન લોભિ.

૬૦

૬૫

પરમ હરખ પાંચા કરદમજી, દીકા દેવ દયાલ;
“કર્પિલ રૂપિ પ્રગટયા પરમેસ્વર ભગતિજન અતિપાલ.
બ્રહ્માદિકનિ સ્વરૂપ અગોચર, માયા ચક્રી હિદાસી,
પરમ પુરખ નિરસેપ નિરંજન તેમેમયે અવિનાશી.

તાહારા નાભિકમધથી બ્રહ્મા તે સુર્જન નહી જાણે;
અનેક જોગી તપ કરીનિ તાહારા વર્ણ વિખાણિ.
માહારા ગ્રહ વિખિ હે સ્વામી, લીલાએ અવતાર,
માહારુ વચન પ્રમાણુ કરેવા પ્રગટયા બુગદાધાર.
બ્યાજ અમારુ લાગેમ મોહુ” રુપી રમ્યા રહીયાત,
“અમારા અનુમર્દાન અરથે અવતરયા બુગતાત.”

૧૦૦

૧૦૫

એહેવી સ્તુતિ કર્દમની સુણીનિ બ્રહ્મા શ્રીભગવાન,
“તાહારે વિષે અવતાર ધર્યો તે પ્રગટ કરેવા જાન.
અનેક જોગેશ્વરનિ અરથે ગ્રાથ પામવા કાજ
સાંધુ જોગ નિ તત્ત્વજાન તે પ્રગટ કરસુ આજ.
કાલાંતિ જે નાહાસ પાંચમાં તે કરવા આધાર,
પૂરવજનમનો તપ છે શ્રેષ્ઠો, તે માટે અવતાર.
ભક્ત તણી વાચાનું કારણ એ ત્રીજો અવતાર;
હવે તમેનિ મુક્તિ આપવા સાંખ જોગ વિસ્તાર.

૧૧૦

પુત્ર ભાવિ કરી ભગ્નજો અમુનિ અથવા જોણો પ્રસન્ન;
 જોન કેન . ઉપાયે ભગ્નતાં તમે હુસો કર્મ. " ૧૧૫
 પછિ તલુ પ્રક્ષણ કરી દ્રવિણનિ કર્મ જ્ઞાનપ્રકાસિ
 કંકનત નમસ્કાર કરીનિ રૂખી ગ્રાહ્યા વનવાસ.
 સંગરદિન એકાંત યજ્ઞ તે નારાયણપદ પાંખો.
 વેરાગ્ય જુગતિ કર્મ જનને દાસતણે ભવ વાંખો.

કટકું ૩

રાગ અદોલ ગાદી

સ્વામી યે દેવદુની માત નેહે તપશ્ચ કીજે, ૧૨૦
 દ્રવિણજી ત્યાંહાં રિદિતા હવા એ.
 સ્વામી એ સીધપુરજ સરસ્વતી તટે એ,
 બિંદુસર તીરય ત્યાંહાં પડયું એ.
 સ્વામી એ એક સમિ દ્રવિણજી ધ્યાન સમાધ્ય એ.
 દેવદુની માતા પાસિ મયાં એ, ૧૨૫
 સ્વામી એ દ્રવિણજી ધ્યાન યજ્ઞ જગ્યા એ.
 બેઠું કરે જોડી માત સ્તુતિ કરે એ,
 "સ્વામી એ આટલો ક્ષત મિથ્યા મયો કો
 ગમનિ વિના ભગવાનની એ.

શ્લોક

અર્ચિત વિના ભગવાનની મિં કાંઈ ન જાણ્યો ભાવ; ૧૩૦
 દુઃખાર એ સંચાર સાગર, તાદાર નામ યથા નાવ.
 "આદિ પુરુષ પુરાણુ રૂખી, માદારા મનનો મોહ નિવાર."
 ત્યારે એહેના વચન માતાના સુણીનિ દ્રવિણજી યોચાર,
 "માતા, સાધુ સંજલ્ય વિના નહી ઉપજે રે યાન;

જ્ઞાન વિના નિષ્કાંઠ^૫ લક્ષિત નહીં લજિ લભવાંન. ૧૩૫
 નિષ્કાંઠ^૬ લક્ષિત કર્યા વિના વૈરાગ્ય તે મો' જાણુ,
 વૈરાગ્ય પાખિ મોઢાપદ નહીં પાંખીયે નિરવાણુ.
 તુ અલંકાર મમતા ભુદિ તજી મુનિ માયાવર્જિત જાણુ;
 જ્ઞાન વૈરાગ્ય લક્ષિત જોગે પાંખીયે નિરવાણુ.
 માયા 'ત્યાંહાં લજિ વીટાંજિ જાંહાં મુખ નહીં વૈરાગ્ય. ૧૪૦
 જ્ઞાન વૈરાગ્ય લક્ષિત જોગે માયાનો હોયે ત્યાગ.
 જેમ મુજની જાગ્યા પંજી અપદ્ધારનો હોયે નાહાસ,
 તેમ મુખ વૈરાગ્ય કરીનિ માયા પાંખિ ત્રાહાસ.
 ક્ષમાવંતનિ દયા ભુગતિ, સત્યવાદી જેહ,
 બ્રાણીમાત્રનિ મિત્ર દેખે એહેવા સાધુ તેહ. ૧૪૫
 માહારી કયાનુ શ્રવણુ જેહેનિ, નિરંજન કીરતન,
 નંદાવર્જિત લક્ષિત માહારી, એહેવા સાધુજન.
 એહેવા માહારા દાસ નિશ્ચય હોપવર્જિત જેહ,
 ક્ષમા તેહેની શોભાપિ મોક્ષ નાવિ તેહ.
 નિષ્કાંઠ^૭ થોને આદરે માહારી લક્ષિતનો મહિમાયે, ૧૫૦
 અજુ માહારાસીધી તેહેની દાસી, દારથી નહીં જાયે.
 માના, એતાં લોકનિ મોક્ષનો મારગ એહ,
 તીવ્ર લક્ષિતજોગે કરીનિ માહારે વીખિ મન જેહ.
 હવિ તત્તવનાં લક્ષણુ કલાં જિ તેહેનો કહુ વિસ્તાર,
 મોક્ષ તાં પંચવીશ," કિંદિ જિ કપિવજી નિરધાર, ૧૫૫
 "એન્દ્રિય દસ નિ પંચમાયુત તનુ માત્ર જે પંચ;
 મન ભુધ ગિત અલંકાર સાધિ જોવીયનો એ સંચ.
 કાલ સાધિ કલાં પંચવીશ તત્તવનાં ચંભોગ;
 જીવીયો તે આપ પોતે કરે નાનાં મોગ.

એણે તત્ત્વગાનિ નિશ્ચય રેહે, મન નારાયણનિ ચર્ણુ; ૧૬૦
 નિશ્ચય ચીત થયુ જે વારે, જન્મ ન હોયે મર્ણુ.
 સ્વધર્મનુ આચર્યું કરવું ભક્તિનિ આધાર;
 અધર્મ ચક્રો નિવર્તવું, ભક્તિને આધાર.
 જપાસામ સતોષિ રેહિયુ, એન્દ્રિય નિગ્રહિ જેધું;
 નારાયણનાં ચર્ણુ આચરતાં મોક્ષ તત્પર તેહ. ૧૬૫

પવિત્ર ભોજન, અશ્વપ આહારી, એકાગ્રિત જે ધ્યાન;
 અહિંસા નિ શત્રુવાદી, ગુરુ સેવા નિ યાન,
 તપ સૌચ અધ્યન મૌન્ય અર્ચન વાયુ આસન ધૈર્ય
 વૈકુંઠલીલા ધ્યાન ધરવું, રાખીયે બ્રહ્મચર્ય.
 શ્રવણ કીર્તન સ્મરણ વંદન આત્મનીવેદન ૧૭૦

એહે વાનાં અન્યાસી કરીનિ નિશ્ચય કરવું મન.
 જ્યારે મન નિશ્ચય થયુ ત્યારે ધરી એહવું ધ્યાન
 નાશા અગ્નિ દ્રષ્ટી રાખી નરખીયે ભગવાન.

વચચો

નરખીયે ભગવંતનિ જોવું રહિં મુગ્ધર,
 એંદ્રીનિ આકરસીયે ત્યાંહાં અશ્વ નહીં લગાર ૧૭૫

કરકુંઠ

સગ ધન્યારી

ચાંમ ધન તનનિ નમુરે, હરખ વદન પ્રસન,
 રાજ્યવસોચનનિ નમુ રે, અરણ્યે રાખુ રે મન.
 શ્રીવજ ધરતાનિ નમુ રે, દૌસ્તલ અધિક રે ચાગ,
 વનમાલા વિરાજિત બલે રે ઉર મુગ્ધતાદ્ય હાર.

૨૦૬

- હાર મુગતાકલ તણાં નિ પીતાંજર અંગર ધર્મા, ૧૮૦
રત્નકંકલુ બાલુમંધિ શર્વાંગિ ભૂપલુ કર્યાં.
શંખ ચક્ર નિ ગદા પદ્મ જ ચતુરભુજનિ ચીતરુ,
માહામણિમિ મુગદ શોભા દર્શકુંડલ અનુભવ.
ક્રોધિ મુરજપ્રકાશ પૂરણ વદન સોભા સી કહુ,
ભૂભંગ બાણ અર્જુન છટે, મરજદા હુ નવ લોક. ૧૮૫
લક્ષ્મી અરધાંગ જોહનિ, ચરણે નેપુર ખણકતાં,
ક્રીડમેખલા સકુમાર સુંદર, તપત ન હોયે નિરખતાં.
એંદ્રી ભૂપલા આકરસીનિ જાંઘાં લગે મન સ્થિર રહિ,
જોહ સ્વરૂપનું ધ્યાન ધરવુ," કપિલ માતાનિ કિહિ.
"ચરણથી મુખ લાગી ધ્યાવુ, માનસી પૂજ કરે, ૧૯૦
અવેવ સઘણા નીરખીયે, લગવાંન સાથે મન દે.
વેળ આંકુસ પદ્ય લાંછન પ્રથમ ચરણ નીહાલીયે;
મણિકિર્ણુ નખ શોભા ધરિ તે લક્ષિતજ્નેગિ બાલીયે.
જોહેનુ ચરણોદક મસ્તક ધરતાં રુદ્ર દલીનિ શિવ ચયા,
એહેવુ જગતપવિત્ર જણ તે, લક્ષતનિ કાંધી દયા. ૧૯૫
પ્રજાદિકની માત લક્ષ્મી, તે ચરણ સંવાહન કરે,
ઉરુ ૧૧ સંવાહન જાંઘા ધ્યાયે, વરજ પીતાંજર ધરે.
મેખલા લુપતે ક્રીડ ધ્યાયે, નાભિ પદ્મા ઉતપતિ;
પછિ વક્તુ રૂદિ ધ્યાયે, લક્ષ્મી નિશ્ચય અતિ.
કૌસ્તભમણિ કડિ ધર્મ, કરકંકલુ ટીલાં ચયાં; ૨૦૦
મંદરાચલ ૧૨ મથો ત્યારે સમુદ્રમાંદાં ઘાસી બદાં.
શંખ ચક્ર નિ ગદા પદ્ય ચતુરભુજનિ નિરખીયે;
સુંદર મુખની શોભા જોઈ દેવા સાધિ હરખીયે.

મકરકુંડલ ગધસ્યલ^{૧૩} સોભિ, ^{૧૪} હાસ્યભુજતિ ખ્યાયયે,
 તિલક દ્વાદશ તણી શોભા, ભાવ જુગતે ગાધયે, ૨૦૫
 કાપા વાંછુ મન સંધાને ધ્યાન હરિતુ જે ધરિ,
 સંસાર સાગર દુસ્તર જલ ભગવાંન નામિ તે તરે.
 રોમાંચિત વૈરાગ જુગતિ, હોયે મદમદ કંઠ;
 આનંદસાગરમાં રમિ તે જાંણુ વૃકુંઠ.
 એક મુરત માત્ર એહેવુ કરી પછિ યનિ યનિ ઉતારીયિ; ૨૧૦
 વૈરાગ જુગતિ મન થયુ ત્યારે જીવનમુક્ત વિચારિયે.
 દુષપદ તેમ દેહી મોંન, સ્વામની પિર લેખવે;
 મુખદુખથી રિદિ અવગો દેવસબ્ધે અનુભવિ.
 પરમેશ્વરની ભક્તિભેગે માયાગુણુનિ વાંચીયે;
 તે વાર પુકિ સરીર અતિ નારાયણુનિ પાંચીયે. ૨૧૫
 ભેગના મારેમ ધણુ; જે કા કાંમના જુગતિ કરે,
 એહેવા દલિત હોયે તે સંસારચક્ર વિખિ કરે.
 પર સરીરનિ વિખિ નંદા, દેખ જે માદારે કરે;
 પ્રાણી શાયિ વૈર લેખે, બેદબુદ્ધિ આચરે;
 એહેવો અલિભાની હોયે નિ ક્રાંદિ તીર્થ વિખિ કરે, ૨૨૦
 તોહે તે મુખ નવ્ય હોયે જે વૈર કા સાથે કરે.
 તે માટે, માતા, કુડુ જો, સર્વ જૂત સતોખીયે
 ચંદ્રલ ગર્દલ શ્વાન સરખા તેહુનિ નહી ઉચેખીયે.
 પણ નારાયણુની ક્રિપા પાખિ ભર્તૃતરણ ઉપજિ નહી. ૨૨૫
 પરમેશ્વરની માયા ભેગે મોદ પડ્યા જેદ,
 નરકભેની પાંખવા પણ દુખ ન જાણિ તેદ.
 વૈરાગ જે નથી પાંખતા, તે છવ વાઈ જિ ધણુ;
 મદ વિખિ આસક્ત પાંખ્યા, એહેવુ મલ માયા તણુ.

આ આત્મમા સ્ત્રી પુત્ર માહારા અને પશુ ધન પાંચેન સગી; ૨૩૦
હુ નિ માહારુ માયાનુ બલ, અવર કો ખીજુ નહી.
એહેવા પ્રાણી દુષ્ટ^{૧૧} જ્ઞેન તે કાલનો નરવાહા કરે,
અપવિત્ર એ સંસારમાંકાં અમુરજ્ઞેનિ અપારે.

ઉપસા

અમુરજ્ઞેનિ અપારે રે, મરણનાં દુઃખ ગોઝાવિ; ૨૩૫
એ વિષ્ણુ ગુરુ સંસારન અમૃત જાણી અનુભવે.

કહતું ૫

સમ કંઠરો

ગરબ તણુ કારણ કડીયે, માત ઉદર માંકાં એમ રહીએ;
વિજાનિ સંજ્ઞે પ્રાણી ઉદર વીખિ આવિ રે.
એક રાત્ર તાં એમ જાએ અને રમતને ગણત એકહુ થાપિ;
પંચગાવિ શુદ્ધજ્ઞ જોહેવો દેહ ઉપજિ રે.
દસ રાત્રે જાણે જોહ, બદીક્ષ સરખો દેહ; ૨૪૦
માંસ તણો પિંડ પીસ રાત્રે ઉપજિ રે.
એક માસે મરતક થાયે, બિ માસે બુજ નિપાયે;
ત્રણ માસે નવ દાર અસ્તી^{૧૬} ત્વમા રોમ રે.
સમ ધાત એધે માસ, પ્રાણુ તણો આસોઆસ;
કુધા કુખા પાંચમિ માસે ઉપજે રે. ૨૪૫
જોકે માસ જરા વીટિ, શાત ચક્રી બધ ન છુટે;
વાંમ ચક્રી લક્ષણ પાસે પાવટે રે.

વલણ

દક્ષણ પાસે ગર્જ પાવટે મુતપુરીમાં આણિ;

ત્યાંહાં યજ્ઞી જંતુ કરડે તે ગર્ભ તત્ત્વ દુઃખ જાણે.
 માતા કહવું તીજુ ઉતુ ખાદુ ખારુ ખાયે, ૨૫૭
 તેણિ કિરિનિ સર્વ અંબને વ્યથા ધણેરી થાયે.
 ત્યાંહાં યજ્ઞી તાં જ્ઞાન ઉપજિ, પૂર્વકર્મનિ જાણિ;
 નારાયણનુ ભજન કરે ત્યાંહાં દુઃખ ધણેરુ, આણે.
 'સ્વામી, એવડુ દુઃખ ન જાંરવુ; ઝરખવાસ અવનાર,
 જે જાંચુતે તે ભક્તવિશેષે નહીં જાવન મંસાર. ૨૫૮
 એક વારનો આંહાં યજ્ઞી કાંડો, ભક્તિ કરુ ભગવાન;
 ગર્ભવાસમાં ફરી ન આવુ, ધરુ ધરણિધરનુ પ્યાન.
 ગ્રાત યજ્ઞી દસ માસ લમે રિદિ ગર્ભવાસમાં રાંન;
 કાંમ કોષ માવા મદ્યર્જિત વીચારુ અભિમાન.
 પછિ ઉપિ મસ્તક ત્યાંહાંથી કાઢી મુનપુરીમાં ધોયો; ૨૬૦
 બોમિવાયુ રપરસ ન લાગો, 'હુઆંહાં' કરીને રાયો.
 દુખસાગરને વીણિ ઝીલીયો, ગર્ભગાન વીચારુ;
 માતપિતાયે લોભવસથી બાલક ત્યાંહાં ઉજારુ.
 પંચ વરસ બાલાપણુ રમયો, હકિ જોવન મહમાતો;
 પુત્રકક્ષત્ર વિવચાનો વાલો, કામકોષ રંગ રાનો. ૨૬૧
 પછે દુષ્ટ ૧૭ કર્મનિ કરવા લાગો, અદ્ભુતમતા વાધી;
 ઐંદ્રીનાં ગોવર્ણનિ અરથે પેટ લયુ અપરાધી
 ઓના મંગથી સત્ત્વ જાયે, સૌચ દવા નિ ધર્મ;
 લજ્યા લક્ષ્મી નિ જસ જાયે, સાંત રાગો ગુણ કર્મ.
 ઓના મંગથી ક્રમત્વ ઉપજે, આયુસ શુદ્ધિ વિરામે, ૨૭૦
 તેજેનિ વિષિ આસજ્ઞ મયો તે દરિપદનિ કેમ પામિ!
 તે માટે જે ઓનો રાગો તેહની મુશળ ન કરી;

જોગેશ્વર મોટા માહતિ - સ્ત્રી નામિ પરહરવી.
 માહતે આસક્ત ન હોયુ, સ્ત્રીનિ - વિષિ જે કર્મ;
 તે માટે કુ કંઈયુ કહુ જો મુહસ્તાથમના ધર્મ. ૨૭૫
 સ્ત્રી દેખાનિ ચાંદાંમો ચાલે, વેગિ વિદિલો ધાયે;
 અધકૂપમાં પડયો અનુયો, જેમ દરની બધાયે.
 તે માટે સ્ત્રી મંથન્ય ન કરવી, નિવત્ત મારજે રહેવુ;
 વિવધાબોગ ઝંદીના વૈભવ માહતિ નદી મિહિવુ.
 શ્રદ્ધાપૂર્વક જુગ કરે તે કામિક કર્મ અપાર; ૨૮૦
 અંદરોહ પામિ તેણે પુનિ; પુન્ય ખુટ સંસાર.
 પોતાનો સ્વારથ નદી શાધિ, કર્મ કરે નિબંધમે;
 નારાયણુનિ અર્પણ કરતાં વિષ્ણુલોકનિ પાંમ.
 રત્નેશુભે કરી કર્મ આવરે સ્વારથ ગરધિ જેહ;
 હરિકથારૂપી અમૃત જાંડી વિષનિ પ્રાપ્તિ તેહ. ૨૮૫
 એહવો પુરસ જે જ્ઞાન મુદ્દર ૧૦ નિમ સ્વારથ વશ દ્વિધિવાયે;
 સરવ વસ્તુનો આહાર કરે નિ વિષ્ટાનિ ૧૦ ને ખાયે.
 કામિક કર્મ તથો જે કરતા બ્રમણુ કહે સંસાર;
 તેહ તથાં દ્વંષ બોધવવાનિ ત્રીચ જ્ઞેનિ અવનાર.
 તે માટે સર્વ ભાવ કરીનિ પરમેશ્વરનિ શર્ણુ; ૨૯૦
 પરમેશ્વરપદ પાંચો ત્યારે જન્મ જરા નહી મળુ.
 કીર્તન અવણુ જ્ઞાન હરિકેર, તેણુ કરિ વૈરાગ;
 વાસુદેવની વિષિ બક્ષિત હોયે, સંગ તણો હોયે ત્યાગ.
 વક્ષિતજોગથી મોક્ષ જ્ઞાન હોયે, ઝંદી વિવધ નિવર્ત;
 બક્ષિતજોગ અભ્યાસ કરી હરિદરસન હોયે એકાંત. ૨૯૫
 જેહેવું બક્ષિતજોગ નિબંધમિ નારાયણુ વશ ચાયે,

તેદેવુ ન્યાય દાન તપ ધ્યાને વમ નદી પ્રિદિવાયે.
 ૬૯ ધરાધિ કરી પરમેશ્વર સીત્ર ભોગે સાક્ષાત;
 મિ આરં પ્રમારે ભોગ કલો, દવિ સુ પૂજા ઓ માતર
 દાંભિક ભોભિક બેઠદિષ્ટિરં હોગે ઓંદ્રિય નાંકાના ભોમ; ૩૦૦
 અમક્ષત દેખાઈન નદી પ્રિદિવુ, માતાછ, એ ભોજ
 વર્ષિત, દયા વૃદ્ધિ ને ય મદમનવર્જિત નિ માંત;
 માદારી બાહિત વિષ્ણુ ને નતપર, પવિત્ર મોક્ષ એપ્રાંત.
 વૈશ્વમ વૃદ્ધિનિ શ્રદ્ધા વૃદ્ધિતિ જરૂરિપરાવવુ. નેદ;
 માતા, મિ તમનિ ઉપદેસ્યુ જ્ઞાન કહીન નેદ ૩૦૫
 એ કથા ને શુભે શંખધાવિ શ્રદ્ધાએ ગીત મરમે,
 માદારા પદ્મનિ રાત્રિ પદ્મિ, બવસાગર તે તરમે."
 ત્યારે પરમેશ્વરનાં વાયેક સાંભિલ્યાં દેવદુતીએ સાક્ષાત;
 કંઠવત નમસ્કાર કરીનિ સ્તુતિ કરે એ માત;
 "માદારિ વિષ્ણુ અવતાર ધર્યો તિ' સીધાએ અવિનાશ;" ૩૧૦

સુભવન અતુરદસ તાહારે ઉદરિ વ્યાજ્ઞેય અવિદ્યમ.
 માદારિસિ શ્રદ્ધાનિ અતિ શ્રદ્ધ લોક સુ ધરમે;
 બાહ્યરૂપિ ભોજનિદાયે વટપનિ ત મુખે
 તાહારે નામિ અનેક ઓધર્મા માદાપાપી આંજલ;
 તાહારે દરશનિ માક્ષ પાંમવા સુ અચરજ એપાલ. ૩૧૫
 શ્વામી, હુ સરસ્વતિ તાહારી, અમમે આપ મુદાન."
 એહેવી સ્તુતિ માતાએ કીધી. વહી જોડ્યા ભજવાન;
 "માતા, મિ હનુ ને તમનિ તેણિ માન્ગિ આચરતાં
 થોડે કાલે મોક્ષ પાંમશે - હજારમેવા કરતાં.
 એણે મારગિ અનેક ભોગી જ્ઞાન પદારથ પાંમ્યા;" ૩૨૦
 - એહેવું કહીને કપિલ આજ્ઞા, માતાના મોહ વાચ્યા.

તે વાર પુકિ દેવહુતીયે જોગ ધારણા કીધી;
 સાક્ષાત પદ પેરબ્રહ્માનિ પાંચી ક્રિષિક આગન્યા કીધી.
 તરવ તરવમાં લઈ મેલગ્યાં, શરસ્વતીમાં લે.....^૧
 હિલ્લે સંધાતિ એક થઈનિ ગઈ જન્મ મૃત બધ વાંગી. ૩૨૫

તે માટે જો ક્ષેત્ર સરસ્વતી, પુણ્ય યોગ અતિ પુન્ય;
 ત્રિલોક્યમાં વિક્ષાત સુધકર, સુણે પરીક્ષત રાજન.
 એ આશાન સુણે રાંભલાવિ નરનારી જે ગાયે,
 દેવહુતીની અતિનિ પામિ, વિશ્વજ્યોત્સ તે ભાયે.

કથલો

વિશ્વજ્યોત્સ તેહનિ નહી દુલભ, જેહેનિ હરિનુ આનં; ૩૩૦
 રામલક્ષ્મણને.....ચરણે રાજો ભગવાન.

^૧ આ પછીના જે ગણ અશ્વમેધ મૂળ મનમાં ઘસાઈ ગયા હોવાથી
 વંચાતા નથી.

કૂંકૂત

પાંડવવિદિ

૭૫૫૧

શ્રીગુરુ અશરણુ શરણુ ચરણુ સ્વામીનાં પ્યાંહિ,
 રંદિ તણી જડ દાપ, આપ સુખ મતિ જસ માંડે,
 પૂનવંતનું પ્રાકમ, ધરમકીરતિ અથ જાએ,
 ભગત પ્રીત ભાવિ કરી શ્રીહરિ ચતોખાએ;
 પાંડવદૌરવ રહય ડિ ત્યાંહાં શ્રીવાસુદેવ વરે કરી,
 તે વિધિ કુતોહલ પૂરવક કહું, તું કિપાલ મા જગદીશરી.
 દું મંદ કવિની વાંણ, મે જાણુ હસારત કીધું,
 કેમ પામું પૃથ્વી પાર, આહાર અંન આશેક લીધું;
 વામન તારાહાર શર ધન કંઠે ગોહાવું,
 કીડી કેદિ દેલાશવાય વમુધાતત્ત લાવું, ૧
 ગાંઠની શાંણી નકી, લાભ લંક લેખું કરું,
 શાગર શંકયા કાઢવા જસ ચડી એક ચંચે ભરું.
 શ્રોતા આંત શમસ્ત હાય મુજ મસ્તક દેળે,
 હું વડુ જીં પૂર અગાન, માંન માયું તટ લેળે,
 ન લહું અરથ સંમધ અધને વાટ અગ્નળી, ૧
 આભે દેવા ચાલ પગ મુએ દીટાડી તાણી;

જે બાર યુગજોન્દ્રનો ક્રમ ભીત વિના ભમરી ખમે ?
 ગતન ગદ શાહુ કરુ, પછે નિગ્ધન મનોગ્ધ મન રમે.
 જો કિપા ક્રાંતિ જુલનીશ, ઇશિ જેજે તાપ સમાધિ,
 અષ્ટ માદાગીધ, નવ નિધિ દગો દિશાથી આવિ, ૨૦
 પગતમે? ક્રાંતિ મેડ, રોકનો પરવત ચાઓ,
 ગદ તજો શિવ છત્ર, જિગ્ધિ પશુ જોલગી જનમે,
 અન પદારથ અનીત છે, ગાબુ પાસુ શીહરિ,
 વીશભગ વિજે નદી, તે ગખો મન નિશ્ચલ કરી
 ત્યાહાં સુર દ્રાદિ તેરીગ, ત્યાહાં રુખી મેઘ અઢાશી, ૨૫
 તપ તીગ્ધ અડસદ અહસ, ત્યાહાં ચૌદ જુવન નિવાશી,
 ત્યાહાં ત્રિદા વેદ પુગણ, જગન જોગ તપ સાધન,

x x x x *

ત્યાહાં અગ્નિલ વિશ્વનું શાર, ગુફી ગાન શત ચતન મરિ,
 માહા માગન શક્ય નિધાન ત્યાહાં શ્રીપ્લામ્યા જગ નિન્તગિ ૩૦

વેગારહિદાર શ્રીભાગ્ય પગ્વ અષ્ટાદશ,
 ભગત જ્ઞાન વેગમ તગાર વીર કહ્યારસ,
 લલિત ગૌરવ હિપમા, કમતા રમ ક્રિયાપદ,
 મહાજ્ઞાન વિજ્ઞાન માહિ અવુશાસ્ત્રનું નડાગદ,
 શ્રીગુરુ વિવ્યાગ મુખ વૈશપાઓન અખ્યન બુ, ૩૫
 છવન સુર નર મુનિ તણ તે તત્ત્વ ત્રીલોકિ વિગ્તરુ.

‘ઝાહો ગ્રાકમ પૂગવ / તણ,’ મશ જનમજે કીધુ,
 રુખી કેલિ,—હારુ છત, ગજ દોરવ હરી લીધુ,
 બાર વગ્ધ વનવાસ, ત્યાય રુખી રોસ અઢાશી,
 ગુપત વિષ કરી તિ મે વિરાટનમ નિવાશો, ૪૦

ત્યાંકાં દેવદ માયો; ગૌ. ગ્રેહે, દૌરવ રણ વ્યાગી પસ્યા
પાંચ દિશર પ્રગટા મવી ત્યારિ જાદર્વિદ્ર આવી મસ્યા.

પાંડવ લાભા પાએ, છે ચતી કુપદી સાધિ,
'ચાડે દિવશે રાજ પામશે,' કહું શ્રીનાથે,
જોતરા કુંપરી વેરાટની તે અભિમનસું પરણારી, ૪૫
તે કિનંથી ચડતી કયા, લજ પગ ચાલી આવી;
મહારાએ 'વીનતી કરી, 'સ્વામી જેવંક થાપીએ,
કુટુંબકસેરા, પ્રભુ, તો સમે ને વિભાગ વેળેચી આપીએ. '

વસત શ્રીવિકલ દેહ, 'દૌરવ કહું ન માને,
એહેદારી અભિમાન, તિમિરધ ચયા અગ્નિ, ૫૦
વાધ્યો રાગ અશાધ, વ્યાધ ચી વેદ વિચારિ, ૩
શુભ સાલ જાપીએ, વેરી મરે, કે મારે;
તે અધકારી અવનિતજા, રાજરીધ પોતિ 'ધણી,
ભૂપતિ શકુ શેવા હરિ, જેને સૈન્ય અસંકાસોદિણી. '

કરવા પર ઉપગાર શ્રીદરિ દુસ્તનાપુત્ર આધ્યા, ૫૫
દૌરવ શ્રવિ શાકામા ગળા, જનની જાહે ચાલાલા,
ગળ રસ દગે હીમે ધણા, દેવ કુદબી વાજે,
જેવા જન ત્રેસોક્તના અશરહુસરખ વિરાજિ;
વિરામ દ્રોણ સુગ્નેધને જોગન સામગ્રી કરી,
પ્રભુ ગયા ધર વિદુરને તે જગતજાન જેવા હરિ. ૬૦

કરે કંડવત દસ કોટ, લોટત તન નગદરિ અર્જુ, ૭૦
તન ધન મન બલિદારી ચાર કરી. સાંમલ વર્ણ,
આસનુને ધેર ગંગ, રંગ જોખવ રસરીતિ,

સ્ત્રી પતિવ્રતા શૌજન, ધન્ય પ્રભુ પૂજા પ્રીતે;
વિહંગમ ત્રત વિદુરનુ, ત્યાંહાં વાસી અંન ન ઉગરે,
દરિદ્ર વ્યાપૂં દશેદિશા, તો પ્રભુને આતિથ સુ કરે ?

નરનારી એક અંન કદિ અંન ઉધારે લીજે,
ધેર આંબા ગોપાલ, અતિ દાસ થશે સુ કીજે ?
ધેર દરજ્જેધન મન રીસ, 'દાહાનજી હાંદાં પધારે ?
જાણું વનવિવાસી જઈ દાસીપુત્ર સલાયે;
શરખાને શરખો ગમે, 'વાણી ગોઘ્યો વાળોલી,
દોઆંજીમ (?) અંન વીકે કરે, આઠલાકડી રાવલી (!)

કરી આવ્યો મુખ દીન, 'આધીન થકા સુ ફીજિ ?
જૂખા શારંગપાણુ, આંણી વિખ વેહેચી પીજે, '
અખલા જોડિ' હાથ, 'નાથ, તમે વન પધારે,
શાક પત્ર સદભાવ લાવ, રેદિ દાવ તમારે;
જ્યા દેહ તેમ દેવને, દુખ અંતરજાગી કાપશે,
દઆલ દાતા દીનને પછે મનવાંછિત ફક્ત આપશે.'

જૂખશકો સું લગાવત, તે અંત અતુર્ભુજે જાણું,
રીધ શીધ પદારથ આર, શાર ધન શોધી આંણું,
સુર ધેનુ પદવી મુગપતિ તણી, મણિ કલપતરુ સ્થિર થાપુ,
ધન પ્રભુ લગવન ચતનિ શરવશ આપું;
મુખ સમગ્રદ પાર ન પાંગીએ, લાજન જૂખણુ કનકમે,
પંચામ્રત પકવાન સત શાક પાક પ્રીતે જમે.

આરોગ્યા અવિનાશ, 'દાસ, વાંછિત વર માગો,'
'હું પાંમ્યો થી અવિનાશ, જાંત લવનો બએ બાગો,
તરણો ગંગાતીર નીર ખણી પીશે ફૂપે ?

અખિલ વેદના વાંમી શાંમી શતશરો;
શદા ભગત ભગવંતની, હું અન્ય અવિદ્ય પરદર;
જનમ જનમ જુમદીયછની ચરણચરણ સેવા કરું.^૧

૯૦

વર આગી વિદુરનિ રાજશબ્દા હરિ પોદેતા,
જીયમ દ્રોણ ને કરણ સુરજોધન કરા સમોદેતા,
દુશાસન જ્ઞેદ્રથ શકુની કુટ ચતુટી,
શત કીરવ સેવા હરિ, પૂગપ પરિમલ ગ્રહિ;
રતનાશન જોડા હરિ ત્યારિ દરજોધન મુખ જોયજી,
'કુલખ'પણ ધર વિદુરનિ, પ્રભુ, ભાવિ ભોજન મું કરું.'^૨

૯૫

'ભોજન મો પૂછીશ રાએ, જાએ પત, દુખયુ લાએ,
બાધીથી લેહે લાખ તે ભરમ ઉવાડિ લાગિ,
ભોજન ખંડુમંગુર? અહિ, આદર શદા અજરામર,
કંમલ શંખાતિ રનેક, મોદ નકી મૂકિ મનુકર;
જાંદાં પોતાના પ્રીતમ વશે ત્યાંદાં અણુચીના આવીએ,
શંદ શાંમી દોએ નહી તે કારા કંઠયુ આવીએ,

૧૦૦

વિદુર ધરમ અવતાર, તું કિમ કહિ હિ કુલખ'પણ?
પરલંછન તલ મેર, મેર પોતાં શરણવલ્લુ,
કોહો કેહેનું કુલ નિરદોષ? કા વલુવાધે નારી નર?
વસન વિમા કા વીર? કેહેનિ મુખ નિરંતર?
ગંધારિ ધૃતરાષ્ટ્રનિ પૂછ પરીઆગન આપજી,
સેહેસ હિંદની આલસી, કહી એક હિંદ કરવા તણં.

૧૦૫

ક્રદિતાં રમે રીશ કરા, વૈર વિચેથી કાપો,
રાજરીધ અધિકાર અરધ પાંડવને આપો,
તે પ્રજટયા પૃથ્વીમાહિ તેર વરણ વન વાંમ્યા,

૧૧૦

દુરજનમુખ ભંજન કરી વિશ્વપૂજ વર પામ્યા;
શાંતનુત નૃપ વિગિત્તરીર, પાંડુરાજ મહિમા ધણો,
જેઠ પુત્ર પૃથ્વીપતિ, એ દુરા ધરમ ક્ષત્રી તણો.'

‘સું કહીએ?’ કૌરવ કહિ: ‘જો હરિ પોતિ નણે, ૧૧૫
જારજત કુતવંત કેમ જોકે તોલાએ શંભાણે?
મૃગશ્યાપે પાંડુ શમ્યો, બ્રમચરજનત પાત્રું,
કુંતી સમર્થ કૃષ્ણ, રાજધન નાતું વાણું;
અમ શાથે સમર્થ સો? જો અવતારિક અંશનાં,
આમ વિષ્ણુ શીમ કાંઠાં શોધીએ? પોયાં ચોયાં વંશનાં.’ ૧૨૦

‘મુખ નાંહાંતે મોટી વાત, તમ્યો બોલો વચન વિચારી,
નદિ દેવચરિત્ર તિ નરજ તણા - અધિકારી,
સ્વકુલ દોષ હો સુમશ્યા, લળ્યા શરણી લાગિ,
કાલ ચઢી થક હેઠીએ, શોક સુડો મશ્વો લાગે;
મહુબારથ કરણીક, નૃપ વેશ તપસી તણી ૧૨૫
ગુણ ગ્રહીએ, નહી બોજીએ ખારંપરમ અતિ ધણી.’

‘વનમાંહી પ્રશન્ના વીર, કુંતી હસ્તાપુર લાવી,
દયા દાઝ નાંણી કરી લેઈ મધ્ય વાસ વસાવી,
દયા કરી વૃતરાષ્ટ્ર કાષ્ટવન ચડી ઉધારા,
તે મામે શંહી મુખ દાઘ, તિ ઉદ્ધત ન વરે વાપાં; ૧૩૦
નાખ્યા લાખાધવલમાંઠાં ત્યારે કુંતામાત સાર્થિં હતી,
વિદુર વિવર કરતો નહી તો શકુ યાતા પૃથ્વીપતિ.’

‘જોણે હેલાં હણે હેડંબ, રિપુ દાંતવ વંશ ઉડેદો,

૧. આ પદ્યોની કડીમાંથી “મુખ.....નરજ તણા” એ શબ્દો આ
“વનમાંહી.....” પદ્યોના મુખ પ્રવચનમાં પુનરુક્ત થયેલા છે, એ સ્પષ્ટ રીતે
હરિયાની સત્વચ્છ નજીએ છે.

- દુપદી સ્વયંવર માહિ મહર જન્ન ચર બેદો,
પૂને પાંખ્યાં માહાશતી માત આગન્યા પાલી, ૧૩૫
રુ અતે અગ્નિસ્નાન કરી પાલિ મત પંચાલી;
પૂને બાધી અંધજ ચિત્રચૈન લઈ જતો અમગ્રવતી,
જો અરજુન નહીં મૂકાવતો તો ગું ચાતો પૃથ્વીપતિ.
'એદેનિ કાંકાંનુ રાજ? હૃન્ આજ લમિ વનવાસી,
અરજુન મેહિંદસ નાગ, જુધિષ્ઠરદા ચંન્યાસી, ૧૪૦
ભીમ રસોધયો જાંણ, પાંજુ કુચી બહુ આહારી,
સેહેદેવ જોશી પુન્તકી, નિકુલ બલ ધન્ધાચારી;
એ જાણ્યાં જહી એ કુશાચને કરાં વસ્ત્ર દુપદી તણાં,
બધીઆ કાં જોત્યા નહી પાશેયી પાંચે જણ્યાં?'
'એજો બાહુ ખાંડવવન, શ્વેત રથ આપ્યો અગ્ને, ૧૪૫
દીગ્ધવિજે રમી સભા, ત્યાંહાં જીવ્યા ગએસું જંગે,
બાધી પશુપતામ? જરદ પોતાનું ચાપુ,
જુદ સંતોખ્યા ઈંદ્ર, અંદ્રે અરધાશન આપું;
જમુત શત કૈમક હણ્યા, તમ્બો રણુમાંહાં રેજો કર્યા,
એ જોમિભાર ઉતારવાનિ પાંચે ઈંદ્ર અવતયાં. ૧૫૦
'ઇંદ્ર ન હોએ અંદ્રગોપ, મરી કંઠે દેશ ઇંદ્રાવ્યા,
જાટ થયા બસરીન દીન મું મુખ લેઈ આખ્યા!
વિકુલ વેખ વધરીત, જનમ જુવટિ હાર્યો,
ધેર ધેર કરી માધુજરી મહિમા ધણો વધારો;
તેદેને તેની સુખ નથી, મધ્યભેદ જાંણું અમ્બો, ૧૫૫
જોહોલાશી બેઠા કરીને નીતિ પ્રેશ હો તમ્બો.
'રાજન, કલહ વિનાશ, વાઈવવાદે જોટો,
અરણ્યના કણુ માહિ કા નહી નાંહનિ મોટો,

પરશ પેર મધ મરમ, તમે ભોગો દર અહીં શાશે,
વેહેવા આગો રાજ કાકના હવિ જાશે; ૧૬૦
પાંચ ગ્રાંમ પીધું કરો, રખે કા ધરમે મલો,
જે હવ રાખે ખપ કરો તો પાંડવમું પ્રીતિ મલો.

દરજોધન મન રીઝ, 'હું ચાપી શિષ્ટ ઉચાપું ?
અરધની આવી વાત, જોગો એ અગ્ર નહીં આપું;
માહારે ભજો - દિગપાલ કાલકવાનક દોખ, ૧૧૫
ત્રેલોક વચન પ્રમાણ, આણ નહીં કા ઉવેજે,
પાંચને મહી છવતા હું દ્રષ્ટ બાહાર સહી ભરું,
તો શીર પાંધુ પાગડી જો નપાંકવી પૃથ્વી કરું.'

'જે કાહો છો તે નિરધાર, વલી વાથો ઉમેવાં,
આણું મરણ અકાલ, પછિ કાપું ખાએ કેરા, ૧૭૦
વેરી વલગો વ્યાલ, તાલ કંજે વિખ બાપું;
નીપની જલશે માત, દલ કપટ નહીં ગહે શાપું;
નિધિ મધ્ય નાવ ગું જાળડું, કાં દીપ હાથ દૂરે પડો ?
ખરો કરાંક પીપલો તિ જાશે રહેલ સદા વડો.'

'પાંડવતણાં કુત તે,' કૌરવ કેલિ, 'મું કહીએ ? ૧૭૫
રાજકુલી જનીશમાં હાં અગો ઉપકીરત વહીએ,
ગૈલોકમાં હાં ઉપહાસ એ સગા ભણી મું કીએ ?
આખો કાટો આલ, ધીંગલાં કાં હાં દાં હીને ?
કા કનક જરી પેટે કરે, દાંડાં પાકે પાટો બાંધીએ ?
પંચ પુરશ એક સ્ત્રી તણું ફરી રાંધું તિ કેમ રાંધીએ ?' ૧૮૦

'ધુએ કાકી કાલવ ચાએ, શામકું તાણું કુટિ,
ચલી જતિ ને સુર સાધ, નંદા જય ખુટિ,
દુપહીડું ચત શાદાસ તિ ચીઠ જુવન જાણે,

અદ્રો મિગી ચિત્ર તરી મુ મુનિ વિષ વખાણે,
મુનિ મામ લાગિ નની, વિચિત્ર લીલા દેવની, ૧૮૫
દ્વ દ્વ કુલકિયા તમે તળી, પલુ મખુ મય અગેવની

નવ ગાના દોગ દેર, 'તમે' વડે સુ ભણે ?
જૂખા છુત્તન છસ, નેન નગુ તાણે,
એકમુ પેહે-લુ કામી ગોકુલમા ગી ચારી,
માગીપ- માકુ કટુ, મામા " મારી માગી, ૧૯૦
અધમ જન આદિગની, લધુ રવિ જાવ વડે,
વન વન માકા નાકા કમે, નીત' હલમુલન ગેરીએ

માખલુએ અપવાદ, જાગ્યો જાગી જન લીધ',
નહી જાત જન ગોચનમહા ઉચીષ્ટ જોગન કીધુ,
પગવશ કરી પ્રીતના ગયમહાગાદા અમ્મી, ૧૯૫
નદનુ મખુ નામ, દીકમ દલીના દાગી,
ધૂત લક્ષ્મી ધર ધરી, તે યાગી શવ અવની કમી,
ધેર પદગાદી ગીગડી, વની ગિવરચી કુગમ વગી

આ જવાનિ નય જૂનમ નિજના વિલાસી,
દેવજનીનો સ્વાય ત્યાકા સગમિયા ધર્મ દાસો, ૨૦૦
ગર્ગદત જુવન, કમનુ પેલા આ-આ,
જરાશય જુદા અયો, મારી રેશ છડ-આ,
તિ અમ રાયે અતર કરે, પાડવ સુ પ્રીતિ મને,
મનના લાકુ દોડસ, કેમ શીમત્ર છુડે, શક તર્ક

'વચન તપ્પ દવ પામજે, જે કેરો તે શરીએ, ૨૦૫
પોનાનુ પ્રાકમ ધમ નહી પોતિ સ્ત્રીએ,
મે દહે કરી દયકથ વક ગેગી ઉડાડી,

દેત માત્ર વિષ વેગ, ખંણી કીધી જોમ હમાડી;
સાગર મથવા કાળ ગ્રીગળે વામુકી તાણો, વિષ ગરિ,
ધંધર પાગે ધર મીન, પંચિ અશત શુદ્ધિ, સન^૧ તરે. ૨૧૦

'પાનુ કીવા માટ કાંડા શુ મુખ હોહું દાગે ?
દરિદ્ર દુખ નહીર પાગ, આહાર નિદ્રા નહી ત્રાગે,
વિકુલ વેષ વન, મોહે પમુ પખીની રીતિ,
કરમે કીધા કાપ, કપટતા વડ વન શીને,
મુખ સપન સગ્નુ નથી, બધુ બીજ, મુ નાણીએ
પનોતુ' વ્યાહાલુ, પ્રધાનો, પાછલી રાતિ જાણીએ. ૨૧૫

પ્રતિહત્તર પરિભ્રમ ક્ષિત્તિ, 'રક્તુ તં તમારો,
તિ કાસે તમનિ માગે, હું ના ખીજ હિયારો,
અવધ દિન અપ્રાદશ તણી, તમ્યે પુરવજને મથરો,
પાડવ હોપક જોત માહા તમા પતંગ મથને બવરો,
પરિચિત્ત પોતે હાગે, વાગરોલો વીકલ બાણે,
તમ્યે મહમાના લેઈ મતલકે, તમા કાગળ રજ વાલો આપણે. ૨૨૦

બીસમ દોણુ નિ કાણુ વિકરણુ દોણુકે દુસાસન
દગ્ધેધનને કાપ ધણુ મુજે અદાસન,^૧
કંકણ વચન જે બાણુ કલ્યા, 'કુણુ અહી જાસો,
પંચિ શખલ દલ ગજ નટા વેરી પિ ત્વહા આયો;^૨
માર માર કૌરવ કરિ, આવુષ લેઈ જીઆ થયા,
વેગટ વેષ વીકલ દરી નિ દુમડવ બેઠી ગયા. ૨૨૫

રીસ કરી જગડીશ ગયા પાડવનિ પાગે,
પ્રજુજ કરી સતોખ, મુત કીધી નિજ વાગે, ૨૩૦

૧. રાજ. ૨. દુખને. ૩. દોણુનું નામ પુનવંત થાય છે, તેથી આ પંક્તિનો પાઠ કંઈક ભ્રષ્ટ હોવા સંભવ છે.

‘મરણ શરણ અવનરણ ચગણ ગ્વામીનના મિત્રેશુ,
અખિલ મુખાશુરકરમ નિજ કૈવામાંકાં નરવેશુઃ
અમુપૂર્ણ વિના નદી પામીએ ગુણેગંઠ પટંતરો,
વાંકા શરવ સમા ચરો જો જગદીશ્વર પાધરો’

પછે વિરાટિ પ્રધાન મોહક્યોઃ ‘એ સું કીધું ? ૨૩૫
પાંચ-જામને કાજ મરણ મુખ માંગી લીધું,
પાંડવમાંકાં પરિબ્રહ્મ, બ્રહ્મમાંકાં ધરમ સમાજે,
અમિ દીપ, સુત્રિ મંત્ર, હેમ ઘાટ હેમ ઘાજે;
લવણ ઉદામાંકાં બડી જરૂ, પાવક મુખ પ્રારો દલી,
ભગત રસ ભગવંતમાંકાં બસે, જેમજલ જમુના જાંઠાં નવી. ૨૪૦

જો હરિ તમ્મો જાણો નથી, તો પ્રતિગ્રોધ ગો દીજિ !
પાંચી મધ પાખાણુ તે બીતર કેમો ન બીજે,
ચેત ન થાજે સ્વામ, સ્વામ અશ્વ ન છડે,
માળ અમર મરે નહી, પછે તુખ ઉખસે ખડે,
ચેતનાકાગ ચેતજો, વિખમ કાલ છે અજનો, ૨૪૫
તમ્મો અશુધ સી શુધ દીજો, જેમ કાક તોરગે તાજણો’.

દરજોધનની નાર કીબાનરની નિજ નાંમી,
એકાંત કરી આસોચ- ‘કાં વણીન કીધું સ્વામી ?
હરિ અખિલ વિચિતો હસ, કાં તિનું વચન કીવેશુ ?
વીશંભરમું વૈર, નજ કેમ રહેનું લેખું ?
હરિમું કરવ ન દીજો, શરવે શરવ સમાપતિ,
સંધર દુરાચન તણે સ્નાનપાન કરમે દુપદી સની.’

‘અમકા, તું અજાણ, અંત્ર માદાગી નવ ખમિ,
મુર મુનિ કે ચનમાંન, ધાંડી રન બમડે,
પાંડવ મેલ વીર જના ? નાએક બેએ કપે, ૨૨૫

દેવ દંત સંવાળે, રાજે માંણા પગ ચપે;
જે કમું બવીશ દોનાર છે તે બ્રામાજે નહી ચપે,
તો વેરીને કેમ વીસીજે ? નહી મનં મોની જાગાં મનં.

તવ ત્યાંહાં જોડ્યા પુત્ર : 'તાત, ધરમુત્ર વિચારે,
રાજ રીધ નિરમૂલ તૂલ થયો જાર તમારો, ૨૧૦
વંદીજે તિ નહી-નહીજે, કોપ વને અમ સમાવિ,^{૧૬}
મુરજ ઉપર મૂલ નાખતાં મુખમાંહાં આવિ;
અમે ગયો તિહેનિ મું ગહું ? ચાલો જઈ પગ લાગીજે,
સરવ સમરપી નાચનિ કહી સ્થિર રહેવા મહી માગીજે.'

હું કુલકંટક, કાત્રી નહી, કાંજોરની છુધ કાત્રી, ૨૧૫
હું મહી માગુ તિ કનિ ? વહુ છઉ જરઠ અયાત્રી,
માહારુ' દારવ આધીન, દીન કાં કેહેને કહીજે ?
આપે ભેરી કો નહી, શહુ સરજ વસથી લહીજે;
જાંહાં લગી પટમાં પ્રાણ છે ન ગ.ણું બલ દુરજન તણું,
જીવ ગયા પછી જાંહાંજે જે જોગવજે આપાપણું.' ૨૨૦

'આજે અમોઘ મજે વિક્ષાત, તાત, હું તિહેનિ જાંહાં,
છુધ કરવા લાગ્યો અંદ રીન્ય જોડેજી પંચાણું,
બજે બોહીનો દિગપાલ, કાલકલેશ રજે વાધે,
જાયો મેર સિખર, ત્યાંહાં નરનાગવણુ તપ સાધે;
દીકું કલ દામોદર, અરજુનનિ આગા કવી, ૨૨૫
કાંસ પૂરપ જાંજે હવ્યાં વિધ વાધિ જો છુધ કેહિ કવિ.

ખીનો રાવણ રાજે, જોહનિ સાઠ શેસ ધરનારી,
અહિત બેહતાયીશ જોખ, સત સવાલાખ એહેકારી,
ત્રિકુટાચલ ગદ ગૂદ તે લંકે અલે જૂ નમી,
આહારિ પાસ સમુદ્ર, તિ સંપત પૂરી લે શમિ; ૨૩૦

જિનાશમને વિષગીત મતિ, દુરુ દગ્ધુ હીતા તથા,
ગણેદ કુવ ઉઠેદવા શ્રીગવવ દવ મેલુ ધમ્મ.

વાનર ટીધા સાદાએ ત્યાંકા અજની સુત અગમર,
શપત તાલ દની વાવ શ્રીસુગ્રીવ દ્યો કપીશ્વર,
થગ દરી હનુમાન સુદ જનકીની બાબો, ૨૮
રીકયા વક્ષમલુ ગમતિ, વદ અજની આબો,
અન જોજન આગર માહી તરી પાજ પથર તપી,
લક્ષ ઘેરી ચોટોગમા દપિરેના સુત યોગી

ચોટ ચોટી નજ, અમેદ અઠિ દસ લગવર,
ભમે મેવિ સુરમુનિ જન્મ ગુણુ ગોવ મહ ચનેપ્તર, ૨૯
પૌલસ્ત ગુવ અભિમન તિ ખલુ જોમદા ઉચ્છુ,
કુલદગ્ધુ ગવલુ હણી ગજ ભખીક્ષા આપુ,
અજોધ્યા તાન્થા જનકી, અગ્ગર મેજ વગુ હીલા કરી,
ગમે ગજ પાલી પ્રમ, તિ ગીદ લુવ લુ નિન્તરી

મજવેખ હદ્દો ચખ, વિદિ વાયા માહાગરે, ૩૦
દીધુ દગર રૂપ તિ રાગર મથવા ગરે
વિષ્ટ વેખ વાહ, ગિધુ દિગમ્બજ મરો,
નગચકી દિત પ્રેદે મદને દિગ્મ્બજ ચધારો,
ખલિ પાનાને આપવા ચામન વેખ દોરો દગિ,
ફગશગમે આપી વીપ્રનિ ૫૨રી નક્કરી મી ૩૦૦

શ્રોગમ નિ સતચર્ય, શ્રીકૃષ્ણ અવય પગમેશ્વર,
ભજત તલે હિરગર પિપ્પલદલ્લુ દરોદર,
શગરિ પને ચક્રદિ ભવજલ યાગ ઉતારે,
જગન ભાગ પોતિ વરે, અન્નાગમન નિવારિ,
દગિ વોદે વાદા સવે, દગિ શમે ત્રિભોવન સમા, ૩૦૫
તિ રાગર તિ પોતિ મેગે ૩૬ તિખમ ૩૭ અગ્ગરમા

પછિ શનિ કિલિઃ 'ધુતગણ, જો ધરથી વાંદ તમારો,
તમ્યો અંધ, મુત અંધ, દરણ કુલ દલેશ અવારો,
સહોદરના મુત શાધ તિ તેહેનિ વનવાસ કર્યાંબ્યાં,
નવકુલ નાગ અજતા કરી અધમીઆં બેઠ મટાવ્યાં; ૩૧૦
તિ ત્યારિ જાણું નહી દન દરમ કપટિ કરું,
હરિ વચ્ચ વડ વડુ તણાં મદ્દ ચસુર, સું ઉગરું?'

મુળનાં ધ્યો પરિતાપ, 'આપ મહાપાપ સમાવો,
વિદુર વિચિત્રણ વીર, શ્રીવીરમહેવ અગ્રી આવો.'
મદ્દ ગોળદ એગ્રંત, 'કા ન કરિ તિ મે કાધું,' ૩૧૫
વિગજુભગત કુલતિલક તિનું ગજ હરી કુખ દીધું,
હવિ મું દગ્ધું ધરિ? વિવિધ વિચાર કરી જુગો,
શનિ પાલ કરી નહી, પછિ વર લાગુ ખણવો કુખો.'

કાપ્યા પાંડવ વીર, ધીર કાપ્યા ધરણીધર,
'હવિ કાહો સી આમન્યા?' પૂછુ મગ્ધે ભૂલિદર,
'આમી સમન વિરોધ, નુ ધરમ દરમાતર કહીએ ?
કામે જમણુ હેદીએ, તે હજ ગરીર સહીએ;
કા બાંધવ કા મુરુ પિતા દનન દરમ કેમ કીડીએ ?
ત્રુખા સમાવા તોએની કેમ કોધવદની મુખે પીડીએ ?
પછિ ને તિ સ્વાંમિ કાચ, શીનાથ કિલેશે તિ ચાગે, ૩૨૫
વશ વરતી મચાર, જનહાં પેયોં તાંહા મગ્ધે
ગોધા આગુરી? જોમ, જનહા નીગદે જુધ કીન્ટે.
કુષ્ટ સ્થાન રણજ ચ ત્યાહા વૈધવોક પનીએ,
અરજુનનો હરિ દર ધરી અખિલ જોમ જોના ગના,
સચક સંધ શનમુખ મયો, પછિ કુરુખેત્ર વલપિત હયા. ૩૩૦

ત્યાંહાં ઠણ્ણી એક, હવ પાંચ પુત્ર પોતાના વાહ,
 શરપડંશ એકને હવો તે શેટે નાખ્યો સાહી,
 પૂછ્યા પાંચ કુમારુ, 'જિને દેહેન દેતા નથી મું ?'
 'હવડાં હવ જોડી થાએ, ગત્રે પગવાગ દેમું.
 મધ્યાન અંન લાવી શતી પતિમરણ સહેજે શરૂ,
 દારા હુખ આણું નહી, જરતાર લાગ ભોજન કરું.
 આવ્યા ભાંડાં ધરવાસ, માતાનિ વાત જણ્યારી,
 પુત્રમરણ શંભુ, પૂછ્યા હસની આરી,
 'સ્વાંમી, શગું' કો છુટિ નહી, દેવદેસ કાં દીજે ?
 ઉદિ તિહેનો અન્ન, એક ખડો કેડેનો કીજે ?
 અખિલ અગચર સુમુનિ રાએ રક એક જ બતિ,
 કાલે કો એમ્લો નથી, પછિ કાપે ચરવે સમાપતિ.
 તેડી આહારિ વડુ, 'તમ્બો શહેજે સભાવ મો જડો,
 નેકને વલગો નાગ, લાગ જોએ કરી ખાડો,
 આગી, એક વજ્ર વિદગમ વામ, તે પ્રભાત દિશોદિશ ભાએ,
 કાંનશીના એક પામ ભાંગે નહી જોડી થાએ,
 એ રહેટમાસ કાલી જરી, તમ્બર ફલ પાકું ખરે,
 તીરથ યજે આવો બયો, પડે પૂર ચડે તેમ આશરે.
 વિરી તણું વિરામ સપ્રામકામ બોધ આવ્યા,
 દેશદેશ કંઠાતરી બુપતિ સરવ બોલાવ્યા,
 પ્રથમ લખું દારામની, 'જદુ જપન કોડ અડી આવો,
 ચાકું લખ ચંતાન જુદ શામગી લાવો;
 સમગ્ર ગેન્ધા નદની ધનુરધારી મુખટામણિ,
 બલિકાદ દુતા ન આવ્યા, આ પ્રદમણ પૃથ્વી તણી.
 પછિ લખું પંચાત્ર, 'ગએ કુપૂદ, યીમ પધારે,

કુરુખેત્ર રણુજંગ ત્યાંહાં વરવા રામે તંમારે,
 દુષ્ટદમન વેરાટ શેન શ્રીખડિ સાચિ,
 બીશમદેવનું મરણુ લખું છિ જેહનિ હાથિ;
 વંગ દલિંગ નિ કામરુ મધ્ય માગધ મથુરા મરુરપલી.
 મુરશેન રાવાલખ શેતુખધ સુરાપટક સીંગલી. ૩૬૦

ઉત્તર પંથ અગાધ જે, પૂરવ ગંગાસ્રગર,
 પસમનો નહિ પાર, નિજ દખણુ દેરા વેગગર,
 શપત દીપ નવ ખંડ પંચાસ કાટિ પૃથ્વીતલ,
 સ્વર્ગ મુત પાતાલ નર દાનવ દેવ અતુલીયલ;
 નમ્ર નામ ગટ ભૂપતિ વાધિ વિસ્તારિ દલ્લા,
 જે અનુશરતા જેહેના તિ તેની સાથે રવા. ૩૬૫

ત્યાંહાં બીમશેનનો પુત્ર શ્રીધટોતકજ અનુલીખલ,
 ભગ્ને કપે દિગપાલ, શમન્નેધ નહી જુગતિતલ.
 જગદગુરુ કહિ, 'કાંહાં લગિ કોહો પ્રાકમં તમારૂં,'
 'સ્વરણ મૃત્યુ પાતાલ ત્રિહુ એક બાણે મારૂં,' ૩૭૦
 હરિપગ પાતાલે શપતમે પંદમમરાગુ અંકુ તદા,
 અજીત માઆ રાખસી, હું લાખા દલ પાશે રદા.'

'તિમે પિતા પુત્ર,' કહિ^૧ કૃષ્ણ, 'તિમાં દલ એકનો કાળે,
 તો જુધે જગે થાએ નો બોમ રધિર ગલ દીળે;
 બીમશેન ત્રંધ તાત, નાથ, તું પરઉપગારી.' ૩૭૫
 'મુઝ વદનકમલ ભૂ પૂજ્યમે, રેદિ કુલ દીરત અમારી.'
 સુદરશને સીસા અલગું કરૂં, સગી રક્ષ જે જે જાણે,
 શેવિ તિહેનિ સુખ દાર, સેહી અડતિ જ ત્રિભોવન તરે.
 પછિ દોરવ સરવ રણુખેત્ર, ઐન ખોહેણી એકદશ,

આમમુદાંતના રાએ, બુઝ દાપર ક્ષવી જેહેને વત્ર, ૩૮૦
ભીમમ સકુનિ કરણુ વિકરણુ દોણુ દુસાસન
મેમદત બાહાલીક જેદમ દુલ શંભુ ઉપાસન;
દરજેપન શરખા મડીપતિ નાંદ દોગિ આગિ દલ્લ,
મદપ મુદ્રેશ્વર ભૂપતિ, વધી ભગદત ભરિદત

શણુભાર્યા ગજરમ વટા, ચદયો ગમે લુધિષ્ટિ, ૩૮૫
મેધાકંબર છત્ર, ગુલુ ગાંધવ, જામ ચમરવત્ર,
પંચશબદ વાણત્ર, નીસાણુ ધાએ ધન ગરજે,
મામગમે શમ રાગે ફા આન પડી નડી શરજે;
પાંચે આંધવ દીપતા, બલ પ્રાકમ શરખા દુર્ગિ,
શેન્યા યાંનિ હોરેની તિ નિરોદશાએ વિતતી. ૩૯૦

અરજુન રથ આદ્ય, સારથિ સારંગપાણિ,
'જાએ હોરે રણભુદ' થઈ અચલ આકાશે વાંધી,
ગ્રેણુ પશુપતાસ, અગ્રે બાથા કરી આવે,
પનુરવિદા માહામંત્ર જાંત્ર અરિમાત્ર સમાવિ;
ચઘવી પ્રતંચા ગાંજીની, તાંણી દંકારવ કપો, ૩૯૫
હનુમંત રુદ્ર અચ્ચારમે તે ધન કપીશ્વર શાંચર્યો.

બીમગેન ગદી ગદા, બિંહિ રેન કરૂં વાએ વાદલ,
ભદ્રગત દલ રોહેસ ગજ અકેક બુજ અનુક્રીગમ,
પમ' ચંપાણી બોમ્બ, સ્તોકેક થઈ પદમાકારે,
ગેબ શહે નડી કીશ, તને કલપ ચબો ભૂભારિ; ૪૦૦
પવનપુત્ર ગાહાપાણી પવત ભાગી રજ ચ્યા,
વસ વાઉ પ્રગટા તદા, તોણુ ગજ ગેડી ગગને ગવા.

માદીસુત રૈદહેવ જેણે જોજિનીમુ બુધ કીધું,
શનમુખ લેતી પ્રાણુ, બાણુ આહુતિ બલ દીધું,

રુધિર પાંદથી રોસધા લખધા કોટિધાં ચાએ, ૪૦૫
પવનઅસ્ત્ર હરી વસ્ત્ર તે વસ કીધી, જશ આએ;
વરતમાન વર ઇશ્વરી જોતીશ જરદ આગિ વેદિ,
ભૂત ભવીશ વરતમાન શરવ જાનંભપાએ પૂછું મેદિ.

શ્રીહરિ સાચિ જુદ દારકાં, ગેસ દસ ગોડેદેવ વાખ્યા,
અન્ન્યોઅન્ન વરદાન ઇષ્ટપતિ ઇષ્ટ આરાધ્યા, ૪૧૦
હરિ કિહિ, 'સોહિદેવ, હવે રહો,' વર લીધા શ્રીનાથે,
'મનુ, સદા શાંતીધ, મરણ પાંડવની સાથે;
નિકુલ બલ પાર ન પામીએ, મલુ સેન અણીએ અણી,
દુંદભી વાળે દિવનાં ત્યાંદાં શૈન્વ અણાદશ જોહેણી.

આવ્યા ત્રિપ્રભાસું ગૂઠ ગણ ગાંધિર સાથે, ૪૧૫
વીરભદ્ર ને મણિભદ્ર શરવ સૈન રાજુગારું નાથે,
પિતાકપાંજુ નિસલ અલ લેરવ ભૂત ભગંકર,
નંદા ભંગી વીર ધીર સુત સ્વામ વિવનહર; ૪૨૦
જપન કોડ ચામુંદ, નવ કોટ કાસાએની,
ચોશોક લખ જોઅની શર્વ શખાત ચર્ધ ધરમગાએની.

પ્રથમિ જુલ અભિમનં ધન શોભદ્રા માતા,
ધન કુલ અરજુન તાત, ધન વપુ ધડો વિધાતા,
કીધું દલ ભંગાણુ બાણુ દાદશ મન વરજે;
સુંદર લલિત કિશોર રૂપ જોવા જગ તરજે;
પ્રાકંભ પાર ન પામીએ, દલવાદલ ખટ જોહેણી, ૪૨૫
નવ રોડે નવાંજુ ભૂષત, વલી અશખ શૈન્વા તિદ તમ્હી.

શકટાવ્યોહ રચ્યો રાએ, શૈન્વ શરવ ચક્રાકારે,
જગદય હએ નરવીર તેની રાપત લોમી, એક દારે,
દિશોદિશાએ માહારથી, અમ્યો તમ્યો રહો સાચિ,

‘મેં જાણું,’ કહિ કરણ, ‘એનું મરણ દુઃખીવાપતિ હાથિ,’ ૪૩૦
 નેદ્રથતે દુઃખી આગન્યા; દસ અગજ બોધ ગાથિ ગયા,
 અંદ્ર ખાણુ છૂટ ઘણાં, તેની ધૂમત્તવાય આકુલ ચડા.

પેડા બોલો આંહાં વીર, ધીર દસ કાટ ચીડાર્યો,
 ને છતેં ત્રિભોવન તે અભિમનનિ જુદ દાર્યા, ૪૩૫
 દરણુ કપટ ગોહો દાર મારગજ ભોગ્ય દીધી,
 વિચ ગાખ્યો મહીપાલ અંદ્રજલ વિધ કાધી;
 માગ ન પાંચો દશે દિશા, પછિ ચનસત્ર તાંત્રી તપ્યો,
 અવધ ખાણુ નિદ્રયતણે પછિ માહાનેખ્યા અભિમન હપ્યો.

અરજુને નાકાં ખાંચુ, ‘જાગે પ્રાણુ ગુરની શાથિ,
 પાંચવંસ તણે ગવિ અન્ત શો દુઃખન હાથિ,’ ૪૪૦
 લોક રમે ‘દતભાગ, આગ લાગે એ ગજે,
 મહિ તિલક ત્રિભોવન તણે, હવે વટીએ કિલનિ કાગે!’
 ‘વંચનું શ્રીનીલ કેહે, ‘ક્ષત્રીને રણનીથે મરતુ થટિ,
 છિા વરતે પચિરી, નિમ હપજે તિમ’ આવટે.’

દેહે અધલેખ્યા અરજુન કિલિ, ‘જો નેદ્રથ નહી મારું; ૪૪૫
 કરુ પ્રતિગા : દિન છતાં વિરીવલ્લ વિહારું;
 વણુમારિ દિન આથમે તો દેહે અન્ન પ્રમથું.’
 નેદ્રથ શાંત્યો ભોંચેરે, દોરવે દીધું તાલું;
 હરિ સમર્પા, પાવક ગયા, જૂતલ નવનવલણુ કરું;
 સૂરજ ન દીધો ચાલવા ત્યાંહાં સુદરગન આડિ ધરું. ૪૫૦

‘રાખ રાખ,’ નેદ્રથ કિલિ, ‘દારણુ દુખ શરૂ નવ જાએ;
 જડી પાવકત્વાલ કાચ કલપાંતર થાએ;’
 દ્રોણાચારજે દયા કરી, ‘એ વિધ કાધી ખાટી,
 સવિતા હાંચો ચાલણી; ઉટ સેષ શાંતું આટિ.’

કરણ કિદિ, 'કાદો રખે, કાજબાજ અરજુન ધ્રિ; ૪૫૫
વ્યાધ સમિ વણુ આખધે, પછિ કાંટે કાંટા? નીચરે.'

કાદો જાણે કેસરી તવ અરજુન વલગા રાકે,
લેઈ ઉડે આકાશ ત્રાસ પડે ત્રેલોકિ,
મહાજુદ ભૂતલ પડ્યા, તવ રથ સીધો હાથિ,
ભમાવ્યો કપિશ્વજ, પડ્યા શ્રીનાથ શારથિ સાથે; ૪૬૦
જાણિ સુરપતિ ત્રાસુર વડ્યા, પાંડવસૈન માતું ઘણું,
જોખ્યા માંહાં સીમાતરું, જલમાં જલ જોદ્ય તણું.

પ્રોણું ગાંજીવે જાંણુ, તેતું અરજુને મસ્તક છિડું,
સંકર વર અબેદ અહેદ, પુનરપિ કલેવર બેડું,
પુરોતમની આગન્યા, શીશ લેઈ જાંણુ પધારો; ૪૬૫
સિંધુ દેશ માંહાં તાત, તેને તરપણ કરતો વારો;
જાણુ પદ્મ જોજીવે વરધને, 'મુઝ પુત્રપ્રાણુ કોહો કેમુરૂમ્યા?'
રૂદન કરિ તપથી અમ્મો; પછિ પિતાપુત્ર બેઠું સમ્યા.

'વીતું જુદ જોદ્ય તણું; હવિ બીશમહેવ પધારો,
પાંડવ સૈન સમુદ્ર માંહાં નાવ થઇ પાર ઉતારો; ૪૭૦
બૂનિ રાખ પિત્ર માહારાજ, કેહિ વહી રંડે રથાનવ જાણું,
તું કલપતગ, જાદા જનાં વેરી તિજ તવાહિં.'
મંથાસુત વલગું વહે, 'નિધિ તણું સુરપે કરી,
જીત્યા પાંડવ જાંણુજો, જાઈ, જોહેને પાસે શ્રીહરિ.

એ હરિ પુરુષ પુરાંણુ પરમતત્ત્વ પરમેશ્વર, ૪૭૫
એ 'નેત નેત' રહે વેદ, અબેદ અહેદ અજરામર,
ઉતપત રણુ કાલ એની ઇજાએ યાએ,
વિશ્વબીજ વિસ્તાર પટે એહેમાં વિશ્વ સમાજો;

એ ચૌદસોઠ અંતામણિ, એનું કાધું નદી ચલે,
કુમ્ભતિનિ મન દડણુ છે, પણ લગનભાવ પ્રીતિ મલે. ૪૮૦

પહે વીસ અંકિત રંગ કાઠમે, ડીસ અંગુલ દમે આણા,
મહાસિત લદ્દ ભત ગજ એશી શેરેસ પલાણા;
પુંનપાવન જનમકુમાર, જેના નામ સમરણ અંગ જાએ,
જેનાં કાધાં સ્તોત્ર વિધિ સિવ રાનકાદિક ગાએ;
સાંતનમુત ધ્યા અમણી પંચાસ દૌરવ શાયે ચડયા, ૪૮૫
ત્યાંહાં જુદની સંક્યા શી લહે? જાણે મસ્તકના પરવત ચડયા.

બીસમદેવનિ બાંધુ જાણે ચૌદ જુવન વિખંડાં,
જાએ જૂઠું દિગપાલ, દેવ મુનિ આશન ડંડ્યાં,
તલ ઉપર થઈ બોમ્બ, મેરુ અચલા ચલ દીધા,
વાંકા સાત સમુદ્ર તે નદી ચરખા, ધ્યા શીધા; ૪૯૦
મુત માગધ બંદી સ્તવિ, 'તું' ધન ધન મુત જાંહાનની!
કરિ પુણ્યપત્ર સુરાંગના, રણુ જોવા રથ રાખો રવિ.

ત્યારિ દીનાનાથ કિદિ, દુપદી, તમ્બો રણુમાંડી પધારે,
વૃદ્ધ શમુર સંગ્રામ, ચરણુ જઈ વડના વારો; ૪૯૫
જગનશેની શીમિ ગજ, જઈ પિનામહનિ પગે લાગી,
આખો વર આશીસ, 'માત, તું' રાદ રોભાગી;
વચ્ચ શીસ લઈ સ્તુત કરી, વિવિધ વચન કૃષ્ણા કિદિ,
'અવધ જુદ સ્વાંમી કરે તો મુઝ શેવા ગૌરવ કેમ કેહે ?'

'બાધ, જેને રાખે શ્રીહરિ તે અગ્રત ન છૂટ્યા જાએ,
લુગ કાટિ ચરાચર અસ્ત યા રચી રચી અલીક ઉપાએ. ૫૦૦
વલણું પૂણું દુપદી, 'મરણુ કેમ, તાત, તમારું ?'
'એ જાણે છે જુગદીસ આદ અંત લગિ માહારુ;

અમો વિત્રામણ પૂતલાં, નહીં એકા વાત વરિ સારિ,
તે રમાદિ છિરાજીઓ, નહીં તો ખણુએક? માંહાં પ્રલે દરિ.'

શતી સાથે કરી આગન્યા, પછિ યત્રિ રણ બેલું, ૫૦૫
જાણે પવન ધન સધન શેન ઉમેલું,
ગજ રથ નર હથ ધીર કાટ મુગટાખણિ માર્યા,
જે પાંખા રણમરણ સરણ સુરભાક પધારા;
હરિ તિલક શીખંડીની કરું, અતુલ શેન લઈ સાયરો,
બાંધુ ધન વરશે, નદી વહી, રુધિર માંસ કરદમ કર્યો. ૫૧૦.

ત્યાંહાં જુધજીઓ આચાર, આહાર. લેવા અપવાશી,
ભૂત પ્રેત વ્યંતાલ કાલ ચેટક ચોરાશી,
ખર ખેચર જંજુક શ્વાન ગીદ સમતી શીઆણા,
ઉલ્લક અજગર કાગ વાઘ વરુ શહી સપરાણા;
શોણિતપાન સખ વાહની, માંસ આહુતિ મેલાં ઘણી, ૫૧૫
ઘણી રીધ શીકાતરી લેરવ જોગણી જહણી.

ભીશમદેવ કેહિ, 'નહીં કરું અીભુદ શીખંડી સાથે;
પાંખું પદ વૈકુંઠ, મરુ અરણુનને હાથિ.'
તવ પ્રેરી પદશોતમ કિંહ, 'હવિ, શ્રીપૂજ, પધારા;
હસ્ત તમારિ મરણ્ય માગિ મુખ પિતૃ તમારા.' ૫૨૦
અશ્વ નાખી અરણુન કિંહ, 'સ્વામી, વસ્તુ વિચારીએ,
ભૂ પાપે પાતાલે રામે, કેમ જદ પિતામહ મારીએ?'

'તમ્મો અરણક મુ મારીએ મો? જો મે મૂક સગવ મારી;
જુગકરમા સરવ કરી રણો, તમો તો નિરમત-ધારી.'
યપેચણ શીધ અંજને દીવચખ તાન પ્રકાસું, ૫૨૫
આ વિચરૂપ વિમૂનિ, શ્રીતીડલ વદન વિકાસું;

ભુવન ભુવન મુખમાંદાં વરે, દાલચક રણમાંદાં દરે,
મરિ તિ વેકુંદ શાંચરે, રુધિરપાન જોગણી દરે.

ઉપશડીઅર, વિશ્વઆતમા, એ તેજ સહુ નવ જાએ;
કેમે ન ભવ વિધિ સુર મુનિ, નિગમ 'નેત' કહી જાએ;'
શાંખ જોગ ખટ દરશને ગીતાજ્ઞાન ઉપદેશ,
અચ્યુત ધ્વજ અજપા જપે શી અરજુન રુદિ પ્રવિશુ;
જોત કાલાવે ઉપજે, જોત માંદાં જોત શેહેજે સમે;
સત્તગાર ક્રિપાએ પાંખીએ, નાદિ તિ અન્ય પ્રાંત બૂલા ભમે.

૫૩૦

એ અનુભવ વિના નહી પાંખીએ, કષ્ટ વદનીની રીતિ,
'વ્યાપક રવિ જ્ઞાન અંદ્રમાં, સુદ તાંદુલ નવતીતિ(૧);
સમગ્રી શ્રીખંડી, રાનમુખ કરો, અરજુન બાણ નિવેદાં,
ગ્રોહનં 'અરુ મનિ કરી, શ્રીભીષમદેવ મધ બેદાં,
બાણ રોજ્યા ઝોતરાએન લગિ, ખટમાથ મરણ માથે રહું,
પાંડવ સરવ સરણે ગયા, ત્યાંદાં પંચતત્વ પૂછું કહું.

૫૩૫

૫૪૦

અજેન્દ્રમોખણ શ્રોત્રનાંમ જપા; 'સરમુરતી' કહી દાસે,
'ધન ધન મગિવ,' કરું 'આલિંધન અવિનાશે.
અર્ધધ વિમાન આવું તદા, આજ્ઞા કરી શ્રીનપ્રિય;
'અમ્યો આવું છઉં પૂડયી આ અમર અવતારિક શાયિ.'
પાંડવ આપ્યા દાઘ માંદાં, 'એને નીત નવી કરજો ક્વાડ;'
દેવ દુંદભી વાજતે શ્રીભીષમદેવ વૈકુંદ ગયા.

૫૪૫

દરભેધનની આગન્યા, રણ દ્રોણાચારજ પધાર્યા,
ખણિ જઈ દીધી રણ દોટ, કોટ મુગ્ધામણિ માર્યા,
ખંણી નાખું કુરુખેત, રોન કરણલ લણી લીધું,
મળે જુદને સ્થાલ કે સંજ નિપુર જુદ દીધું;

૫૫૦

જુ કંપી પાતાલે ગઈ, શેખ કછપ ઉપર હત્યો,
નવમદ આશન છાંડી ગયા, જાણે મેર સિખરથી ઉચ્છેદ્યો.

તવ ક્રોધ્યા પતિ પંચાલ, કાલ કૌરવદલ શાયે,
શાંદાંભે બહાલીક ભેધ ક્રોધસુ વલગા બાધિ,
ગળે ગળ રથે રથ હળે હળ નરે નર માર્યા, ૫૫૫.
ને પમા રણ મરિણ ચરણ સુરલોક પધાર્યા;
જાણે શેઠાઅરણુન ફરશરંગ મલજુદ કુડે વદમા,
ત્યાંહાં જુદની શંખા શી લખું, જાણું ચક્રરાહુ વેરે વદયા.

ત્યાંહાં જંબુક ભોગી વેખ ધડકુંજર મઠ છાંહે,
રધિરપાન ઉનમત કરિ રંગાલા રણ માંહે, ૫૬૦.
અધમૃતક ગગનરૂઢ માંહિ નાહાશી પેશિ પ્રણિ,
જાણિ કર વીણ કુંડ કુસાવતી કેશ મહી પાંછા તણિ;
શેણિત દશમ મધુ, અખિલ વિધ જાણે વહું,
કરિ વૃત કુસાદસ ભોગણી, જાણેકર રણ હાકી રહું.

પાંડવ કા આવિ નદી રણઆગણ ચુરદગિટ, ૫૬૫
ધનુરવિદ્ય માહામંત્ર હરિભગત બાણાબ્યા ધ્રુવિદ.
'જનેતા ઉપવેતા ચ જેદ યજ્ઞી વીદા લહીએ,
અંનઘાતા બાળેત્રાતા પિતૃ પંચનિ દહીએ;
જો રવિ ભગિ પશમ દિશા, મરણદા લોપે નિધિ,
તોએ અમ્યો જુદ કરણું નથી, મેરુ ચલો કે ભવ વિધિ.' ૫૭૦

શ્રીપરશોતમ પોતિ મઆ જિહા દ્રોણ કરિ જુદ ક્રોધે,
પ્રણમ્યા શ્રીરુખીકેશ; હરિ બોલ્યા વચન પ્રબોધે,
'સુ સુતકમાંહાં સંગ્રામ ! રણ અધરશામા વિરામ્યો.
'અનેદ અજિદ,' દ્રોણ કહિ, 'પુત્ર મરણ કેમ પામ્યો ?
તમ્યો પાંડવની પ્રીતે કરી માત દાર ગ્રાધો હરિ; ૫૭૫

જો યુધિષ્ઠર આવી કહે તો માનું છું સત વંખરી
 પુનરુપિ ગ્રેમાનંદ જઈ ધરમ ભુધિષ્ઠર ગ્રેયા,
 'દ્રોણાચારંજનિ જાણુ પ્રાણુ લેશે રણુ ઘેરા;
 નારી જાણે ત્રેલોક તોડે પણુ ત્યાંહાંથી મારે,
 નહી અટક. જોધ કા આપણે જે જઈ વડના વારે, ૫૮૦
 કરો ઉપાય હવ ઉગારીએ ? મરમ વચન મનમાંહાં મહો,
 તમ્હો જાણે તમારા ગોર કને, પુત્ર મરણુ પામ્યો કાણો.'
 'સ્વાંમી, હું ચતરાહાએ, કેમ અચત કરમ ઉપરાણું ?
 જન્મ લગી, ભુમદીય, પૂનનું પાણુ ચાણું.
 જે જુગતિ જય જાણે તે રાજરીધ સું કીજે ? ૫૮૫
 વિશ્વાસવાત અન્યાએ કેમ ધરમ મસ્તમ પમ દીજે ?
 ચત્પાધારે - મદી રહી, ચતે વાહિ, વષ્ટ, તપે રવિ;
 તોડે અચત વડુ નહી જો પૃથ્વી યાએ નપાંકરી.'
 હરિ દુષ્ટકમન તિહા તહા, કપટ કરમ નિવેડુ;
 અમ્મસ્થામા ગજ નાંમ તિહેનું મસ્તક ઉડુ; ૫૯૦
 'એ મરમે રણુ શાંચરો, બોલજો વચન વિચારું.'
 અણુમણુતો રાજ્ય મજો, મુખ-જેમ ધરવણ દારૂ.
 કંકવત ગુરુને કરી અશુભ વચન મુખ ઓમરું,
 'સ્વામી, દુષ્ટકમનનિ ખડકે કરી અમ્મમાંમાનું દનન કરું.'
 અમ્મ નાખાં આચારજ, રાજ્યેનિ પૂછિ શોકે, ૫૯૫
 'પુત્રમરણુ કોહો કિમ દવૂં, જોકની ખાત ત્રેલોક ?'
 'સ્વાંમી, નરો વા કુંજરો વા, બોલતાં બીજું યાએ,
 દાગલીઆની રીત જાંહાં ગ્રેશે ત્યાંહાં જાણે.'
 'હૃદ મંદભાગી અમ્મણુ, મુઝ દષ્ટ યાદી અલગો રહે, ?
 તે કર્યાં કરમ અંતજ તણા, લોક સરવે ચતવાદી કિલિ. ૧૦૦

દરિ દંભ વેળ પાખંડ, સાધ જાણી રહે માને;
પરહિપદેશ કુચલ, વિશ્વ વાહુ બ્રહ્માને,
જાત વિનાથી જાત, સ્ત્રી પંચ પુરુષ મહા પરણી,
ત્રૈલોક્યેક માંહા ઉપદ્રાવ, : માતનાં ગોટાં કરણી;
મહી માંધાતા નહી લેઈ બોલો, હવિ તું જાશે મસ્તક ધરી, ૬૦૫
ઉપવાર કરે રખે જાણુતો, દુઃખ નીર ઉતારું નરહરિ.

તું કુલકંટક, ખત્રી નહી, કાં જોલ્યો વચન અવિચારું ?
ખાશે સઘસો સાય, હાથથી સુકિત હારું.
'સ્વામી, આહુધ લેઈ શીર હેદીએ, કેવચન મહારિ મારિ;
જદપિ પુત્ર પતિત, તાત નહી દોષ વિચારે.
'ત્રિભોવન થાએ એકકુ' તો ન દ્રોણ આહુધ લેઈ વડે,
તથો જાણુક હણુશે કેશરી, નહીનીર જરવત ચડે.' ૬૧૦

અવધ અચ્ચાનક જાણુ દ્રોણને આવી વાગાં,
બેદુ 'અજાણીર, ત્રાણુ હેદી તન લાગાં,
ત્યારિ સનમુખ રાખો કાચ તાલ હેઈ પવન આકરશે,
અર્ધરકુટ ગયા પ્રાણુ જઈ પરમેસર પદ પરચો;
હસ્તાપુર કુલાહલ મહિ, લોક શોક પાંખા પથા,
અમર્યામાએ ક્રોધે હણ્યા પંચ બાલક દુપદી તથા. ૬૧૫

દ્રોણસુત્રે ખીજે જાણુ નૃપ પાંડવ વંશ ઉછેદો,
'નિરમૂલ કરું અગિવંશ,' ગરબ જોતરાનો બેદો;
તિ જાણું શ્રીકૃષ્ણદાસ, જઈ દુરજન દોષ નિવાર્યો,
સુદરશન રહુ રાખવા, પરીક્ષિત પ્રાણુ ઉઘાર્યો;
પંચ પુત્ર મરણુ દુપદી તથા, દેવી દુખ પાગી ધણી;
રિપુ રાક્ષસજીન માર્યો નહી, હરિ શિખા કપાવી તેહ તણી, ૬૨૦

નૃપ જનમેજય આશ્વજ, 'શ્રીહરિએ એમ કાં કીધું?' ૧૨૫
 પોતિ સમરથ છે સાંનીધ, તો દુષદીને કાં દુખ દીધું?
 સ્વામી પરીક્ષત પ્રાણુ દગ્ધાલ તો જાલ કાં ચરણુ સમાયાં?
 બ્રહ્મા કીધું હરણુ, ગોષ વછ નવાં નીપાયાં;
 વૈશપાએન મખી કેહિ, 'મધ્ય બેઠ મન માંહાં ધરે,
 ક્ષત્રુગ આચ્છે દુકેડે, મીનાચે સંકેપો સાયરે.' ૧૩૦

હવિ ભુધ ત્યાગી હરણુ નીતે એવરણુ સવાભાર આપે,
 પ્રથમ પોહોર કરી આપણો દીનનાં દાસિદ્ર કષે;
 આગિ પૃથુ બલિ હરિચંદ્ર પએવત માંધાતા,
 તેમાં કરણુ વિરોધ નિજ કનકદાન દેહે દાતા.
 હરભેધન રાએ ગુપ્ત કરી, 'તમનિ સું કીએ કથી?' ૧૩૫
 કરણુ કેહિ, 'રથશોભા કરે મુઝ સસ્ય મુદ્રિધર સારથી.'

એ માતૃક પાંડવ તણે વીનવીનિ? પ્રારથી આંવયો,
 મદ્રદેશનો રાએ જેની શોભા વિશ્વ વખાવયો;
 બૂપતિમાંહાં મુગદામણિ સમગ્ર સૈન્યા સાથે,
 જેહેની ઈજા આવે તે કરિ, વાત નથી કેહેને હાથે; ૧૪૦
 બૂપતિ શકુ સ્તવના હવા, 'કરે પરકેપગાર એ વીનવી;'
 'કાહો, કેમરથહાકુ?' સથ કહે, 'કરણુ પ્રભ, દુ'બૂપતિ.'

'જે કરશે પરકેપગાર તે મન મોટમ નહી આણે;
 હરિ કાકે રથ અરણુ ન તણે, જે ભૂતિ વિદન જાણે'
 પછિ સસ્યરાય થયો સારથિ, કરણુ ચઢ્યો અનુલીનલ, ૧૪૫
 સાથિ કૌરવ પંચાસ, વીર ધાવિ મૂઝિ વલ,
 મગ્ગ હએ પાર ન પાંખીએ, દસવાસ્ય ખટખેદવ્વી,
 નવરોડે નવાણું બૂપતિ, વરી અશંખ સૈન્યા તિહ તણી.

બહુ ધન ગરજે વાછત, ચમર લેશે બહુ પંગન,
ખડગ ઝળુકે ધાંમની, ધન્ય ગુરુધનુખ પ્રખારત, ૬૫૦
ચંદ્ર ભેત ખીદોત, ચાલક સ્વર સરલાઈ
ફેરી નફેરી નાદ, રવિસચી ભેત સમાઈ;
એકે રસનાએ કેમ કહું જુદવરણન ત્યાગી તણું ?
ધોર નિસા મધ ત્રિશાદિશા, ત્યાંહાં સુઝિ નહીં પર આપણું.

કરખું ક્રેલિ, 'સુભ શલ, હવિ રાજમદ મનથી તજ,
હાઠ રા. શીઝિ - કરી જાંહાં છે કૃષ્ણ કપિધ્વજ.' ૬૫૫
'ઝોટિ જોલે જોલ, કરણ, મોટા નહીં ચઈએ;
આગિ હંસ કાળનો વાદ, કેલિ શાગર પારે વાહજો.
મરાલ આપ્યો મલપતો, તિ ખંજ એક માંદાં જઈતદલદો,
જોાછી દોટ કછપ તખી, તે કાળ સમુદમાંહે વહો.' ૬૬૦

'કરણ ઘો પાપકવરણ ચરણ આટેક ગઈ શીશિ,
ત્યારે? નામ પડ્યો મેજોલ જૂતલ ઉપર ચઈ રીશિ;
'હું' હિંદયાચલ હિપચમ કહું, ખીર નીર એક સાગર,
વિશ્વચક્ષુ વર દાસ સીર પર તાત દેવાકર;
માદારે અજે ધન અષ્ટમાદા શીધ છે,' કરણે આપ્યો
સંજીવન મણિ, ૬૬૫
ધનુરવિદા આદ અંત લગિ શ્રીકૃશ્ણરામ મુખથી ભણી.
શલ ક્રિલિ, 'સમરથ હરિ, એત, કથા ગઈ અંતિ;
ભોમિભાર ઉતારવા એ બેદ રચ્યો ભગવત;
કળાંહાં ચંદ્રભેત ખીદોત, કાંહાં સુન્ન ગિરિ પદંતર ?
કાંહાં રાએર કાંહાં કૃપ ? ભોમિ આકાશનો અંતર ? ૬૭૦
પરવત સાચિ, શીશ ભાગીને ભૂકા થાશિ,
ચીદ ભુવન ભોંજે ધીર, શ્રીનાથ કરશે તિ યાશે.'

પણ બેસું દલ જેમ માહાપ્રલે, દમ્બ દાવાનર લાગો,
પાંડવ સૈન્યા લશ્કર મર્ષ, બાર દુતો તિ લાગો, ૧૭૫
દુષ્ટદમન વેગટ રાએ દુપદ પાંખા પ્રાગે,
જૂપમાત્ર ભાળા સુવિ, રણુમાંલાં દરજી નિગુણેઃ
સલ્ય વિજ્ઞા લધુલાવની, અન્ધમંત્ર મવલે જાપા,
હકિ રથ પારથ કને, અન્ય જોડા રણુમહિ ખખા.

ત્યાંકાં પ્રયુક પ્રયુક કૌરવ વડવા, કેમ વરણુવ કટી સકું જુદ ?
ગાણિ દિરાલુકસપ દિરણુસ કે શુંભનિશુંભ તણું જુદ. ૧૮૦
અરણુને ગ્રેણું બાણ, પ્રાણ કૌરવના લીધા,
પ્રથમ હણ્યા પંચાસ, રાએ સમૂલ તાં કીધા;
અતુલ દેશના માહારથી, આદાલીક મેન સાથે સંખા,
ભમદન જરિન્દવા ગોમદત રવગમિ રમ્યા.

ત્યાંકાં તુમુલ જુદ કોધે કરું કરણુ કપિધ્વજ સાથે; ૧૮૫
અન્ધમંત્ર મવલે જાપા, રથ હકિ શ્રીનાથે;
પ્રથમ બાણે કરણુ? કુત્ર અરણુનનું બેદુ,
મલ કરી બીજે બાણુ શ્રીવાસુદેવ તંન ઉદુઃ
ત્રીજે જ્વલમ્પિ હણે, દલવાદલ ખટ ખોદેણી,
ચોથે ચારે હાએ હણ્યા, રેન કરમણુ લીધું લગી. ૧૯૦

અરણુન બાણે રથ કરણુનો જૂતલ મધ્ય ભમાઓઃ
જવારી રોષ જોજન ગયો, ખંભામાંકાં પાડો અગ્ન્યો,
બીજે બાણિ જનન ગ્યો, ત્રીજે ગ્યો પાનાલે,
ચોથિ મુરછાંજન? ક્યો, જેમ મુગીવ કીધે વાલે;
કરણુ બાણે રથ અરણુન તણે ત્રૈપદ પાડો ઝોસરિ, ૧૯૫
'ધન ધન કરણુ પરાક્રમી' મુખ કેસવ' કીરન કરિ.

અરબુન કરી મન ગરવ શરવ આશ્રુધ નાખ્યાં રીશે,
 'રથ જોશારે પદ ત્રણ, ઇધન કરણુ' કહું જગદીશે,
 મુઝ બાંહે રથ કરણુનો જ શરવ રસાતલ જાએ,
 જોપદને જલનિધિ કેહિ, વટખીજે વિશ્વ શમાએ. ૮૦૦
 શ્રી વિશ્વવંદન વિઘ્નમુંતદા, 'જો અરબુન, લાગનણાનિધિ,
 ચૌદ ભુવન મુખમાંહે વસે, મેરુ ચલો કે ભવ વિધિ.'

માંડી નિધાન શાત સમુદ્ર નદી નવશેહે નવાણું,
 પૃથ્વી અપ તેજ વાહિ આકારા પવન ધન મેર પ્રમાણું,
 અહિ અરક અગ્નિ વિખવેલ રિદિ પસુપંખી મુનિમાંનવ, ૮૦૫
 'ખંડ દ્વીપ પુર ગાંધર્વ જહા ગાંધર્વ' સુરશનવ,
 મૃત ભરીશ નિ વરતમાંન, રીધ પ્રકૃતિ પુરસ માયા રસે,
 ઉતપતિ રિચિત ભુજ અંત લગિ શ્રી અધોક્ષજ હિર વગે.

વસો મુખમાંહે દીકું તદા ભુદ્ર પાંડવ કૌરવ સાથે,
 શત્રુ મિત્ર ત્યાંહાં કે નહી, વાત વિચાર હાથિ, ૮૧૦
 શ્રીહરિ માંદાંથી શરવ ઉપજે, હરિમાંદાં શરવ શમાએ,
 હરિ-વિણુ અવર ઉપાધ છે, જલ તરંગનો ન્યાએ,
 કે માકું મરણું નથી, કરતાકરતા શ્રીહરિ,
 કે અવિગત મત જાંહે નહી, અકથ કથા શ્રીધૃતરી.

જે વીત દીકું ઈ અરબુને, તિ ગતિ વિદ ન જાંહે, ૮૧૫
 ગુણિ પએ-સાકર પાન કરું, સ્વાદ શો કહી વખાંહે ?
 જો ભારે ધન કરણુ, જે રથ ત્રેપદ પાછો જોશારે,
 અલિવંદન અરબુન કરિ, ગરવ ત્રેતાપ નિવાયો;
 વસો ભુદ્ર અરબુન-કરણુસું, વીર વડતા મળને અદા;
 આંતિ વિરતારિ વાધિ કથા, જાણિ ચંદ્ર-રાહુ વૈરે વડયા. ૮૨૦

આગિ ફરશરાંમ કનિ, લણી . ધનુરવીદા દિજ લેજે,
 અરલુનનિ દિત ગુરપતિ વન્નગીટ થો. દેજે,
 ગુર પોટયા ઓછંગ, સીચને કીટ નલિયે આન્થો,
 ઉચ્છુ રોણિત જામ્યા ગુર, 'તું કલિલું દાંકાંધી આન્થો ?'
 શાપ ભે ફરણુ 'ખત્રી' કલો, શુત કીધી સ્વામી તણી;
 'ત્વ અંતકાલ શુરગે નહી તે ખલવીદા ? કપટે ભણી.' ૭૨૫

પૂરવઠયા છિ ફરણુ, શ્રીધરણુ શાપ ચિર દુનો,
 જૂ પેર શંભારું અવસારિ, અંતકાલ રથ ખૂતો;
 અખવીદા. પ્રાજે નહી ફરશરાંમનિ આપે,
 રથ નહી ચણલુ વણલુ કરિ, જાણે દુહિ અદાપે;
 વાગાં બાંબુ અરલુન તણાં, યનમુખ છિ શુત દેવકી,
 મહાદાના મંત્રીનર્મ પડતો, જાણે કનકપુરજ બજને થકી. ૭૩

ફરજોધન ખેશં થકાં રણુ દુસાચને લુદ્ધ કીધું,
 પાંડવડે શેન સમરન જાણિ અગસ્તે ઉદધિ પીધુ,
 જાંત્યો ગથ અરલુન તણે, સારંગધર નહી શાંખ્યા,
 રણુમંદ્ય જ સુચાંદે નિમની જૂપ દિગોદિસ નાખ્યા;
 અનેક છાંટનાં જાણુ, દેહો પ્રગટ દોષાજીવ તણી,
 તપે તેજ તનમાંકાં થકી મુદ્ધ કંવાને યૈન્થ તજી. ૭૪

જન મદસાવી લાંચુલ મંત્રી દરિ માર્યા અરલુન સાથે,
 તેણિ જજે દુઃસાચન હરથો, આવનો જલી દાથે,
 અરધ જાંચુ અરલુન તણે ગિયુ દુસાચન સધાયો;
 'હવિ હારું' ફરજોધન કેદિ, અતિદદ ધરવ નીવાયો,
 કદિ કમલનએન કૃષ્ણ પ્રતિ, 'એણિ સમા માર્દિ
 અંબર દરું' ૭૫
 રુધિર દુસાચન તણે દુપદી નિજ સ્નાન પાન તરપણુ કરું.

પછિ રાજ્ય કરો સંગ્રામ, મુખ એક રચના કેમ કહીએ ? ૭૪૫

જાણિ મેહેરામણ વિસ્તરો, રામ પ્ર પાર ન લહીએ,
વાધો વધ્યાચર યજ્ઞ, જાણિ રવિ હિંદ અસ્ત નિવારો,
જાણે જુદું જલદ્રવું, તારકાસુર સંધારો;
અત્યુચ રોન, પાંડવ તણું દ્રોણ દિશાએ વિસ્તરું,
રાજ્ય રાએ વડતાં યદ્યં પિષ્ટ માંહે લવણ કરું. ૭૫૦

ત્યારિ જીમશેન બારય ધણી કાપ્યો કાલદવાનલ,
જાણે યાશે એક સરમ મુન રાસાતલ,
મહિમા મેર રાગાંન નિધાન ગદા યજ્ઞી કાથે,
દેવ દાનવનું જુદું કરું મુદ્રેધર ? સાથે;
મારી ગદા લેઈ મસ્તક, શલ રવિ અસ્તાંગત થયા, ૭૫૫
રોન અપ્પાદશ બોહેણી શૂપતિ શલુ શૈરએ ગયા.

અવધ દીન અપ્પાદશ તણી, હજી અગધ રલો જે અંતર;
'જો હુ' દુરભેધન કેહે, 'તો રાજ કરું મનવંતર.'
જો હજી આયા પાપટી, રાત જાંવિવ રાજન સમાવ્યા,
પોતે પ્રાણુ હોગારવા રણીર્થાવમુખ યદ્યં આવ્યા. ૭૬૦

જેઈ પેકો, 'જાણું નિશર રહું,' જમનાજલ રોજ્યા કરી;
જાણિ જરાશય જાંચવા આ લીમ અરજૂન લેઈ શીલરિ.
વધારો જઈ રાએ, 'જાએ જરા, રૂપ પ્રગટ કર,
દેહી દગધ થશિ, કીરત મેહે જુગ જુગ નવી નિરંતર;
હોઁ આનુ આજન, કોટ કુંજર બલ સાથે.' ૭૬૫
જાણિ ગિરિવર લોકલોક કોપમું વલગા બાધિ;
ત્રેલોટ કંપમાન યદ્યં કે રુદ્ર સંહીઆર પ્રલે ચરો,
'કે મરજાદા નિધિ લોપજે કે પૃથ્વી પાતાલે જશે.

દરભેધન રાએ બીમનિ લેઈ ઉડે આંકારે,
પડતા તુટા ત્રાણ, પ્રાણ રાખ્યા લુગદીરે;
પછિ બીએ માર્યો રાએ, ધાએ નહીં સાગા અંગે;
'એનો દેહ છે અમેદ અજિદ,' મુખ શાંત કરી શ્રીરંગિ,
લભ્યાસ્થાન મારી ગદા, કનકાયથ શેહેને રાએ,
પ્રાણ ગયા પરિણામ માંદાં, માદાદતા મહીતલ રાએ.

૭૭૦

કરણ શેલ્યા ગતિ ધરણ, હરિ મરણ સમિ દિગ્ત વેળે,
'જઈ દેવે જાયુ' દાન પુત્રી પરણવા મેળે
'મુઝ કંત જડાં છિ રતન, કાંઈ પારશ ભેષ એ આંખો,'
'મે શેવાદાન લેણું નહીં,' ત્યારિ દરમે જગપતિ જાણે
જઈ રવે લીધો કરી પ્રાણ, નિરવાંણ બાણ બેદી ગર્વા.
'પડાં રતન લીએ મણુ,' 'એ ઉચિષ્ટ મુખ જુડાં થયાં.'

૭૭૫

૭૮૦

બાણગંગા આપ્યા ત્યાંદાં, રણ રતન પખાણાં રીતિ,
કીધું દાન નિધાન, પરમેશ્વર પ્રગટ્યા પ્રીતિ;
'માએ વર,' દેડે કરણ, 'દેડેન દો ભોમ કુમારી;

હરિ લેઈ આપ્યા પ્રાણ સાગરતટ ભગતાધારી;
મણુ બાળે જલનિધિ આશર્યા, દિગ્તવેળે કર ભેડી રહ્યા,
'દશકોટ કરણ કરુણાનિધિ અડી' આગિ શ્રીકૃષ્ણે દલા,

૭૮૫

હરિ હેમાચલ સ્થલ લેઈ ગયા, ત્યાંદાં તલ એક ભોમ કુમારી,
કર વીરથ દીધું દહન, ચહન ધનશ્યામ ભોરારી;
જાંદાં રાત કોરવરણુમાંદાં પડ્યા ત્યાંદાં રાતી જઈ ગધારી,

૭૯૦

મણુ દહિ, 'ઈજા ઈશ્વરી, કરે ભોજન શોક નિવારી;
'સ્વામી, રાજરીધ ચરવણ મણ, દુખ પુત્રવિરહ કેમ વીચરુ' ?
વેણા વિટળે, જન હસિ; મણુ, પ્રાધીન ભોજન કેમ કરુ ?

ત્યાંદાં દલપનરૂ દલ કરમાં રણપટ્ટ કર્યા શ્રીનાથે,
દહી ગમ્ભારી જકરાગ્યની, લેણ મઈ, નાવિ હાથે.

શોએ શીઆ એકેક પેર, ચડી રાખ ઉપર માતા, ૭૬૫
શ્રીપુરોત્તમ પ્રગટા ત્યાંહાં, જુઓ વિપરીત ગત વિધાતા;
'તું' કુંતી થાયે છલ રમી, કૃત કરમ નીતિ નવું,
કુરુવાણ વર આપ યો, પરચું પોતે હવું.'

હરિ હસ્તનાપુર પાંડવ ગયા, દેવ દુઃહણી વાળિ,
શુદ્ધ સ્નાન કરું રાએ, મણિભૂષણ વચ્ચે વિરાજિ, ૮૦૯
ચક્રયા ચક્રવર્તી બ્રહ્મસને, જશતિલક કરું હરિહરને,
આશમુદ્રાંતના રાએ હરિ પૂજ્યા એ સમસ્તે;
ત્યાંહાં અખિલ વિશ્વ ત્રિભોવન મધું, બંદી સૂત
માગધ મતવતા હવા,
ઉચિત મજ રથ હાએ મણિ, વલી ઘેર ઘેર એછવ નીતનવા.

સશી શોલ કલા ગિદોત, જસ ચૌદ ભુવન વિદ્યાતા, ૮૦૫
ધન પાંડવ કીરત પવિત્રે, એ મુનિ અમર વિધાતા,
ભારથ કથા સમુદ, એ પોહોણુ પયોલી કીધું,
મમ મન મધુકરંદર સાગ સંખેરે બોધું;
એ મમ જનમેજે રાએનું, કંઈ રમ પાએન સુરરૂપી.
ઓતા વિગતા ઉલએ તા, ગુણ રાગમુળ સુખી. ૮૧૦

સંવત શોલ રાત્રોતારિ શાવણ શુદ્ધ મંગલવારિ
નવમી નાશએણુ તણી કીરત કહી વિસ્તારે,
સુણતાં સરવ મુખ પામીએ, બણતાં બવદુખ બળે,
મહિમા નરહરિ નામનો મનમ્મજ્યા ફલ થાએ;
અગ્નચીક્ર વ્રત અનાવણા કવિ ગણપતિ સુત કહે કહે, ૮૧૫
મારી બુધ અનુચારિ કહી કયા, શ્રીગોવંદગત ગોવંદ લોકે

ગોવિન્દકૃત

મામેઝ

કલ્પ ૧

ગત ચેતારી

શ્રી ગુરુચરણે કરુ પ્રણામ, મિહિતાની પુત્રીનુ કુચરનાઇ નામ;
તેહ તણુ સીમંત આવિડે, સહ જાને મન્ય વારિઉ.
“વેહરાઇજી, મેહિલા આવળે, સીકુટંગ સહને સ્વાવળે;
કામલમાં ચા લિખિએ વણુ, સીમંત આવ્યુ તમ પુત્રી તણુ.”
‘નરસિંહ મિહિતાનું’ મામ કે જ્ઞેણુ, કંઠાતરી લેઇ જામે દાણુ? ૫
‘કંઠાતરી વેગે મોકલો, લેઇ જામે પંડો ખોખયો.’

તતક્ષણુ પ્રાણણુ તેઓ સહી, આપી કંઠાતરી ચાલ્યો લેઇ.
પુત્રીએ તે વાતજ લહી, દિવ ચાલતાં આગળ ચર્ધ.
જાપે રહીને કહી એક વાત, ‘એટલું ને કહિલ્યો અમ તાત;
જો હોએ માંદમેરાની પેર્મ, તો તણો આવજો માદરે ઘેર્મ. ૧૦
આગે સહુ મુદને મિંદણાં દે’, તમ કરજે યમ માંદમા રહે.
પંડયા ખોખણા, લાગૂ ચર્ધ, ફેલેલ્યો રૂઝ વાહવચન’

વલતો પ્રાણાય વહીડે વાણી, ‘મનમાં બાઇ કાએ દુખ મ આજ;
સમજવી દહ દ વાત, માદામેરુ કરમેં છુજ તાત.’
દેઈ શ્રીખામણુ વહી કુમારી, ચાલ્યો પ્રાણણુ દર્ધ અપાગ; ૧૫
મન સામે તે કરે વિચાર, ‘મોઝકનો ને કરમ આઠાર.’

કલ્પ ૨

ગન મહાર

‘ જો નોહોતી માંદામેરાની પેઈ, તો ચીદ આખ્યા માહારે ઘેઈ ?
 આગે સહકે મુદ્ને મિહિણાં દે, દાદી ઉડી ‘તાલમુટિયાની’ કહે.
 નગરમોકે હગવિઘા કરે’ પુત્રી આંખે આંસુ ભરે;
 ‘એદવા નિરધનને પેટય કાં પડી ? સાસરામાં મુદ્ને કહે’ આપડી.
 એ પિતાથી હું નવિ હરી, જાહાટે માય ત્યારે જપો આપ દરિ. ૪૫
 સાસરે જીને હું શું કરે ? દીવર જ્યેકને’ મિહિણે’ મરૂ.
 માહારી માતા મુઈ તો અંતર ધરે, નહોતર માહામેરુ મુદ્ને
 ધણુએ કરો.

માય વિના સુનો સંગાઠ, માય વિના ધિક્ અવતાર,
 માય વિના સોક મેઠણાં દીધ, માયવિના આપને ચોરે લીધ,
 માય વિના આપમેરો કોણુ કહે ? માતા વિના દુખ મ્હે કુણુ લહે ? ૫૦
 માય વિના આપનુ એદવૂ મન, લક્ષ નાનાં વિધ લખૂ અન,
 માય વિના તાતનુ એવું હેજ, તેલ ધટયે દીપકનું તેજ;
 માય વિના પુત્રી સદાઘામણી, યમ મુગળાલ ભૂલું રણુ લણી.
 ‘માય વિના કુણુ કરાવે’ લાક ? માય વિના પીહરની જામી વાકય.’

તૂજ જોલ એદવા પુત્રીએ કલા, ગજલ કડિ મેહેતાજી યયા; ૫૫
 નયણે નીર વટ્ટાં સહો, જોલ્યા વાકય, મન્ય કરુણા યજ;
 ‘શાહનિ’ કાળે આપ તું દુખજ ધરે ? મુદ્ને માંદામેરુ કૃણુદેવ કરે.
 માહારે ધિઈ એ મોટી આખ્ય, માહામેરુ કરસો મદુનાય.
 મન નિમે કરી જાણે તું, શાદને કાળે વાચ્યુ હું.
 અવસર આસ પૂરે મદુરાય, નવિ પૂરે તો ગિરજા જાય. ૬૦
 પિતાવચન પુત્રીએ મન ધર્મ, દરિ આવતાં હમડું કર્યું.
 વાકય સાંભલી પુત્રી ગઈ. સાસ નણદ કલને ઉઠી રહી.

નણુક પૂરે, 'કહે, વહ, વાત, શ માંહામેરુ લાવ્યો તુમ તાત ?'
 'સાંભળો, બાપ, કરુ વિનતી, લાવ્યો છે તાત તે દુ' નથી જાણતી.'
 નણુકર કહે, 'મેં જાણ્યુ તેહ, કરી રહ્યો માંહામેરુ એહ. ૬૫
 જે તાલ લેઈને જાતો ફરે તે માંહામેરું ક્યાંથી કરે ?

જે તાલ ત્રીકમ વશ થાય, તો નિગમ તેતિ કરિ શાહનિ ગાય ?
 એ બહુ પાસાં રાખે નારિ, કીર્તન કરે' કતક સંસાર. '
 કહિ પુત્રી, 'બાપ, જાણે શં ન, જિખ્યુ જલ મેહેસ્યુ જિજ્ઞે દિન,
 માગ્યુ સમવણ્યુ, ' નાપે કાવ, સાર કીધી સામલીએ સોય. ૭૦
 વધી માંહલીક રાખે રૂઢ ક્યો, હાર લેઈ પ્રતિમા શીક્યો;
 ત્રીકર હાર આખો મુજ બાપ, ત્રીકમ તાલ તણે પ્રતાપ. '

કડવું ૩

પુત્રી વાણી ઈમ હિયરી, મરિ માંહિથી બહાર નીસરી;
 તવ તાતની દ્રષ્ટિ પડી, જોલાવી^૨ લીધી તે બડી.
 કહે મેહિતો, ' સુણ પુત્રી એહ, તાહારે માંહામેરુ કરવું ચેહ. ' ૭૫
 'તાતજી, માંહારે માંહામેરુ કરો, આવ્યો છે આ હિતમ વરો '
 ' પુત્રી, માંહારે નથી જેડય, બાપ, તાહારા સહુમને તેડય.

ચેહરી પેહેગમણી તે ઇજા સોય, કાગલમાં લખાવો સોય. '
 જેક જેઠાણી સાસુ મ્યની. તેડયાં નણુક નાણુદ્રી વધી.
 તેડયો પાડોશી પરવાર, સર્વ મ્યસ્યુ આપોપણે^૪ અધિકાર. ૮૦
 'જે જેઠએ તેલ્યખજ્યો તહો, કહે નરસિંહો, 'લાવશ' અહો.'
 કાગલ^૫ લખીયો કરી પ્રણામ, પુત્રીએ લખાવ્યું સવલુ ગામ
 'વધી લખતા દાઇ ચૂકીએ, ગઢાં બાપજીને પૂછીએ. '

પુત્ર બાધકને, ચઢી છે રીત, મયો તાં દમીમ^૬
 'આને કંઠવિષ્ણુ વધી વિમ્તરે, નનરો ખેડો લગવ નીત' ૮૫
 સૂત્ર મંદિર ગરુડ ઉ આગ, રુધી બેઠે તેડા દાગ
 ગળે, વડુ તૂ રીસ ચડાન્ય, લખાવે તો બે પાદાણુ તખ્તાન્ય
 મેદિતા લયલાગી હરિ સાથિ, લખ્યા પદાણુ, નન્ય જાણી વાત
 માહામનની વેના થઇ, નગ્નિહ મેદિતો સ્થાબો સહી

જડી સભા નાનની મનો, મેદિનોછ મેલાન્યા વધી, ૯૦
 'હો નર્મમદા, આધા પગરા, પુરીને મદામેરુ કરો'
 નર્મસિદ્ધ મેદિતે લીધી તાવ, મનમા સમર્થા શ્રીજોપાવ
 'ગદ દર્શદ્ર હરો મહારાજ, મોદનાજ ધણી, અવમગ આજ
 આજે દર્શિ મુદામા ગમ્ય, સ્ત્રીઆરા પૂરી મોપવ
 પાયાલીના પૂર્વા નીગ ગજ વણી રાખો ચદુગાજ' ૯૫

પ્રલ્હાદ પીઠા યની નાથ, પ્રલ્હા નિજ મેલડના દાથ
 સુધન્યાએ તૂ ચિત ધરો, તેલકડથી એ હિમ્બો,
 ચદ્દાસે સમર્થા હરિ, વિય દ્વિને વિષયા કરી
 તાદારા દાસ દહો યાચૂ નહી, એ યાચુ તો તુજ સહી
 નર્મસદાની સુજો વીનની, સાર કરો પ્રભુ કમવાપતિ ૧૦૦
 મુજ પુત્રી સાસરે સુખાય તે લક્ષ્મી તમને ચદુગાથ

દાગવતી પોદ્યા તો યદ, જગડી જી વા નંતનદ,
 'નર્મસદાની મુતિ ચિત ધરી, હીત થઇ ચાત્યા નગદરિ
 કમવા પૂઠે, 'કરો મુખને વાત, કુણુ દાજ જીડયા તલો નાથ ?'
 નગસિદ્ધો સમરે મન માહ, તે માટિ મે ગ્યુ ન જાન્ય' ૧૦૫
 અગ્રદારો પગે દોડે મહારાજ, ભમ્ત તણુ તાં દરવા દાજ

કશ્ચુ ૪

રાગ સારંગ

પ્રભુ આવતો દીંદા આપણો, નરસિંહીવા મન્ય આણુંદ ધણો,
આવી મસ્તક દીંદો હાથ, પ્રમત્ર ચે કહે વેકુંદનાય :
'માગ્ય, માગ્ય, નરસિંહીવા વૃ, જે માગે તે આપૂ.ઈ'.
વરતુ અનોપમ જાણે જેહ, મનમાં હરણી લેજ્યો તેહ.

૧૧૦

દંડ મિહિતા, 'સાંભાલ્ય મહારાજ, સહસ્ર મનોરથ પોહોતા આજ;
પામ્યો ચરણકમલ તુજ હરિ, કૃપા પામે માહારી દોકયરી;

લોકલજ્જા મોટી અવિનાશ, માંહમિરુ કરે પોચે આસ.'
જોમ કરી જાણ લાખ્યા હાં, કાગળ લેઈ મેલ્યો માંહે.

દાંદી જાણ તે રતને કરી, શ્રીહરિ જાણ સાનેએ જરી
નરસિંહા મન્ય કરખ ન માય, 'લ્યોછ ! લ્યોછ !' મુખ

૧૧૫

શબ્દ કહેવાય.

ધરી પાણિ મુખ માગે જેહ, જાણ જામીલો પૂરે તેહ.

ગમતા ગણ્યા તરવ સહસ્રવીસ, દોરી ચેજ મેહા જગદીશ.
બેરવ સાહુ ને અટાણ, નારચણનાં સાં કરુ વખાણ ?

આછી પછેડી તે તરવટી, માહે મેહેલો હીરાગલ હટી;
હીરાદક ચણીઆં સાઓલા, પ્રથમ પેહેરો કુઅરીના નાઆલા.

૧૨૦

નીલ પીત નવરંગ મોલીઆં, અર્ત ચટક દોસે ચોલીઆં,
દીરણ તાર યુત અમરી જેહ, નિજ જમાનર્ક પહેરાવો તેહ.

કનક રત્ન જડવાં કુંડલ સાર, ત્રવણે આરોપાં કરે અકઝમાલ.
બાજુબંધ મુદ્રિકા હાથ, જડિત્ર વેલીયાં સાહે સાથ

૧૨૫

કંઠ કનક આરોપ્યો હાર, સતોખ્યા જમાન અપાર.
પૂલ અર્ચા બહુ વિધ કીધ, ચરણ પખાલી ચણેદક લીધ.

તેહના તાત જાત નેં ભાજેજ, મેહેનોછ બોલાવ્યા હેજ.
અલીયાં પાચેલી પરિવાર, પેહેરામણી તે ઇછે સાર,

ચીર ખીરિદદ વલી આણીયાં, આવડ્યાં ચણીયાં^{૧૦} આણીયાં ૧૩૧
ચહરી ખાપડી નેં ખાત્તા ઘણા, કીટખંધ નેં ત્યાહકારા ઘણા,
ધોતીયાં ફાલીયાં મળાપીયાં, જેહને ઘટે તેહને આપીયાં.
પંડચો જોખસો તેજાવીઆ, વસ્ત્ર અનોપમ
પહેરાવીઆ.
જોખસે કમ વિદ્યા કરી, માગ્યાં વસ્ત્ર ભડાં, આપ્યા ફરિ

પુત્ર્ય ભત્યને વસ્ત્ર પુગિયાં; વેવાંરયોને તેડાં ગયાં, ૧૩૫
સામુ નણુદ આપ્યાં તેણીવાર, સુકટખંધો સખસો પરિવાર.
નીલી ચલી નાટી ધણી, જાણે નેહવધાની વણી.
નારંગી કમખા કાપડાં, આપ્યાં જગદીસે, પેહેરેં ખાપડાં,
પીતોબરની ફાલી જેહ, ખાઇછને પેહેરાવી તેહ.
ચીર ચોલી ચરણા ચૂનડી, તે પુત્રીને આપી ધણી. ૧૪૦

‘ પાણડી આપે ખીછ ધાટડી, તાત મુકુને સામુ એ નડી.’^{૧૧}
ખીછ ઉત્તમ ધાટડી સાર, આપી તત્સણુ વલી કુમાર.
મેધવરણાં માંચરાણાં જોડવ, પીવા કમખા, રાતાં કોર,
દોરંગી ને મયગ સાર ચોરેલાં ને ભાત્ય અપાર.
લાલ અતલસ ખાણી ધણી, મેહેલી જાગમાહા તરતજ વણી. ૧૪૫

ધોલાં રાતાં રોવાં જેહ વિધવા સ્ત્રીને પહેરાવ્યા તેહ.
પહેરામણી અતિ ઉત્તમ કરી, માંડવડે માદાલે સુન્દરી
જૂવણુ વસ્ત્ર ત્યાહા પોદતાં ધણાં, નામ વિગેરે કર તે તખાં.

કલ્પ ૫

રાગ ભૂપાલ

આપી	એ	પહેરાંગણી	મન્ય	દીજે	ધીર,	
મેહનદે		માલનદેને		દક્ષણી	મીર	૧૫૦
રાજલદે		પ્રેમલદે	ને	ગાંગઆધને	કોક,	
તેહને		આપી		છાલની	નોકય.	
કેસરી		કમખા		ગુલાલીઆં	જેહ,	
લાજલદે		લખિતાદેને		આપ્યાં	લેઈ	તેહ.
પ્રેમ શં		પટાલી	આપી	શ્રીગાંગાધને	સાર,	૧૫૧
માંડવડે		મરડલડો		કરે	અપાર.	
લી'બુઈ		ખજૂરી	લાલ	જરદોરિઆ	જેહ,	
જવાદે		જવાદે	ખાધને	આપ્યાં	લેઈ	તેહ.
પાનભાત્ય		વેશ્યભાત્ય		પડી	સાઓલા,	
છાકીબાઈ		પદ્મજાલી		પહેરાવ્યાં	ભલાં	૧૫૨
નાની	કાકી	મારી	કાકી	વીરબાઈ	ભોળાઈ, ૧૨	
તેહને		રુકા	સાહુ	આપ્યા	જેઈ.	
હીરવણી		નાટીઆણી		જાત્ય	ચોખલીઆં,	
આપી		આપી		સદુને	સતોખીઆં.	
ધરનાં		વતાગરાં	ને	પોલખ્યાને	ધેર,	૧૫૩
આપ્યા		જાડા	સાકા,	તેહેની	ભારે	નમી
હીરુ	વીરુ	જ્ય	બીહ-ચો	પાલી	સંચરી,	
માહોમાહિ		માંગેરાની		વાતો	કરી.	
'કુંચરબાઈ		શ્રીમંત		નાવત	ઉંદણ,	
શ્રીકૃષ્ણ		વિના		સાઓલા	પેરાવત	કુંણ ?

આપણા મૂડા અઝાગીવાં, રહ્યા મન કોડ;
 પેટધધે ન લાગ્યા રણુભેડ.^૧
 વરણ અદર યશ બોલે દામદામ
 નરસિંહે પેરામણી કાધી સવને ગામ.
 લખાઆં પાકણ આવી રહ્યા સોપ, ૧૭૫
 રુદ્ર ક્રોએ આશર્પ જુએ, બોલે નહિ ક્રોએ.
 પુત્રી કહે, 'તાત માહારા, વીનવું આજ,
 પાકણ બેઠે લાગ્યા કુણ કાજ ?'
 મેહેતો કહે, 'કુંઅરબાઈ, લખાવ્યું તમ્મે,
 તે તો^{૧૩} સર્વ આતી રહું, નવ્ય નાણુ અમ્મે.' ૧૮૦
 વેવાઈ વેવાણો કહે, 'કૃષ્ણજી પ્રસન્ન:
 નરસિંહા ચર તૂ એણિ વાટિ અસન્ન.'
 પુત્રી કહે, 'જો બાઈ, હરિને લાગ્યો;
 જોવો તેવો બાપ માહારો જીવતો રહો.'
 'નારે બાઈ, અમ્મે નથી કદે કદા માટ, ૧૮૫
 માહારે રહું કરું તાહારે તાતે.'
 આ આણીઆં દનકે વર લાક,
 સીમંત સુંગાર વેલા કુંઅરીબાઈ નાવા.
 મનજન દીપુ, શી ગૂંથી વેણ, ૧૯
 ચરખા ચોલી ચીર હાર કજલ નવેણ. ૧૯૦
 દીલગી લલાટે સોદે પીયલ તે સાર,
 વીંછડા અણવટ પાએ જાગર કમકાર,
 દિ તો મેખલા^{૧૪} અલકે બાવુબધે બાલ, ૧૬

૧૩ ત તો. ૧૪ વેણ. ૧૫ મં. ૧૭૨૮વાળી તુલક પ્રા અનીધી
 ૧ માપ છે. એટલે નરે પાત્રી તેનાં પાઠાન્તરો આ દિપ્તિમાર્ગે નોંધ્યાં છે.
 ૧ બાદિ.

કાંકણ	કુણિત ૧૭	ચૂડી,	મુદ્રિકા ૧૮	સોહાય, ૧૯	
ત્રોટડિ	ફૂલડિ	સણ	રાખડી	સુઆર,	૧૯૫
ગોફુર ૨૦		ધૂધરીનો	હોયર ૨૧	ધમકાર.	
બરધલી	સોહાયે ૨૨	કડેર ૨૩	સકલ	સુંગાર, ૨૪	
દર્પણ	નિકાલે	મન્ય ૨૫	હરખ	અપાર.	
ગોઠાર ૨૬	ઓર	ચૂનકિર ૨૭	તર ૮	પોહોચે ૨૮	૨૦૦
બાસા ૩૦		ભમરીનો	માથે ૩૧	મોઢ.	
પીડયા	પાગ,	શ્ર ફૂલ	મેલ્યુવર	માંઢ, ૩૩	
ઉતારેયાં	કુઅર્પબાઈ	નિજ	અહે	બાય.	
આથે ૩૪	ધેવુ,	પણ	હેયગમ	પાટ	૨૦૫
દીવર	નારણીઓ		પહેડીઓ	બાય.	
વાળિત્ર	પંચ	શબદ,	નિસે	સોહાય,	
અમર	આથુંદ	બરે	ફુંફુલિ	વાય, ૩૬	
પુષ્પગુહિ	ધ-દ	કરે,	ગોલે	ને નેહાર,	
કલગુગમાં		નરસિંહો	હેવ	અવતાર.	
ઉદ્ધવ	અકુર ૩૭		વિદુર	કેહેવાય,	
જેહને	હાળે	સામવીઓણ	છી	આલે ૩૮	૨૧૦
માન્યની	માથે ૩૯	માઢ,	મંજલ	તે	બાય,
વાળતે	બાળતે	આવ્યા	પતિમૂહ ૪૦	માંઢ. ૪૧	
[જોગળ	બાવ	વસન	પામુ	સડુ	કેઓ,

૧૭ રૂણ, ૧૮ મુદ્રિકા. ૧૯ સોહાય. ૨૦ ગોફુર. ૨૧. સં. ૧૭૨૮ની પ્રતમાં નથી. ૨૨ સોહાય. ૨૩ કંક. ૨૪ રાખમાર. ૨૫ મંન. ૨૬ ગોઠી. ૨૭ ચૂંદડી. ૨૮ નિ. ૨૯ મનકોટી. ૩૦ બતરી. ૩૧ મેહિયો. મામે ૩૨ મેહિય. ૩૩ પચોલ માઢિ. ૩૪ ચાથિ. ૩૫ હેઠ. ૩૬ સં. ૧૭૨૮ની પ્રતમાં નથી. ૩૭ અકુર ફદિએ. ૩૮ વ્યાસિ. ૩૯ મર્યાગ. ૪૦ મેદિ. ૪૧ માંઢિ.

જામક જાગી જાએ પુલવીઆ તે હોએ.
 આભરણ વચ આપ્યાં જલ દાન, ૨૧૫
 ધગી કુર્મ (૨) જગજોત જોદિવા જગમાન]*
 વધાવેજર રોહાગણ નાર, માંહાજર લાધ,
 ગોત્રજ માતાજ મુદે અણા દીધ. ૪૪

કલ્પ ૧

ગગ ભૂપાત્ર

ગુરુ આગા દીજે ૪૫ તેજી ૪૬ વાર, ગોત્રજ પૂજવા ૪૭
 આપ્યા ૪૮ કુમારિ;
 ધીમિ પગ કગ ભરે પૂં, ૪૯ સોનેએ ભગવી ૫૦ મુઠ. ૨૨૦
 ગોત્રજ મનાવીને ક્યો ૫૧ પ્રણામ; લધુ દિવર નારણીઓ ૫૨
 નામ;
 ખૂસટ દક્ષિણા વહે સાર, આપ્યાં કનક રત્નમણિ દાર,
 શ્રવણે કુંઠલ, કર્પ મુદ્રિકા, સતોખ્યા દીગર લાક્ષ્મ;
 કલ્પ શ્રીમંતને ૫૩ દરખ અપાર, વધી વેવાણો કરે ૫૪ વિચાર,
 'કુંજરખાઈને' તાતે માંમે ૫૫ કરું, જોએને યે નથા ૫૬
 વીસર. ૨૨૫
 વિમાથી વિમાગીને ૫૭ સાસુએ કલ્પ, 'નણુની નાણુરી
 તેદને આપવૂરથું.'

* કોસમાં મુઠેલી ચાર પદ્ધતિઓ સં. ૧૩૨૮ ની પ્રતમાં ૭, ૫૫ સં. ૧૭૫૨ ની પ્રતમાં નથી. બીની પ્રતમાં મળતી હોવાને કારણે તે શ્લોક હોવા સંભવ નથી; આથી તેને મુખ્ય પાટની સાથે સ્થાન આપ્યું છે. ૪૨ વધાવિ. ૪૩ મંદિરમાં. ૪૪ ગોત્રજ પૂજવા નોર આગના દીધ. ૪૫ દીધી. ૪૬ જોડી. ૪૭ પૂજવાનિ. ૪૮ ચાલી. ૪૯ રોદિ પુદિ. ૫૦ ભરવે. ૫૧ કીમ્ ૫૨ નારણીક. ૫૩ શ્રીમંતનિ. ૫૪ કરે છે. ૫૫ માલમિરે બલ. ૫૬ જોએ યે પેલિસમણી માંદિ નથી. ૫૭ વીમાંશીનિ.

કુંભરજાઈ વચન તે સુણીલિ કાન, 'તેહનો બાર હં રાખૂ
શાહાન ?'

તાતે જિતારે પુત્રી ગઈ, વિનયવિવેક વીનવીયા જઈ,
'બાપજી, ૫૮ તમે માહામેરું કર્યું, તે માહિ ૬૭ કાંઈ વીસયું.
નવાઈની નાણુદ્રી નાનજાઈ ૫૯ નામ, તેહને ૬૦ એક દાપક
આપ્યોનો ૬૧ હામ.' ૨૩૦

'પુત્રી, તે મુહને ૬૨ પહેલુ મે નવિ ૬૩ કર્યું ? તે તો
- મુઝને ૬૪ વિસરી ગયું.
કાં મારા નામજી, ૬૫ આતસ કરો ? મદિરમાં ૬૬ શોધીને પરવરો.
પૂરણદારો ૬૭ પૂરી - મયો, હવે નરસિંહો એકલો રહ્યો.
૬૮ પુત્રિ. કાં આકંઠે ઉઠે, આગા વિના ૬૯ દારકિમ ઉપડે ?
નરસિંહ મેહિતો વાહે ૭૦ છે તાથ, મનમાં સમર્પા ૭૧
શ્રીગોપાલ. ૨૩૫

છેહની ૭૨ વાણી અડવારે મિહિતે કહી, પુત્રી મનમાં ગંખી ઘઈ.
રીમાવી જીડી નીસરી, અંત્રીખથી અમરી જિતરી.
'લે પુત્રી !' નરસિંહો ૭૩ વહે, ૭૪ આશ્રય લોક યથ સર્વ રંગ.
અંત્રીખ વાણી દહે ૭૫ મદુરાય, 'પુત્રીન ૭૬ પૂરુ કુળે ન થાય.'
'ના રે સ્વામી, પૂરુ કર્યું, નરસિંહાનુ મિહિલુ ૮૬યુ.' ૨૪૦
'વેહેવાઈ વેહેવાણો ૭૭ કરે વિચાર,'
'નરસિંહ મેહિતો મે દારજી અવતાર;

૫૮ પિતા ગાંધામેરું લઈ તહમો કરું ૫૮ તેહનું નાનજાઈ. ૬૦
૧૭૮ની પ્રવમાં નથી. ૬૧ આપ્યોનો છે. ૬૨ તે તાં ૬૩ શં ન. ૬૪ સખતાં.
૬૫ આતસ. ૬૬ મંદર. ૬૭ બાઈ પૂરણદારો. ૬૮ પુત્રી ત. કાં આકંઠે કરે.
૬૯ - કંમ મંદર જિયે. ૭૦ વાહિ. ૭૧ માહામેરું કીપુ. ૭૨ અદિવી.
૭૩ નારસાહી. ૭૪ આજીજ લોક શુ આમરો મે. ૭૫ કહિ અદુરાઈ.
૭૬ કાલે પૂરુ. ૭૭ સાદ કરેલિ.

આપજીજીં તે મંદમાગીયાં સહી,
 કરતાં બનજી પાખ્યાં સહી.
 જોડને મુજી સરખાં સજોડી;
 તેલ વિના (કુણ્ડર) પૂરે કોડ ?
 ધમ જોડું સહ. (જસડર) નિરતરિ, ૮૪
 કુચરખાઈ ૬૫ પીહર સંચરી, ૮૬
 રાસુ નણ્ખને લાગીજી પાય,
 સીમાઅવંતી સુકુ કહેડડ ત્યાં; ૨૪૫.
 બાઈ, વહયર, ૮૬ વહેલાં આવજો,
 પુત્ર જળીં વેરેલાં ૬૦ લાગજો.
 સડુ, કોએડી આશીય જ કહી,
 કુચરખાઈ પીહર આલી સહી.
 તનમા તાનને જે આશીય,
 તાતડર જવળે કોડ વરીસ,
 તમે તો માંદામેરુ. બહુ સડુને કપૂ,
 સાસરખાં માંદારુ ગેદખુડ દલ,
 દિજ નાગર કુલ ભસેડર અવતપા,
 એકાતર શતડ ૬૪ કુલ જિધયા. ૨૫૦
 જોડખુવ નામ ધૂંડપ ભસેડર
 તો આથા પૂરી સામલે, ૬૭

૭૮ સં. ૧૭૨૮ ની પ્રતમાં નથી. ૭૯ જો. ૮૦ નહીં. ૮૧ રાખા
 રામ લેટ. ૮૨ સં. ૧૭૨૮ નો પાક. ૮૩ સ. ૧૭૨૮ નો પાક. ૮૪ વીસતરે.
 ૮૫ ઉપાં પીહર. ૮૬ સંચરે. ૮૭ લોગે. ૮૮ કોડ. ૮૯ જાઈ વદ વદુઅર.
 ૯૦ ભલાં. ૯૧ એમ આગીય. ૯૨ જાપજ. ૯૩ બલિ. ૯૪ જો. ૯૫ પગવ.
 ૯૬ ભલિ. ૯૭ મામલિ.

પુત્રી કેરાં ૬૮વાઈય જ મન્ય ધરી,
 ૬૯તાતજ વાણી ધમ બિચરી;
 ૧૦૦ તહીએ નારસિંહોં દૂતો,
 સધુ વેશે ૧૧ પસુ ચારતો.
 કહિયુ વાણીર જાણીએ ૧૨ કહી,
 ૧૩ એ મત્ત મુહે આવી સહી.
 ગિસાવી ગયો ૧૪ પવન્ય મુસાર,
 ૧૫ જોઈત્ય કોં એવા ત્રિપુરાસરી; ૨૫૫
 મહાદેવ મુહે ૧૬ ચયા પ્રસન્ન,
 ૧૭ 'માગ્ય, માગ્ય' એમ કલુ વચન્ન.
 મેં માગ્યુ, 'સ્વામી આપો' જોઈ,
 તમ જાણતાં વચલ જોઈ.
 દીપા ૧૮ કરી તમે આપો સહી,
 મુજને ૧૯ જાણે એસાપો પ્રહી.
 લેઈ ચાલ્યા ૨૦ વનમાં ચીલગવન,
 ૨૧ રમે રાસ રાધાવર કાલ. ૧૦
 દીપી તમે ૨૨ બેં હિલવે ૧૧ રહી,
 ૨૩ દરિયામાં ૧૨ સર્વ દીડી સહી. ૨૬૦
 તે દિનન માહારે ૨૪ ઉલખાણુ,
 ૨૫ મુજુ ૧૩ સંકર પ્રતાપેથી ૧૪ જાંવય;
 નહીં તો માહારી ૨૬ લત્ત ૧૫ કરી,

૬૮ વાઈય. ૬૯ તોતજ્યે વાણી બિચરી. ૧૦૦ જાણીએ
 ૧ સધુ વેસમાં જ હવે. ૨ ૧૩ વાણુ મુજને ૩ તો મુજ એ આવી
 રાહી. ૪ ગો. ૫ વન. ૬ રામસ. ૭ જોઈતો આપુ રાહી. ૮ મુજને
 ૯ લઈ. ૧૦ તાઈ. ૧૧ જોલવે. ૧૨ રાત. ૧૩ શુ, ૧૪ પ્રતાપે. ૧૫ રોવા.

શ્રીહરિ એમ આનિ^{૧૬} લક્ષી^{૧૭}.
 ગૂંચ^{૧૮} કરતાં નમ્ય^{૧૯} તનવા—નાત,
 પામ્યા રથાનક પ્રેરૂલિત ગાત;
 પીહર્યા જુધને માનેરો મ્યલી
 માએ બલે જનમી દીક્ષરીરૂ^{૨૧}.
 પાદપાર^{૨૨} લાડ પ્રભુ લુગલેવન,^{૨૩}
 પાકાપાડોશા દહેર^{૨૪} મન્યમન્ય,^{૨૫} ૨૬
 વિપ્લુભક્તિ કેર^{૨૬} મહિમાં^{૨૭},
 આપ્ય લાડ^{૨૮} કપી જે કૃપાકથાય.
 રૂઢકુપુગમાં મોટો^{૩૦} મનુદા^{૨૯},
 દેશવ રીઝે કીર્તન સાર^{૩૧},
 શોતાવક્તા^{૩૨} પૃથક^{૩૩} જન, પાપી નર^{૩૪} આએ^{૩૫} પાવન,
 સુક્ષ્મ^{૩૬} તાલ ને^{૩૭} એવે જમ,
 ભકત કાજ કીધું ગોવ્યંદ,^{૩૮}

૧૬ આનિઓ, ૧૭ લક્ષી, ૧૮ જુઝ, ૧૯ નમ્યા નિ તાત, ૨૦ જાનિ,
 ૨૧ દીકરી, ૨૨ પાલ, ૨૩ જગજગ, ૨૪ કલિ, ૨૫ મન મન, ૨૬ કેન્દ્ર,
 ૨૭ મિમાદ, ૩૦ પાવુ ધીર^૦ ૧૬ કુદ જગમાં, ૩૦ મોટ, ૩૧ ગં. ૧૭૫૨
 વાળી પ્રામાં 'કેરકે, રીતે કીર્તન સાર' એવો અર્થદ્રિત પાડ છે. સં.
 ૧૭૨૮ વાળી પ્રેમમાં 'દેશવ કીર્તન રીઝે સાર' એવો પાડ છે, તે કાપથી
 પહેલી પ્રતનો પાડ મુધારીને મૂક્યો છે. ૩૨ શોતાવક્તા, ૩૩ પ્રીતક, ૩૪
 માદા પાપીજન, ૩૫ માળ, ૩૬ સુવલુચિ [?] ૩૭ નિ, ૩૮ વાગત

૪

નરહરિકૃત

હરિલીલામૃત

ચૌપઠ ૧

પરોત્તમને કર પ્રણામ, જે સર્વ ભૂતનો અંતર્જામ;
પરાતપર પરમાત્માઞ્જરિ, રહેો નિરંજન ચરાચર ભરી.
તે ઇષ્ટ દેવ મહારો પરબ્રહ્મ, જે નિરાલંબ નિત્ય નૈકમ;
ધરુ નિરંતર તેહનું ધ્યાન, જે આપે અવિચલ ભક્ત્ય યાન.
ક્રિપા કરો રાજા રણુછોક, મુને હરિલીલા ગાયાનુ કોક;

આપો ઉત્તમ છુધ્ધ વિચાર, બાઉ ગુણ પરબ્રહ્મના સાર.
ગુર ઇષ્ટ દેવનું ધ્યાન જ ધર, સાધુ પુરુષને પ્રણામ તે કર,
સર્વ ભૂતને નામૂ શીશ, જ્ય જ્ય જ્ય જ્ય શ્રી જગદીશ
ભક્તિયાન જ્યહા આત્મવિચાર,^૧ તે હરિલીલા અમિત અતિ સાર;
હરિસના રસિયા જન જેહ, સર્વ પર્મપદ પામે તેહ.

પ્રથમે પ્રણમુ નિરંજન દેવ, આદિ શક્તિ કરે જહની સેવ;
અર્ચિયની અક્લ અરૂપ, પરાતપર પરબ્રહ્મ સ્વરૂપ.
આપણુપાના આનંદદાજ, નિજ સકલ પ્રગટા મહારાજ;
પરમાત્મા પરોત્તમ જેહ, પ્રગત્ય-પુરુષનો કારણુ^૨ તેહ.
પ્રગત્ય-પુરુષ નિમત્તે કરી, બિનિધ પ્રકારે અરતુ ગિરતરી,

૧. રાજ આસાવરી ॥ દેગી ચાવની ॥ ચૌપઠ ॥ ૨. પર ૧.
૩. જ્ય જ્ય જ્ય જ્ય. ૪. આત્મવિચાર. ૫. કાણુ.

દાસ કર્મ સ્વભાવ જીવ દોષ, પેદેત બીદ રૂપ બલ્લ સોય. ૧
 કર્મ રૂપે પ્રગટ બલ્લ કરે, દાસ રૂપે બલ્લ સર્વ સંગરે;
 સ્વભાવ રૂપે બલ્લ સર્વ ધરી રહો, જીવ રૂપે બલ્લ ભોગતા થયો.
 ઇમ આપણુપે બલ્લ કરે આનંદ, ભોગ્ય ભોગત પરમાનંદ;
 અનેક નામ રૂપ ગુણ કર્મ, સર્વ ભાર્યે સોલે પરબલ. ૨૦
 તે પરમપુરુષને કરૂં પ્રણામ, સર્વ અંતર્જ્યામી પશુ રામ;
 પ્રથમે વેરાટ શરીર, તેણે પ્રહૃ, વિશ્વ સમસ્ત ને માંદે રહ્યો.
 પ્રકૃત્ય મહતત્વ અહંગુણ તપ્સ, જૂત માત્રા ઈંદ્રી અંતરઃકર્ણ;
 પ્રાણ નાડય ધાતુ વલ્લ દેવ, એ સર્વ સમુદાય નિર્મ્યો અભેવ.
 અર્ધ-ઉર્ધ મધ્ય રચના કરી, પિંડ બલ્લાંડમિ નિર્મ્યા શ્રીહરિ; ૨૫
 ગુણબિભાગી સરજો સદુ, દેવ માનુષ તિર્જક વંત બદુ.
 પરા પસ્યંતી મધ્યમા વૈષ્ણવી, સ્થૂલ સૂક્ષ્મ રૂપે શ્રીહરિ;
 વિશ્વ ચરાચર્ય ને માંદે રહ્યો, તે વિરાટરૂપ બગવંતનું કહું
 ઉપજો સમે રહે વસ્તુ માદે સર્વ કાવ, એ સદા સર્વદા ઇમજ હોય;
 અજાને બાસે લિખ લિખ, આત્માજાને ન દીમે કે અન્ય. ૩૦
 કનકકુંડલ, જલલહરી ન્યામ, ગિશ્વ સમસ્ત જગજો જન ત્યમ;
 જગત સર્વ બલ્લમય જાણ્ય, નરહરિએહવો અનુભવ આણ્ય
 પુરણાવતાર આદિએ કંઈ, સદૃશ લોક વાપી ને રહ્યો;
 વલી અંસ કલાય હરિ કરે સનકર્મ, લોક માદે પ્રવર્તારે મર્મ.
 લીલા અવતાર અસંખ્ય હરિ ધરે, અને સાધુ ધર્મની રક્ષા કરે; ૩૫
 દુષ્ટ અધર્મનો ફેડે દામ, રૂપ ધરી હરિ કરે ગેદ દામ.
 વલી મહતને દારણ્ય ચીહરિ, કરે દિવ્ય લીલા અદ્ભુત તનુ ધરી,
 પ્રભુજન હી સર્વ સમાન, પણ બદનાં મુખ આ બગવાન.
 બક્ત અમ્યુતને સર્વ જ રહે, અન્ય વારતા ક્યમ ન દે;
 બક્ત વિપે પ્રગટ બગવંત, ઇમ વદે વેદપુગળ શીધાન. ૪૦

નગ-નાગવલ્લુ રૂપે કરી જ દુશ્વર તપ કર શ્રીહરિ,
 ગંગા ધર્મ પ્રગટ તે કરે, લોકસુખાર્થ હરિ તપ આચરે
 સનકાદિક ઉપે ષડ્વલ્લભ ધરે નૈષ્ઠક સ્વચ્ચર્યર્થનો ધર્મ,
 સદા જ્ઞાન ધ્યાન પર ધીર, જટાશુભ લલુ નગન શરીર
 કપિન રૂપ ધરી ભગવાન પ્રગટ કીડ તે સાખ્ય^૮ જ્ઞાન, ૪૫
 માતાનો ઉપદેસે કરી, મુક્ત માર્ગ દેખાડ્યો હરિ
 દત્તાત્રે રૂપે દેવેશ, કૃષ્ણ અદ્વૈત જ્ઞાન તણો ઉપદેશ,
 યદુ પ્રહ્લાદ અનર્ક મિષ કરી આત્મવિદ્યા વિષ્ણંગી હરિ
 હસરૂપ મહાગત્તે ધરુ અને ખીંગનીર તે અનુ^૯ કરુ,
 પ્રગત્ય-પુરુષ દર્શી ભિન્ન ભિન્ન, સનકાદિકનું મનાવ્યું મન ૫૦
 હૈમીવ રૂપ ધરુ આદિ દેવ, મધુ-કૈલભ આપી અગ્રેવ,
 સ્વભાને વદ આપ્યા હરિ, ધર્મકર્મની પ્રવર્ત્ય જ કરી
 હરિરૂપ ધરુ વૈકુંઠગય, ગજેન્દ્રની ત્રા કીવી સહાય
 ગરુડ ત^{૧૦} આપ્યા ગોવિન્દ, ગ્રાહ-ગજેન્દ્રના કાષ્ઠા બધ
 હરિ નારદનુ રૂપ તે ધરી, વિષ્ણુભક્તિ તે પરગટ કરી, ૫૫
 અનેક સાધુને દીવો ઉપદેશ, દા/વા તેહના કર્મ કલેશ
 વ્યાસરૂપ મહાવિષ્ણુ ધરુ, વ મન્યુ વેદાત તે કરુ,
 શાસ્ત્ર પુરાણ પ્રતિદાસ જિયારી વણાશ્રમધર્મ પ્રગટ તે કર્યા
 ધનતરૂ રૂપ ધરુ જગદાધાર, જ્ઞાનુવેદનો કર્યો જિગ્તાર,
 વ્યાધ સમાપ્ત નિભવન સ્વામિ, સમસ્ત ઉપધિના ધગન્યા^{૧૧} નામ. ૬૦
 ગોદની રવરૂપ કરુ મહાગજ, દેવસમન્તનો કાધો કાજ,
 અસુર સર્વ વ્ય-ના ભગવાન, સુગને કગ-ના અગ્નિતપાન
 ગૃયુરૂપ ધરુ પરશુભ, ધગ દોહી વરૂ કરી ધર્મ,
 પ્રાણી માત્ર તણો દુષ્ણ હરુ, મહાપુરુષનું અર્ચન કરુ
 રૂપભદેવનુ રૂપજ ધરી, ધર્મદસ ગત્ય દેખાડી હરિ, ૬૫

પુત્ર-મળને કહો પર્મ ધર્મ, સ્વે આચરું માર્મ નૈકમ.
મનુરૂપ ધરું યૈકુઠે ધણી, પ્રવર્ત્ય કરી કાયાક્રી મૃદ્ધ તર્ગ;
યરા કરી જળ્યા ભગવંત, સ્મૃત્ય કહી મુકાવ્યા જંત.
જનાઈને જનરૂપ જ ધરું, મનવંતરનું પાલણુ કરું;
સ્વયંભૂ મનવંતર^{૧૦} તાં જોહ, યન્ય રૂપે પાત્યો હરિ તેહ.

૭૦

મચ્છરૂપ ધરું દેવાધિદેવ, રાય સ્ત્યવ્રત રાખ્યુ અરમેવ;
ધરા નામ મહામંજ તે ધરી, વધુ રાંખાસુર, રેદ વાસ્યા હરિ.
કચ્છપરૂપ ધરી ભગવાન, ગિર ફરતાં સુખ પામ્યુ નિધાન;
ખીરાબ્ધ મયિયો જગદાધાર, કાઢ્યા ચૌદ રત્નશુ લક્ષ્મી^{૧૧} નાય.
વારાહ રૂપ ધરું ભગવંત, હિરણ્યાક્ષનો આણું અંત;

૭૫

પૃથ્વી રસાતલથી ધરી, લક્ષ્મીવરે લીલાયં જીધરી.
નૃસિંહરૂપ નિરંજને ધરું, દિપ્યંકશ્વપનું વિદારણુ કરું;
અનેક સંકષ્ટથી તે બાલ રાખ્યુ મહલાદ હરિ તત્કાલ.
બામનરૂપ ધરી બલ હેતરું, સુરપત્યનો પક્ષ હરિ કરું;
તહો કમે^{૧૨} સર્વરવ હરિ લીધ, દેવકાજ એણી પેરે કીધ.

૮૦

ફરસરામનુ^{૧૩} રૂપ જ ધરી, નક્ષત્રી પૃથ્વી સર્વ કરી;
ધનુર્વેદ બણી ભગવંત, દુષ્ટ રાજનો આપ્યો અંત.
રામરૂપે રાવણુ વધ કીધ, પુરી અન્નેખ્યા યૈકુઠે કીધ;
અનેક પરાક્રમ કીધા ધણા, ધર્માચર્યુ શ્રીરામજ તણા.
હયે કહું કૃષ્ણ અવતાર, જોણે પૃથ્વીનો જીતાર્યો ભાર;

૮૫

અનેક લીલા પરાક્રમ કરી, કહી યાન સ્વધામ્ય ગયા હરિ.
શુદ્ધ રૂપ ધરી ભગવાન, યેહા પ્રભુ ધરી જોગખ્યાન;
જ્યોગપંથનું કર્તવ્ય કહું, સતપુરુષે સમ્યક્તે મદું^{૧૪}
કલંકીરૂપ ધરી અબ્જનાથ, દુષ્ટ અધર્મનો કરસે નાથ;
વિમને સુખ આપે શ્રી હરિ, લીલા અવતાર અનેક તે ધરી.

૯૦

અનંત લીલા અનંત અવતાર તે કહતાં ક્યમૈ ન આવે પાર;
હરિ વિશ્વ સરજી પાદૈ સંવરૈ, આપણી ઇચ્છાયૈ ઇમ કરૈ.
કહ્યા સંજોયૈ લીલા અવતાર, પુરાણુ વિષે પ્રગટ ચિરતાર;
હરિની ગત્ય તે જાણે હરિ, કહે નરહરિ નમીએ ફરી ફરી.
નિરાલસ નિર્ગુણ નિરાગ્રહ અનિર્વચની અક્ષય અપાર;

૬૫

તે કહવો કાણે ન જાયે કહો, જે સર્વ નિરંતર વ્યાપી રહ્યો.
'નેત નેત' કરતા જે રહે, ઉત્પત્ય સ્થિત્ય હય નિયમ ત્યહાં કહે;
જેહનિ આદ્ય અંત નબ્દ હોય, પરાતપર પરમેશ્વર^{૧૫} મોય.
સર્વભૂત માટે ચેતન્ય જેહ, કેવલ્ય બ્રહ્મ જાણે જન તેહ;
શબ્દાદિકને મહે જે કાવ, જાણો જન પરબ્રહ્મ તે સોય.

૧૦૦

જન રજે જાણો હરિ તે કૃતિ, નખામ કેશામ રહ્યો જસપૂર;
જાણ મધ્ય વ્યાપક તે ઇશ, જાણુનહાર જાણો જગદીશ.
સદ્ગુરને ઉપદેશી કરી, સેવો સદા પશોત્તમ હરિ;
મેહી મન તાણા તે વિગાર, જાણે જાણે જગદાધાર.
નિર્ગુણ સગુણ^{૧૬} તે એક પરબ્રહ્મ, સમગ્રો સમગ્રુ જોહેન મર્મ; ૧૦૫

વાદવિવાદ વિષમ ભુધિ તણે, હરિ જાણી ભાઈ સર્વને જાણે.
જાણે સગુણની કીર્તિ રેવ, કે બ્રહ્મને નિરજન દેવ;
અદંતા મગતા મનથી જો જાય, ત્યારે જાજન સ પૂર્ણ થાય.
જાણા હમે મનમાહે હુતું લેશ, ત્યહા લમે જોગયે કર્મ કલેશ;
ગુર શાસ્ત્ર સંત સંગે કરી, દેવ ભુધ્ય તે મૂકા પહરી. ૧૧૦

વરતુ વિચાર રહે ધમે જન, હરિ જોતા સ્થિર ચાયે મન;
ગુણદોષ દ્રિષ્ટ તે તણે, સર્વાત્મભાવૈ હરિનં બળ.
આત્મા વિના અન્ય નૃત્ય મય, જાત કિચિત્કેવલ બ્રહ્મ સોય;

જેહને નિરંતર અનુભવ જોદ, પરમપુરુષ નાગયણ તેહ.
જોદ જોગ આવે તેહને, અમુ અંદી મન વસ્ય જોદને; ૧૧૫

નિર્મલ શુદ્ધિ ભક્તો, બળવાન, તેહને આવે અલગતાન.
અલગતાનનું લક્ષણ કહું, શુધ્ધમાને જેહનો લક્ષ;
કાંઈ તજતાં શ્રેતાં^{૧૭} આવે ખિતાન, વિદ્યાને હોયે દ્રષ્ટ સમાન.
કામ ક્રોધ લોભ નો હોય જેહને, અન્નવેતા કહીએ તેહને;
મોહમદ મત્સર નહી અભિમાન, તથાં જાણો પ્રગટ જન અલગતાન. ૧૨૦

રાગ દોષ ભૂતદ્રોહ પરહરે, કહની અસયા ક્યમે નબ્ય કહે;
પરવંચના કષ્ટ લોભ્ય નહી, અલગતાન તે જાણો સહી.
માયા મમતા, મીઝાનો ત્યાગ, વિરોધોગ વિરો વેગઅ;
હંસ્યા નંદા મોતી નિર્દોષાનું, અલગવિદનું લક્ષણ એક જાણો.
દંભ યાખંડ હેતવાદ ન કરે, નિશ્વસ આચર્યું સર્વ પરહરે; ૧૨૫

જેહને કહી શું ન બિરુધ, તે નર નિચે જાણો પ્રમુધ.
અભક્ત ખસને સંગ નબ્ય રહે, મિથ્યા કથન ક્યમે નબ્ય કહે;
ઈંદ્રી હેનમાર્ગ નવ જાય, શાસ્ત્ર અલગવિદ તેહને ગાય.
વિર્પણિકુલ ન થાએ અંગ, કનક કામ્યનીનો છડે સંગ;
ઓછન શું જેહને રનેક નહી, અધુ પુરુષ તે જાણો સહી. ૧૩૦

એવમ્મદિઃ જે દોષ અનંત, તેહનો સંગ કરે નહી સંત;
જેહું ગુણો આવે અલગતાન, તે ગુણને સંત કે સનમાન.
પવિત્ર યજ્ઞ એકાંત જ રહે, સત સંતોષ સમદમ મૌન્ય મહે;
ખિજેક ખિચારે ધરાગ્ય ખિને ધરે, વિધિવતે અન્નચર્ચ આદરે.
કરે ભક્ત્યભાવે હરિગુરની સેવ, મેન્દી સદા અપ્પ મદ અહમેવ; ૧૩૫

પાલ્યા આખ્યંતર પવિત્રજ રહે, કામલ-સ્વભાવ અંતરગત ગ્રહે.
ક્ષમા સાંત અનુદ્રેગજ પાણું, વદાણુ એક હરિ નામ તે ધણું;

અહ્ય આહાર દદ આમણુ ઠે, હિમે ઇંદ્રી નીત પ્રદે
પ્રાણ અપાન નિગેધે મત, મન ભુવ અદ ત્યજે ચિત્તનત્ય,
ત્રિગુણ તજ દૂરીકા ધરી ગદે, ચાનાગિનિ ચૂલ અદ્ય દદે ૧૪૦

વધી જ્યોત ધાગ્યામં કરી, ગદે નિગજન ધ્યાન તે ધરી,
ધન શન્ય શુ ક્રોતા વદ્ય, બાસે જ્યોતિ પગટ પ્રત્યક્ષ
ષ્ટદુ અર્ધ પાવક તે નહી, રૂપ સંગૃહિત પૂગણ સહી,
બ્રહ્મ મુખ નિગત મોય, તેદુ ભુત્ય હિતુષ્ટ ન કોય
નિગલબ પગમાત્રા જેહ તે માદે લા પામે જેહ, ૧૪૫

હમ પામ્યો તે જાણો સહી, જે પુનઃમ્ય દેદ મદે આત્મેનહી
વિદેહ તે નિરાશ્રય રહે, આકાશવત્ નિગમ તે દદે,
જેહને ઉપાધ્યૈ રક્ષણ ન હોય, જિદેહ આત્મા જાણો મોય
જિદેહ તણો, બાઈ, એહ વર્તમાન, નહી હવે રોક મમતા અભિમાન,
મુત્ય નદા માનાપમાનૈ શુભશુભ શુખદુખ સમાન ૧૫૦

અનેક ઉપદ્રવ ઠે બદ્ધ જેહ, વિદેહ વિરે વર્તે નહી તેહ,
યમ આઠાશે રપગે નહી કાર, ત્યમ વિદેહ નિર્વપક તે શોય
તે પચ્છપાત કહનો નવ દે, એક આત્માભાવ નિરતર્ક ધરી,
અન્યભાવ ઉપર નાંદિ પ્રિયો, વિદેહન્તણો અનુભવ ઠે છયો
મર્દન સર્વ જિયે સમયત, નિગમે નિગત એક અનત, ૧૫૫

અતરન્ત્યાસી નાપક ગમ તે વિશુ દાનો નહી કો હમ
આવગ જગમ રૂપે હિતિ એમ જસત બદ્ધ પદે વિન્તરી,
જ્યહા જેહયો ત્યહા તેહયો હોય, અસંગ પ્રરુપ પગમાત્રા સોય
સમ્ય સ્વભાવ રૂપ ગુણ કર્મ, સર્વ નામે સોલે પગથલ,
દશ્ય અદ્યુપ સર્વે અગવત, ઇમ ગદે મે સદ્યુર સાધાત. ૧૬૦

પંડ્ય બ્રહ્માંડ બ્રહ્મ રહે ભરી, બુઝો તંત્રપટ વિચાર તે દરી;
 તંત્ર વિના પટ કહે જન કાચ, ત્યમ બ્રહ્મ વિના એ વિશ્વ ન હોય.
 તંત્ર પટ અને પટભાદે તંત્ર, સગવે સમ દેખે તે સંત;
 બ્રહ્મે બ્રહ્માંડ, બ્રહ્માંડ માહે બ્રહ્મ, ઇમ જાણે તે નર નૈકમ.
 તે સદા આનંદ, સદા સુખરૂપ, જે સધણે ન્યહાલે બ્રહ્મસ્વરૂપ; ૧૬૫
 અનુભવ જ્ઞાન કેવલ એ કહું, વિરલે ભોગેદ્રે જે લહું.
 અનેક સાધન બોધ્યા જેહ, અનુભવ કારણ જાણો તેહ;
 અનુભવે સાચાત તે હોય, નદીતર પૂર્મવત સર્જ કાચ.
 અનુભવ અર્થે જાત તે કરે, દૈતજીવ સર્વે પરહરે; ૨૦
 એ પરમાર્થ, એ નિજજ્ઞાન, જે સર્વ નિરંતર દ્રેષ્ટ સમાન ૧૭૦
 આત્મભાવ સંધૈ આણુવો, જાણુનહરિ હરિ જાણુવો;
 ઉત્તમ ધ્યાન સમાધ્ય લય સોય, જે અર્ધ ઉર્ધ મધ્ય પરબ્રહ્મ જોય
 જે સર્જને બંદે ફરી ફરી, નિજ જ્ઞાન નિજ બક્ષ્ય એ ખરી; ૧
 ન્યારે ક્રિપા કરે ભગવાન, ત્યારે આવે એ તત્ત્વજ્ઞાન.
 હરિ ક્રિપા જાણો જન તેહ, ઉત્તમ ભાવ રહે ઉપજી જેહ; ૧૭૫
 કરતાં બિંધ નક્ષે સાધન, હોય નિર્મલ નિશ્ચય શાંત મન.
 શાંત વિષમતા પામે ન ક્યમ, જે ઉપજી તો પાછો વલી સમે;
 બ્રહ્મ આભિંતર આત્મા જોય, આત્મા સમ તે જાણીએ સોય.
 એ અનુભવ જન રહ્યા પ્રેરો, અવર્ગે ભાવ સધણે પરહરો;
 વલી વલી કીજે એહ અભ્યાસ, હરિ ભજીએ, તદ્વજે અહંઆસ. ૧૮૦
 સતસાચ તે એહવું વહે બ્રહ્મભાવ જન રાખો રુદે;
 બ્રહ્મભાવે હોય ભજપાર, ઇમ કહે જન નરહરિ ખારવાર.
 ઇમ કરતાં આનંદ અતિ હોય, વાણીયે ન ક્વાયે સોય;
 મન મુખે ચિત્તજો નબ્બ જાય, અદ્ભુત લાભ અઘોરિક યાય.
 જેણે લાભ સુખ હોયે અતિવાણું, તે સુખ કહો કેમ યે બાણું? ૧૮૫

- જે સુખ તુલ્ય અવર્ગ મુખનયો, જોડે વિવિધ ઘેરે મે દુઃખ.
તે સુખતુલા ન આવે મોક્ષ, તો ફેણ દયા ભોગ મત્પદ્ય પરાક્ષ ?
તે સુખને પામ્યા જે કાય, મદાદુરે ચસે નદી મોય.
તે સુખ કારણપરે જોગી જનન, અદર્નિશ કરે અનેક જતન;
જે સુખ આદિ સદત્વ અનુભવે, જે સુખયો મલ પુરુષરે ન મરે ૧૯૦
- જે સુખ નિગમ નિરંતર ગાય, ઉલ્લટ તેદને અમ ન માયે,
જે સુખનું સકર ધરે ધ્યાન, વળી ઉમવાને કરાવે પાન,
જે સુખ મહાવિધ્યુ જ રમે, જે સુખ મદાલક્ષ્મીને ગમે,
જે સુખ પામ્યો પ્રજાપત્ય દેવ, આદિ ત્રિગુની કરતાં મેવ,
જે સુખ મેસ સદસમુખ જાણે, અતિ આનંદ અંગ્ય તેહ તણે ૧૯૫
- જે સુખ નારદજીયે લહું, જ્યારે શ્રીમુખ તે' ઠહું,
જે સુખ પામ્યો વેદવ્યાસ, ભોધ જ્યારય હવે પ્રકાશ;
જે સુખ શુદ્ધેવ જ્યોગી મહી રદો, તેણે કરી અવધૂત તે યયો,
જે સુખ પામ્યુ પરીક્ષત રાય, અને સદગુરુ વિધ્યુ તણે પસાય;
જે સુખ સનકાદિક મન ધરું, અનંત જીવનું અર્થન કરું, ૨૦૦
- જે સુખ મૈત્રને ઠહું હગિ, વિદુરજાકત નેમેષાતર કરી,
જે સુખ અર્જુનને આપીહિ, મોહગત સવળું કાપીહિ,
જે સુખ પામી વ્રજસુ-દગી, નદાબન માહે બેહાર તે દગિ,
કુરુક્ષેત્ર માહે મનાવું મન, વ્રજવનિતાં તપદાં હવી મગન,
જે સુખ ઉચ્ચજીને ઠહી પ્રભુ સ્વધામ પધાર્યા સડા, ૨૦૫
- સુખ સ્વરૂપ તે શ્રી હમવાન, પેજીવજન ધઈ નિત્ય ધ્યાન.
જે સુખ જાણી જનકવિદેહ, ગન્યજોગે ન લેપાયો તેહ,
જે સુખ કારણ ત્રિવરનાગવ. ભોગ તજી વસિયો વનમાદિ.
જે સુખ ઠહું કૃષિવમુનિ સાર, સુણી દેવહૂતી હવા તપાકાર,
જે સુખ^{૨૩} રામે શણુ એકાત, વસિષ્ઠનું નિશ્ચય કરું ૨૧૦

જે સુખ શ્રીસુખ દન્ડ શ્રીગમ, પામ્યુ હનુમાન તે નિશ્ચય દામ,
 જે સુખ વિરે દત્તાત્રય મુનિ મન્ન હવા, શમિ દદધ્વનિ,
 જે સુખ નગનાગયણુ યત્રી નિશ્ચય તપ કૃતે તે સહી,
 જે સુખની ઇન્દ્રાદિ દેવ નિતિ પ્રચલ્ય કૃતે અન્નેવ,
 જે સુખ અર્ચે રુક્ષોવર બન્ધ કિષા જ્યોગ આચરે તે સહુ, ૨૧૫
 જે સુખ ક્ષગ્ધર૪ સિવ જનત્ન જ કરે, એકાત ગદ્ધ્યાન ધાગણા કૃતે
 જે સુખ શિરે રક્તને દન્ડ તેણે કરી મન નિશ્ચય થકિ,
 જે સુખ પદ્ય ધ્વજાઃ ૨૦ બરી પણ પામીને ગુરુમકિન કરી
 અને જ્યોગી ઈ અતિથણા, અર્ધર્નિશ જ્યોગી તે સુખતણા,
 મંત્ર મદા તે સુખ માદેગમે અને કા કાને ચરે નવી ક્યમે ૨૨૦
 ઇન્દ્રી થઈ અગોચર જેહ અનુભવી અનુભવે લહે સુખ તેહ
 અનુભવ વ્યન જે પ્રેકાટ્ય કર્મ તે સુખનો તે ન જાણે મર્મ
 સાચો અનુભવ એજ સહી હકિ વ્યન બીજુ બામે નહી,
 એ અનુભવ અતર્ક્યગત્ય આપ્ય, હરિસુખ નગદ્ધરિ અનુભવ નિર્વાપ્ય
 હરિસુખ પામે સર્મે સર્મ કામ હરિસુખ પામે ગદ્ધ મન બન્ધ ૨૨૫
 હરિસુખ પામે ત્રિગુણ તે ગર્ભ હરિસુખ પામે હું તુ દે, ૨૩૦
 હરિસુખ પામે અત્રીનત્ય તજે, હરિસુખ પામે હરિને બજે
 હરિસુખ પામે મર્મે વિભગ, હરિસુખ અતમ્બગણુ ધ્વજાકાગ,
 હરિસુખ પામે જીર્મ ન હાય, હરિસુખ પ્રમત સરસો ખોલ
 અનેક પ્રપચ ઇન્દ્ર કર્મ બન્ધ, હરિસુખ પામે સર્મે સર્વ સહુ ૨૩૦
 ધર્મ અર્થ કામ અને મોક્ષ જ્યોગ સીધ્ય સુખ પ્રનક્ષ પાગેક્ષ
 હરિસુખ આરે એહ ભુધ્ય જાવ હરિસુખ લન તજો બગ ચાવ
 હરિસુખ ને અનુભવે જન જેહ દગ્ધપટ જાણો તે દેહ
 હરિસુખ પામે વિરુધ ન ગદ્ધ બચનીચ તે ક્યમે ન નહી
 હરિસુખ પામે હરિષ્ણ હોય જગત સર્વ ચિદ્રૂપ તે જોય, ૨૩૫

હિંદુખ પામે બિયુક ને ભૂપ, હિંદુખ પામે વિશ્વ હિંદુપ
 હિંદુખ પામે સેવક ને સ્વામ્ય, જાગે સત્યગત્ય અતગત્ય,
 હિંદુખ પામે અસુર ને સુર, તે સર્જન પેજે હિંદુ ભાપૂર
 હિંદુખ પામે ઉરન ન સીત, હિંદુખ પામે દને ભયભીત,
 હિંદુખ પામે નહ મુક્ત્ય બધ, હિંદુખ પામે પગમાનદ ૨૪૦
 હિંદુખ પામે દને ત્રય તાપ, હિંદુખ પામે ન ગહે પુન્ય પાપ,
 રવર્ષ નહ અનેક દૃદ જોદ, હિંદુખ પામે ન હે તેહ
 જન્મમર્ણુ બાળે ભવમર્મ, હિંદુખ પામેજો પગધ્વજ,
 હિંદુખનાં સુખનો નહીં પાગ, વની વનીરૂપ નિગમ કૌ નિગદાગ
 મહાજનનો કગતા, બાઈ, સગ, હિંદુખ વિષે ઉપજો અત્ય ગગ, ૨૪૫
 સતસગે હિંદુખ પામીયે, ઇમ દુનિસે મુન્ડવામિને
 યમ ગત્તખાણ માહે ગત્ત ગહે મોય, ઇમ હિંદુખ અત સગત્ય વિરે દોય,
 હિંદુખનો ઇન્દ્રો જોદ જન, તેણે ગાખલુ સત સગે મન
 સત તણી સજ્જા કરે, સતતજ્ઞા વચન મય ધરે
 સાધુરૂપ તે પર્મદવાન, હિંદુખ તે આપે તત્તજાન ૨૫૦
 સાધુ પુરુષ કહીયે તેહને, અત્ય ઉત્તમ ગુણ વર્ત જોદને,
 દીપા ધરે, દ્રોહ ભુધ પગદરે, સુમા સર્વદા અગીકરે
 સત્ય સાગ બોલે તે સદા, ઉન્માગગ હીં નહીં કદા,
 શમોગુણ ધરે, સમ મરયે જોય, પરાપકાર ગિરે તત્પગ હોય
 કામાદિદૈ હણાએ નહીં, ધીગ પુરુષ તે જાણો સની, ૨૫૫
 જોય ઇન્દ્રો વસ્ય તે કૌ, - દુમાગગ જાના સવરે
 નવનીતવત્ રહે જોદનુ, સાધુ પુરુષ નામ તેહનુ,
 બાજ અજિતર્થ પવિત્ર તે રહે, હિંદુખ અવર્થ કાઈ નય મહે
 ઇદા ન ઉપજો જોદને દર્શી, સત તણી દયા િ અગી,
 સત તે સદા કરે અગ્ય આહાર, જેણું ન ઉપજો વિરે વ્યકાર ૨૬૦

શાંત સ્વભાવ સંતનો જાણ્ય, જે દેવે નહી હોય લાભ દારય;
સ્થિરતાનં અવિદ્યે સંત, ચર્ચે નહી જેહનું કીર્તિ ચંત.
સંત સદા હરિસર્ણુ જ રહે, અન્ય વાર્તા મહે ન દહે;
મુદનશીલ મુન તા તેહ, હરિસર્ણુ થકા ચલે નહી જેહ.
અપ્રમત તે સાધુજન, જેહના અષ્ટમદે વિકુલ ન હોયે મન; ૨૬૫

સાધુ સમુદ્રવત ગંભીર, ધૈન્યવાન તે કહીયે ધીર.
પદ્ જિર્મિ, પદ્ ભાવવિહાર, તે ન કરે સાધુ અંગીકાર;
સંત તત્તે મમતા અભિમાન, સંત સર્વને દે સનમાન.
દેશપૃથ્વીની ધેરે જેહ સર્વને સુખ આપે, ભાષ, તેહ;
મિત્ર ભાવ મન માહે ધરે, સંત સરે હિન આચરે. ૨૭૦

કરણા સધને આણે સોય, આત્મ તુલ્ય માને સર્વે કાય;
સંત ઉપગંત કરિરે દ્રાપે નહી, જે સધસે પેષલ જાણે સદી ૨૭
એહવા સંતનો કરતાં સંગ, હરિમુખ પામે, સીતલ હોયે અંગ;
એવમાદિક લક્ષણ ગુણ બહુ, સંત વિરે વર્તે તે સદ્
સક્ત સાધન તણુ ફલ એહ, જે સનસંગત વિરે ઉપજો રનેહ; ૨૭૫

સંત સંગે સંસાર તે દેવે, સંત સંગે જીવ લલ માહે ભડે.
હરિ ગુરુશાસ્ત્ર નિગમધમ દેવે, સત સંગે અધના આપ દેવે;
સંત સંગે સદા આવે જ્ઞાન, સંતસંગે સુખ મલે ભગવાન.
તજો પ્રમાદ સંતસંગત્ય કરો, આત્મભાવ નિરંતર ધરો;
વડી વડી કીજો એ અભ્યાસ, કર જોડી દેવે નરહરિદાસ. ૨૮૦

હરિલીલાયમૃત અન્ય એ સુણો, હરિલીલાયમૃત
અન્ય એ જાણો;

હરિલીલાયમૃત અનુભવે જેહ, અજે પર્મપદ પામે તેહ.
રૂપરંગ જ્યહા વર્ણુન વેષ, નિર્ગુણ નિરાકાર અમેષ;

સ્પૂલ સદ્મલલુ દીધે ન હોય, અહિં પર્મપદ પામે સોય
પંચ પંચ મોહ જે પરવરે પંચ પંચ જેદને સ્પર્શ ન કરે; ૨૮૫

જે કેહવો કોણે કહ્યો નવ્ય જાન, પર્મે પદ મહાપુરુષ તે ગોમ.
પાવક સસી જ્યહા નહી સર, તે પદ સચલે રહું ભરપૂર;
અહ તારા નક્ષત્ર જ્યહાં નહી, તે અહિં પર્મપદ જાણો સકી,
દિવસ રાત્ર જ્યહા નહી સંધ્ય, અહિં પર્મપદ તેદજ વંધ;
જામત સ્વપ્ન સુષુપ્ત તુરી, તે પદ વાણી ન સકે હિચરી. ૨૮૦

પરાત્ પર પર જાણિયે જેહ, નિરાલંબ પર્મપદ તેહ;
આદ્ય અંત જ્યહા મધ્ય ન માન, ત્યહા નહી કા કાલે દેતનો જાન.
જ્યહા પ્રગત્ય ગુણ નહી પ્રપંચ, કાલ કર્મ શુભ સુભાવ ન સંચ;
અવિદ્યા માયા નહી, ચિત્સકિત નામ, નિર્ગુણ નહી ત્યહા ધામ ૨૮
શેષ અશેષ ત્યહા નહી વિશેષ, ક્ષર અક્ષર રહિત અમેષ; ૨૮૫

નાદ બિંદુ કલા નહી જોત્ય, સદા સદોદિત અકલ અલોત.
મહાચિતન્ય ચિદ્રૂપ ચિદાકાશ, જે આ તે ઘટ પ્રકાશ; ૨૯
જપારે ગુર કહે ગુર જાગ. ત્યારે લહે જન મૂળગો માળ,
સદગુરની રાખો રુદે સાંન, છડિ મદ મચ્છર અભિમાન;
આત્મા વિધે પર્મપદ જેહ, આત્મ દષ્ટિ અવલોકે તેહ. ૩૦૦

જે જોતાં જોવનહારો ટલે, વસ્તુ વસ્તુમાદે ને જાસે;
ભગવાનંદ ભોગવે જે મન, જે પૂર્ણાનંદ મદા હોય મગન.
દ્રુવ પ્રહલાદ પ્રમુખ જન જાહ, તે પૂર્ણાનંદ પદ પામ્યા સહુ;
તને પ્રમાદ સાવધાન જ ચર્ષ, ભજનાનંદ^{૩૦} રહો રહે મડી.
શુદ્ધાનંદ તે તક્ષણ ટલે, જો મન ભજનાનંદને મલે; ૩૦૫

૨૮. આ ન્યસ્તુમાં અક્ષરો ખૂટતા લાગે છે. ૨૯. આ ચરણમાં પણ
અક્ષરો ખૂટતા લાગે છે. ૩૦. ભજનાનંદન.

સુણે કયા શ્રીરંગ તંણી, રૂદે આણે શ્રદ્ધા અતિ ધારી.
હરપે ગોવિંદના ગુણ ગાય, હરખાંસુ ગદ્ગદ કંઠ થાય;
રેમાંચિતતા હોયે અંગ કરતાં કૃષ્ણકથા પ્રસંગ.
સ્મર્યું કરે ધરી અત્ય પ્રેમ, નાર્મનિલો જોદને નિત્ય નેમ;
સેવા કરે સ્વરૂપની સોય, સાધુ વિષે આંદર અત્ય હોય ૩૧૦

અર્ચન અનંતેણુ કરે, ભૂત દ્રોહ રૂપેહા પરહરે;
બંદે હરિ હરિજનના ચણું, હોય ઠામણ ઇમ અંતરહણું.
દાસ તણો તે થાયે દાસ, ભાજે ભગવંત, તણે ક્ષણઆસ;
અનન્ય છુપ્યે બેઠે ફરી ફરી, મનસા વાચા સયા કરી.
સખા ભાવ શ્રીકૃષ્ણ સુ આપ્ય, પરમમિત્ર હરિ સારંગપાવ્ય; ૩૧૫

આત્મ નિવેદન હરિને કરો, અવર્યાભાગ સદસો પરહરો.
નવધામકિત ભગને ભગવાન, પામો અદેહીય પર્મનિધાન;
પ્રેમભક્ત્ય નિરંતર્ય કરી, પામી વ્રજવનિતા શ્રીહરિ.
શ્રવણભક્ત્ય કરી પરીક્ષનરાય, પામ્યુ હરિપદ વિપ્લવસાય;
કીર્તનભક્તિ જ્યોગી શુભદેવ, હરિપદ તે પામ્યુ અસ્મેવ. ૩૨૦

સ્મર્યુંભક્ત્ય કરી મહંદાદ, હરિપદ પામ્યુ, તણો અનવવાદ;
ચણું મેવા કમલાય કરી, હરિપદ મહું સ્વભાવ પરહરી.
પામ્યુ પૃથુ અર્ચનભક્ત્ય કરી હરિપદ સાધુ દેવ પગહરી;
બંદનભક્ત્ય અકૂરની જાણ, લઠુ પર્મપદ કૃષ્ણ રૂદે આપ્ય.
દાસભક્ત્ય કરી હનુમાન, પામ્યુ અવિચલ - પદનિધાન; ૩૨૫

સખાભક્ત્ય કરી અર્જુન બીર, પામ્યુ અક્ષૈપદ તે મદાધીર.
આત્મનિવેદન ભક્ત્ય જણે લડી, તે હરિપદ સમ્યક્ પામ્યુ સરી;
ભક્તિ કરી ભગવંત સદુ, પામ્યા દેવ મનુષ્ય તિલક જાત જનુ.
વિયંબ ન કીર્તે જન લગાર; ભાવે ભાજે જગદાધાર;
જેન દેન ઉપાયે કરી, ભજ્યે એક જોબ્યંદ નરેન્દુરિ. ૩૩૦

સર્વકામ હરિ પૂરણુવૈ કરે, ભવગ્રસ્થ ભુક્તો હરિ ઉધરે;
 ભક્ત્યવચ્ચય બિહૈ ધરે પ્રિય, અચ્યુત નામ કદાચે જગદીશ.
 અનેક સંકટથી તત્કાલ, ભક્તને ગમે શ્રીગોપાલ,
 કર્મકાલ માયા સંચાર, ત્યહાથી ગુપ્તે ભક્તને આરંભાર.
 ભક્ત્ય જમદય ગદે હરિનાથ, ભક્ત્ય વિના વણુચે ગમ્ય સાથ; ૩૮૫

ભક્ત્યની રચના કરે ભગવાન, બાલ મધરથો આપે જ્ઞાન
 મગન તણો એરડો મહિમાય, શાસ્ત્ર પુરાણ નિગમ ઇમ ગાય;
 ઇમ જગદીશ જન માઓ સાવધન, ભાગે ભગવંત, તમ્ને અભિમાન.
 ભજનાન દને જે અનુસર્ગો, તે અનેક ભક્ત્ય ભવાર્થુવ તુર્ગી,
 પૂર્ણાનંદ પદ પામ્યા સોય, તેદને દુખ કષ્ટાંતે ન હાય. ૩૮૦

હરિલીલામૃત કરે જન પાન, તે પદ પામો પર્ગનિધાન,
 તપ જપ તીર્થ વિના સતકર્મ, હગ્ગિમ પીતા પામો પરધ્વજ.
 હરિલીલા પ્રગટ હરિ કર, સાધુજનને રૂઝે મુક્ત ધર,
 સદ્ગુરને પ્રમાદ કરી, હરિરસ પામ્યો જન નરહરિ.
 કહે જન નરહરિ વાર વાર, હગ્ગિમ પ્રેમે પીએ ગગનાર્, ૩૮૫

નિમિત્ત માન તે નરહરિદામ, કૃતા પરગોત્તમ અરિનાશ.
 સિખે સુણે જે એ અનુજા, તે જન હરિપદ્યો નગ્ન ચરે,
 અતલ્યોમીય કહુ સાક્ષત, કહે નરહરિ આદરો એક વાન
 આત્મચાને જે પ્રાપ્ત હાય, હગ્ગિભગતે જ્ઞાન આપે મોય,
 ભક્ત્ય ઉપજે સતકર્મ કરી, કર્મ ગાયે નિર્મલ ભુખે ધરી ૩૫૦

નિર્મલ ભુખા સતસંગે હોય, પર્મધર્મ કહે સંત સોય,
 પર્મધર્મ કદયે તેદને, વિગ્ધ નહી કહીયે શ્ર જેદને
 કષ્ટાનાય કિપા જનારે કર, સત વચન ત્યારે રહે કંઠ;

રાજધિરાજ,^{૩૨} ક્રિષા અતિ કરો, એ જતં તણુ અતાન તે કરો.
ઉત્તમ મત્ય આપો જગદીશ, જ્યમ જતં તમને સજી નામી થીશ. ૩૫૫

જતં તણી કરો હરિ સાર, અંસ તદમારો જગદાધાર.
દાસો^{૩૩} તાપ ભય જન્મમર્ણુ, રાખો ચરણે હરિ અશર્ણુશર્ણુ;
વૈશ્ણવ જનની વીનની સુણી, કૃષ્ણજીવ દીપા કરી ધણી.
કર જોરી દૃઢ નરહરિદાસ, યોધ જ્યાર્ય દુવો પ્રદાસ;
દ્વૈતભાવ સમગ્ર તે દષ્યો, આત્મા પરમાત્મા માહે બધ્યો. ૩૬૦

વિશ્વનાથ જાનીકૃત

ત્રેમ—પચીસી

૫૬ ૧ : રાગ ગાડી

ડહા

કહે દેવડા શ્રીકૃષ્ણને : સાંભળ્ય, માદારા તંન
મોહનજી મધુરાં વિશે શે નથી. માનનું મન ?
હું આપું સારી મુખડી, માદારા સુંદર શામ-શરીર !
નીસાસો જીડા કરી, કું નેત્રે બરો ઇં નીર ?

- ગીત

આતાજી ! એમ ન જાણિયે, બલેદારી રે, ૫
મુને કાઢોની મનની વાત ; બધા લેઈ તાદારી રે.
જસોદાજી આંધાં તેજાવિયે, બલેદારી રે,
જે જાણે તદારી વાત ; બધા લેઈ તાદારી રે,
નંદજી સું છે વેજવા, બલેદારી રે,
તેહેને સાઠ કરાવું આજ ; બધા લેઈ તાદારી રે. ૧૦
માદારા સમજ મુખથી કાઢો, બલેદારી રે,
મુખી મનની લાજ ; બધા લેઈ તાદારી રે,
વાહલા જે ગોવાલિયા, બલેદારી રે,
તેહેનાં મંડાવેલી નામ, બધા લેઈ તાદારી રે.
કાઢો તે મધુરાંમાં કરે, બલેદારી રે, ૧૫
ન ઉત્તમ ગોકુલ ગામ ; બધા લેઈ તાદારી રે.
ગાયો ધણી ઘેર આપણે, બલેદારી રે,

ને માયા તેહની હોય ; બધા લેઉં તાહારી રે
માખણ પરધરનું લાવે, બલેહારી રે,
તો ઇચ્છે છે સહ કાચ ; બધા લેઉં તાહારી રે. ૨૦

મું મોર-પીછ મલતાં નથી ? બલેહારી રે,
બહુ ગુંજના છે હાર ; બધા લેઉં તાહારી રે.
કામલી કારણ, કાદાનછા ! બલેહારી રે,
આંસી આંસુડાંની ધાર ? બધા લેઉં તાહારી રે.
સરસ વંશ સોના જોણે, બલેહારી રે. ૨૫

હીરે જડિત હોય હાથનું બધા લેઉં તાહારી રે.
માંડડાં મું મલતાં નથી ? બલેહારી રે,
ગોપી ગોવાડાનો સાથ ; બધા લેઉં તાહારી રે.
ને દાણુ લેવું મનમાં બમે, બંસેહારી રે,
તો જ્યમસો જમુનાનો ધાટ ; બધા લેઉં તાહારી રે. ૩૦

મહેસ ઝૂયાન આવી ચડે, બલેહારી રે,
આ વૃંદાવનની વાટ ; બધા લેઉં તાહારી રે.
મું મહિયારી મયુરાં નથી ? બલેહારી રે
ને ભાવે તેહની જાણ ; બધા લેઉં તાહારી રે.
વિધનાથ વાહાલા મણું, બલેહારી રે, ૩૫
નિશદિન રાખિય પાસ ; બધા લેઉં તાહારી રે.

પદ ૨ : રાગ માર

ડોલ

શ્રીકૃષ્ણ કહે : માતા ! સુણો : મુને વાહાલો વળનો સાથ
દઈચ્છેથી નબ વ્યૂતરે મુને જ્યસોદાજનો દાથ
સીંકુ તે રૂકધે મરી જે ગોકુલ ચારી ગાય,
તે વેલવ વૈકુંઠે નથી તો ક્યાંદાથી મયુગ માટે !

મોન

માદારી માવડી રે ! મુને શી પુત્ર હો વાત
એક ધડી કાણે ન ચવાયે, માદાર જ્યુમમા જ્યોદા માત
માદારી માવડી રે !

જોલંભા એક ' દિવસમા લાખ લોકના લાચ્યોરે,
' એ એહવો ડે ' ક્ષી હિત વાચ્યો, તવ રાપ રેમા નાચ્યો;
માદારી માવડી રે !

૪૫

૧

કાગળ કાંઈ કરવા નવ્ય દીધું અસનપણે ગેં' એહેને રે,
પ્રાણથકા પગમાવધિ વાદાલો હુ સદા નિગંતર જેહેને રે;
માદારી માવડી રે !

માખડાને મે મહી ખવગલું, ભાવ્યું નહીં તે નાખ્યું રે,
પહેતા પાર ના આવે કીરે જે જ્યોદાજ્યો સાખ્યું રે;
માદારી માવડી રે !

૫૦

કચરે ખગથો જોલે સૂતા, વલુથાડી મુખ સાડી રે,
એમ અગખ્ય જાન્ધાયે કરીને અસાપી તે માડી,
માદારી માવડી રે !

૫૫

આલિંગન એણી પેરે હેલી અમુએ બીજતો વામો રે,
તે ટલવનતી ત્યાહા એહેલી ડે, સાસ ધગચાતો સાસો,
માદારી માવડી રે !

કાદોનુ મુખ એકને જ્યો' કાહેને જોધને કરને રે !
જાની જ્યુગત જાણે જ્યોદાજ્યો, તે માદારે વિરહે મગે,
માદારી માવડી રે !

૦૬

પદ ૬ . રાજ માઝ

હો

રોહ-વચન સુનના સુણી પતિ પ્રત્યે ગઈ નારચ
' નજવાસી વાદાના વણુ એનેને સગ ચકી સસાગ,

પ્રેમે પૂછા પુત્રને, જ્યમ એહેને સુખ યાય.
આશા-આદર શો કરે, અમ્યો તેહે ઉપાય ? ૧૫

ગીત

તેડાવો નંદ તણી જ્યે નારય, જ્યશોદા જાણુશે રે.
પૂઠ પાથરી પાથે લાગુ; કરે બહુ મનુદારય;
જ્યશોદા જાણુશે રે.
જ્યેને ઉજગે જોરનો ને કરાવું પવ-પાન રે,
તે સ્વભાવ શું નહીં લહે ? અમ્યો માંગી લેશું માન; ૭૦

જ્યશોદા જાણુશે રે.

સુખ-પ્રસન્ન નહીં મહે રે, કંઈક રેરી રીત્ય રે ?
ગોકુલવાસીને ધણી માદારા પ્રાણનાથનું પ્રીત્ય;
જ્યશોદા જાણુશે રે.

ધણો પ્રેમ, સુતને શા ઉપર, સુણી મનાવું મન રે; ૭૫

ખાઈ મોલું મધુરું મીઠું, તેહેવું કરાવું અન;
જ્યશોદા જાણુશે રે.

કાણુ સુખડી સામલિયાને અતિ-સુખદારી મન રે,
તેહ રીત્ય રાખું રુદિવામાં; પૂછી જોઉં પ્રસન્ન;
જ્યશોદા જાણુશે રે. ૮૦

આસન બોજન શવન સુખાસન, વીમતે પૂછું વાત રે;
અમશું દાંધ સળપણ નહીં; બાધ ! તમ્યો છો એહની માત;
જ્યશોદા જાણુશે રે.

માટિ દામ મૂકી કરીને કરવો એહે ઉપાયે રે;
જાતની-પ્રજા જ્યદુવીરને જ્યે કીધે સુખ યાયે; ૮૧

૫૬૪ : રાગ માધ

કુટો

નિવિધ વચન વિનતાનાં સાંભળી, એમ વરે વસુદેવ :
‘સુતાના કિતને દારણે દારજ કરવું જે
આશય મૂકે, માન્યની ! જે મુને પૂછે વાત;
લાટે પાટે નમ્ય થાયે આ મોહનજીની માત. ૯૦

ગાલ

ગહેલી ! ગોકુલની શી વાત ?
પૂરણ ક્રિપા પામિ નહીં થવાયે નંદ-નયરોદા માત;
ગહેલી ! ગોકુલની શી વાત !
નયેહેને જોડે રમ્યા રસિકવર; જનમ થકી મા જાણી રે,
ઉછેરીતે આવડો કીધો-અંતર બહુ હેત આણી; ૯૫

ગહેલી ! ગોકુલની શી વાત ?
સુખ ભેષ મોહનજી કહું દારણે નયેણીયે આણી રે,
અવધ વિના એહેવાં સુખ પામી નંદજીની રાણી;
ગહેલી ! ગોકુલની શી વાત ?

નયેહેનું પય પ્રેમે થં પીધું, માડી કહી જોવાની રે, ૧૦૦
સાંદાજ-સહવારે માગી સુખડી; લાજ રહેમાં નાચી;

ગહેલી ! ગોકુલની શી વાત !
નયરોદાજીયે જે જે આપી તે સુધરને મન ભારી રે,
ત્રિજોવન મારું તરી તે તારણી જે માત કૃષ્ણની કદાવી;
ગહેલી ! ગોકુલની શી વાત ? ૧૦૫

તરુન કાલ તારેસ સંભારે, લક્ષ્ય પેર લે લાઈ રે;
સહસવાર સંભારે શ્રોણોમાં, નવ્ય હેનો જે દેખાઈ;
ગહેલી ! ગોકુલની શી વાત ?

તે આલિંગન દે આકલિંગે, ઝટે વવગે ધાહ ૩,
મરહ્યકા ઠગૂં મુખ ચૂંચૂ વાહાની માદારી આપ, ૧૧૦

એહેલી ! ગોકુલની સી વાત !
જ્યેરેનો જરા ચાલિદિ સગખા અશકારે જે વખાણે રે,
ચેન રેન મુણુ ગતો ન રહે, ઘોડાં મુખ મેન આણે,
એહેલી ! ગોકુલની સી વાત !
ને ભૂખર 'ભૂખમે છુ' દીને, પ્રેમે પાલવ તાળ્યો ૩, ૧૧૫
નદ-નારીયે નાચિદિગરે દાસો કુંઆ જાળ્યો;

એહેલી ! ગોકુલની સી વાત !
'આવ્ય, કુંઆ !' દહી મહી બહિડી અબ અગીકિ થોયા રે,
શિશુપળે પ્રાકમ અનુ દીધાં, નદ નરસાદાયે જોય,
એહેલી ! ગોકુલની સી વાત ! ૧૨૦

ગઠ કરી ગતો; કેયવના અન પે અનુ લેતાં રે,
કાણુ મનોદર મુખનુ જોઈને મનક બેટનાં મોળ
એહેલી ! ગોકુલની સી વાત !
આપજુમે અધકેરા સાધન નદન્યગોદાયે દીધાં ૩,
બાપ આગા સગખાં કાગળ્ય મેટ કુંઆને દીધાં, ૧૨૫

એહેલી ! ગોકુલની સી વાત !
મહી-માખજુને મનરે જોખીરે ગાઠ માગ્યા લીલા ૩,
જાની જાને હે, જાનુની ચાહ અમૃત અંબડોરે પીયા
એહેલી ! ગોકુલની સી વાત !

૫૬ ૫ : શામ આરુ

ફરો

એદનન મન અનન, રંગ પૂજા નારાય, ૧૨૦
સામગ્રી * શા શામની રેદ વિદ્યા અરુ ૩ !

મન આરોપો ઝોદમા નિશ્ચિત મૂકી કામ
જાતી જપ્તુપતિને ગમે તો મથુ-ની રહે મામ

૭૧

કોયે અજાવ ન લેહે દૂ અગનો સાલક્ય સાચુ, નારી !
રહે । જેની કાપણુ તાદાક કચ સીખામણુ માદાગી, ૧૩૫

આભલ્ય સાચુ, નારી !
સુખ છાશ અમરો રૂન, મગ્ય મચની ખાગી,
મુતને શુ સાકર દેખાકા / મેહે તુને વણુઝોદ વાગી,
આભલ્ય સાચુ, નારી !
સાગી સુખકી એક વણો તે, એકને અતિ સુખકાગી, ૧૨૦

ગજબોબ કડા નવ લાગે જોની મ્હેન વિચારી,
આભલ્ય સાચુ, નારી !
સોન રૂપ મણિ મુગતાક ન મેહેલ્યા મન ઉતાગે
મોરપીછ શુ ત્રેમ ધરો ન ગને મુગ્ધ ગલો ધારી,
આભલ્ય સાચુ, નારી ૧૪૫

મોહોન-માલિયા કેળન-છળ, જિંચી અતિ અટાગી,
પચ-પિરોળન-જકિત જાનકે, મોહોન મીનાકારી,
આભલ્ય સાચુ, નારી !
શીતલ ઝૂપકી ઝાઢિયા ફગી કો સતે હાથ સમાગી,
તે દેલાસ દાદાનજને મન શુદ્ધિ અર્થ મા તાદાગી ? ૧૫૦

સાભલ્ય સાચુ, નારી !
બે અક્ષરમા ધણુ વાધગે જોન્યે મન વિચારી,
જ્યાનીનો અણુ ત્રેમ તલે વધ, ગાનો બદ્ધ મુદારી,
આભલ્ય સાચુ, નારી !

પદ ૧ : રાગ મારૂ

રૂઢી

કામ્યની કપટ તણી કણી, જો રેવ રૂઢેમાં હોયે, ૧૫૫
 પૂરણ પ્રેમ કટાક્ષ શું ત્યાંહાં દાહાનક ક્યમે ન જોયે.
 મધુર વચનની માધુરી, ગલિતપથ્યાની પ્રોત્પ;
 ન્યુગમાં કો જાણે નહીં, વજ્રવાસુદેવી રીત્પ.

ગીત

સાંભાળ્ય પ્રેમ તણી ગત્ય મીઠી;
 શું જાણે જોણે નવ્ય રીઠી ! ૧૬૦

પ્રેમે પૂરણ હૃદયકું હીસે;
 દયાસિંધુના જન કાઈ દીસે;
 એક કણી અમૃતની આખી,
 તેણે સોમલ સાકર દીધી નાંખી.
 તેડેને અમૃત ખાકું લાગે, ૧૬૫

માહાકવિ કહી મયા છે. આગે.
 અષ્ટ સીધ નવનીધથી મેંધો,
 સિર સાટે મલે તો સોદોલો.
 પ્રેમી વિના કાણુ પ્રેમ વખાણે ?
 પ્રસવ—વેદના વાંઝ શું જાણે ? ૧૭૦

વલગું જલ પ્રપ્રરને કારે.
 મૂરખ શું સમજે જનમારે ?
 પ્રેમે એક અંલુધી પાણી,
 ગલિતપથે મુખ મીઠી વાણી.

લખી રોટલી રંગે લાવે.
શુભ સ્વભાવ છે તાહારા તનનો :
ભાવ . જોલખે સહુના મનનો.
સહસ વાર તેડ્યો નવ્ય જાયે,
તે ચોર થઇ પેમે ઘર માહે.

૧૮૦

પ્રેમે કાંમ કર્યાં જોખીનાં;
પૂરેયાં લાડ જ્યરોદાજનાં
પ્રેમે પાપ્ય ધરીને જાગ્યો;
માસ-માખણ માટે નાગ્યો.
પ્રેમે કર જોડી કરગરિયો,

૧૮૫

જે કરે ગિરિ જોલખેન ધરિયો.
પ્રેમે અવગુણ સધલા લોકે,
જો જ્યાની છું સમરયા વાંકે.

૫૬૭ : રામચી

ફોલ

વસુદેવે વિદ્ય તણા પ્રેમે જાલો પાપ્ય :
'નંદ-જયશોદાજ વમે અમને અ-વ મા જાપ્ય.

૧૯૦

સુંદરજી ! શું થયું, જો દેવ-વશ થઇ વાત ?
અતુરપણે જો ચિત ધરા, તો કેહો તમારી માત ?

ચીત

મુજને કાહો, માહારા કાહાનજી ? દારજી જે મનનું.
યું દોહેલાં છે, શામજી ! લલિયે જીવનું; મુજને
માયા મોર-મુગટ તણી મનથી ઉતારા;

૧૯૫

પ્રીત્યે પચરંગી મોલિયાં મુંદર સિર ધારે; મુજને
 મુગતાફલ મુંજ વચે સે નવ્ય લલો પેહેરા ?
 સરસ હાર સોના તણો, મુત ! કઠે પેરા; મુજને
 માદારા પુરગોતમજી ! પામરી અતિ મૂલે મોંધી,
 નેટે ધરા, ન્યહુનાથજી ! તમે હામલો સોહોંધી. મુજને ૨૦૦

અશ્વ અધૌકિક શીખવ્યા, જડિત્ર રથ નેગ્ર;
 સેવક સતુ જે જે કરે કાતલ મહી ઘોડો; મુજને
 પાંચ સાથ સખા મહી ઉપવનમાં ખેલો.
 ગય ચારવી વે(?) ગોપની; મુત ! સીકું મેહેલો; મુજને
 રાજભોગ રૂચે ભોખવો, ફેંચરજી કાલા ! ૨૦૫

જૂઠાં જ્યાની જેલવા છુને લાગે છે, વાદાલા !' મુજને

૫૬૮ : રામ રામકલી

ફદો

'પ્રીતમ પ્રીત્ય પામ્યો ધાતુ' વ્રજ્યવાસીને વાસ.
 અષ્ટ સીધ નવનીધથી અધિક અંલુધી જાસ.
 નંદજીને ખેલો રમ્યો; પ્રેમે પાત્યા લાડ;
 તે સરવે શિર રણ રણુ, તો શો રે ચક્રવુ' પાડ ! ૨૧૦

ગીત

શ્રીમગવાનુવાચ—

સાંભલો તાતજી ! વાત એક મન તપ્પી;
 એવેટા પ્રેમ તે કાણ ગપે !
 કંઈ મદનક મધ; સુધ તન નવ્ય રહી;
 નંદની કીરની શામ લાખે; સાંભલો
 'નંદ નગ વીમરે' સાંભરે મન : ૩૦ ૨૧૫

નવલ્લ કા કર્ષ કરે; રીત્ય નાવે.
 પ્રવૃત્ત માહારી પડી વાંદી તે સાધતાં;
 રનેદની સૂખડી સરવ બાવે; સાંભલો ૦
 ઠાહાનહા ! ઠાહાનહા ! ઠાહાનહા ! કયાકાં ગયો ?
 નિમેષ અલગો થયો દૃષ્ટિ ચૂડી. ૨૨૦
 હરજ્ય સધલું તજું; નામ માહારૂં બલ્યું;
 શામહા સરહતાં હામ સૂરી; સાંભલો ૦
 નંદને નેમ નિચ્ચે નહીં મુજ રિના;
 ત્રિભોવન તાત નહીં અન્ય વાહાલુ.
 એકો બેસી જ્યમ્યો; કંદે વજ્રથી રમ્યો. ૨૨૫
 હવશે જાણિયે તેજ કલો ! સાંભલો ૦
 'સ્વરગ શા કામનું શામહા નીરખતા !'
 ધડી ધડી મુખથી એમ કહેતાં;
 એક સંસારમાં સ્વાદ જીભે નથી;
 મુને લાડ લગાવતાં એમ લેહેતાં; સાંભલો ૦ ૨૩૦
 ઠાણુ સુત કરમથી કુંઞર થઈ અવનરચે !
 એક આશે કરી મન દુરનાં.
 માહારી માતને નિરખતાં હામકે
 અમૃતભરી આંખડી એમ ભગતાં; સાંભલો ૦
 ઠાહાન દુભો રખે કમલ-લલ-લોચનાં ૨૩૫
 માહારા પ્રાણુના પ્રાણુને પ્રેમ વાહાલો.
 જ્યાનીના નાથને હાથથી મુક્યો,
 વળતો કર કયમ અદે કુંઞર કાલો સાંભલો ૦

પદ ૬ : રાગ રામઘી તથા રામકંઠી

ફોલ

બાલપણાની પ્રીતડી, અસનપણાનો નેહ;
 મેહેં બેનાં માફું કર્યું, જે વળ્યને દીધો ઉદ. ૨૪૦

નંદ, જસોદા, વન્યવધૂ નિશ્ચિન જોશે વાટ.
અડીથી ઉદ્ધવ મોકલું, જે સરવ ટલે જિયાદ. ૨૪

ગીત

માહારા મનનું કારણુધાટ; જ્યહોદાજી જોશે વાટ;
અંતર જિયાટ નિત્યે નંદને યાશે; નંદ.
શેરીથી બાહારે જાતો, છવડો વ્યાકુલ યાતો. ૨૪૫

વિરહ આવડો એણીએ ક્યમ ખમાશે? ક્યમ.
સઘેશે મોકલ્યા પાએ, પ્રાણુપીડં ક્યમ કરી રાખે?
દોહોનું તે કોહોને દાખે? આરે તેને વાઆર (!) વાશે; આર.
ધંદ્રથી અધિકતર, માહારા નંદજીનું ધર;
વેદના મુખથી તેણે કોહોને કેહેવાશે? કોહોને. ૨૪૭

ધણા દિન ગાયો આરી; હર-પ્રભા રજા કારી.
માયા માહારી માડીએ તેણે ક્યમ મુકશે? ક્યમ.
મજ સામું જોતી જાતી, આંખડી ચીતલ યાતી.
સુતના રનેક-વિજયોગે શુદ્ધિ સૂકાશે; શુદ્ધિ
આનંદે જીમડી લેતી; આશંતાં મુખન દેતી; ૨૪૮

પ્રેમતી રહેણી રે રહેતી, તેણે ક્યમ રહેવાશે? ક્યમ.
કાણું ગેહેણું કાંઈએક કેહેતી; રુદે સુધરીને રહેતી;
કાટિક છાંદુઆં સેહેતી; તેણીએ કમ સેહેવાશે? ક્યમ.
માહારી માવડી ગાવડી દોહોતી; દશ દિસા મુંડુને રે જોતી;
મુખડું જોઈને મોહોતી; કોહોને પવ પાશે? કોહોને. ૨૪૯

મુખથી વચન કેહેતો; જીજ્ઞ વચને રહેતો.
મયુરાર્મા આવીને વશે; હાવું શી પેરે સાહાશે? શી પેરે.
લાકડા કુંઆર કાઢયે; બહોડી બેઠુની અદિયે;
મોત્યનશાલા મહિ જઈ ક્યમ જ્યમાશે? ક્યમ.
સખી અસંખ્યાત મલી; આવીને જીપાતી રહી; ૨૫૦

દિવસ-રૂઝાણી હાલે કયમ ગમાશે ? કયમ.
રમઠડા રેઝે રે રમી, આવીને ઉપાતો અમી.
અહીં મોણે . આવીને દગી દુખ્યે ભરાશે. દુખ્યે-
ન્યરોદાનું મન હું રાખું; ઉદ્ધવને તેડીને લાખું;
ન્યાનીની ન્યુમતે તેહેનાં ચીત કગાશે. ચીત, ૨૭૦

પદ ૧૦ : રાગ અસાવરી

ફહે.

શ્રોમગવાનુવાચ—

ઉદ્ધવને ફહે ફૂંધણુ : / સાંભલો મારા બ્રા !
વેગે વન્ય જાઓ તમ્મે. વાટ ભુએ છે માત.
જઈ અને નિચે કરી, ફેહેજ્યો એક વચન :
' રાત્ય-દિવસ અલણું નથી, તમથી માહારું મન.

માત

મુને સાંગલતું અહીં છે નહીં, વાહાણું વન્ય ફેડું મહી. ૨૭૫
ઉદ્ધવ ! માહારી માવડી, તેણે વાત ન જાણી આવડી.
મુને ઉપામા આલસ ધણું; મન્યે અંતરમત્ય શું નમાણું !
ચોડે નીરે જ્યમ માખલી, ત્યમ મુજ વિના માડી એકલી.
માને મુનું સરખું લાગશે; જોજા જાલક સૂખડી મામશે.
મા માખણુ પિંડે જીતારશે; માને નંદણું શું કહી વારશે ? ૨૮૦

ન્યારે જમણુ ન્યરોદા મેહેલશે, ત્યારે આંખે આંસુ રેલશે.
માંઠડાં મહીડું ચાટશે; માહારી માનું હમઅકું ફાટશે.
અવંદાર અંગના મહી, તે રે રોશે અત્ય દુખ્યણી ચઢ.
ન્યારે દાએક વાગે વાંસલી, માની વિરહે વેધાશે પાંસલી.
એક દિવસ મહિ અધ મહી, એ વીસારી નથી સૂખડી. ૨૮૫

મુખ્યે નીસરિજે તે માગતો, માહારી માડીને વાહાલો લાગતો.
 નંદજીના મુખ સાં લાલું ? મુખ એક છમાહા તો શું બાલું ?
 ન્યાનીના શમઃ સત્વ કડું : હું ગન પાખી મથુરાં રહું .

પદ ૧૨ : રાગ અસાવરી

દોહો

ઉદ્ધવ ! અહીં આવ્યા પછી મથુરાંમાં નિશ્ચિંત,
 નત્યવાસી નત્ય વીસરે; તેણે નથી વાવતું અંન. ૨૬૦
 'કેહેળો અતિ આદર કરી નંદજીને એક વાત;
 'માહારા શમઃ મોહને દેશું : રખે દ્વિગતા તાત ? !'

ગીત

ઉદ્ધવ ! આજ તમે નત્ય જઈને માહારા માતપિતાને કારો ર.
 પ્રેમે શું પરણામ કરી કેહેળો, 'માહારી માડી ! પુત્ર તમારો ર૦
 એક ધરી ગોકુલના સુખની મથુરાંમાં જનમારો ર.
 વેકુંદથી વિશેષે વાહાલો મુને તે જનમુતાનો આરો ર. ઉ૦ ૨૬૧
 માગીને મેં માખણ ખાધું યધને અતિ અદ્યરો ર.
 લણ લાડ કરી દરગરનો; અડીયાં એકનો ઉધારો ર. ઉ૦
 તે મુને બાધો માતા માહારી; નહીં ચતુરાતનો ચારો ર.
 એહેરાં સુખ અસંખ્ય એક દિવસમાં માહારો માડીછ સંવારો ર. ૨૬૦
 હું લાટે પાટ દેખો ન જાણે; નાદાનો નથી દેખારો ર.
 'કાલો કુંચર કાંઈ ન જાણે ' એ વાતેએ વીસરો ર. ઉ૦
 મા ! તુંમાં હુંમાં અંતર લેકેરો, તે પ્રપંચ નહીં સારો ર;
 ન્યાની સરખાને સાથે તેડી, શીધ યધને સધારો ર. ઉ૦

પદ ૧૨ : રાગ અસાવરી

દોહો

'નત્ય વિનયા બહુ પૂછશે આતીને પેરે પેર; ૩૧૫

સમાધાન સહનુ તમ્મે કરન્મે જનનિ ધેર
કહેન્મે કૃષ્ણે છે કલ્પુ હુ અલગો નથી લગાર,
માદારે કાન્મે, માનની તમ્મે મેહેલ્યો પતિ-પરિવાર

ગીત

હિલ્લવં એવડુ દુખ ચામા રી પેર સેહેરે ?
વેદના મેહેને કેહેરે ? વાત વિચારે, વિચારે ૩૧૦
વિષમ મેહેની જ્વાલા, જહુ મુદુર ખાવા
હગવાની વાત હકી ઠેક લગ્યે હારે, ઠેક
વાકી વસમી બોલગે વાણી, અતરે અતિ પીડાણી
માદારા સમ જે, જે વાક તમ્મે ન કાદો માદારે, કાદો
સરસ રનેહની વાત, પ્રીતની માડી તે વાત. ૩૧૫
' મામાણ્યે મુજને કહ વુ મથુરામાહે પધારે ' મથુરા
મુત પતિ પિતા રે બાત, માનુ મેહેલી માદારે મન્ય,
બોર દેખી જીવને રખ્યે કોક રાખારે ! કોક
એક જીમે જા શા રે વજુ ! ગોપિનાના મુખ રે ગજુ
કેહેલો ' કૃષ્ણે કલ્પુ છે જે હુ છુ તમારે, ' હુ છુ ૩૨૧
લક્ષ પેરે લાક કીવા, દલી દુધ માગીને પીધા
ત્રેનોક કેરી શેલા તોલો દુકાગે દુકારે
દિગ્ધત દટાયો કરી આંખડી અમૃતે વગી,
વેકુલથી ર વાલાને, ર પ્રજ્જયરામાનો એમરે, વ્રજ્ય
નિરા-નિન ખ્યાન કરી, પ્રેમે પાન પૂરણ વારી, ૩૨૫
આવતા આદર કરી જ્વાલા જ્વમુનાનો જારો, જ્વમુના
તે વેલા કચેગ રીસારૂ ! જ્વુ જીવન માદારૂ
મનશુ ધડ જે સભારૂ, જે વધી ગયો વાગે, વધી
સજમ વેકેને તોલે ના આને, મોઢોટા મુનિ બોલે

ઉભયે અંતર લુઓ, જે દ્રાણ પદ્મ સારો, દ્રાણ. ૩૩૦
 રાખતયો પૂરો વિશ્વાસ; તમે રુદેમાં વાસ.
 'સાધન સાચું' જે મુજને પ્રેમેશું મંજારો, પ્રેમેશું.
 વીસ વસા પ્રત્યર્થાં વશું; રખ્યે રામા ! માનો રે હમું !
 શીઘ્ર વિવેક કરી રાખ ઉતારો; રાખ.
 પ્રપંચ દેખાડે જ્યાની; તેહેને વાત કેહેજ્યો જાની : ૩૩૫
 તમ માંહે વસું ત્યારે મુક્તિનો શ્રે રે આરો ! મુક્તિનો.'

પદ ૧૩ : રામ મેવાડે !

કહે

'વેણી પ્રત્ય-વામા તળી મેં ગૂંચી માદારે હાથ;
 તે વેણા કયમ વીસરે ?' એમ કહાણું છે નાથ.
 પ્રથમ જયગોદા નંદજી, પહે પ્રત્યની નારય,
 માદારે મુખ્ય-વચને કરી કરત્યો જગુ મનુદારય', ૩૪૦

ગીત

ઉદય આઘ્યા, ઉદય આઘ્યા; નંદ-જયગોદાને મન આઘ્યા.
 નેત્રે નીર નિરખતાં આશુ, નદીપૂર જ્યમ ન રહે આશુ
 સુતની રીત્યે હાથું સાંધ : 'કમલનદીજી કાદાવ્યું છે કાંઈ ?
 કુસલ-પ્રમ પૂરે આતિ પ્રેમે : 'કૃપા કરી કાર્યે, આઘ્યા જેમે !'
 'રામમુખ્ય કુંઝર જેડુ કાલા, વાર છે જી, કાદો વાદાલા ! ૩૪૫

પ્રાણનાથ મોહનજી મીઠા, મયુરમાં રું કરતા રે દીદા !
 એવાર મોકુસમાદે આવે, માઠી કદીને મુને રે બોલાવે.
 તાન વીસરયો, કુંઝર ! દુખને ! કાઠ પડ છે મનમાં મુજને.
 જાણું છું જી સુગમેડુ આજી, તમને દીડે નાપજ નિવારણ !
 જ્ય-જોત્સવ વિવિધ સજ્જત, જ્યાની રૂ જાણે નેત્રે રે આશ્ર ! ૩૫૦

પદ ૧૪ : શામ સામેરી

કહો

આદરશું આ વીન્યનાર ઉદ્ધવ તણા અનેક,
કહેતાં પાર ન પામિયે ન્યે કીધા રે વિવેક.
જયશોભા કેહે ઉદ્ધવ પ્રત્યે : 'સાચું કાહો, રે ધીર !
અમશું કાહો, કાંઈ કાદાવિયું, સુંદર શામ-શરીર ?'

ગીત

ઉદ્ધવ ડઘાચ—

વીગત્યે કરી હું કેહી વિષ્ણુ જાખું, વીહલજની વાત, માડી ? ૩૫૫

શ્રીમુખ-વચન કલાં છે મુજને રામકૃષ્ણ બેહુ બાત, માડી !
મોહનજી મુખથી નવ્ય મુકે જે 'વાહાલી માહારી આત, માડી !
જીવ તણું જીવન જશોદા; નંદજી અમારો તાત, માડી !
રાજભોજ લક્ષ્મી, રુચિર રસોઇ, સંગ સાલજી સાત, માડી !
મધુરામાં જયમના જીવનજી, જાખે અહીંનો જાત, માડી ! ૩૬૦

આદ પુરુષની પ્રકૃતિ અટપટી, કાચે ન પ્રીછે ધાત, માડી !
પ્રેમે પુરુષોત્તમ મન રીઝે; વેદ વિષે વિષ્ણ્યાત, માડી !
ધોડ-વેહેલ શુભ સરસ સુખાસન, શુભ વસ્ત્ર શુદ્ધાદ, માડી !
મહી-માખણુ માગીને ખાતો પ્રેમે જીડીને પ્રાત, માડી !
જીવપણાનાં સલાં જંદુઆં, નાનાવિધ ઉત-પાત, માડી ! ૩૬૫

મુજ માટે વેડયા પ્રત્યવસી, વિષમ માહા વંરસાદ, માડી !
સૂતાં, બેડાં, દસતાં, રમનાં, રાત્રિદિવસ ને પ્રાત, માડી !
ન્યાની એક પક્ષક જીવનજીને અમરણુ વિના નવ્ય જાત, માડી !

૫૬ ૧૫: રાગ માઝૂ

કુદો

કેહે જશોદા : 'વાદાલા ઘણું એકને અમ્યો અપાર,
 ને જીવાકવાનો ખપ કરો (તો) અહીં આવો એક વાર. ૩૭૦
 આવી માગે મુખડી.....કહો વચન.
 ઉદય ! ખીજ વાતથી કયમે ન માને મન.

ચીન

એક વાર ને આવે, ઉદય ! એક વાર ને આવે;
 મુખ નોષ મનકાને હાથ; 'માડી કહો બોધાવે.' ઉદય ૦
 ૬ અધુલેકેતીએ એમ ન જાણ્યું, જે જ્યુદ્ધપતિજી જનશે ૩૭૫
 લક્ષ લાક કરી કરજરતો જે પુત્ર વિચારો થાશે ઉં
 વાત્રુ કરી તે કાય ન માને; પોહોએ નહીં, વિમાસે.
 અતિ વાદાલાને વિરદ આપે, એકા પ્રીતે આસે ! ઉં
 મુંદર મુખ પર જ્યુમ આખાની શોકા સવધો વાજ.
 મુંબન કરી રુદેયું આંખી બોલામાંકે બેસાકું. ઉં ૩૮૦
 વિનય કરી વીગત્ય શું પૂછું, રીસડથી ઉતાઈ.
 કામલ કર જાંધા મેં માડી, તે મન દુખાભૂંતાહાઈ ? ઉં
 'હું' જુખ્યો છું; ધવરાવો, માડી !' કેહેતાં ગઈ હું દોળી.
 દલવલતો ત્રીકમને મુકી ગોરજ ધણી વસોની. ઉં
 મોહનજી મયુરાં જઈ બેઠો, તે ગત્ય સમજે નોહોતી. ૩૮૫
 કામ કરી નેતી કેચવને; અતિ અભ્યંતર મોહોતી. ઉં
 પરી કરી પીતાંબરની પેટેરી કપવારે કહો નીસરતો;
 અંધ રૂં આમજો આપડું, કાક લપધાં કરતો. ઉં
 નર-નારીની દષ્ટે પડતો, તેડેના ચીતને કરતો,
 હું ચીતવતી આગળ આવું, એહેવું એ આદરતો : ઉં ૩૯૦

ખીટયિયા શુભ રેશ મૂંચની બવે કરી જોસાહી;
 મુખ ધોષને તિવક આગતાં આખ્ય દાગતો માદાગે. ઉં
 અજન દરી દમલ-દલ-લોઅન, કંદ આંદોહી ધારો :
 'માજી! મુખહી મુખને આપો;' તે માયા કયમ ઉતાગે ? ઉં
 ટોવાં પ્રત્યવિનતાનાં આંગણેથી કયવાગેદું નમ્ય દલતાં. ૩૬૫

સરસદતાં (૧) ગોલાં અહ કો, મોરલી અરથે મલતાં. ઉં
 વન-ચીથી મહે વંદાગ-વાટિકા, પગ પગ પૂડવ પમતાં;
 હું 'ની ખણી' (૨) એમ કહીને નોતની, દરી સરવે માંમયતાં. ઉં
 પમ રાત્રિનું પુણ્ય દતું તે, જાણુ છું જે દલિયુ.
 મુખ-પૂઠે દુ.ખ વલગુ આવે, તે વચન સાંજનું મલિયુ. ઉં ૪૦૦
 અમૃત આલું છું દર માટે, જોલે દરો દલિયુ.
 'જલદલતો એ પાલ દાદાનજી,' ત્રજવાસીએ રવ્ય દલિયુ. ઉં
 એક ધડીએ મુખ ન; કાદાણી કેહેતા મનુ જ્યુમ જાએ.
 કાટિ જાણે યેજવ વગજવતા, તોહે પૂજન નવ્ય ગાયે. ઉં
 ઉદવ ! કીરીને મુખ કોડોયુ, કોહો, કેહી વિધિ સમાયે ? ૪૦૫
 જયાની સરખા કવિ દલિજ્યુમમા યુ જોકુન-ચીવા ગાયે ? ઉં

૫૬ ૧૬ શબ ગોહી

ફલો

નદજ કેહે 'ઉદવ ! મુજો, જો છે એહેનું' મન,
 ભગ્ય દશે તો આપશે, નમ શામ દરશન.
 મુને આશા એક છે, જે જાણી છે વાત :
 હું'વી અધિહી સોગણી વાદાની એહેની માત. ૪૧૦

ગીત

ઉદવ ! એહેની માવડી, મુખ વાદાલા રે !
 કેહેને કેહેશે તન ? કુઅગજ દાન રે !

આવનય એહ તજા ઘણા, સુણ્ય વાહાલા રે !
 એમ કઠણ ન કોજે મન; કુંઞરજી કાલા રે !
 દિનદર જોગે જ્યાંહાં લગી, સુણ્ય વાહાલા રે ! ૪૧૫

ન લેહે દેવકીનો દ્રાવ, કુંઞરજી કાલા રે !
 હિલવ ! આંહાં ભુગો માંખડી, સુણ્ય વાહાલા રે !
 જ્યમ આજી વરસે તોય, કુંઞરજી કાલા રે !
 અમ શાકે એગાં કરી, સુણ્ય વાહાલા રે !
 નથી જ્યમી એ નારય; કુંઞરજી કાલા રે ! ૪૨૦

એમ કરતાં કથમ જીવશે, સુણ્ય વાહાલા રે !
 આદાર વિના સંસાર ? કુંઞરજી કાલા રે !
 ફોહોતાં ઘણે દેહડી; સુણ્ય વાહાલા રે !
 પય ડીઠે જાએ પ્રાણ; કુંઞરજી કાલા રે !
 જ્યામણ એ મૂકે નહો, સુણ્ય વાહાલા રે ! ૪૨૫

આ અરણ્ય-કમલની આણ્ય; કુંઞરજી કાલા રે !
 રામ-કૃષ્ણ રમતા હશે, સુણ્ય વાહાલા રે !
 એ જમુનાં કેરી તીર; કુંઞરજી કાલા રે !
 જીભી નિરખે વાટડી, સુણ્ય વાહાલા રે !
 પછી મૂકે બહુઅ સરીગ; કુંઞરજી કાલા રે ! ૪૩૦

ગાયે ચરાવા નીસરે, સુણ્ય વાહાલા રે !
 નાહાનાં નાહાનાં બાલ; કુંઞરજી કાલા રે !
 વુને ત્યાંહાં દેખે નહો, સુણ્ય વાહાલા રે !
 પડે પેટકિઆમહિ કાલ; કુંઞરજી કાલા રે !
 વિદિવલ ઘઈ રડે ઘણું, સુણ્ય વાહાલા રે ! ૪૩૫

જ્યમ વંતગં વલમાં હોએ; કુંઞરજી કાલા રે ?
 આતા ! પેહેરો આજીવું, સુણ્ય વાહાલા રે ?

નગનારી સહુ જોયે; કુંઝરજી કાલા રે !
 આ કાન્સ કેરી કુંપવી, સુણ વાહાલા રે !
 દયતાં આવે કાય, કુંઝરજી કાલા રે ! ૪૪૦
 કોહોની આંખૂ આંખડી સુણ વાહાલા રે !
 લેઈ ગયો નહીં સાથ, કુંઝરજી કાલા રે !
 સમી સામે ગઢિ આવતાં, સુણ વાહાલા રે !
 સહુ કો સામુ જાયે, કુંઝરજી કાલા રે !
 અમી છટા ધાવે વાછરે સુણ વાહાલા રે ! ૪૪૫
 પેસે મજિર માલે. કુંઝરજી કાલા રે !
 ફલ વિવિધ પ્રકારનાં સુણ વાહાલા રે !
 લાવે નાકાનાં નાકાનાં લોક, કુંઝરજી કાલા રે !
 ચિતા ચાખ્યાની નહીં, સુણ વાહાલા રે !
 પથ સાહાગો વાધે શોક, કુંઝરજી કાલા રે ! ૪૫૦
 જોપવધૂ વાટે મયે સુણ વાહાલા રે !
 નીચું નિગખી રોય, કુંઝરજી કાલા રે !
 હુ તો મુ કહું રે તેહેને સુણ વાહાલા રે !
 દૂખ્યે આખડી જોય, કુંઝરજી કાલા રે !
 ચગર લોક મયુરા તણા, સુણ વાહાલા રે ! ૪૫૫
 પથ કરવુ ઘટે નહીં આમ, કુંઝરજી કાલા રે !
 અટકાતા અહીં આવરો, સુણ વાહાલા રે !
 માહારા મોહન ! ગજો આમ, કુંઝરજી કાલા રે !
 એક દિવસ કો જિતરે, સુણ વાહાલા રે !
 તેહેને જાતો વાટ, કુંઝરજી કાલા રે ! ૪૬૦
 એહ મુ સમપણુ એટલુ, સુણ વાહાલા રે !
 પથ ધવગવવા માટય, કુંઝરજી કાલા રે !
 જ્યાં જોલી પવનડી તાલણુ, સુણ વાહાલા રે ! ૪૬૫

ઓ વચ્ચ વચી અવગર, કુઅરજી કાવા રે ।
 આ ગમકણ અમ્યો શુ કડ, મુરુવાલાલા રે । ૪૬૫
 ભ્યેહેનો મણુતાં ન આવે પાર ? કુઅરજી કાવા રે ।
 નદ-નદન અવલો મુરુયો, મુરુય વાલાલા રે ।
 અમ્યો જુવું ફેલી પેરચ ? કુઅરજી કાવા રે ।
 મોદન ! મુખ દેખાડિયો, મુરુય વાલાલા રે ।
 આરીને આણે ઘેરચ, કુઅરજી કાવા રે । ૪૭૦
 મગતા ભગુતિ આવ્યો, મુરુય વાલાલા રે ।
 ત્યારે કોહોને પાક ? કુઅરજી કાવા રે ।
 ભ્યાની દેખુ છવર્તા, મુરુય વાલાલા રે ।
 તો કગપુ બહુ તાક, કુઅરજી કાવા રે ।

૫૬ ૧૭ પામ ગોડી

ફોલો

ગરી કુઅરની વાતકી કરતા વેદાણી ગત્ય ૪૭૫
 ઉદવ આવી આણે' જિઆ ગ્યા પરણાત.
 ગોપ-ગોવાલા ગ્યાવણી અવલે મુણુતાં નામ,
 મહુગતમા આવી મધુ. આખુ ગોકુન ગમ.

ગીત

પ્રેમેશુ પગથામ કરીને ઉદવ સાદામુ ભ્યે,
 'નદકુઅરજી, દોહોજી, જે નચ આવ્યા ?' એમ કહી ગુમા રો. ૪૮૦

એક રહે : 'તે કાદાનજી એક બાપ રણ હીય,
 મધુર્ગમા શુ કામ કર તે મન-મોદનજી મીણ ?
 પાખગિયા પવનજત્ય આલે, વેપ ગોખતા વાગ.

રાજભોગ એ નસિક કુચને મથુગાં રૂડા લાગા. '
 એક કેહે : ' મુને દે રે-પૂજવા, વચ્ચે વાત થી આડી ? ૪૮૫
 મથુગાની મહેનાની તોલે કયમ આવે બર-આડી ? '
 એક કેહે ' રે અચ્ચો મુજને કાહોને કહિયે વાત ?
 જયજીનારી તો એકજ હોયે, જે નહી કાહોને તાત ? '
 એક કેહે : ' રે પૂછો પેહેતુ, કાલ મા દગો દાંશી,
 કૂખડી કૂખો ઘેર ગખી રે, તે કહાવે કસની દાગી, ૪૯૦
 બહીં મધા સાથે નિશાદિન ગમતો; ઉદવ ! મુજિયે થોડી
 મદિમા મથુગ માલો વધારો, ઘેર ગખતા જોડી '
 ' ગમા ! રેહ રેલખવખ કરતી, તે કને મન-ન્યંત્ર છે ખૂડી
 થુ થયુ, જે હજી અચળ આગે ? ટાવા લડમે દૂની. '
 એક કેહે : ' પેહેરાની તેહેને અનુગ ગયેલો ચૂડી, ૪૯૫
 તો મોહન મથુગ કયમ મૂકે ? દોલેયે પામ્યા જોડી. '
 એક કેહે ' મથુરામા ખીન બલાબલા છે લોક;
 ઉદવને પૂછી કરે છે, કાષ્ટ મહેતુ તે કોક. '
 એક કેહે : ' રે જાતુ થયુ જે બાગી મનની દાઝ,
 માણસ વોહોણો મથુરામા જઈ કાશુ ન ગખી બાઝ ૫૦૦
 એક કેહે : ' કાલો એ કપની મણે કમો નવ્ય જાયે.
 જ્યાંકાંકથુ જ્યેહેની જોડી મયે રે, ત્યાંકાંકથુ તેહેવો થાયે. '
 ત્રેમે પૂછુ રામા સરલી, અરિસ્વાયે વડે વચન
 જ્યાંની જ્યુમત અલૌકિક જોષને ઉદવ થયા પ્રસન્ન

૫૬ ૧૮ રામ નટ

ફહો

ઉદવ કેહે ' સદ્ સાબલો, છે સાધારણ વાત. ૫૦૫
 પ્રજાવાસી હરિમા વસે, પ્રજામા હરિ વિખ્યાત.

એક ઘડી અલગો નથી તમથી સુંદર શામ.
મહુરતવંતો માહાવજી, રમી રહ્યો • છે રામ.

ગીત

કૃષ્ણ કાંઠાં દૂર હૈ ?

માનુ : રમી રહ્યો હૈ રામ.

૮૬.

ન્યગી અક્ષરમે નામ; નામમે અક્ષર આવે;

૫૧૦

ન્યગી કંકણમે હેમ, હેમ કંકણમે કાઢાવે;

દીપકમે પાવક ખસે, પાવક-દીપક એક;

તેસે તુમમે હરિ બસે; સમજો કરી બિબેક. કૃષ્ણ.

ન્યગી પુષ્પ મેં બાસ, બાસમે પુષ્પ પેહેઆનો;

ન્યગી ધટમે ગોવિંદ, ધટ કરી ગોવિંદ ન્યાનો.

૫૧૫

ન્યગી પટ-બહુ તંત્રુ તે, પટ વિના તંત્રુ નાહે.

દૂર કહા સમજન હો ? હરિ ઇગે બસે તુમ માંહે.

કૃષ્ણ.

ન્યગી ફલ માંહે ઇચ્છ, ઇચ્છ મેં ફલ હી પાવે.

ઇગે ધટ-મઠ-આધાર પ્રમટ પેજો, હરિ કહાવે.

એક અંદ અંતર બસે; પ્રતિબિંબ કે નહીં પાર.

૫૨૦

સ્થાવર-જંગમમે ન્યદુપતિ, એક હી એક આધાર.

કૃષ્ણ.

જેસે પવન-પ્રકાશ બાસ 'સખદીમે' પેજો,

ગુરુ-ગાન-ઉપદેશ દયાનિધિ-દરસન દેજો;

ન્યગી લેહેરી એક નીરડી, નીરડી જગ્ય સમાય,

સાધુ હો એ સમજત ક્યજે નહીં ? કે આવે, કે ન્યાય.

કૃષ્ણ.

૫૨૫

ન્યગી પદ મધ્યે ઘટ મથન કરતે કર પાવે,

ઉપન્યો ઉત્તમ સ્વાદ, દોષ સગ દૂર મમાવે;

તેસે તુમ મેં હરિ બસે; કાઢા પૂજતા હો બિસ્તાર ?

એક તંત્રુ.સે ગ્રેણ મણિ, નાનાણિધિ કે હાર.

કૃષ્ણ.

મન-કમ-ખચને સત ખચ્ચન, એક કમ મો માનો; ૫૩૦

એક પત થીકુચ મન ન્યારો નહીં જ્વાનો.
 ધિન્યખાસી મિદ્ધા બિને, મં પ્રતક્ષ પેખો નેન.
 ગોકુલપતિ ઓર ગોકુલ દોઢ સંત કેહે મે બેન. ૫૩૧.

ધન ધન હો રે ધન્ય સહસ ધિન્ય કે નરનારી,
 પશુ પંખી ઓર ખચ્ચ; બલે ઉદ્ધવ બધિકારી. ૫૩૫

જ્યાની એ નિર્દાન રટે કૃષ્ણ કમલ-દસ-લોચનાં;
 હસત રમત ઓર રોવત જ્યાગત માધો કં મનાં. ૫૩૬.

૫૬ ૫૬ : રાજ ધનાચી તથા મેવાડે

ફરી

ઉદ્ધવજીની વાતથી પરખી જાણી મન
 શાન-ગોળ વાફ કરી: 'બસે બસે હુ ધન્ય.
 એહેમાં અમ્યો લક્ષ્મી નહીં, ઉદ્ધવ ! એક લગાર :
 એ કાલાને દારણે અમ્યો મેહેમ્યો પતિ-પરિવાર.

ગીત

સાંબલો, ઉદ્ધવજી ! એક થોડી કથા.
 બાપજીના સમ છે, નો મોલું રૂથા.
 વાફ વાધી મથુરામાં પ્રથા.
 દીપ ન બાણે પતંગ તણી બથા. ૫૪૫

ભયલો

પીક પ્રીતે નહીં દીપક, પતંગ જંપાવી મરે.
 કૃષ્ણજીએ ને કરે: તે મનુષ્ય થઈ જા નબ્બ કરે.
 ઉદ્ધવ આગલ્ય શાન કેહેતાં કપડી કાં લાજ્યો નહીં ?
 એક વાર આવે આખા આગલ, જોજો નો સકે કહી.

વસવોહોણી રહી ગુમા, અંજર મહી ઊંચો રહે. - ૫૫૦

પ્રણામ તો રવિને કરાવ્યા, એ ધર્મશાસ્ત્રી દીદ્ય કહ્યો ?
આજણ પેહેરી અંધનાનાં, વેપ વામાનો ધરી
જો જ્ઞાન શીખવવું હવે તો પ્રથમ પેર તે કાં નચ્છ કરી ?
લોક ફેરી સાજ સઘલી એહેને અરથે સહુ તણ,
સુત જ્ઞાત ભરતા પિતા માતા, ઉતરયાં મન એ બણ. ૫૫૧

નિરગુણ થઈને નડે છે, પણ જ્ઞાન સઘડું એ કહ્યું;
તકને શું તાકિયે, જ્યારે માખણ કર માંહે મલું ?
આંખો છોડ્યો જામ્યો નામ્યો; જ્યમવું રમવું વીસરવું;
ભલે સુંદર શામળ ! એ જ્ઞાન અતિ અઘીકરવું.
દાણને મશે કરીને ગોપી-ગોરસ માખતો; ૫૬૦

સંભારી સુંદર શામળ ! તાહારા વદનથી શું ભાખતો ?
પાત્ર રંડું પદમની, એક અક્ષર મુખમાંથી બણો.
અલતો કર માંહે મહીને આદર કરતો અતિ ધણ.
દલવધીને તક પીતો; હવે ભાભી જૂખડી :
મુને આજ નિકા નથી આવી; શામાયે નાપી સૂખડી. ૫૬૫

અમૃતથી અતિશે મધુરતર મોહન-મોરલી ગાજની
કોટ મુગની તણી કયા તે લલિત સાદે સાંજતી.
એહેવું કહિણ કૂખડીને કહો; અમ્યો જ્ઞાનમાં શું જાણિયે ?
જડયો જ્યાની 'હાય હીરા, ફોફટ-ફોફટ વખાણિયે.'

પદ ૨૦ : રાગ ધન્યમી તથા મેવાડો

દુદો

વેકુંદ ફરી વાતડી ને જ્ઞાન તણી જે ગોઠ,
મુણવતો ગોવિંદજી; હસતાં નાણું હોઠ.

આહીઆરો અતિધણે, કરતો નાદાનાં આલ.
તે વિરહ-વેદના પૂરની દયમ જામાયે પાલ !

ગીત

ગોપિકા કહ્યું :-

‘ ઉદવ ! કાલો એમ ગયો દરી
તન મન પ્રાણ અમાગ સંગે દરી. ૫૭૫
શું કાલો સાધુ ! લોચન જલે બરી,
જાતો જોષ જો ન ગયા મરી ?

જયજો

મરી મયુરો ન પોહોતાં તો મુખ શું દેખાડિયે ?
પુરુષોત્તમજી તજો પાસે વસ્ત્ર, કાલો, રી માંડિયે ?
સંસારમાઢિ શામજી વિના ક્યા બીજી કા કરે, ૫૮૦

વધુ વિષે તે વળ વાગે; મગ્ન માનુષ નવ્ય લહે.
સ્વર્ગને અપવર્ગનાં સુખ ગમે તો આવી મલે,
પથ નંદ-નંદન તણી લીલા રહેથી રમે દલે !
નિર્લજ્જ લંપટ લાજ લોપી ગોપીને ઘેલી દહે.
પ્રાણ પુરુષોત્તમ વિના પલ એક રાખ્યો નવ રહે. ૫૮૫

મન મયુરોમાં વસ્ત્રાથી રમે જાણે બિતરયું !
એક લગ્ન : દિન-રેણી રલા જે દયું કુળડીનું કરયું.
કંસ કરી કિંકરી શું રમોજી રંગે રલા.
ઉપદેશ દેવા આજ ઉદવ ! બલા આહી આવી ચલા.
જ્યેષ્ઠજી કયમ વીસરે ? એ વાત નહીં કેહેવા તણી. ૫૯૦
ઉદવ ! ક્યાતાં જનમ જાયે : ક્યા ક્યાની

વસ્ત્રવેશોણી રહી રામા, અંબર મહી જિયો રહો. ૫૫૦

પ્રણામ તો રવિને કરાવ્યા, એ ધર્મશાસ્ત્રી દીદો કહો ?
આખણુ પેહેરી અંગનાનાં, વેષ વામાનો ધરી
જો જ્ઞાન સીખવવું હવું તો પ્રથમ પેર તે ધાં નમ્ય કરી ?
લોક કેરી લાજ સઘલી એહેને અરથે સદુ તણ.
મૃત જાત ભરતા પિતા માતા, ઉત્તરયાં મન એ બણ. ૫૫૫

નિરગુણ થઈને નડે છે, પણ જ્ઞાન સઘવું એ લલ્યુ;
તકને શું તાકિયે, જ્યારે માખણુ કર માંહે મણુ ?
બાંધ્યો છેકયો જામ્યો નામ્યો; જ્યમવું રમવું વીસરયુ;
બલે મુંદર શામળ ! એ જ્ઞાન અતિ અંબીકરયું.
દાણને મરી કરીને ગોખી-ગોરસ માખતો; ૫૬૦

સંભારી મુંદર શામળ ! તાદારા વદનથી શું બાખતો ?
પામ રંધું પદમની, એક અથ્થર મુખમાંથી બણો.
અલતો કર માંહે મહીને આદર કરતો અતિ ધણ.
દલવધીને તક પીતો; હવે લાભી જૂખડી.
મુને આજ નિદ્રા નથી આવી; શામાયે નાપી સૂખડી. ૫૬૫

અમૃતથી અતિશે મધુરતર મોહન-મોરલી ગાજતી
ફાટ મુગતી તણી કથા તે લલિત સાદે લાજતી.
એહેવું કંકિણ કૂખડીને કહો; અમ્યો જ્ઞાનમાં શું જાણિયે ?
જકયો જ્યાની 'હાય હીરા, ફાકટ-ફાકટ વખાણિયે. '

૫૬૨૦ : રામ ધન્યમી તથા મેવાડો

કુલો

વૈકુંઠ કેરી વાતડી ને જ્ઞાન તણી જે ગોઠ,

૫૭૦

મુણવતો મોવિંદળ; હસતાં નાણું હેઠ.

આહીભારે અતિથળો, કરતો નાહનાં આવ.
તે વિરહ-વેદના પૂરની કમળ બાંધે પાલ ?

ગીત

ગોપિકા કુચુ :-

‘ ઉદવ ! કાલો એમ મયો કરી
તન મન પ્રાણ અમાગ સંગે હરી.
શું કાઢો શાધુ ! સોચન જલે ભરી,
જાતો જોધ જો ન ગયા મરી ?

૫૭૫

વચનો

મરી મથુરાં ન પોહોતાં તો મુખ શું દેખાડિયે !
પુરુષોત્તમજી તણે પાસે વસ્ત્ર, કાઢો, શી માંડિયે ?
સંસારમહિ શામજી વિના કયા બીજી કા કહે,

૫૮૦

વપુ વિરે તે વજ વાગે; મમ માનુષ નવ્ય લહે.
સ્વર્ગને અપવર્ગનાં સુખ મમે તો આવી મલે,
પણ નંદ-નંદન તણી લીલા રહેથી રજે દસે !
નિર્લજ્જ લંપટ લાજ સોપી ગોપીને થેસી કહે.
પ્રાણ પુરુષોત્તમ વિના પણ એક રાખ્યો નવ રહે.

૫૮૫

મન મથુરાંમાં વશ્યાથી રજે જાણે જિતરથુ !
એક દાઝ : દિન-રણી રલા જે કથું કુખડીનું કરથું.
કંસ કેરી કિંકરી શું રમેજી રંગે રલા.
ઉપદેશ દેવા આજ ઉદવ ! જલા અહીં આવી થયા.
ન્યથોડાજી કમળ વીસરે ? મો વાત નહીં ફેહેવા તણી.

૫૯૦

ઉદવ ! ક્યાતાં જનમ જાયે : કયા કલાની ધણી.

રમત્ય રાસ તણી રચી તે ક્યમ કહીયે મુખથી,
 વિધાતાએ કાટિ નિહિલા વદને જો કીધી નથી ?
 વીસારયાની વાત : હોએ તો વીસરે નહીં શાં બણી ?
 તન-મન તે દિન સોપિયાં; અમ્યો સરવનો કીધો ધણી. ૫૬૫

ઉપાધિ અમને શીખવે છે મૂર્ખ મન માંહે લહી;
 શાત કેરી ગોષ્ટ ગુરુતર ક્યમ શકું અળસા મહી ?
 જ્યોત્ષ કરાં અંગં સધલાં ભોવણે બણાવિરે.
 પુરુષોત્તમ ! આ પીડય જોવા વેગે ગોકુલ આવિયે.
 અવતરવું મરવું અમારે મુગત્યથી મોધું ધણું; ૬૦૦
 શતખંડ નિહો કરં જ્યાની જો કૃષ્ણજી વિન જીભું લણું.

૫૬ ૨૧ : રામ ગોષ્ઠી

કુલો

પ્રેમ સહિત સહુ પ્રેમદા વીટી રહી અતેક,
 ઉદવને આદર કરે નાનાવિધના વિવેક.
 'આવો આવો આંગણે; કિપા કરોહું આજ.
 ચરણ કમલને ચરચણું મનશું મૂકી લાગુ.' ૬૦૫

મીત

ઉદવજનો જાણી હાથ,
 મંદિર તેડે સધલો આથ,
 કૃતારથ માને કામ્યની,
 ભાવસહિત ભોલી લામ્યની.
 'આવો શૂંધરજીના બાત !

૬૧૦

એક પૂજી માહારે વાત.
 મહુરત માન રહી સાંજલો.

વસતા મુજને ક્યાંકાંથી મલો ?

આ શી દીસે છે રે અસન ?

મેં સહવારે કીધું છે અમ.

૬૧૫

આ રોરી અતિશે દૂદડી;

અહીં ઉદવ કરશે સુખડી.

।લવ મરી તાણે સુંદરી

ત્રેમે લોચન આસુ બરી.

શાક પાક સદૃશ સહુ યાગે,

૬૨૦

એક ગ્રાસ દરિજન મુખ જાયે.

અગ્યો મલવા છિંછું છું મળું;

પવિત્ર દરો આથી આંગણું.

આ બીબી દીસે કાજરી;

તહેતું દુધ પીતા થીહરિ

૬૨૫

હું સદા છું દરિની દાસી;

આવોજી આવો આવાશે.

રાત્રિ દિવસ રહેતો અમ પાસે;

એ વિના હોરુ નવ પીતા જાસ.

ઉદવ ! અતિ સ્ત્રીચી મૂંપડી

૬૩૦

કમળું આંદાં બરોજી, છે અડી.

પ્રેમ-પવ મૂઠયું મેં કઢી;

વણ પીધે જાશે જી.....

એમ અસંખ્ય આદર ત્યાંકાં કરે:

‘અહીં આવ્યા વિના નબ સરે.

૬૩૫

ગ્રાત ગ્યો ને ચાલી જાયે,

બરો બરબરો નેનમાં ચાયે.

એમ અસંખ્ય મલી ત્યાં નારય,
ઉદ્ધવની દરવા મનુદાર.

જ્યાની જ્યુગત કેહે ક્યમ કરી, જો એક છાં મુખ માંહે ધરી ? ૬૪૦

૫૬ રર : રામ માર.

કુહો

આદર મન્યવાસી તણો ઉદ્ધવ જોઈ જોહ,
અલિત ધણ મનને કરે; બાગ્ય તણો નહીં છોહ :
'શે નવ્ય સરજ્યો શામળ મન્ય-વીધી માંહે તરણ ?
જાતાં વક્ષતાં મન્ય વધુ મસ્તગ દેતાં અરણ !' ૬૪૫

ગીત

મનમાં રહા વિમાસે, ઉદ્ધવ, મનમાં રહા વિમાસે.
'વૈકુંઠથી વિશેષે લીલા, ઘેર ઘેર ગોકુલ બાસે. ઉ.
એક રૂપે રમતા મધુરાંમાં નિરખ્યા નેત્રે મોરારિ;
અહીં આવી મન્યવાસી જોતાં ખરી આંખડી દારી. ઉ.
અરણ રણ રામાની જોપર નાખું હું ઉતારી; ૬૫૦

પુણ્ય તણી રેખા કે પ્રભટી, આંહા આવતાં મારી. ઉ.
સધેશો મોહકવાને મથ ત્રીકમણ્યે હું તારચો;
હરણા દરી અકિંચન બણી; અરચ થહી મણી સારો. ઉ.
હુને વાહાલા વીકલજી, એ અહંદાર ઉતારચો.
વિષમ વેદના હું (?) ભવદરણી, તે હરિવદનીથી દારચો. ઉ. ૬૫૫

હું હરિના કિંકરનો કિંકર : ગ્રેમ આવડો રાખે.
અમૃતની થી કહું ઉપમા ? મધુર વચન મુખ બાખે. ઉ.
પૂરણ ભાગ્ય વિના મૃતજમાં અતુરપણે ક્યમ ચાખે ?
ફટક ફટકો કરમાં રાખી ચિંતામણિને નાખે. ઉ.

વાસુદેવજી વાદાવા તોડેને, તેડને વેગવ દહિયે ૧૧૦
 વેષ-વરણ-પુરુષ-નગ-નારીનું તાતપન્ન નવ્ય મદિયે. ઉ.
 માન તજીને સગિજન આગળ ગણિત પગે મધ્યે,
 લાગર-લાખમે લીલાધરની લીલાનો નવ્ય દિયે. ઉ.
 બોલી ભરઆડી-દરસને જ્ઞાન રહેની ભાળી.
 મોહનજી ! માઝું આપો તો અડી નમનુ લેઉં મામી. ઉ. ૧૧૫
 ગોપી-ગોપ-ગ્યાલ-ગોફુલની લાલચ મુજને લાગી. -
 સરગ-પ્રભુ-પાતાલ ગિરો કા ગોફુલ નદી અનુરામી. ઉ.
 અતિ ઉચ્છાદ મયો ઉદવને ગોફુલની રીત નિરખી.
 દીતારમ માને માનુષ-જગ દહ્યા આયે દરખી. ઉ.
 પ્રેમ વિના પ્રરોગત્તમ ન મહે; જોયું પેરે પેરે જગમી ૧૧૭
 દલિલપુગના પ્રાણી કનમ પામે જા મનિ જાનીના મરખી. ઉ.

પદ ૨૩ : રાત ગાદી

દુઝી

ઉદવને જાગ્યા રહે 'તેની આપે. સાગ.
 ગોવિંદજી ! ગમતાં રહે. ગોફુલ આપી દામ.
 ના ન કહીયે, કાદાનજી ! કનમાં ગામી માન,
 મધુરાર્થ વસના વહી નહી પ્રભુવાસીને શાન. ૧૧૫

ગીત

ઉદવ ! આજ મધુર્ગ જા, રહેજો કાહોને ર,
 જોમ ન દીજે, નાથ ! મહે મોરો મોહોને ર.
 લખુવે લાડ લાલવિયા, કહોજો કાહોને ર,
 આમ મોહલવાં દામ મને મોરો મોહોને ર.
 આલ દરતો અતિ ભય, રહેજો કાહોને ર, ૧૮૦
 ન કહાં કહીયું વચન, મહે મોરો મોહોને ર.

મધુરાંમાં વસવું બધું, ફેડેજ્યો કાહોને ર,
 અગ્યો હિતારી મન ! મલે મોહો મોહોને ર
 સાર વસ્તુ સમલી દરી, ફેડેજ્યો કાહોને ર,
 લોપી કુલની લાજ, મલે મોહો મોહોને ર. ૬૮૫
 વલી વચન નવ્ય કદી સઠાં ફેડેજ્યો કાહોને ર,
 તે યાન-જ્યોમ થયો આજ, મલે મોહો મોહોને ર.
 શાહાને શીશ ચક્રવિયાં ? ફેડેજ્યો કાહોને ર,
 કીધાં નાદાનાં કમ; મલે મોહો મોહોને ર,
 ખાવણનાં ઈંદુઆં, ફેડેજ્યો કાહોને ર, ૬૯૦
 કાં મેહલાવો માય ? મલે મોહો મોહોને ર,
 કાણ કંસની કિંકરી ? ફેડેજ્યો કાહોને ર,
 મુખુતા વાધે કોઠ; મલે મોહો મોહોને ર.
 અતુરપણું ચરચાવિયું, ફેડેજ્યો કાહોને ર,
 આમ હસાવ્યા લોક; મલે મોહો મોહોને ર ૬૯૫
 મલ્યા પૂઠી મન ઉારે ફેડેજ્યો કાહોને ર,
 એ રૂઠાની ન રીત; મલે મોહો મોહોને ર
 એહે દૂંતી ને આવડી, ફેડેજ્યો કાહોને ર,
 તો શાહાને કીધાં પ્રીત ? મલે મોહો મોહોને ર.
 વન વિષે વનચર જલાં, ફેડેજ્યો કાહોને ર, ૭૦૦
 વેધાં આપે પ્રાણ; મલે મોહો મોહોને ર.
 ચલ્યો રંગ ક્યમ જીતઝે, ફેડેજ્યો કાહોને ર.
 એમ જાણે વેદ—પુરાણ; મલે મોહો મોહોને ર,
 મનમાં મન જાણ્યા પછી, ફેડેજ્યો કાહોને ર.
 અલગું કેહી વિધ યાયે ? મલે મોહો મોહોને ર. ૭૦૫
 પ્રાણ રહે તો અતિ જલું, ફેડેજ્યો કાહોને ર.
 દેહ તજીને જાય; મલે મોહો મોહોને ર.

નગરનિવાસી નહીં અમ્યો, કહેજ્યો કાહોને ર,
 મુખ મોલે મધુર વચન; મલે મોહો મોહોને ર.
 સાલચયથી સખચી પડે, કહેજ્યો કાહોને ર, ૭૧૦
 કપટી કૂકાં મન, મલે મોહો મોહોને ર.
 મોક્ષી ગત્ય ભર્યાકની, કહેજ્યો કાહોને ર,
 મેલ નહીં લવ લેણ; મલે મોહો મોહોને ર.
 અતિ શાશ્વતે શીખવો, કહેજ્યો કાહોને ર,
 ઉદવના ઉપદેશ; મલે મોહો મોહોને ર. ૭૧૫
 નો શીખામણ દેવી ઘટે, કહેજ્યો કાહોને ર,
 તો પધારાજી આમ; મલે મોહો મોહોને ર.
 મીઠ નોઈ મનમાં ધરે, કહેજ્યો કાહોને ર,
 આખું ગોકુલ ગામ; મલે મોહો મોહોને ર.
 ઉદવ ! આ ગત્ય લોકની, કહેજ્યો કાહોને ર, ૭૨૦
 નથી પ્રીતિનું પ્રાપ્ત; મલે મોહો મોહોને ર.
 જોહેવાને અંગ આપિયે, કહેજ્યો કાહોને ર,
 ત્યારે જોમજ હોયે; મલે મોહો મોહોને ર.
 સધેશ સપક્ષા મુખવા, કહેજ્યો કાહોને ર,
 અમ્યો જોલખ્યો જોહ; મલે મોહો મોહોને ર. ૭૨૫
 જ્યાંની જડ સુ જોડો ? કહેજ્યો કાહોને ર,
 અનંત અમારો નેહ; મલે મોહો મોહોને ર.'

પદ ૨૪ : રાગ મેવાડો

કુદો

ઉદવ માગે આગ્યના, જોડી બને દાય;
 'કીતારથ મુજને દરયો; ભેટયો સવલો સાય.
 નંદણ ! આપો આગ્યના; ઉદવ ગોઝ્યા એમ; ૭૩૦
 'મોહનજીને મથુરાં જઈ કહ' ગોકુલની ખેમ.'

ગીત

જ્ઞાનોપાચ—

ઉદ્ધવ ! ન પટે આમ રે,
 મોહનજી મધુરો વસે, જ રે જ.
 વીસરો વન્યનો સાથ રે,
 હાથ તાલ્યે સફ રો હમે, જ રે જ. ૭૩૫
 માહારા આતા ! તું આધાર રે,
 પાર નથી પીઠ તણે, જ રે જ.
 હોજો સામજી ! સાહે રે,
 પાદ - ચત્રવું છું ધણે, હો જ.
 જગ વિતા કયમ રહે મીન રે; ૭૪૦
 દીન દામણી દાણી ? હો જ.
 ઉદ્ધવ ! અમ્યો અનામ રે,
 મોહનજી ! મન ગણિજો, હો જ.
 એ અમ્યો રે રોને કહિએ દખ રે,
 મુખસાગર માહારા સામજી ! હો જ. ૭૪૫
 કૃષ્ણ કમલ—લોચન રે !
 રંજમેર રમતાં ગમજી ! હો જ.
 હું બોલોબ તારી ધાવ રે,
 આમ્ય, કુંઅર ! મોહવું લહી, હો જ.
 છું છું અવગુર સગવડ રે, ૭૫૦
 અમ્યો કયમ સહિએ મોકુલ રહી ? હો જ.
 મુને વખાણી બહુ લોક રે,
 તે રેકસાગરમાં પાડવા, હો જ.
 દાંધ દરજા આણી મન,
 આવે, રંઅજી ! બાટવા !

મેં દુષ્કેલ તારો તાત રે,	
વાન કોહોની નબ સાંઝલી,	હો જી.
કેહેતો માલી મધુરે વચન રે,	
ઝિપજની મન અતિ રહી,	હો જી.
ધેર નહી નાહાતું મોટું જાલ રે,	૭૬૦
હું કાલ કેડી પેરે નીગમું ?	હો જી.
મુત ! તાહારો રોહજ રવજાવ રે,	
ન મલે જો અમ્મની ભમું,	હો જી.
મુને તાહારી રમ, ગો ચાર રે ।	
જો ગાયે ચારચ મુખથી કહું,	હો જી. ૭૬૫
માંકમાં મેલો પ્રાડ રે,	
જોડે ગમે દ નબ કહું,	હો જી.
હુ અણમેહેની અપાર રે,	
પર ધેર જાતાં વાગી,	હો જી.
કૂંડે પકમે તન રે,	૭૭૦
મન એહેવ ન વિચ્છારની,	હો જી.
મે કરાચ્યા બહુ કામ રે,	
મામ માલી લરી ગખતો,	હો જી.
હું કરી કાલુ કાલ રીસ રે,	
શીશ ધૂગીને સાંખતો,	હો જી. ૭૭૫
મેં જાણ્યો ગુજને પુત્ર રે,	
મૂત કાલું તેજો કરમું,	હો જી.
કાવે જોડખો એદ રે,	
જ્યેડેવા છે તેડેવું કરમું,	હો જી.
મુને દેખાચું બહુ વાર રે,	૭૮૦
પાર નવા પ્રાકમ તજો,	હો જી.
જે જાણે નહોં સાર રે,	
વચાનીની જોડી પાની.	

પદ ૨૫ : રામ ધનાઢી

ફલો

નંદજી કેહે : ‘ ઉદ્ધવ ! મુણે, માદારા મનની વાતઃ
મેં હધકું પણુ મિર કર્યું; પણુ મરસે એહેની માન.

૭૮૫

એક મદુરતમાં માદાવજી લીલા કીધી લક્ષ;
મટે નહીં ગોખંદજી ! તજવે તહેનો પધ.

ગીત

આવોજી એક વાર, આતા ! આવોજી એક વાર;
દિન દય રૂઢીને આલત્યોજી, પ્રાણુ તણુ આધાર ! આના.

નાદાનો સરખો નેસડો રે, કાલા ગેદેલા લોહ;
ગ્રામુલ આવો, દાહાનજી રે ! તેહેનો યલવાને શોક; આતા.

શોણું સરખું વકી ગયુ રે; ખરી ન પોદોતી ખાત;
સુખ દુઃખ કેરી વાતડી રે. નવ્ય કીધી એકાંત્ય; આતા.

ભાર ઉનારો, જૂધરા રે ! ગરડો જાણીને તાત.
ઝોહોતે દુઃખ મનનું કેહે, મોહન ! તાદારી માત ? આતા.

જો મયુરામાં વસવું ગમે રે, તો તેડો અમને સાથ.
ના નમ્ય ઠહિએ, દાહાનજી ! કાલો જાતાં હાથ; આતા.

સરવ વિના ત્યાંવિ સરે રે, ન સરેજીવિના; પીર !
ઝોહોતી, કેદી વિધરાખિએ રે, પ્રાણુ વિનાનાં સરીર ? આતા.

મન નેવાને મોહત્યા રે, ઉદ્ધવ, માદારા તન !
પણુ હોરે જે જન દેલ્યા રે, તેરેમાં સ્ફુટિકે ન માનેમન. આતા.

એક પચવીશી પ્રેમની રે, ચામે સુણોરો જેઠ,
જ્યાની, જ્યદુપતિ રાખરો રે, તે જન કીપર નેદ; આતા.

ધ્વજાણિ તત પાલિ ઘણી, દન મન દિ તત્તર્થિણિ.
 હિતમ લોક વસિ તેણિ વાસ, મુણિ શાશ્વ, ધરમ અબ્યાસ.
 મંદ્રવ ગીત કનોદલ દર્શિ, ધ્વજાણિ વેદ સરસ્વિ જીયરિ.
 માધવ હૃદય ધ્વજાણિ સાર, રૂપ રંગ સનક કુમાર;
 કરિ ધરમ, આઈ રૂદિ દેવ, સેવા કરિ સગ સિવ દેવ.^{૧૦} ૨૦
 કંદ્રપ કલા- મયણ અવનાર, રૂપવંત અંગ ઉદાર
 લોચણ મૃગ તણિ આશર, તે વિધ રૂં રૂપ આશર.
 નગર માદિ ઉપજિ મોહ, નર્મ સ્ત્રી ન ચદિ કાએ^{૧૧}
 કામબાણ લાગિ મવ ગણિ,^{૧૨} જે દેખિ તે ધરણિ હિ.^{૧૩}
 સખલ નારનિ મૂરછા યાછ, નાખલ સ્ત્રી તે ધરણિ જાછ. ૨૫
 કાચિ ધડિ જલ કલદરિ, યાજિ લલિતર દોહલ્ય વસિ.
 માધવ મહાર્જુન આવતાર, તેદનું^{૧૪} રૂપ મહં સંસાર.
 સ્ત્રી મગ ઉપજાવિ નાસ, અમગા તે મુકિ નીસાસ.
 તે લજવાતી વાત ન કરિ, રાદકુઃખ નયણિ જલ ભરિ.
 બાર જોયણ તાણ વિલનાર, નગર તાં ન લાગિ પાર. ૩૦
 ચુંદાર વાત અત્ય ઘણી, વાઝોઉ નગર વાત સવે સુણી,
 તેડીને પડિત પૂજાય, વાંઝોઉ નગર સુ દોષ કિનાઈ ?
 જૂઠું જોસ, જોરી જીયરિ, 'સરીર રોગ તે પીડા કરિ.'
 વૃદ્ધાં કન્યા તેડી વીનતાએ, એ નાત્ય તણી સ્ત્રી પૂજાએ.
 વૃદ્ધા^{૧૫} કન્યાનિ^{૧૫} પૂજિ અમું, 'પુત્રિ, વદુ, તમ સરખુ કસું ?' ૩૫
 પુત્રી વદુ વાત એમ કદિ, 'સ્ત્રી સદા વેદના લલિ.
 માધવનિ દીકિ જે ચદિ, ખસી મગ કન્યાના પદિ.'
 આવી વાત કન્યા આગ કદિ, માધવ રૂપી નગર મંદ ગદિ.
 તેદનિ દીકિ જે કન્યા યાછ, ખમી મગ નિ ધરણિ જાછ.

મલા લોક નિ માઝન મહ, પગલાવરણ મલું તે બહ.
રાષ મંત્રણ મલા તતખેવ, સભા પૂરીનિ બિહુ દેવ.
ગોપીચંદ ગ્રહ પૂજી વાત 'માહાગી દૂભણ કુંચરીની ધાત.
શ્રીલપમી અરય લહાર, પુત્રવિહણ સનુ રસાર.
પુત્ર વિતા મહિર સમશાન, પુરવળનિ^{૧૬} કુણ દિ જલદાન ?
પુત્ર વના માતા એકની, હુના પાખે મૂર્છ લક્ષી,
પુત્ર વના પિતા એકનુ, તેહનુ વાસ જ વગડિ ભલુ.
નગરસેહ હમ જોનિ જોલ, 'રનાગી, વાત નથી અમ તોલ
માધવ દિજ^{૧૭} નગર સંચરિ, તુ તુ અન્યા રતા કરિ.
નયણુમાણ મૂકિ અતિ ધણુ, ગણિ ગ્રહ તે અગ્રી તણા.
જેહનિ હિર ગ્રહ નાંવ રૂંદ, 'નગર લોક રાષ આગલ દિદ,
દિદિ પુર પાટણ જીજડ આછ, દિદિ માધવ દેસંતરિ ગાછ.

ફોં

તતખણ ગળ જોનીઆ, 'સણુ લોકો વિચાર,
નયણિ હું જોઉ વત્રી દિજ તણુ આકાર.'
રાય પત્રજણ ચનાનીઆ માવવ બણી અપાર,
'જીહુ, આણુ ઉતારલા, રાષ તેડિ તેણિ વાર.'

વેણા વંસજ દરિ ધરી, આનુ સભા સોએ.
સુતર કલા નિખદ ઘણી, સરત બણુતુ જાછ.
માયા દીડી મન તણી, સતોખ્યા સદી સાચ,
રૂપવંત રાદિણ વર્યો અગિ અનોપમ વાચ.
રાષ પાશિ બિચારીહિ, 'માધવ, તું અવિધારિ
જન વંસ તે કયં ધરો વાજ, મ લાઉ વાર.'
વેણા વસજ વાવયા, માધવ માડતુ ગાન,

ને સાભવિ તે ચિત્ત અગ્નિ, ગમ્મ ચક્રિ તુષમાન ૧૮
ચિત્ત આસ્વા અતિ પશુ, ચક્રિ અગ્નિ વિદ્યમ ચિત્તિ,
વિમામગ્ન્ય ગમ્મ ક્રિ, 'માધવ માહાગે મિત્ર' ૬૫

ગ્રામ્ય

શાળી કુખી તે નિવિ સુગી, માધવ તદાગ્ને તતક્ષણિ,
ભીમી કહિ, 'વિપ્રકુમાર, વંશ જ ન વાગો ૧૮ અદિ વાગ,'
વાવેલીયા પદ્મિગમ્મા ગીર, અમલ મિડી આહામી તીર,
તલ પાથરીઆ અમવા ધ્રુગ, જાન કરિ આગમ્ય નરેશ
શ્રીગણ ભેગવ બૂપાલ, કીધી આર્તિ અતિ વિશાલ ૭૦
નાદી સર્તિ નર્તિ આર્તવ, અમનાતપ્ત ચિત્ત આલવિ
પ્રમગ્ન તિ ગંગિ વમિ હઆ, અ તાહ મગે વેગી લિના ✓
તલ પાથગિયા ગમ્મા પામ, તાગા વચ્ચે તે સર્વિ વિશ્વાસ
અગ મોકની અબવા બેડી, તરિ ગમ્મ કાપાતલિ દીગી
શાળમ્મ ગાગીનિ ક્યુ, કન્યા, રીધ તાહાર મન ગહ ૭૫
માધવ મૂર્ત મમ નદી તાહ, ચતુર્ગાઈ જવ ભુગિ જામ, ✓
રુદ્ર મહાગાઈ ધમ કહુ, 'માધવ વિપ્ર દેશાંગ લહ' ✓
આખ્યા વચ્ચે સવિ ક્યામવર્ણ, નવ્ય પાન અધમીડા કર્ગ ✓
સોહ ત ની ચાલી તિ ભાગી પાવો પાવડા મિહર ૨૦ ધરી
'જડી ગદિ માધવ નલા અધમ્મે પ્રીતમ્મ અધમ્મી ક્યા ૮૦
તમ ૩૫ સહ ન જામ, જડી રિપ્ર દેશાંગિ જામ'.

દેશાંગ

'જડિયિ ગવજ, નદી ગુ તમારિ દેશાંગ,
ભમતાં શુભાનિ વગ્તથ, ઉપગિ શુકર કરેશ

માહાદ૨૨ નહી રે માળીઆં, નહી રે ગામિ ગરાસિ
૨૩દોહિયા મહા નીચમયુ, જાહા સારિ૨૪ તિહાં વાસ૭.

અતિરુપાદૃતા સીતાતિગર્ગદ્રાવણો હત. ।

અતિદાનાબલિર્વદ્વાતિસર્ગ વર્જયેત્ ॥૨૫

ગાપ૨

અતિરૂપથી મીતા હરી, અતિ ગર્વિ રાવણ૨૬ ગ્યો મરી.
અતિ દાનિં ગળ બાલિ ૭૬થો, અતિ રૂપિ માધવ૨૭ નીકથો.
એકવા વચન ઠણા સાર, ઉચો માધવ કરી જોહાગ.
નગર ૭૬થુ માધવ તેણિ વાગ, અમલા ખૂરિ દુઃખ અપાર.
ગ્યો દિસિ માધવ ગઈ, ટોલિ અલી મારિ.
સગી સાલ કામિ૨૮ કૃતિ દક્ષણ દેશિ માંગગી ફગી.
રમા (૧) મે દ બકુ કરિ બધિ, નવણે દીસિ બાલક વૃદ ૨૯
શુકન તખી પરીક્ષા કગી, પુષ્પાવતી નગરી પગહરી.
નગર માહિ ખૂતિ સર્વ નારી, વાગો ગોહ માધવનો સાગ.
મતિ મર્મ સ્ત્રી તા ૩૦, નાર્વ સર્વ હેતના બહુ.
આગિ માધવ મહા અનતાર, એકવુ ૩૧ નથી સસારિ.

ફહા ૩૦

‘ આજ માધવ જ્યાહા વમિ, ધા તે નગરીના લોક,
એક પતોળી દેમગિ, એક મનિ પઢિલે શોક.
એક ત્રલોદિ દલવલિ, એક સારિ ઉપજિ હાથિ,
માધવ નવણા નવ દલ્યો, હેવા ૭૬થિ પ્રાણુ ’

૨૨ મોહોદ ૨૩ દીડ લે. ૨૪ સારિ. ૨૫ પ્રતમાં
આ પ્રગણે ૭ અતિરુપાદૃતાસીતા અતિગર્વેણ રાવણ
અતિદાન ચલિ ધર્મોગતિ સર્વત વર્જયેત્ ।
૨૬ મુગમા નથી. ૨૭ ગા ૧, ૨૮ કાસિ. ૨૯ બાલનાચદ. ૩૦ વસ્ત.

ચોપદ

- નયણે ઝૂરિ સર્વ કામની કંઈ વિનાય અતિ ભામ્બની,
 નયણ બાણુ લીધે જવ મોહિ, કસિ ગખ નહો માધવ ડોહ
 જમ જલ વિના મઠ દવલિ, ભમર કમન દેખી વલવલિ, ૧૦૫
- ધણુ જીવત કાગણુ એહ, લાગો વિગદ વિપ્રતો તેહ
 ઝૂરિમઝૂરિ ૩૧ કુતો ગાધ, આલ્યો માધવ અતિ અચાર્હ,
 'હે હે દેવ તે શ મ્મ ?' પુષ્પાવની નગર પગદર
 તાન પાન ગો પદ ગુણુ ગાન, ધ્યાહિ ધગણીવગનુ ધ્યાન ૩૨
 જાવભામિ ભૂધગની કયો, હું ગોવ્યદના ગુણુ ઉચર ૧૧૦
- સેવકની સાગ તે કરો, સમગ્ય ગમ તમે બિધરો
 સેવા કંઈ સદા સવ તયો, ધ્યાન ધર્મ કરિ સવ તણુ
 ધણુ દિવસ હૂઆ જિહનિ, ચોહોતો વિપ્ર નગર તેહનિ
 નગર અસભિ દીસિ વસી, માધવ મન્ય બપની ગલી
 કનક કોટ ત્રિકનસા ધણુ, ગ્લનજકિત મદિર તેહ તણુ, ૧૧૫
- કનક જકિત કોઠા કોટલી બેતી ધમ્મી ગ્લનમિ જડી
 નયતેરી નગરી નરય, માધવ ત્યાહા કરિ પ્રવેશ
 નગર માહિ કુટુલ કંઈ, બ્રાહ્મણુ વેદ સર્તિ ઉચરિ,
 વાજિ ભેર ચમ મનમ, અગોની મત્ર ઉપમ,
 તખલ તાલ તખત નહિ, વાજિ ગણુમદન, ૩૩ ગદમદિ ૧૨૦
- ૩૫કૃત વાણી પાલિ ધર્મ, બ્રાહ્મણુ કંઈ સદા ખમ્મ
 માય ગુણુ ગોવ્યદ તણુ, ગમન દાન દિષ બ્રાહ્મણુ
 કામાવની નગરીનુ નામ, કામમે ૧ ગમનુ નામ
 રાય આગણુ સજા ૩૪ મુલગી, ૩૫ પચરાધનીશાણુ ગદકિ
 દાર મધ્ય આલોનિ મો, તન પ્રતિદાગિ પૂજીહ, ૧૨૫
- 'દાર અતગિ ગમન ન ૩૬ દોષ, રાય વચન વિ ૧૧ ન જાધ કાઈ'

બીરો માધવ ધરીનિ ધ્યાન, નાદતગ ઉપડુ મુખ્યતાન
સખા મધ્યગેઝ ગમ્મી નર્તિ કરિ, દારનાવ માદ મન્ય ધરિ
વાજિ માદલ શિશિર સુચર, નર્તિનાદ હિપનિ અતિ ગમ
'ગુણ મૂર્ખ' ણિ, પ્રતિહાર, કરિ દક્ષણ અમુખો વાગિ ૧૩૦
તેણિ રગિ વર્ગગિ જીપનિ, રાગન પ્રીક્ષા તે નરિ ભગિ, '

ગમે પ્રતિહાર તે ગગન બસી, કોઉ પ્રજ્ઞામ નામ તાલપી
'સાક્ષણ એક બીરો ઈમ દહિ, તાહારુ ગગન મૂર્ખ દાઇ નવિ લહિ
ગમ માદા કોસા-જ હોય, રાગતિ ન મનિ નખ ખડુ તોઇ, '
પૂર્વ દમ મુખ તે રહુ, દક્ષિણ દસ તે ખડુ રહુ ૧૩૫

ફેરી સખા તે શાઉ ધીગ, દક્ષણ મુખ કરી મિય પીર,
ઉત્તર મુખ નાદ નર્તિ કરિ, વ' પરીક્ષા મનમાદિ ધગિ
પ્રતિહાર પૂઠિ વિરેક, 'અમી નામ પ્રદિ વિવેક
હવિ નાદ અર્તિ ઉચ્ચગિ, માધવ મન વિમ સણ કરિ.
સખા ફેરવો ગગન ધણુ ઉત્તર મુખ પખા-જ તણુ. ૧૪૦

'એણિ ઇપૂણિ ભઈજ્યો- સગી, મુખ ખડુ મુગલીકે' દહિ
રાગન તેજો તેણિ વાગ, ચાનો માધવ, કોના જોહાગ
રાગન કરિ અતિ પ્રજ્ઞામ, અખુ સિદ્ધાસન અભિરામ ૪૦
ગત૦. , ૪૧ સખામાદિ આ યે વીગ
ગજો મૂર્ખ-રશ ગઈ ગગન, મોહી ગજો કા દેવના દિહિવાય ૧૪૫

કુહાજર

કર જોડી ગગન બલિ ' રમે ન જાણુ દામ,
કમાદાથી તમે આવીઆ, શુ તમાર નાર ? '

૪૭ 'સખા મધ્યગેઝ રાખે મુખમા ન હોવાથી ચાત્ર તરે છે ૩૮ પ્રતિજ્ઞા
૩૯ ભવિષ્ય-ગ્રંથ ૪૦ અતિ અભિમાન ૪૧ મૂળ પ્રતમા આ ચરણ અ
પ્રમાણે અમૂલ્ય જ લખેલું છે ૪૨ હવે નામ નથી

'પુષ્પાવતી નગર' વસું, ગોદાવરીની તીર;
 ગોપીચંદ્ર^{૪૩} ગુણ જાનો, તેનો પદ્મ સાદસ ધીર.
 નગર લોક સદૃષ્ટ સુખી, કરિ રૂપાં દામ, ૧૫૦
 તે નગરથી આવીઆ, માધવ માહારુ' નામ.
 દામમેન રાજા કહિ, 'ઉત્તમ રૂડી ગત્ય;
 તમે એતલિ^{૪૪} દયમ આવીઆ^{૪૫} વેળિ' કહિ મુજ વાત.
 'રાજા તુ વિચક્ષણ સાંભલ્યો, સુણિ દામકંદલા નારિ,
 હું જોવા તમ આવીઉ, રાજન, તું અવિધારિ. ૧૫૫
 ભરદ^{૪૬} ભેદ જાણ્યું ધણું.....^{૪૭} નર્તિ નિ' જાન,
 નાદ જાન પિંગલ લહું, વાજિત છત્રીસ નામ.
 યતિ સંવાસી પંડીઆ સુન્દર પુરુષ સુગણ્ય
 દેશ ભમતા એ જાણા, ધિરિ બિહારિ અગ્નણ્ય.'

ગોપક

માધવ બિહો મન ધરી ખંતિ, રાજા માન દિ અનંત; ૧૬૦
 ત્યાંહાં દામકંદલા નારાય પાત્ર, રાય આગલિ માંડી પાત્ર.
 રાજા આગલિ રંગે નવિ લાંદ, તે પરીક્ષા કે નવિ કહિ;
 માધવ રૂપ વિભાસિ વસી, પૂન્યમ મોક્ષ કલા મૂલિ મક્ષી.
 દોગ્ધન દેશિંગી લાગાં સાર, જામર નવધ્ય તેણિ પ્રાકાર;
 દીપક ધારિ નારસિંહ સહી, કસણ્ય બત્રીસી હીરા ગ્રવી ૧૬૫
 રક્તિ રંગ અહર અતિ દરિ, વેણિ વાસક સહી નસિ ફરી;
 ઉગતો સૂર્ય તેણિ પ્રગ્નથ, ગલિ એદાગલિ^{૪૮} મોહિ હાર.
 અવણે જાલિ અગ્નિક રવી,^{૪૯} જાણે જંઘા કલ્હી સદી.

૪૩ ગોપીચંદન. ૪૪ હેનલો. ૪૫ આવીક. ૪૬ વહિ. ૪૭ મૂળમાં
 રાખ્દ પડેલા છે. ૪૮ એદાગલિ અલિ. ૪૯ રડ.

ગજગામ્યની દીસ કામ્યની, પવન ચસી દીસ કામ્યની. ૫૦
 જંગમ ક્ષતિ રક્ષણ કરિ, લક્ષ ગત્રીસી આગિ આવરિ; (૧) ૧૭૦
 કામ પાત્ર તાલ કો વધી, માધવ જોવાનિ આગલી.
 નયણ ખાણુ લાભાં અતિ ધણાં, જાણે ઇંદ્ર આઘ્યાં પેખણાં,
 કનક વેસ દીસિ વિસાલ, નાદિ સાગર ગુણુ અતિપાલ.
 અહવા રામા રગિ ધણુ, લાગુ ખાણુ તે વિપ્રતણુ;
 વીર્ય પાલનકીલું રામા રંગ, આર્કષ્ય અનિ ઉજંગિ. ૧૭૫
 નાસિકા મધ્ય લેઈ નાખિઉ, માધવ તેણિ હરખિઉ.
 પ્રેમ મદનખપ૧ દીસિ ચંદ, આવનાચંદન ચર્ચાં અંગ.
 કનક કલકા કન્યા સારિ ફરિ, જોઈ કર માહિ ચક ફરિ;
 કન્યા મખિ મોની સારિ ભરિ, ધીર ઉપરિ નરનિ જો ફરિ.
 આઘ્યો ભમર પ્રેમ પ્રમોધ, સ્તન ઉપરિ બિડો મધ્ય; ૧૮૦
 નિમળણુ કાચ સ્તન કસિ, અંગ ફરકે મધુકર -વસિ.
 ફરકે અંગ, ભમર જાડિઉ, તેણિ લક્ષણુ માધવ રીઝિઉ;
 આની બિડો સ્તન માહિ, માધવ ભમર માર્યો તેણિ કામિ.
 તવ માધવ દાન દિઈ, જમણિ ફરિ કામકંદલા લિઈ.
 આપિ કાંઈ અર્થ બંડાર, ગજ રેવંત મોનાના સાર; ૧૮૫
 આપિ અંગ તેણા શણુગાર, મુકનાફલ નિ માણ્યક હાર
 નિત્ય દાન વામ ફરિ લિઉ, વિચાર તે રાખઈ પૂજિઉ.
 માધવ વજ્ર એક આપિઉ, દક્ષણુ ફર તે ટાલી લિઉ.
 હું રાજા કાપ્યો અપાર, 'કહો માધવ, એક મણિ વિચાર.
 કિહિ ગણિ દાન વિપ્ર તિં દિઉ, કિંદગણિ કામ્યની
 જનમણિ કર્ય લિઉ.' ૧૯૦
 'રાજા કાલ માહિ કરિગુ ધણુ, કરુ વાત તે શ્રવણે સુણુ;
 નગન વેશ તાં એ અજલા છિ, સ્તન મધુકર બિડો કસિ.
 તે મર્ગ રાજા ન જાણ્યુ તહો, અંગ મોડની દીકી અહો.

નમ્ન નાર્ય નવ્ય જાણીનાય, ર૫છઠ્ઠા પુરવ નદી સભામાહિ. ' ૧૯૫
 તંબાલુ કુંડી સજ કીધ, પૂરી હિદ્દ૫૩ સંપૂરણ લીધ,
 બિંદી અબલા માદિ મદિ ભરી, નગન નારિ હોઇ તે ખરી.
 પિદિયાં ચીર સવિ સજ સધ, એ માધવ ખામાવી કહી.
 તવ રાગન ત્રૂઠા તેણિ વાર, ભાગ્ય વિત્ત અર્થ ભંડાર.
 તમે ત્રૂઠિ હર્ષ તે હહહ, પરદુઃખભંગન રાગ કહીક; ૨૦૦
 કામકંદલા પૂજિ, 'રાષ, મુ આપીશિ વિપ્ર પસાર્ધ?'
 માધવ કહીક ગુણુનિધાન, રાષ ત્રૂઠા જહુ દીગિ માન.
 કામ પાત્રની ઈજા ધણી, માધવનિ દીધી૫૪ તતક્ષણિ.
 ત્રૂઠા રાષ દારિદ્ર દરિ, ત્રૂઠા રાષ કર કુસુમ ધાર.
 ત્રૂઠા રાય ક્ષત્રીવટ કરિ, ત્રૂઠા રાય૫૫ દુઃખ સર્વ દરિ.
 ત્રૂઠા રાય૫૬ ભોગ ભોગવ, ત્રૂઠા રાય...૫૭ ભોગવિ. ૨૦૫
 રાય ત્રૂઠિ દુઃખ સર્વ ભર્ષ, રાય ત્રૂઠિ શત્રુ હોલામ,
 રાષ ત્રૂઠિ ચરણે આલોઈ, રાય ત્રૂઠિ મન માદાલીઈ,
 રાય ત્રૂઠિ શત્રુ વશ થાય, રાષ ત્રૂઠિ અગિ ઉગાહિ.
 રાય ત્રૂઠિ માધવ મન હસિ, કામકંદલા આપી ભર્ષ.

કુહો૫૮

માધવ કહિ, 'સુણિ કંદલા, લેવણ એક અવિધારિ; ૨૧૦
 ગણીઅલ મ્મલિ ગુણુ બિપજિ, પ્રીત ન લાલિ પાર.
 કામલ રંગ બિસિ યમુ, કાકિ કટકા ચાષ;
 ગણીઅલ રરસી પ્રીતડી તે તે રગિ કિમિ ભર્ષ?'
 કર જોડી કદિ કંદલા, 'માધવ, વચન એક અવિધારિ;
 નીરખી બિ એકજ હજાં, જલ મગ પ્રીતજ સાર.' ૨૧૫

‘પ્રાહ્લયનિ કયમ દ્વબીષ ? કયમ શિર દીર્ઘ’ ધાવ ?
 કામમેન રાજા ઇમ કંદુ, ‘છંડો નગર તું બાધ.’
 વિપ્ર કંદિ, ‘રાજા, મુખ્ય, તમે વડો અમ દીધ; ૨૪૦
 કામ પાત્ર વામી કરી, કામ જાગિ યસાવા લીધ.’
 રાજા બોલજ બોલીઆ તે કયમ થાઇ આલિ ?
 તે જૂપતિ જૂમંડલ કયો જોડની વાયા આલ ? ૨૪૨

ગોપક

તવ જો રાજા કાપ જ ધગિ, માધવ દેશાંતર સાંચગિ;
 થાલી લોહ અકલ્પ’ બરી, આમી વસ્ત્ર સજા પરિદારિ. ૨૪૫
 ત્યાંદાથો માધવ આલ્યો વલી, કામ પાત્ર-સાધ આકલ્પી;
 જૂમિજૂરિ કગતાં ગઇ ગત, ઇમ કગતાં ફડે પ્રભાત.
 માધવ આલ્યો થઇ નીરાગ, કામકલ્પા મૂકો ખાસ.
 ઘણા દિવસ મુખ પામ્યો આગ, કામજાણ લાગાં અપાર.
 મદની બરી, જોદિ ૬૩ આકલ્પી, માધવ ગુપ્ત લાગા વધી; ૨૫૦
 કામકલ્પા વધણ જીર્ણ, ‘પાટું’ જોડનિ પવલા બારિ. ૬૪

દુહા

‘હંસા ૬૫’ એક જ પ્રીતકી ... ૨૬૬ પાણી પીવનિ; ૬૭
 જતિ ■ માનિ સરોવરિ, નહીં તુ નરસા જતિ

૬૨. ચિરાદ. ૬૩. વૃદ્ધિ. ૬૪. આલ્યો ‘આલો’ એ ‘રામાયે’ છદ્મ નામ લખીને
 બે અન્યત અમુ. ૬૫. એક વાક્ય આપ્યા છે. અર્થ પદા છે ન

હસ તૃપાદ્ જિ સેવિ, જલ સેવાલ નિ પીડ; ૨૫૫
 ખાર વરસ બુખો ભમિ, હોઈ તે રત્ન તણાથ દે
 માધવ, ઘાંઠ છવિ, મગીઈ જામગરાસ;
 માધવ હખાવો ચૂડી, હેઈ જાહ ધરાય.
 વાહો, સખી, ચંદન પિઉ, જાજિ હધ્યા તણી કામિ;
 માદારિ મનિ માધવ વસિ, ગમે તે નાચી જાય.
 સજન, ૭૦ સધાવુ સમ્ય દરો, સધ્યાં કામ વરેશ; ૨૬૦
 પ્રથમી છિ ગણ્ય આગલી, અમનિ મયા મા ઉતારેશ.
 'સુ' ૭૧ કીજિ બહુ રૂખાંડ, પગવત લાપાં જેહ,
 ગોઠ અનનો હોકુષ, વન વાચીજિ તેહ.
 માધવ મારિ ૭૨ મનિ વલ્લભિ થમ ચાતુદનિ મેહ;
 હધ્યા બીતરિ લીજુષ, હું નલિની નીર સનેહ ૨૬૫
 સુખી, છ તુ મઝ વ' ૧૬, યમ નાદ વલ્લભિ કારગ,
 હધ્યા સારિ લાગી ગ્હી, યમ ચંદન સારિ બોયગ '

આપહ

ગોઠ્યાવી માધવ ગાનીલિ, હાડી નગર તે આગો થકિ,
 'માધવ માધવ' દંડના કિ, સગી સમજાવિ, વમ ગુ ઉચ્ચારિ:
 'સગી, દોઝ નીધા અતિ રણા લાગા કર્મ પૂરે મન નથા, ૨૭૦
 કિફ કિયા બે હોઈ તે મ લિમિ કૂડી માખ્ય પ નાગી કડી
 કિમિ હેયા પિંધવ અગધિ, કિમિ દીધ દૂધ નધિ,
 કિમિ વાલના બોલ બોલિઉ, કિમિ ૭૩ કાપોનિ લિજ.
 કિ પંગતિ બેદ કો સગના કી ૧ કિ અગત્ય તણ્યાં અગર્વ લીધ,
 કિમિ વિપ્ર જાન ન દીધા રી, નો માધવની મેનના કલી.' ૨૭૫

કુદા ૭૩

'અમે જાઉં દેશાતરિ, ગમે કુખ ધર મનમાહિ,
 જોયણિ દશિ મેવાવડા, વમ અયોધ્યાપતિ ગય
 કેતે ઘાટે તે અધ્યા, માધવ મનગ્ર નેય
 બાગ વગસ અપદ્મ્યા બોગવી, નલદમ્બની મોય
 મદાલસાડા મુછ ફળી, જાણે સત્જન લોધ, ૨૮૦
 કેતે ઘાટે તે અધ્યા, મન્ય મ ધરમે ગોઠ
 જે હશિ જીવતડા તેના શિર્ગશ કાળિ,
 અમ તમ અતર જે હશિ તે પ્રાણ્ય દગિશ આજ
 કાંકિ વિભાગી હમની, માધવનિ મોખ્યાહ,
 'ક્યાતિ દગ્ગન પામશુ સત્જન મેતાવો થાય ૨૮૫
 અમ મગીખા અનેક હાનિ, પવ્ય તમ સરીખા નહીં કાપ,
 મજ વયણુ સભાડે, માધવ મનગ્ર નેય
 કામકદના મોહ્યાવી ફળી નાધવ ગઉં વિદેશ,
 અવર્ધ પુરત કુ ખિદનડી, માદાર મન માધવ વરેશ
 કૂલ વખાનુ મોગમે, પ્રેમ વખાણુ જાણ, ૨૮૦
 કુલસ વખાણુ કેવડો, અપોડા માધવ ગાણ
 માવવ આધ્યા, દિન ધણા, મદેમો નહીં નામ
 જ્યાદા જાણ માધવ જીતરિ, ધન તે નગરી ગામ
 માધવ આધ્યા રે સખી ! કાકરીઆવી વાટ,
 માધવ મુએ સાચગ, ૭૬ દુ કયમ મુઠિ ખાટ ? ૨૮૫
 માધવ આધ્યા રે સખી ! કયમ કરી તૂટિ નેહ
 માકરે હહધ વાદલ પૂરીઆ, નયણે વૂધ મેહ
 માધવ આધ્યા રે સખી ! વોલાવા ગણ નાગિ,

નયણાં વરસિ ઝરમર, ૭૭ લોહણુ નયણે નીવારિ.
 માધવ ચાલ્યાં રે સખી ! સરસ કાંઈ ન દીધ; ૩૦૦
 આંસુડે બીનું આંગણું, નીસાસો બહુ દીધ;
 માધવ ચાલ્યા, ગણુ રહ્યા, ગણુ તે 'ચાલણુદાર.
 સૂઝણુ લાગી વેલકી, ગઈ તે શોચણુદાર.
 માધવ કહિ, 'હું શું કરું ? તમ ગણુ હજી ન માય;
 મું કાળિ જો રાગન દાપીક, મિં તમ કાગણિ ન મરાય.' ૩૦૫
 'કાયાં કેવાં કાતલાં, જ્યાં કાંઈ કરેશ ?
 માધવ તું તો આસીક, વલતો કહીઈ વલેશ ?
 માધવ જાતાં તે કર, જે ના પ્રિ લોદાર;
 માહરિ હજી અગન્ય પૂરી, આંધણુ દીધા અંગાર.
 લેખણુ લાગી, મેસ ઠલી, કામલ પડયો દહાવ; ૩૧૦
 સોશાનિં સલ પડી, હાય મારા નમણુમારા નાહ.
 હું અસ્તન (!) બાલી, મરા કરું, અક્ષર લખું જો સોય;
 તે અક્ષર પિઠિ વાંચિ તો, દષ્ટ મેલાવો હોય.
 શીયાંબુ, તમ પંખડી, મન હીની દેઈ;
 જઈ મ્મદ્યુ' માહારા' માધવજનિં, પછિ તું પાછી લેઈ. ૩૧૫
 પાંખ તે સરજી પંખડ, પમ મરજ્યા હરણાપ,
 ગોરી સરજી ગદ દયા, ધન સગળું રૂપણાય;
 કામાં સિદ્ધિજિ દૂખાં, લોટ જાણિ સીદાઈ;
 જેહનિ હજી માધવ વસિ, તે કથમ તાન ચાય !
 અંદન બરી તલાવડી, નાનીઈ બધી પાલ; ૩૨૦
 ત્યહાં માધવ ધૂઈ લોનાઆ, જીજિ નવસર દાર.

અપદ

તાલાવેડી કરી પડી, જલ વિન ગીન વમ તડકડઈ;
 માય વિણુ નાજક ન છવિ ઘડી, લાગી મર્ઝના પૂર્ણ પડી.

યુનો તારામાં યમ ચંદ, યજ વિણ સુનું યમ ગિરિઅંગ;
 કન્યા પાશિ ધાલિ અવિ, 'અલિ વિપ્ર દગ્ધાં માધવનીલિ ? ૩૨'
 રાતિ એક છમાસો ચાવ, દિવસ એક વગસ દિલિવાય;
 મૂનનયની જાણ અપાગ, માધવના ગુણ લાગા સાર;
 મુખમંડલ નાસિદા સમધ, ગયણમંડલ યમ િંદ ચંદ,
 દિવસમંડલ સૂર્ય વસિ, સરોવરમંડલ કહીછ હંસ,
 માણસમંડલ પશુપૂંગાર, રાગમંડલ ઈન્દ્ર અવતાગ, ૩૩
 કાપડમંડલ ચોલજ રગિ, વ્રતમંડલ હરિવાસર અચગિ,
 નદીમંડલ મંના સાગ, ૩૮ તીરમંડલ ૩૯ શ્રિકિનાગ,
 પર્વતમંડલ યમ કૈલાસ, તાગમંડલ યમ આકાસ,
 આભલ્યમંડલ ગ્લનજ સોષ, યમ ધરમંડલ અત્રી હોય, ૮૦
 સતીમંડલ સીતા સતી સાર, તમે તે સિદ્ધિનિ ધર્મકુમાર, ૩૩૫
 જોતાં મંડલ પ્રથવી મોય, નુ મનિં માધવમંડલ હોષ. '
 ચૂઆ ચંદન જિમટિ ૧ કિ, 'માધવ માધવ' કાની કરિ;
 યમ દોગી જુનય જાણિ, કામકાંતા એ કંધાણ.
 નવણે દેખિ મોટા જૂપ, ત્યમ સાલિ હષ્ટકિ માધવનુ ૩૫;
 'મ કરિ, સૂર્ય, અધકા તાપ, કિંચિ પાગ માધવ ચાલિ આપ. ૩૪૦
 દુદ્ધર સાચરિ આગે વાટ', કામકાંતા મૂકી ખાટ,
 'વેત સાટી પિંહરિ સાર, મેલ્યાં અગિ સર્વ સખુગાર.

૩૩૮૩

દિવસ ગયા ખૂરતાં, દોહિલી માષ ગતિ;
 મુખ માધવ મેલેલિ નહી, 'માહારુ' મન માધવ સાચિ.
 રાખું મન હું કયમ કરી? નવણ નદી માહારો નાથ; ૩૪૫
 દિનકર દોહિલિ નીચમિ, ચ્યતા કરિ જગનાથ.

એ. ૪૮૪

માધવ જોઈ મન આપણા કાંઈ દર્મ ગ્રીષ્મા અતિ ધણા,
કર્મિ નસાન ગ્રીષ્મા વિરોજ, અખો કીડા કાઢ નવ બોમ,
કર્મિ પાડવ ગયા વાપાસિ કર્મિ જાનુ જામ આલાન,
કર્મિ લાંછન લાન ચદ, અદમ્યમય થયો તે દંડ, ૩૫૦
કર્મિ સાગર ખાગે મધ, કર્મિ શુક્ર એક આખિ અધ,
હરિચંદ મચાણુ ખજ કર્મિ વિરોજ માધવ અજ ૮૫

કુહાડ ૩

નવરાતા જોની કયા (૧) શીલકવક તે અગ,
વણી વાસક ચોટીડિ, નવણુ કુગ્રી ગયા
ગમનાણુ તે વેધીઉ, વમ વચીહન કર્મ આપ ૩૫૫
સિદ્ધિ નિહિત લાગી રહી, આત્મો કેવી પિગિ જાવ
ભગ્ન કર્મવિ લાગી ગહો, વમ જોઅમમ ચદન પ્રીતિ,
પરદુખજનન બેગીમ, જાજ વિક્રમાદિત્ય

આ. ૫૮

ઝૂરિમઝૂરિ કાતો જાજ, તિહા જયો જિહા વિક્રમગાય,
નગર ઉજેણી દીકો કરી, જાજો અર્ગપુરી તે વરી ૩૬૦
સાત કાશ તા નગર વમતિ, જીરીસ કુરી નવજ લાલિ અત
દર લાખ મદિર તોહ તણા, નિર્ગિ કાજ જાજનયા ધણા
ધિર્મ દનકદનયા તોહ તણા, વણા વશ વાય વણા
ધન તે નગર અવતિગાય, માધવ જોઈ આત્મો માજ

કુહાડ ૮

મજલ સરોવર આતિ ભયુ, સાગસ મોગ દવ્યાજ, ૩૬૫
માહિ મજ દાસિ ધણા, પાણી સસર જોનાજ

દેશ આરીસા પાછાણુ વાંદિ, મધર્વસેનિ સતિ રાજ સુણિ,
 'ન્દામી, વાત પૂછિ છું સરી, કિંદતાં હછકું' ન સંકિ સહી;
 ધર લગિ રાજ અવધારિ, માદારુલ્કે દુખનો નહી કો પાર. ૩૯૦
 પુષ્પાવતી પિદિલિ' પગહરી, અતિરૂપનિ કારણ કરી.
 વસી ગઈ કામાવતી ગઈ, કામમેન ત્યાહાં બિડો ગય,
 પ્રેમ પ્રાપ્ત્ય બદ્ધ ગણુ કીડિ, તેણુ અતિ સતોષોડિ.
 આવડિ પ્રીતિ રંગિ તે વાસ, હમ કરતાં ગયા ખટમાસ.
 રાજ મન્ય જો કાવી રહો, કામકદલા લીધો વસી, ૩૯૫
 તેણિ અમ દેશાંતર નિહિ, દીપુ દુખ નિ આંહાં આપીડિ.
 સુણી વાત સદ્ગત સુરૂપ, જાણિ દુખ તો વક્રમ બુપ;
 'તીર્થ' વ્રત સાધ્યા તમ સાર, પાછાણુનો' છ અરતાર.
 વિપ્ર, વયણુ માનુ અમ તણુ, અમ નેવર પાછાણુ મહો.'

x

x

x

'રે પાપી, છું બાહ મ મોહિ, માધવ દુખાશિ, લાગિ ખોડિ ૪૦૦
 'રામ હામ રહિ તે દિઉ, જીતરથો માધવ બેઠિ
 જેણુ મિપિ હું માધવનિ મ્પલી, અવર્થ પુરુષ કયમ દીનિ વસી '
 ભમર પુરુષમાં ખોલશિ ખોલ, નહી રાજ કો માધવ તોલિ.
 અવર્થ પુરુષ માદારિ કહોછ તા ૧, મિ જોઈ પાગ પુષ્પાભિલાપ.'
 માધવના ગુણુ કલા અનેક, અમે તે ખોલ્યા વચન વિવેક. ૪૦૫
 રાજ વાત છણિ પરિલ્લ જાણી, 'માધવ વાન કાષ્ઠ તે સુણો '
 ગયો માધવ જમપુરીલ્લ ઘડી', તાગો લિહિર તે કાગિની પડી.
 'માધવ માધવ' કરતી રહી, તહ વિયોગિ કન્યા મુદ્.

૬૩ માહા. xમાધવની વાત માતળી રિકમ કામાવતી નમરીમા મયો
 અને ત્યા કામકદલાને મળ્યો, જો હકીકત વર્ણવતી ચોટીક કહીએ આવી
 પડી ગઈ હોમ એમ ઘાગે છે તે કે મુજ પ્રતમા તો સ્વયં જણાણુ ચાલ્યું
 આવે છે. ૬૪ પુ. - ૧ ૧/૧

૩૯૬૬

જલ વિણ મછ હવિ નદી, લાગિ થડી બેચાર; ૯૭
માધવની વાત કાને સુણી, કામની મૂર્છા તોણુ વાર. ૪૧૦

શોષ

વીમાસણ મનમાદિહ પડી, 'એ સ્ત્રી ન હવિ એદિહ પડી,'
ગયો પાછો તે કટક સુઝારિ, જલ માધવનિ કલો વિચાર,
'સી વાત તુજ હિ બંધ ! તમ ગુણ સુણી હુઉ અસંભ;
'મિ પ્રાણાતમારી કામની લડી, મિ' કૂડી ૧૦૦ વાત તમારી કડી.
'કામકંદલા માન્યું સોય, તે મુછ તજારિ વિઝાલિ.' ૪૧૫
સુણી વાત માધવ કલકલ્યો, લાગી મૂર્છના ધરણુ ટપ્યો.

કુડા ૧૦૧

મુણી વાત કામ્યન્ય તણી મનમાદિ ઉપની કણિ;
જેણુ પિરિ રાજ દસરય મૂકે, તેણુ પિરિ માધવ જણિ.
માણુમ તાં માધવ કડીઈ, જેદવો કાકમ કાખ;
જો લેઈ જણિ જમુકે, ત્યારિ અઢો પુજા ચાલિ રાખ. ૪૨૦
બાદ મોકલા વિક્રમિ, 'કામમેન, અવિધાર;
મુછ આપુ કંદલા, અમે વધુ અદાં વાર.
લેઈ આવી ત્યાંકાં કંદલા આગ્યા કામમેન રાખ,
વિક્રમરાય આવી મલા, વસા નિસંજે ધાય.

શોષ ૧૦૨

રાઈ સમયો આગીઉ વેતાલ, વિરામ ૩૫ નિ દષ્ટિ વિક્રમસ; ૪૨૫
તે મોકલીઉ હિ પાતાલિ, લેઈ અગન આગ્યો તેણુ કારિ.

માધવ મુખિ શીયનાં તેણિ દોસ, ઝેડ્યો વિપ્ર દેઇ આશીશ;
 ગ્યો રાત્રિ ધવલ મુઝારિ, કામકંદલા દોડી નારિ.
 અમૃત મુખ તાં પાછિં સડી, કામકંદલા બિડી થઇ.
 આવી રાત્રિ અલુસરી, બહુ જલ્પનિ ગેલાવે કરિ. ૪૩૦
 બહુ મ્યલી જીયા કુમાર કિમ યાઇ, તેડી વિપ્ર પરણાવી રાય.
 દાન પુન્ય કરિ અપાર, પુણ્યે ૧૦૩ માધવ હૃદિ જિજિહાર.
 કામસેન રાજા ઇમ કહિ, 'તુ માધવ, આ નગરમાંહિ રહિ.'
 માધવ કંદલા ક્રોડા કરિ, અવંતિ વિક્રમ સંચરિ.

૭

ચૈકુંઠદાસ કૃત

રાસલીલા

પદ ૨

આપે આજ

પ્રથમ પ્રણમું શ્રીગોકુલચંદનિ, રસિક સિરામણિ આનંદકંદનિ,
પાર અગમ છિ જોહનો છંદનિ, તે કંમ આવિ હર મનમંદનિ.

૬૬

મંદમતિ ક્યમ વર્ણવું જે ઈસ બ્રહ્મા નવ વાંદ;
અકલ લીલા કૃષ્ણ ફેરી નિન નિત તે મુનિ દલિ.
મેવ સરખાને રહે સદા રસનામે રતવે, ૫
તેદ ગુણ ન સહિ કદી તો મીન કવિતા કંમ કહિ ?
મુનિ મોટાં ધાન ધરતાં, કરમ કરતાં ડો વણી;
મોલનાં પોમિ નદી, જો વિચારિ તે મદ મલી
નારદાદિ શુદ્ધાદિ મંત્રુકરે પદમ પદ મદરંદિ,
પ્રિય પ્રિમિ હદિ ચૈકુંઠ પ્રથમ પ્રણમું શ્રી ગોકુલચંદનિ. ૧૦

પદ ૨

આજ

દરિગુણ દયાવે નિત્ય નિત્ય વાંછોર્ણિ, ખીજૂ મિથા એકવું જનંજીવિ;
ગુરુપદપંકજ તૈવિ આંખીવિ, કદં તે લીલાયે આસ વિઆંદીવિ.

રોડ

વિખાણી શુક્રવાસ લીલા, ગસ એ પ્રજાપતિ કાં,
 નીરખી નર્પણ નદનદન સગદ મોલિત સગવરી
 મન કીધૂ ગમણ કુવા, ગોપકા સાથે થસિ, ૧૫
 ઉઘ્યા ઉડપતિ કલા પોડરા જે તે સમે પ્રાચી હસે
 કૃમદ કાનન સકલ પ્રફૂલિત ગિણુ સસી મોલા ઘણી,
 ગાન કીધૂ મુર્ચત મનહર નીવારે ગોકુલધણી
 પ્રીત પ્રમુદા પ્રતિ પ્રજૂની કમ કરીને વીખાણીયિ
 વેણુવાઓ નાથ વૈકુંઠ નિ હરિગુણ કથાએ નિત નિજ વાણીયિ ૨૦

પદ ૭

આન

મુણીયો મુગલી સગદ સોદામણો, જાણુ મયસિ ગવન આપણો,
 ૧૪ ૨ ૧ કીવો નસે મન જાવા તણો

રોડ

જાવા તણો તે કરી નશિ, સવામ નજ પરદરી
 આનુલી થઇ અગના તે વેગ વેરથી સાચરી
 એક દોહની ધેનુ મૂદી એક પંચ ઉડાલની ૨૫
 એક પ્રેમદા પ્રીસની ઔ, એ બાલ ધવગવની,
 શત્રુખની એક આખલિ પતિનિ એક ભોજન ગૌ તણ
 અગ લેપન મર્જન અજન કરી નૈ શ્રીકૃતિનિ જાણ
 વપરીત આગ્રણુ વસ્ત્ર પહેગ, મદન વાધો અતિ વણો,
 મન વેવા દિ વૈકુંઠ, શુભતા મોગલી સમ મોદામણો ૩૦

પદ ૮

આલ

જાતી દીરી સધથી અગના, વાગે બાત બર્તા સગના,
 ઉનદ આગના વેદની કીધી અગના, ઉજવ મનને ગતિગસ ગગના

૩૦૬

રંગ રતિરસ મન દરખી, ચાલી ચરણ નિહાલવા,
 કાંમની થઈ કામઆકુલ તાપ મનને દાલવા.
 કાએ અમલા કંથે રાખી ગ્રવીય ધરમાંડે ચકી, ૩૫
 દૂખ પાંખી અતિ ઘણું પથ દેલીયું નવ જો સકી.
 વિરહે વાહાલા તજો દૂમદ, અશુભ કર્મ તેજે કરા,
 ધાન માંડે મલા મોહન તેજે મંબલ પરકરા.
 યેમ કર્મ તાપસિ કપી (?) દેહની કરી ભંગના,
 વારી રહી નવી કદિની વૈકુંઠ, જાની દોહી સહુ અંગના. ૪૦

૫૬ ૫

આવર

ગાય પરીક્ષત પૂઠે વીનતી, “જામને જાણો તેણી જૂવતી,
 મન વિચારાં હરિ મનોહર પતિ, તે કમ પામી અતિ હિત મ ગતિ ?

૩૦૬

હિતમ ગતિ તે કમ પામી, જાન જુધે યે જાણ,
 જોહ સંસેવ આજી અમને, તે કહો શ્રીશુક્રેવળ. ”
 વચન વલતૂં કહે મુનિવર, “ન ધરવા સંમો કસો. ૪૫
 વૈરભાવે જાવા જાજતો હરણકસઠે વૈકુંઠ વસો.
 કામ ક્રોધ સનેહ ભયે વધી એકે સૌહિદિ ભાવયું,
 સદા સેવે કૃષ્ણને તે છૂટવા વિરમે કરો ? ”
 પ્રિયા પરમા તે પ્રાણપતિની નિરંતર મજજૂવતી,
 મજરાજને વેગે મલો તે કહે વૈકુંઠ એમ વીનતી. ૫૦

૫૬ ૬

આલ

આની દોહી સવલી સુંદરી, માધવ માનની અતિ આદર કરિ;
 રવાગત પૂઠે તારુ જુ સુંદરી, “મધ્ય નિસાચે કહો કમ સાંચરી ?

હોઠ

સાચી ક્યમ મધ્ય ગતે ? કુસન છે ગોડુલ વરે ?
 અણુજાણતાં થઈ ઝોમ પૂરે, લક્ષ મનનુ યે નયે
 વાદ જૂએ તાત માતા બાત પાત સુત સદુ તણી ૫૫
 બહુ સાહાત કોણયે નહી, પયો પાઠી ઘર લાણી
 વન દોહુ કુસમવિકસત કિરિણુ સસી સોભા ધણી,
 પાળી તરુણ મન મારુત દોહો સરત સોહામણી
 પગ મ પ્રિય દર્શન માહારુ જે આવા ઉર ધરી, "
 વૈકુંઠપતિ કહે, 'તેહ પામા, હવે વનો પાછી તહો સનની મુદરી' ૬૦

પદ ૭

ચાન

વડી વધી મોયે પ્રજપતિ વચણે, "ધર્મ નોહે જે ગીએ ગયણે "
 મન હરી બીધૂ મૂર્તિ મયણે ઉચ્ચ ન જૂએ નાગી નૈવણે

હોઠ

નયણે ઉચ્ચ નારી ન જૂએ વચન વિપ્રિય શામલી, ૪
 હિ કૃષ્ણ ય મેમની પ્રીત, "જાઉ સદ નિજ વાર્માન ૫
 ધર્મ શીનો ૬ પતમેવા, હોણે જડ મધ ગોગીગો, ૬૫
 બાગમહીન કદાચ હોણે તોહે તેજ ભોગીએ
 પુગ્ધ પગ્ધ વાત કરતાં લોક અતિ નદા કરે,
 તેહવા માટે તમે તારુગી વના, 'પ્રજપતિ ઝોચરે
 સતોષ પામે અમે દગસન શ્રીચ્છુ ધન પ્રાણેણિ ()
 નિકટ આવે નહી એનાદ્રશ, વનો હરે, 'જોલે વૈકુંઠપતિ વચણે ૭૦

પદ ૮

ચાન

મુણા વચન જે શ્રીદત્તિ ઝોચગ, મન માન ધીએ અતિશે દુપ વરા,
 મૂળનવણીએ જન લોચન ભરા, ચતા પા ધી સુખ સદ તાસગ

૪ શામનિ ૧ ધ્યમ મનિ ૬ શીનો ૭ મા પનિ તેમજ આ પહેવાનો
 પકિનો પાક જાજ ગણાય છે

૩૬

વીરગ સખ, દુષ પામી. આમ મૂકે અતિ તણા,
 જોમ ચગળે લખિ જામની, અધઃ મૂકે તે તણા.
 મોઝાગઝ મારું જૂઝા ગદા નીચૂ જોષને, ૭૫
 કુચ તણા ઓ કૂકમ આંનુએ અજનાએ નાખા ધોષને.
 વાકય હગિ તણા સરથા સુખ, સામાઈ સુ ઠરે.
 લોકી લોચન પત્રી પ્રેમન હલ્યા અતિ ઠકણ વાદ્ર ઠગ
 વૈકુંઠપતિ પ્રતિ તે મને પછે અઘઘ ઠકે આમા સદ્ ગોચર

૫૬ ૬

આથ

“એમ કા જોસો.” કહે હગિગણિ, “અમો પામ ૭ સગવ ઉપાધિન. ૮૦
 વિવધ તણે પામી પાધિન, ભણ્ણે જાવત, ધીજે આદ નિ

૩૬

સાદિ દીને અગ તણી, એમ કુઝુ મેરૂ નવ થરે,
 સગમ ગમોણ ગમાર્પન દેનિ દુષ આવરે.
 મર્મવિદાત નમ પ્રબુજ, મર્મ પનિતોય કણે
 સન તે પણે આતમા તે સર્વ દેવીનો તૂન તો ૮૫
 પ્રીત તમચ તે કહે ને જાનુતો જલ્ય કા દોનો
 અવર ઉગમાદે નાવિ વરે, પતિ પુત્ર દેખીને માદે
 વરદનાએ પ્રસન મેમે, અમા પામા પાએને
 ગામ પૂગે નાથ વૈકુંઠ, એમ મૂકે જોષી નવ દગિગણે નિ

૫૮ ૧૦

આથ

“ગાન હરી લોધુ નાથ અનાસ, ચા પુન ચાવે તો કમ સુધરુ.” ૮૦

X X X¹⁰ ૮૮ કંન જડે ૧ જલને ચુ કરે.

૮ અજલાએ એ ૬ ગામ. આ પદ્ધિ પત્રી એક પદ્ધિ મૂળ પ્રતમાંથી
 પદી મરેલી જમાય છે ૧૦, નીચું ન મુ મૂળમાં નથી

ડોહ

સુ કરુ અહો આજ પ્રજો આવીઆં જો તમ પ્રતે;
 કામ પાવક દેહિ, દેહીને સીંચીએ અધરામૃતે.
 જો ન શીયો તો પછિ વિરહે વડવાનલ કરી
 ખ્યાન મહિ ધરી તવ પદ પાંમથાં સહ સુન્દરી. ૬૫
 રંભા સરપી નિત્ય વંછે ચરણરજને આકરે,
 ક્યમ જાઉં અહો પ્રીતમ તેહ તણનિં મંદિરે ?
 કીપા કીજે કુખ્ણજી, હવે દીન ચે પીનતી કરું,
 કસા કારણ નાથ વૈકુંઠ ચીત હરી લીધું આજ અહારુ !”

પદ ૧૧

ચાલ

બેહ^{૧૧} કરજોડી બોલે બહુ જણી, મન વિચારી તે ગોવાલણી^{૧૨}; ૧૦૦
 “દાસી ચામું વાદાલા તમ તણી, ચરણે રાખો શ્રીગોકુલધણી.

ડોહ

ધણી ધરથી તમ દાસી નથી કા મન માહરે;
 મોહિઉં મન અલક—આવૃત વદન દોઢે તાહરે.
 ગદલમંડલ દનકકુંડલ હરી જોવું સોબીએ,
 અધર અમૃત અધિક સીતલ દેખે જૂજ ચીત સોબીએ. ૧૦૫
 કાણ વામા વેણું સુણતાં આર્^{૧૩} પંચગી નવિ ચરે ?
 ત્રેલોક રૂપ જોતાં તપત સૌભાગ પામી કમ વરે ?”
 વચન વનિતા^{૧૪} સાંભલો હરિ પ્રતિ દીડી ધણી,
 હસી રમીઆ નાથ વૈકુંઠ, બેહ^{૧૫} કર જોડી બોલે બહુ જણી.

પદ ૧૨

ચાલ

કીડે કાંમની સાથેષ ક્ષદાનજી, અંબુજ લોચન સાંભલ વણુંજી, ૧૧૦
 વદન પ્રકુલિત ચંદ્ર સમાનજી, હિંગન કાંમની માનજી.

૧૧ બહુ. ૧૨ ગોવાલણી. ૧૩ અર્થ ૧૪ વનિવ. ૧૫ બહુ.

ટાક

માન દીધું માનનીને, જાન અતિ સુન્દર દરે,
 નેનવતી માલા દરે આરોપીને પરવરે.
 જુગ કામની તણા મધેષ ઓડલા ફેસવ રમે,
 તરંગિતનયા તીર સીતલ વાલુકા કામય ગમે. ૧૧૫
 ક્રમક કાનન તણો મારુત મંદ અતિ પરિમય વહે,
 શરદ રતે સોભતી રી રચો તાર્કા મંડલ રહી.
 પાલુ પસરી પરિરંભણ કરિ અધરનાં પાંતજી
 નાપી ગોચન, નક્ષત્ર કુચ ઓગ ફોડે વેકુંઠ કાંઠનજી.

પદ ૧૩

આલ

ભાગવંત સોની સધલી લામની, રમતાં હસતાં જે મધયામની;
 કામ મનોરમ પામી કામની, જાણી કરણા અતિધણી સ્વામની, ૧૨૦

ટાક

દગામી તણી અતિ ક્રિપા જાણી, હરખ પામી સુન્દરી,
 મહાન મૂરત મલી મોહન, મુદિત માનની પરવરી.
 વિવાહ પેરમ વલાસ કીધો, રમતાં માન થયો માનનીને ધણું,
 જાણું ગુપતિ નયા જૂલલ, ભાગ્ય મોટું અમ તણું. ૧૨૫
 મરમ ઉરિ ગોપામનાને આવી તેજે સંગેષ,
 નામી મિભોગન મધ્ય નારી જોદશુ જીવન રમે.
 લમિત તાલણજી વાત મનની, માન પામી કામની,
 અંતર્માન તપ તજી વેકુંઠનાથેષ તે સધલી લામની

પદ ૧૪

આલ

વિરહની પાપી વિરહિણી સાંચરી, વલવલની તે જાદુ દુનેઈ ભરી, ૧૩૦
 જાણેષ કરણી વચલી કરી, ઓમ વગ્નારી વનમાંકે પરવરી.

ટાક

પરવરી વન માહે નાર સધલી, તાપ તને નાવ મદી સજી,
 કૃષ્ણ એકિત કરીને પડે આલી અન્નન નાન મદી

પ્રીત પરપોતમ પ્રતે તે વરગી શણુ ન સહે વમી,
 પટેછ પ્રાણપતની ગમે કગતી સકન કાનન માહે ભમી. ૧૩૫
 ગાએ ગાટે ગોપિકા, વન બગે, ભેમ ગેહલી હોએ,
 ભક્તિ હગિને ચાહે ચોહો દિસે, પાગ પામે નવ કાગે
 સોધવા લાગી પટેછ પન્મની, કહો કહી દોડા હગિ ?
 વૈકુંઠનાથ તજ ગયા તવ વિગહેની વેધી વિગહણી સાચરી

૫૬ ૧૫

આ ૧

પૂછતી લીડેછ પીપન પીપરી, 'ચીત અમારા પ્રભુ લેછ ગયા હગિ, ૧૪૦
 ગદ ન જન હવે ધીગજ ધરી,' પૂટેછ વડનેછ 'મહો કા શુ ય ખરી'

ડોહ

ખરી મુખ લાધે નગી તવ કહે કુળક કામતી,
 આશોક અપક જુગે વની પૂટેછ પટે પદાની,
 'તૂલસીકા તનિ અણુ વાલા સામડના સર્વદા,
 કોહો દીકા હી મોહન,' એમ પૂટેછ પ્રેમદા ૧૪૫
 વેલ ગયે જૂઝ પૂછી કણુવ ફૂન વની અબને,
 ણીયવ જાણુ અર્ક પૂટેછ કાયક દાગ કદમને
 વિગહે વૈકુંઠનાથ કેરા દૂધ મામી સુ દરી,
 કામગાણે હાગી કામતી-તે પૂછી લીડેછ પીપન પીપરી

૫૬ ૧૬

આ ૧

'કહે ધગણી, તે સા તા આચન હગિપદપ જ ઉર ઉપગિ ધગ' ૧૫૦
 આનંદ પામી રોમાચિત કગ અહો તે લીડુ દ્રોષ આવગ

ડોહ

આવગાં અમેા દૂધ અનિમે મૂધ સી કેહની નથી ?
 ગર્વ આણો મન માહે, તન કણુ પાગેથી *

વધી પૂઠેંછ મૂળસીને નાગ વજની સહ મલી,
 પરુ પખી સગવ પૂજા તારુખીએ દલવની ૧૪૫
 કાંમી દગસન ન દે કેસવ, સોઠ પામી સામગી,
 હરે આકંઠ કુળવન મહિ અગ અગના આવગી
 એમ હનમદ પેરે સોધતાં મવને દેરા,
 વૈકુંઠ પ્રભુ દીદા નહી પઠે ગોપિકાએ કૃષ્ણ અગિત્ર બાદ આચમ

૫૬ ૧૭

આલ

ઠાએક ઠામા થૈ તતક્ષણ બહી, ઠાએક અનવા થૈ શ્રીકૃષ્ણ
 તિહા થળી, ૧૬૦

એક બાતા થૈ દેહ પગ ન ધકો (૧) સદેને સામા તે બાજી સકી
 એક

સદી બાજી સદેને એ એક બાધી ઉપલેહ,
 જમસાઅર્જુન મધે ચાલી, યહ પાડા મનુ બલેહ
 ત્રણાવત બહ વજ થૈ કોએ, કૃષ્ણ થૈ કોએ માગી, ૧૬૫
 સાદ ઉચરે હરી બોલાન, ગાયને મ ચાગી
 વેણુ વાતી, ગીત ગાની, કીડા હરતી કામની
 'સાધુ સાધુ' પ્રમસની એક બધી કહી કહી બામની,
 અગિત્ર હગ્ની વન વિચરે સદેન સામા તાહા ચકી
 વૈકુંઠ પ્રભુ રૂપ ધરીન ઠાએક કામની તતક્ષણ મારે બહી

૫૬ ૧૮

આલ

લીલા દીધી વહી ગહ વીનતી, બાધા મ ક્રોડે વગસાતની, ૧૭૦
 x x x ૧૬ ચતા દાલો વલ્લર્વેન્નતની

એક

જાત વલ્લવ તણી ચતા નિવારે નિથ હરી,
 ગી ગખી હેક વજને અચવ પદે અનર ધરી

નીવાર કરે વડલનું (?) ત્રીજાંગના કાઝેક વલી,
અનંત ચોષ્ટન કરી અમલા આકુલો ચે નીકલી. ૧૭૫
એક રાંભા તે કુબ્જુ ચામે, ગોપકા ચેને પગલાં,
એક કહે, 'તલો દુષ્ટ નાસો, અલો દંડ દેવા અવતરાં',
વંદાવન માહે સોધનાં કાંઈ બાધા ન કરે'ઈ ભામની,
વૈકુંઠ પ્રભુને હીડે'ઈ જોતી, કીલા કરતી બહુ કાંમની.

પદ ૧૬

આલ

જોતી જોતી તે પ્રેમદા પલી, દીડી ૧૭ હરિપદ પંકજ આવલી; ૧૮૦
ખજ અંકશ જવ ૧૮ જુ દીશેષ વલી, પગલે પગલે તેણે'ઈ નીકલી.

ડાઢ

નીકલી તે ચરણ જોતી, સંગે'ઈ પગલાં નારીનાં,
હૂષ પાંગી દેહ દેખી: 'જુઓ ચરિત્ર અધલંશીનાં
કોણ એ કાંમની જોહને એ'મ કુબ્જુ કીપા કરે'ઈ,
અંસ બુજ ધરી દારિતની એ'મ કા ૧૯ સાથે'ઈ સાંચરે'ઈ, ૧૮૫
પ્રેમપૂર્વક પ્રાણનાથનુ આરાધન કરું તરણીયે,
આપણને તજ એકલો તો રમે એ શુ બાણીએ.
શુણો સપીયો ધન એહ જે અચૂત અધર પીયે'ઈ વલી.
ચરણરજ અજ ઈસ ઇડે'ઈ તે વૈકુંઠ પ્રભુ સંગે'ઈ પ્રેમદા પલી.'

પદ ૨૦

આલ

તાંહાંથી ચાલી તે સહ અંગના, હિ બહુ વાગાં બાણ અનંબનાં, ૧૯૦
માનની સધલી ચે મન ભંગના, મનોરથ બાજા રત રસરંગના.

ડાઢ

રંગ રતિ રસતણા મનોરથ મન માનની તણે,
બાગ દેખે નહી પ્રેમદાતણાં તારુણી તતક્ષણે.

કેડેં દાંમની “કુણ્ડ મધે આરોહણ કરી
 લેઈ ચાલા કુસમદાનન પ્રીત ને કપર ધરી ૧૯૫
 કુલ ચૂરી દાર કીચા, કહે ગેવા તે તણે,
 ચીણ ગૃયા નણી વાંચા દાચ દગ્ગળે આપણે.
 રંગે આનંભારામ ને શું ખેલ નાના રંગના,
 વૈકુંઠ પ્રભુને વસ કરી તાંડાંચી ચાલી,” કહેં સહ અંજના.

૫૬ ૨૨

આદ્ય

આંમ સંધાતેં તે આંમા રમે, ચીન વિચરેં નદીં મહં સમે; ૨૦૦
 જાલા ત્રીજ દરિનેં નવિ રમે, ગર્વ ધણેં ધણેં ધરી ગીરધર સમેં જમે.

૨૦૩

ભમેં ગિરધર સમેં મુંદરી પ્રભુ પ્રનેં એમ ઉચરી,
 ‘સદું નવિ હું નાચ ચાલી, અનિ ચાકી થીદરિ.’
 કેદેં કેમવ, ‘વણે અમ ધણેં, મેંજ્ય મંમ મધેં ચડી’
 થયા અંતરધાન ને ધણ, પ્રેમણ પાછી પરી, ૨૦૫
 રમે આતમારામ અર્ખાંશન એકલા જાણેં ધણું,
 કામવસની દીનતા દૌરાનમાપણું નારીનણું.
 ‘નાદા નાથ, કાંદાં ડા રમચું.’ એન કહી દેવવણેં,
 તેણેંઈ અંમછ દ દીન દાસી દાચી દાસના
 તવ વૈકુંઠ પ્રભુ તે આંમા શું નવ રમે. ૨૦ ૨૧૦

૫૬ ૨૨

આદ્ય

તેદણે આરી તાંદાં સવણી સગી, ને તામણીએં તવ નવિ ઉંચખી,
 ‘કેડેં રે કામા દાંએ એકની દૂધી! અસુ આમે, અનિ વિધરીની મૂખી’
 ૨૦૬

મુખ વણીત તરણી કહે, ‘કુણ્ડ શું છે દાંમની,
 માંન કીધું માંનિ મારે તજ દ દરિ કાંમની.’

એકડી ચે તેહ યાની માહાકાનન માહા પડે, ૨૧૫
 વૃક્ષ ખાદાને મેર માહે જેએ પગલા કલા કે
 વિમાસી હને વલી પાઝી, અદ્રિષ્ટ આદાથી હરિ ચયા,
 તે આવી જૂએ તો પગ દેખેછ નહી પ્રીઆ
 ધૂણગાન આલાપ ગુણ કહી વૃકુંઠ પ્રભુ વિગહે દૂધી,
 દાલિદ્રી ઉપકઠે આવી ગાન કરે તાહા સધલી સધી ૨૨૦

૫૬ ૨૩

આવ

‘જેવ જેવ’ જોલે કામે આકુની, ‘દરસન દાખો ગિગધર મહામલી,
 X X X, ૨૧ મગતા ગજો મોહન વની વધી
 ડોહ

વની વની મોહનને કહેછ, ‘એમ રાખીઆ આમેષ અહાં,
 વિષ વાન વારીને વહન (૧) ભાગ્યા મહુ અસુર મારીને તમે’
 મેહે ડીસે નદનદન તહો તા ત્રિભોવનધણી, ૨૨૫
 પદુ વૈસ પ્રગટા બીનની સુણી પ્રાર્થના અજ-સુર તણા
 હાય માથેછ નાથ માહારેછ મહેનોએ મયા કરી,
 સતજનને અમેષદાતા રહા કમલા કજ ધરી
 ભળે પ્રગતા નાથને હગિ । અમે કકરી તાહારી વલી,
 વૈકુંઠ પ્રભુ મુખકમન દાખો, મામ ॥ અનિ કામે આકુલી ’ ૨૩૦

૫૬ ૨૪

આન

વની કેહે વામા, ‘નાથ, ઉધારીએ, ચેણે ચરણે ગૌધન આરીએ,
 પ્રણમિત જનતા તાપ નિનારીએ, પગપકજ તે ઉરપર ધારીએ,
 ડોહ

ધારીએ ઉર તેહ પદ જેણુછ ફણારે ભાણ નાગની,
 રમા સરખી સદા વાકેછ, આસ ઉગ તે પાગની

મંત્રુ વાંચી કરી અમથાં કમવળેચન, બોલીએ, ૨૩૫
 અધઃ અમૃતપાન આપી કામસંકટ ટાલીએ.
 દિવિ મોટા રત્ન કરે, કથા તાદાગી અથ દરે,
 તાપ નાસે ત્રિવિધ તનનો, જો નામ તાદારે ઉધરે.
 પ્રેમપૂર્વક હસી જોઈ વયસી દગિ દૂધ હારીએ,
 વૈકુંઠ પ્રભુ સ ન ચોત ધરે "વલી કેહે વામા નાથ ઉધારીએ." ૨૪૦

૫૬ ૨૫

ચાલ

વલી વલી વિચારી વલ્લભી ઉચરે" રે વારે છવન વન માહે સાચરે;
 તથુ અંકુર માહે કામન પગ ધરે, ગે પૂચાયે એમ મન પરવરે.

ડોહ

'ખરખરે' મન અમ તથુ, જવજાએ વન માહે જળપતિ,
 એક કણ તે સેહેસ યુગ સમ જાણે સરવ જૂવળી.
 અવક આત વદન ગીર જ ધણે મડન સોહીએ, ૨૪૫
 સમી મઝાં સમઘ મુદર તવારે મન મોહીએ.
 ગીત મોહન, જાત પતિ સુત જોલધન કરી આવીઆ,
 તેડયા તો કા કીડવારે ગતે સ ન તમને જાવીઆ ?
 ટલવલે એમ તારણી, અહુ સોક દરિવિરહે ધરે.
 હવે ધણુ સુ કહ નાથ વૈકુંઠ, "વલી વિચારી વલ્લભી ઉચરે." ૨૫૦

૫૬ ૨૬

ચાલ

જાયે ગોપી કા ગાદે કરી, રાયેષ વળી ઝીણે સાદે મુદરી;
 પ્રલપી પ્રેમદા અતિ સેદિષ જરી, આશા મનની દરસન શ્રીદગિ.

ડોહ

હરિ તથુ દરસન કરી લાવસા મનને ઘણી,
 પ્રીત જાણી પૂજની પછે પ્રગટ થયા પ્રભુ આશુણી

પીત અખર ધગ, અણુજ વદન, હરત અતિ સોહે, ૨૫૫
 કહ માયા વૈજયતી, રૂપ મન મોહે
 નયણે દીધા નાગ પ્રીતમ, માદા ઉજવ મન થયા,
 ઉડી અમલા સામી રાદ, ગોઠ તેડના તવ થયા
 પ્રાણુ આવે દેવી જમ તમ સખ પાંગી મુદરી,
 વૈકુંઠ પ્રભુ સખ ગસ ગમતી આથે તે આઢે કરી. ૨૬૦

૫૬ ૨૭

આલ

કા એક મિના કૃષ્ણના ઝગ મહે, કા એક ભુજને જમ સખ ધરી ,
 કા અધરામૃત પીધે મુખ લહે, કા આવધન દે 'પ્રભુને કહે

ડાઢ

કહે કાષ એક 'સાષ દીગે,' મહી તથોલ દાગમા,
 અણુપાન ધરી ઉગ પગ કહેષ સીતલ આતમા
 એક જૂઓ હાંનૂ વદન અણુજ, નયતતા પામે નહી, ૨૬૫
 એક નયણુ મીચી મનમોહન ધરે જોગી ધેરે સહી.
 સહ્ય શામા એમ પદે પગે શામથ ગજેલ ગમે,
 વિગદી દેહીના દાદનાં તે દૂષ સચના નીગમે,
 મહનમોહન શાંમસુદગ મગેઇ અતિ આનદ કરે,
 વૈકુંઠ પ્રભુ શ્રીરાસ ગમવા કા એક કામની કૃષ્ણના કર મહે ૨૭૦

૫૬ ૨૮

આલ

અગ અગે અગનાને અત્રત દવા, ચવારે મુવતિ જીવનથ મથ્યા
 દાંમદ્દ હતા તેડનાં દલ્યા, તે લામનીના લાગ્ય બહુ ફલા

ડાઢ

લાગ્ય ફનીઆ લામિનીનાં, પ્રીત પગેતમે કરી,
 તવ મુ-દરીને સગે લાવી તીર વમના નીદરી
 કુદ કુસમ મદાર વિઠસિત પવન સોગલથ વહે, ૨૭૫

તેદ વન મહિં મધુષ લોભ્યા કરી ગુંજારવ રહેં,
 ઉદય પોડય કલાનો સસી, નાસિરજ તમ તેણે કરેં; રપ
 આનંદ પૂગિત પ્રેમદા લેરે પ્રભુ પેલનરજ પરવરે. ર૮
 કરી બેઠાં પછે આસન સાથે સહ જુવતિ મન્યાં;
 વૈકુંઠ પ્રભુનું વદન જોતાં અગે અંગે અંગનાને અમ્રત દલાં. ૨૯૦

૫૬ ૨૬

આલ

તતપથુંલાગી કરવા વીનતી, કાંઈ એક કુપિતા વ્રજની યુવતી;
 બેઠુ કર જોડી, મનમોહન પ્રતિ સ્તુત કરી પૂછે, “કાહોંજી વ્રજપતિ.

ટોડ

કાહોં વ્રજપતિને પ્રસન ઉતર એક બજતી બજેં;
 અનેક બજતાને તજે. ૨૬

એક બેઠુ બજેં નહીં હરિ! તેહનું કારણ કયું?” ૨૮૫

કહેં ઉતર કૃષ્ણજી પછે વિચારીને મન થું:

“ઉભય જે કા બજેં જામિની તે સ્વામ્ય આણુવો;

બજતિ બજેં સ્નેહે તે તાં તેની પેરેં જાણુવો.

એક મજતે નવિ બજેં જે સખી તેહ કંતવન દુરમતિ;

બેઠુ સરખાં નવ બજેં તે;” એમ કહેં વૈકુંઠપ્રભુ ઉતર વીનતી. ૨૮૦

૫૬ ૩૦

આલ

વધી કહેં વાહાલો, “યેહના ચીતમહિ હોએ આંગલો,

તેથી સાંમાં હ રહું વગલો, તેજ વાહાલો જે મનેં જ નરમલો.

ડોડ

નિરમલ મન એકાગ્ર ચીતે ધ્યાન માહારૂં જે ધરેં;

દ્યુતોળી અર્ધનાયક રહ્યા અંતા યમ કરે,

તેહને હં કપા પૂરણ કરુ, ગણો કામિની; ૨૯૫
તમે અહમ્ સ્નેહ જાની આવીયાં મધયામિની
લોકલક્ષ્મી તજી તારણી પ્રીત અતિ અમનું કરી,
તેહ કારણ કીપા કીધી, "કહેંછ નમીને શ્રીહરિ.
વચન ગોલન શામ કોરત તાપ તે સહનો ટલો;
વૈકુંઠનાથે કપા કીધી, વધી કહેંછ વાહાલો, "વીનતા, સાંભલો." ૩૦૦

૫૬ ૩૧

ચાલ

રમત માંડી રસિક શિશમણિ, રચકે મહત્ત્વ હરજીએ તે પાણિ; ૩૦૧
વીચ વીચ ગરીબર, વીચ વીચ ગોલણી, કો કહી ન સકે સોલા તેહ તણી.

ગોઠ

તે તણી સોલા કાંમ કહ જે બાહુ જોડી હરિ રમા;
સકલ સુદરી સુખ પામી, તાપ તનના નીશમા.
નિગમિવા મન કરી સુર નિજ નાર સાથે લાવીઆ, ૩૦૫
કાંમ આકલ અતિ ઉજડ મૂર્છના સહ પામીયાં
બાજેડ દુહુભિનાદ નિર્જડ, પુષ્પજલ હાગે ધણી;
બાજે ગધર્વ વિમલ હરિવણ, ૩૧ સગે તેહની તારણી
વલય નોપૂર કણ્ણીરવ સુરત અને સોહામણી;
રાસ કરી નાથ વૈકુંઠ રમત માંડી રસિકશિશમણિ. ૩૧૦

૫૬ ૩૨

ચાલ

શામ સધન તન સુંદર મોહે, ગમા રમતાં રંગે મોહે;
વદન વલજનું વધી વધી જૂએ ઉપમા તેહની નાવે કાએ.

ગોઠ

કાએ ઓપમાં કાંમ નાવે, ૩૫ અતિ સોલા ધણી;
કનકવરણી ગૌર કામિની, શામ છે મરકતમણિ.

પાદનાં સર્વેલ સંભૂ અતિ હરેં મુસમત સુષ દરે; ૩૨ ૩૧૫
 લોલ કુંડલ ગદ્યમંડલ, વસન કુચ પર ફરદરેં.
 રવેદકલ્પિતા વદન હિપર, શિયલ કળરી શોભતી;
 નીરળો નાગરી નંદનંદન કમ મુરતેં શોભતી.
 અકલ ગતિ વૈકુંઠ પ્રભુની ઇશ બ્રંમા મુર મોહેંધ;
 મુંદરી સાદામિતી સમ, સાંમ સધન તન હરિ મુંદર સોહેં. ૩૨૦

૫૬ ૩૩

આલ

નાચિરે બીરધર નારી સાથ મું, આંખી ચગુગને નિજ બાથમું;
 કુચમદન કરેં કામલ હાથમું, એગી પેરેં કીડે કમની નાથમું.

કોડ

નાથ સાથેં કરેં કીડા, જાગેં સહ ગાટેં કરી,
 સાદ સોભા મુણીનેં કહેં 'સાધુ સાધુ' મુંદરી.
 એક કાંમતી મોખિત હરિનેં રસી કહેં જુજ ધરી, ૩૨૫
 એક અધુર અમૃતપાન ચુંબન કરી પ્રભુનેં પરવરી.
 એક તંબોલ મઢી આવતી, પાગે નેપૂર વાગતી;
 તતથેં કહી ધાંમતી ગતેં જાગેં કાંમતી નાથતી.
 તાલ જન્મ પખાજ આ વાગે વાંચા હાથમું;
 વૈકુંઠનાથની જૂઓ લીલા; નાચે ગીરધર નારી સાથમું. ૩૩૦

૫૬ ૩૪

આલ

કેટલીક એક દહીએ કીડા એદની, વીસરી અવરથા રમનાં દેદની;
 પદરજ વાંડેં અજ ભવ એદની, કંઠ આરોપાં જુજ નિજ તેદની.

કોડ

નિજ જુજ નેદનેં કહેં માલી દરી મંડલ સહ દરેં;
 દેવ ભમરી નાથ સાથેં, હાથ જોડી મન દરેંધ,

કણ્ઠનાં કુંડલ ઝલકેંછ, વહન મોઝેંછ વેદ્ય; ૩૩૫
 વાળેં નેપૂર કંકણીરવ, નાયતી હોયે બેદશ.
 કીધી કીડા કૃષ્ણ-કાંમની, કાણુ તે કારણુ કહેંછ;
 પ્રતિબિંબ નિજશું ચયા અર્જક રમીને આનંદ લહેં.
 શિયિલ કબરી કુચમ આભણું શ્વે નહી કાંઈ તેહની,
 વૈકુંઠ પ્રભુનેંછ રંભાછ છેછ, કેટલી કહીએ કીડા એહની. ૩૪૦

૫૬ ૩૫

આલ

હરિસંગ રમતાં સધલી નાગરી, મનોરથ પાંખી મન આનંદભરી;
 કૌતક નીરખી મોહી ધેચરી, કાંમે પીકી દેહી બતિ વીસરી.

કોઠ

વીસરી બતિ દેહીની સુરનાર મૂરછાંગતિ ચછ;
 ચિત્ર કેરો પૂતલી જંમ ચકિત તમ હોયે રહી.
 ચકિત હિડખન સુધાકર, તરુ^{૩૪} ચકિત પગ મૂગ નાગ રહેં; ૩૪૫
 ચકિત સૌભાગ સરિત ધૂમના નીર નશે નવિરૂપ વહેં.
 હસ્તની ગંમ દિગ્દ શ્વ^{૩૬} તમ કૃષ્ણ શ્વ કાંમની સોહેં;
 ધણું રમતાં રવેદકણ ચયાં તે નાય જાછ હાથે લહેં.
 પછેંછ ધૂમનાં માહેં જોને જલકોડા બહુ કરી;
 પુષ્પવૃષ્ટિ કરીને સ્તવે સુર તવ વૈકુંઠ પ્રભુ સમેછ રમતાં
 સદા નાગરી. ૩૫૦

૫૬ ૩૬

આલ

અદ્ભુત કીડા હરિની જોખને, રામ પરીક્ષત વિસ્મો હોખને;
 પૂછેં શુકને મનશું મોહીને, 'સદેહ રેહસેં એ સર્વ કોખને.'

રોડ

સર્વ કોખ મોટા હમે; ૩૭
 કમ લીલા ગોપિકા શ્વ વન વસેં ?

‘પ્રગટ થયા હજિ દુષ્ટ હાનુના, ધમતે ચિત્ર ચાપવા, ૩૫૫
 પ્રાર્થના કીધી પૂગે અજ ભવ મુગે સદૃશ દાપવા,
 તે કાજ ત્રિભોવન નાથ મને ધમે આપીઆ અવનિનલે;
 જાગકીડા દાગ પગની કરે, તે કામની મિલે.
 નીત-ર્મ રે નવિ કહે તે સાંભયે મન મોળીતે.’
 કહે ગણ, ‘હેલ મમો થયો વૈકુંઠપ્રભુની કીડા જોઇતે.’ ૩૬૦

૫૬ ૩૭

ચાલ

વચતો ઉતાર શ્રીગુરુ કહેધ, ‘ગમે મન ગામે ગાન મનેલ ગહેધ,
 ઇશ્વર કેમ મે ગેલ મ નવિ લલકેધ, પીટુ વિચારે મે મહોકાને કહેધ.
 તેલ

હકી ફાલ જુદી ગ્વં કાઠાની (૧) જલુ માલુ નવિ જોગે,
 વધી સાજા તો મદામવને, હક વિત ગણેધ પ્રાગે ૨
 હમ અગ્ર તે માટે માનવી ન વિચારવી, ૨૬૫
 મુદમાત થયો કમ જો તો ગહેધ મુકોલ હાગવી
 અલ્પ લીધા દૃષ્ટુ કેમ, નિગમ જેલને નવ કહેધ,
 નાગદાદિ મોટા અગ્ર ગાયે અંજનેધ
 વામદીવ વૈકુંઠ પ્રદને સગ હજિ નાખી ગહે,
 એક સોદા તુલો ગાન, ‘વનનો ઉતાર શ્રીગુરુ કહે ૩૭૦

૫૬ ૩૮

ચાલ

કેટલીએક કાંએ જોવા ગમની, પૂગે મનમાં મોખીની આમની,
 કે વણી કીધી જાણના મામની, સગ નિશાની પુનમ પ્રકાશની
 ગેલ

પ્રકાશ દીમે સગી જામની,
 ગાળુ દગલને મને કામની ૩૮

શ્રીકૃષ્ણ સાથે ગમતાં દ્વણ એક જાણી નહી, ૩૭૫
 અવિચલ પદમકરદ થેહનો તે કમેષ ન વીમરેષ.
 હવે રાત્ર વીતી, રમ સોની ગોપિકા ઘેર ઘેર ગમ;
 કાર્ય કરતાં નિસાલીલા નિમેષ તે વીસરે નહી.
 કથા કહેતાં આસ પોહોતી સકલ વૈકુંઠદાસની;
 એક રસના તો શું કરુ ? કૃદ્ધીક કહીએ શોભા ગમની ? ૩૮૦

૫૬ ૩૬

આલ

રાસહીકા સુણે ને જાએ મેં, અગ અગ તેહને મીતલ થાએ મેં;
 x x / ૩૮ અતિ પ્રણા સમાએસ તેહને થાએ સે
 ૨૦૪૦

સમાએસ કમી મન ગણે નેહડે.
 ભગત હરીની વીધ સપલી હરો,
 એમ કહેસે પ્રાણુપતિસુ સુદગી. ૩૮૫
 એ કથા ગાય સાબસિ તે અણુ કાલે ગૌ કાઠી કાસી ૪૧

૩૬. મૂળમાં એક ચન્દ્ર ખૂટે છે ૪૦ આ પછીની ચાર પદિતઓનો
 પાક ભ્રષ્ટ છે અથ પાણુ પૂરતો સ્પષ્ટ નથી. ૪૧. કાવ્યની આ પછીની
 છાંયી ચાર પદિતઓ મૂળ હાયપ્રતમા તૃપ્ત છે. અર્થાત્ હાયપ્રત પૂર્ણ-
 ક્ષપ છે, પણ સપૂર્ણ નથી.

८
 देसरविभक्त
 सूक्तमाला

सकलमुकनवल्लीधृन्दजीमूतमालां,
 निजमनसि निधाय श्रीजिनेन्द्रस्य मूर्तिम् ।
 ललितमचनलीलां लोकमापानिवद्धं—
 रिह कतिपयपथैः सूक्तमालां तनोमि ॥

तदनुक्रममंग्रहो धर्मवर्गस्य यथा— :
 तच्चन्नानमनुष्यसज्जनगुणाः न्यायः प्रतिज्ञा क्षमा
 चिन्ताद्यं च कुलं विवेकविनयो विद्योपकारोद्यमाः ।
 दानक्रोधदयादितोषविषयाः साक्षात्प्रमादस्तथा
 साधुश्रावकधर्मवर्गविषये ज्ञेयाः प्रसङ्गा अमी ॥

धर्मवर्ग

भाजिनी

देव विषये रुक्म हरभवाग्नि, मेक्षमार्जोधिप्राग्नि,
 त्रिभुवनविप्राग्नि, देवध्यानधारो,
 अविग्न नित मेवो^१ देव^२ ते अहितभावे,
 ४६ वर गिन अजन्ता सर्व स पति आवे:

१०

	જિનવરપદ્મસેવા - સર્વસંપત્તિદાયી, નિશ્ચિન્ત સુખદાયી, દૃષ્ટવત્સલી પ્રમાણુ, ^૩	૧૫
શુરુ વિષયે	નમિ વિનમિ લક્ષીને સર્વ વિદ્યાવકાષ, ઋષભજિનહ સેવા સાધતાં તેહ પાષ. સ્વપર સમય જાણે, ધર્મવાણી વખાણે, પરમગુરુ કલાથી તત્ત્વ નિઃશંક માણે, ભવિક કંઈ વિકામે, જાનુ ન્યૂં તેજ બાસે, છહ જ ગુરુ ભજે જે શુદ્ધ માર્ગ પ્રદાસે. ^૪	૨૦
ધર્મ વિષયે	જલનિધિજલપેલા ચંદ્રયા જેમ વાધે, સકલ વિભવલીલા ધર્મથી તેમ સાધે, મનુષ્યજનમ કેરો સાર તે ધર્મ જાણિ, ભજિ ભજિ ભવિષ્યે જાવે ધર્મ તે સૌખ્યખાણિ. છહ - ધરમપસાયે વિકમે સત્ય સાધ્યો, છહ ધરમપસાઈ સાલીનો સાથ વાધ્યો, જસ ન નરગપવાણ મૃત્તિકાના જિ કેઈ, મથુ સમય થયા તે જીવ સાધ્યાં તિ કેઈ.	૨૫
ગ્યાને	તન ધન કંકરાઈ સર્વ એ જીવને છે, પણુ છક દહિદિલો ગ્યાન સંસારમાં છે, ભવજલનિધિ તારે સર્વ જે દુઃખ વારે, નિજપરહિત હેતે જ્ઞાન જે જ્ઞાન ધારે. જવ ઋષિ છક યાચાઓધથી બો નિવાર્યો, છક પદથી ચીલાતી-પુત્ર સસાર વાર્યો,	૩૦ ૩૫

૩ સંકાષ. ૪ આ પછી મ. વ. સો. ની પ્રતમા નીચેની કડી વધારે છે: સુચુત પચણ સને નિપારેં જીવ રને નિરમલ નર થાયે જેમ જંગા પ્રસને; સુધિય સુચુત કેરી વાણી તય પ્રદેશી, સહે સુરમવવાસી જે હરચે મોક્ષવાસી. ૫ ભવ. ૬ થી. ૭ સાચા.

મલયગિરિ કને ૧૦ જે જંબૂનિઝ્યાદિ સોહે,
મલયજ તરુસગે ચદના તેહ હોહે,
ધમ લહીય વડામુ કીજીય સમ ગગે, ૬૦
ગજ સિંગ ચઢી બેઠી જમ્ અજ સિંહ સગે.

ન્યાયે જમ સુજસ સુવાસે, ન્યાયલગ્ની ઉપાસે,
બસન દુગિત નાસે, ન્યાયથી લોક વાસે,
ધમ હૃદય વિમાસી ન્યાય અંગીકરિજે,
અનય પરહરિજે, વિશ્વને વશ્ય કીજે. ૬૫

પશુ પશુ તસ હોવે ૧૧ ન્યાયથી જે ન ચૂકે,
અનય પથિ મલે ૧૨ જે લાઈ તે તાસ મૂકે,
દાપિકુલ મિલી સેવ્યો રામને સીસ નામી,
અનયકર તજ્યો જમ્ ભાઈયે લકસામી

ન્યાય ધર્મે હય ગમ ન સહાઈ, સુદ્ધિ કિં તે સહાઈ, ૭૦
ત્રિપુ વિજય વધાઈ, ન્યાયને ધર્મ ધાઈ, ૧૩
ધરમ નમ ધરિ જે તે સુધે વેરિ જીયે,
ધરમ નયવિહજ્યા તેહને વેરિ કારે ૧૪

ધરમ નમ પસાયે પાડવા પચ તેઈ,
કિરિ સુદ્ધિ જય પામ્યા, ગજલીલા લહેઈ, ૭૫
ધરમ નયવિહજ્યા કૌરવા ગર્વગતા,
ગજસમય વિગૂતા પાડવ તેહ જીત્યા.

પ્રતિજ્ઞાયામ શુભ-અશુભ જિ કાઈ આદ્યુ તે નિવાહે,
રવિ પંજીતસ જોવા બ્યોમ જાણોડવગાહે,
ત્રિ મઠી ન નિવાહે તાસ નિસ્સંત ૧૫ પાચે, ૮૦
મલિન તનુ પપાલે સિંધુમા ચર આચે.

પુરુષરયણ મોટા તે ગિણીજો ધરાયે,
 જિણિષ્ઠ પડિવળ્યું જે તે ન છડે યગાયે;
 ગિરીસ વિષ ધર્યો જે તે ન અઘાપિ નાખ્યો,
 દુરગત નર લેઈ વિદ્યામાદિત્ય ગાખ્યો. ૮૫

ઉપશમે ઉપશમ દિતકારી સર્વદા લોકમાર્દિ,
 ઉપશમ ધરિ પ્રાણી, એ સમો સૌખ્ય નાર્દિ;
 તપ જપ સુરમેવા જોઈએ જે આદરે જે,
 ઉપશમ વિણ જે તે વાર્દિમંથા કરે છે.

ઉપશમરસવોલા જાસ ચિત્તે વિગળિ, ૯૦
 કિમ નગલવ કેરી રુદ્ધિમાં તેહ ગણ ?
 જળ મુનિવર જેહા, ધન્ય તે જ્ઞાનગેહા,
 તપ દર્શિ કૃષ્ણદેહા, શાન્તિપીયૂષમેહા.

જગજનઉપકારી ચિત્ત એતું સદાષ,
 વલી અતિ મધુરાષ, સાચ વાચા સુહાષ, ૯૫
 વપુ પન્દિત હેતે, તપ્ય એ શુદ્ધ જેતે,
 તપ જપ વ્રત મેવા તીર્થ એ સર્વ તેતે.
 મહું વચ્ચે તનુ તપ્યે અંગ જ્યુ શુદ્ધ જેતે,
 નિજ ધર નિવસંતા નિજજગ્ન ધર્મ તેતે;
 જિમ ત્રિકરણ શુદ્ધે દ્રુપદી અંગ વાખ્યો, ૧૦૦
 ધરિ સફલ દેવેતો શીલધર્મે સુહાખ્યો.

કુંભે સદિજ ગુણ વમે જ્યુ અંગમાં ચેતનાષ,
 અમૃત મધુરતાષ, ચંદ્રમાં સીતલાષ,
 કુવલય સુરભાષ, ધક્ષુમાં જ્યુ મીઠાષ,
 કુલજ મનુજ કેરી ત્યુ સુભાવે બલાષ. ૧૦૫

જિણુ ધર વર વિદ્યા જો હુવે તો ન રુદ્ધિ,
જિણુ ધર દુય લાભે તો ન સૌજન્યવૃદ્ધિ,
સકુલ^{૧૮} જનમ યોગે જો ત્રણે જો લહીજે,
અભયકુમર જ્યૂં તો જનમ જો સાર્ય કીજે.

વિવેકે

હૃદય ધરિ વિવેકે પ્રાણી જો દીપ વાસે,
સકલ જ ભવનો તો મોહઅધાર નાસે,
પરમધરમ વસ્તુતત્ત્વ પ્રત્યક્ષ ભાસે,
કરમભર પતંગ રવાંગ તે તાં વિધ્વંસે.

૧૧૦

વિકલ નર કહીજે જે^{૧૯} વિવેકે વિહોણા,
સકલ ગુણુ ભર્યા તે, જે વિવેકે વલીના,
જિમ સુમતિ પુરોષા ભૂમિએહે વસતે,
સુગતિ જુગતિ કીધી જે વિવેકે ઉગતે.

૧૧૫

નિસિ વિણુ સસિ મોહે જ્યૂં ન સોલે કલાષ,
વિનય વિણુ ન સોહે ત્યહિ વિદ્યાવડાષ,
વિનય નહે સદાષ, જેહ વિદ્યા સહાષ,
વિનય વિણુ ન કાષ લોકમા ઉચ્ચતાષ.

૧૨૦

વિનયગુણુ ધરીજે, જેહથી શ્રી વરીજે,
સુગ નરપાન લીલા જેહ હેલા લહીજે,
પર તણુય શરીરે પેસવા જે સુવિદ્યા,
વિનયગુણુથી લાધી વિક્રમે તેહ વિદ્યા.

૧૨૫

વિદ્યાયામ

અગમમાતિ પ્રયુજે, વિદ્યા કા ન ગજે,
રિપુદ્વંશબલ લંજે, વિદ્યા વિશ્વ ગંજે,
ધનથી અખય વિદ્યા, સીખ એણે તમાસે,
ગુરુમુખિં ભણી વિદ્યા દીપિકા જેમ ભાસે.

સુરનર સુપ્રસાસે, વિધવા વેરી નાસે, ૧૩૦
 જગ મુજગ સુવાસે, જેઠ વિધા ઉપાસે,
 જિણુ કરિ નૃપ રંજ્યો ભોજ બાણે મધુરે,
 જિણુ નૃપ કુમરિદો રંજ્યો સેમસુરે.^{૨૦}

ઉઘમે રયણુનિહિ તરીને ઉઘમે લમ્હી આણે,
 ગુરુ ભગતિ બણીને ઉઘમે ચાત્ર જણે, ૧૩૫
 દુઃખસમય સહાઈ, ઉઘમે છે બલાઈ.
 અતિ અલસ તજીને ઉઘમે લાગિ ભાઈ.

નૃપશિર નિપતતિ વીજ આત્મરક્ષારિ,
 ઉઘમ કરિ સુશુદ્ધિ મંત્રીઈ તે નિવારી,
 તિમ નિજ સુત ફેરી આવતી દુર્દશાને, ૧૪૦
 ઉઘમ કરિ નિવારી આનંધર્મ પ્રધાને.

દાન વિષયે ચિર નહી ધન રાખ્યો તેમ નાખ્યો.^{૨૧} ન જાયે,
 ઇણુ પરિ ધન જોતા એક જત્યા જણાયે,
 ઇહ સુગુણ સુપાત્રે જેઠ દે ભક્તિભાવે,
 નિધિ જિમ ધન આગે સાધિ તેદિજ આવે. ૧૪૫
 નલિ બલિ હરિચંદા ભોજ જેવા મવાયે
 પ્રેમ સમય સદા, તે દાન ફેરે પસાયે;

૨૦. આ પછી ઉપકાર વિષયે નીચેની બે કહીએ જ. વ. સો. ની પ્રતમાં વધારે છે; કાવ્યારંભે કર્તાએ આપેલા અનુક્રમ અનુસાર આ કહીએ દોવી જોઈએ:

તન ધન તકણાઈ આયુ જે ચચલા છે, પરદિવ કરિ હોજ તાદરો બે સમે છે; જન જનમ જસ બ લામરૂપે કંઠ સાઈ, કદિનિ વિભિ સમેનો કીજુ ચાપે સદાઈ ? (૧) નદિ વરે ફૂલ ખાયે, ના નદી નીર પીયે, જસ ધન પરમાર્થે સો બહુ લવ લયે, નવ કમ્બુ નરિદા વિક્રમા ગાંભ જેઠવા, પાદિન કસા જે વધમી દસ તેઢવા. (૨) ૨૧ રાખ્યો.

ધન હૃદય વિમાસી સર્વથા દાન દીજે,
ધન સફલ કરીજે, જન્મનો લાભ લીજે.

શીલ વિપચે અશુભ કરમ પાલે, શીલ સેવા દિપાલે, ૧૫૦
શુભગણ અભુપાલે, અપદા સર્વ દાલે,
તસ નર જલુની કથવાવણ્ય દેષ,
પરજાવિ સિવ હોઈ શીલ પાલે જિ કષ.

ઈણિ જાતિ જિણદાસ યેષિ શીલે મુહાપો,
તિમરર નિગમલર શીલે શીલ ગાગેય માપો, ૧૫૫
કવિકરણ મુણિ દર નાગદર જેર નિરકષ,
પરજાવિ સિવ પામે શીલથી તે તિ કષ.

તગણિકિગણથી જ્યુ સર્વ અધાર નાયે,
તપ દગિ, તપથી જ્યુ કુખ્ય તે દર નાયે,
વલિ મલિત થયુ જે કર્મ-આકાલ તીરેર, ૧૬૦
કિમ તન ન પખાલે, તે તપ-સ્વર્ણનીરેર.

તપ વિણ નવિ યાઈ નાશ કુઠર્મ કરે,
તપ વિણ ન દલે જે જન્મ ચસાગ ફેરે,
તપમલિ લહી લખિય ગૌતમે, નદિપેણે,
તપમલ વપુ કાપુ વિણ વૈકિય જેણે ૧૬૫

મન વિણ મિલવો જ્યુ આવવો દતકીણે,
લાવના વિપચે મુરુ વિણ કણવો જ્યુ, ભ્રમવો જ્યુ અણણે,
જસ વિણ જલુ છરી છપને જ્યુ ન સોદે,
તિમ ધગમ ન સોદે લાવના જો ન હોએ.

ભરત નૃપ, પ્રલામ્બી, છરણુ ઔષ્ઠિ લાવેં, ૧૭૨
 વલી વલદ્વચીરી કેવલ આન પાવેં;
 દલધર હરિણો ને પંચમે સ્વર્ગ ભાષ,
 ઇદજ ગુણપસાયે તાસ નિરતાર ૨૯ ચાષ.

ક્રોધ વિષયે ત્રિપથ ભુવન દહતો વસ્તુભ્યુ સર્વ જામેં,
 ગુણ રવણભરી ત્યુ ક્રોધ કાયા પ્રભલેં, ૧૭૫
 પ્રસન્ન જલદૃષ્ટિ ધારા, વહ્નિ તે ક્રોધ વાશ,
 તપ જપ મત સેવા પ્રીતવલ્લી વધાશ.
 ધર્મણુ ફરશુરામે, 'ક્રોધ નિઃક્ષત્રો ક્રાધી,
 ધર્મણુ સુભ્રમ રાષ ક્રોધ નિઃક્ષત્ર સાધી,
 નરકગતિ સદાષ, ક્રોધ એ દુઃખદાષ, ૧૮૦
 વરજ વરજ ભાષ, પ્રીત દેજે વદાષ.

માન વિષયે વિનય વન તણી ને મૂલસાખા વિમોડેં,
 સુગુણકનક દેરા શુંખલાખંધ તોડેં,
 ઉનમદ કરિ દોડેં માન તે મત દાથી,
 નિજ વસ કરિ લેએ, અન્યથા દુરિ એથી. ૧૮૫

વિષમ વિષ સમેા એ માન તે સર્પ જાણો,
 મનુજ વિદ્વ લેવેં એણુગે કંખેજ જાણો,
 ઇદ ન પરિદર્યો ને માન દુર્યોધને તો,
 નિજ કુલ વિશ્વસાક્યો માનને ને વહતો.

માયા-વિષયે નિહરપણુ નિવારિ, દેવડે દેજ ધારી, ૧૯૧
 પારદરિ છવ માયા, એ અસંતોષકારી.
 મધુરર મધુર બોલેં તોહે વિશ્વાસ નાણે,
 અદિ જિલણુ પ્રમાણે માણિ એ લોક જાણે.

મ કરિ, મ કરિ ગાયા, દંભ દોષદુષ્ટાયા,
નિરય તિરિય કેરાં જન્મ દે જોહ માયા, ૧૯૫
જાલિ નૃપ છલવાનેં વિષ્ણુ માયા લહંતાં ૩૩
લહુઅપણુ લહું જે વામનારૂપ લેતા.

લોભ વિષયે સુણિ વયણુ સયાણે, ચિત્તમાં લોભ નાણે,
સકલ વ્યસન કેરાં માર્ગે એ લોભ જાણે;
ધક સુણ પણુ એને સગરગે મ લાગે, ૨૦૦
ભવ ભવ દુઃખ દે એ, લોભને દૂર ત્યાગે.
કનકગિરિ કરાયા લોભથી નંદરાયે,
નિજ અરથ ન આયા, તે હયાં દેવતાએ;
સમલ નિધિ લહીજે, સ્વાયતે વિશ્વ કીજે,
મનતાન નવિચ્છ રીજે, લોભતૃણુ ન છીજે. ૨૦૫

દયા વિષયે સુકૃતકલપવેલી, લગ્નહીલીલાસહેલી,
વિગતિરમણિકેલિ, શાન્તિરાગમહેલી,
સકલ ગુણુ બલેરી, તે દયા જીવ રેરી,
નિજ હૃદય ધરીને સાધીયે મુક્તિ સેરી.
નિજ સરણુ પરેવો શ્યેનથી જેણુ રાખ્યો, ૨૧૦
પદ-દશમ જિને તેડપ એ દયાધર્મ દાખ્યો,
તેહ હૃદય ધરીને જેડક દયાધર્મ કીજે,
ભવજલધિ તરીજે, દુઃખ દૂરે કરીજે.
ગરલડે અમૃતવાણી, સાચથી અમિ પાણી,
મુજ સમ અદિરાણી, સાચ વિશ્વાસખાણી ૨૧૫
સુપ્રસન્ન મુર કીજે, સાચથી તે તરીજે,
તિણુ અલિક તણજે, સાચ વાણી વદીજે.

જન અપજસ વાધે દૂડવાળી વદંતાં.
વસુ નૃપ દુર્ગતિ ગ્યો સાખ દૂડી ભરંતાં,
અસત વચન વારિ, સાચને ચિત્ત ધારિ, ૨૨૦
વર વચન વિચારિ, જે સદા સૌખ્યદારી.

ઓયે પરધન અપદારે, સ્વાર્થને ચોર દારે,
કુદ્ધ અપશ વધારે, બધધાતાદિ ધારે;
પરધન તિષ્ઠ હેતે સખં ન્યૂં દૂર વારિ,
જગજનદિતદારિ હોય, સંતોષ ધારિ. ૨૨૫
નિશદિન નર પામે જેહથી દુઃખ કાટિ,
તજિ તજિ ધનચોરી, કષ્ટની જેહ ઓરિ,
પરધન જિ દરતા શેદિણી ચોર રંગે.
કદ અજયકુમારે તે મલો જુદિરંગે.

બ્રહ્મચર્યે અજસપડદ વાગે, લોકમાં લીદ લાગે, ૨૩૦
દુરિજન સદુ જાગે, તેહને લાજ લાગે,
સજન પિણુ વિરાગે, મા રંગે એણુડે રાગે,
પરત્રિવરસરાગે દોષની કોઠ જાગે.
પરત્રિવરતિરાગે નાશ લકેશ પામે,
પરત્રિવરતિત્ત્વાગે શીલ મગેવ આમે, ૨૩૫
દુષ્ટ-જનકપુત્રી વિશ્વ વિશ્વ વિદીની,
સુરનર મિલ્લી સેરી, શીલને જે ધરંતી.

પરિગ્રહે શશિ ઉદય વધે ન્યૂં સિન્ધુવેલા બલેરી,
ધન કરિ મનસા એ તેમ વાધે ધણેરી,
દુરિત નગર શેરી, છં કરે એ પરેરી, ૨૪૦
મ મ કરિ અધિકરી પ્રીત એ અર્થ કેરી.

મનુષ્ય જનમ હારે, દુખની કોડિ ધારે,
પરિગ્રહમમતાયે સ્વર્ગનાં સૌખ્ય વારે,
અધિક ધરણિ લેવા ધાતડીખંડ કેરી
સુલભ કુળતિ પામી ચક્રીરાયે ધણેરી. ૨૪૫

સંતોષે

સકલ સુખ ભરાયે, વિશ્વ તો વશ્ય થાયે,
ભવ જલાધિ તરાયે, દૂપ દૂરે પલાયે,
નિજ જનમ સુધારે, આપદા દૂર વારે,
નિત ધરમ વધારે, જેહ સંતોષ ધારે.

સકલ સુખ તણો તે સાર સંતોષ જાણે, ૨૫૦
કનક રમણિ કોટિઉદ્ધ નેમજી ૦ ધમજાન આણિ.
રજનિ કપિલ બાંધ્યો સ્વર્ણની લોહતાયે,
ભમર કમલિ બાંધ્યો તે અસંતોષતાયે.

વિષયે

શિવપદ જદિ વાંછે જેહ આનંદદાઇ,
વિષ સમ વિષયા તો છાડિ દે દુઃખદાઇ;
મધુર અમૃતધારા દૂધની ને લહીજે,
આત વિરસ સદા તો કાંછે કાં સમહીજે ?

૨૫૫

વિષયવિકલ તાણી કીચકે બીમભાર્યા,
દશમુખ અપહારી જનકી રામભાર્યા,
રતિ ધરી રહતેમિ કીડવા નેમિભાર્યા,
જિણે વિષય ન વળ્યાં તેહ જાણે અનાધાર્યા.

૨૬૦

મન્દ્રિયવિષયે

ગજ મકર પતંગા જેહ ભુંગા કુરંગા,
દંડે છકે વિષયાર્થે ને લહે દુખસંગા;
જસ પરવશ પાંચે તેહનું શું કહીજે ?
ધમ હૃદય વિભાસી ઇત્રી પાંચે દમીજે.

૨૬૫

અગ્રથ વિણુ કવનો જેહ વેસ્યાધ નાંખ્યો,
 અગ્રથ વિણુ વસિષ્ઠે રામ જાતો ઉવેખ્યો,
 સુકૃત સુજયધરી અર્થ એ તે ઉપાળો, ૩૦૫
 અપજય૪૮ ઉપજતો અર્થ તે દૂરિ વર્જો.

પરહિતે પરહિત દરવા જે ચિત ઉચ્છાદ ધારે,
 પરકૃત દિત હેયે તે ન કષ વિસારે.
 પ્રતિદિત પરથી જે તે ન વાંકે દદાધ ૩૧૦
 પુરપરયણુ સોધ વંદીધ મોક્ષદાધ.૪૯

નિજ દુખ ગણિને તે૫૦ પારકું દુઃખ વારે,
 તિણિ૫૧ તણી બલિદારિ ભેધયે' મોડ વારે;
 ઇહ વિપક્ષરી જેની કંખપીડા સહીને,
 વિપક્ષર જિનચીરે જૂઝાયો તે વહીને. ૩૧૫

લક્ષ્મી વિપયે હરિમુત રતિરંગે જે રમે રાતિ સારી,
 શિવતનય કુમારો ષ્ણપુત્રી કુમારી,
 દિત કરી દગલીલા જેહને લાછિ ભેવે;
 સકલ સુખ લહે' સો, સોધ વિખ્યાત હોવે.

લખમી બલે' મશ્વેદા નંદને વિશ્વ મોહે, ૩૨૦
 લખમી વિણુ વિરૂપી શંભુ ભિન્ન ન સોહે,
 લખમી લહીય રાંકે જે શિવાદિત્ય જાંન્યો,
 લખમી લહીય શકિં વિક્રમે' વિશ્વ રંજ્યો.

કૃપણે દણુ દણુ જિમ મેલે દીટકા ધાન્ય કેરો.
 મધુકર બહુ સચે૫૨ બોઝવે કો અનેરો, ૩૨૫
 તિમ ધન કૃપી કેરો નોપકારે દિવાયે,
 ઇમદિ વિલય જાઇ, અન્યથા અન્ય ખાયે.

કૃપણપણ ધરંતા જે નવે નંદરાયા,
 કનકગિરિ કરાયા તે તિહાં અર્થ નાયા; -
 ઇમ કૃપણપણ ધરંતા દુઃખવાસે વસીજે, ૩૩૦
 કૃપણપણ તણજે, મેઘ જ્યુ દાન દીજે.

યાચકે નિરમલ ગુણરાજિ તાં લજે લોક રાજ,
 તખ લગ કહે "હા! હા!" તાં લજે પ્રીત ઝાઝી
 સુજન જન સનેહી તાં લજે, મિત્ર તેહી,
 મુખ ચકી ન કહીજે જાં લજે 'દેહિ દેહિ!' ૩૩૫

જઈ વડપણ વાંછે માગજે તાં ન કાંઈ,
 લહુપણિ નિષ્ઠુ હોવે ઇમ કીજે તિ કાંઈ?
 તિમ લખુ યઈ શામે ધીરથી દાન લીધું,
 હરિ બલિનૃપ આજે વામના રૂપ લીધું. ૫૪

નિર્ધન ધન વિષુ નિજ જાંધુ તેહને દૂર જડે, ૩૪૦
 ધન વિષુ શૃદ્ધભાયાં ભર્તુ સેવા ન મડે,
 નિરજલ સર જેવો, દેહ નિર્જીવ જેવો,
 નિરધન તણ જેવો લોકમાં તે ગણેવો.

સરવર નિમ સોહે નીરપૂરે બરાથો,
 ધન દરિ નર સોહે તેમ નિત્યે ઉપાયો; ૩૪૫
 ધન દરિય મુહતો માધ જે જાણુ દૂતો,
 ધન વિષુ પગ સજી તેહ દીડો મરંતો.

રાજસેવા સુજનસુહિત દીજે, દુજનના સીખ દીજે,
 જળજન વશ કીજે, ચિતવાંજા વરીજે,
 નિજગુણ પ્રકટીજે, વિશ્વના કામ કીજે, ૩૫૦
 પ્રભુ સમ વિચરીજે, જે પ્રભુસેવ કીજે.

વિવધવન ચરંતા : ઇંદ્રી જે ઊંટડા એ,
જિ ન વશિ કરી ગાખ્યે તેહ છે દુખડા એ,
અવસિ દગ્ધિ મૃત્યુ લ્યૂં અગ્નિતેદ્રિ પામે,
સ્વવશિ સુખ લક્ષ્યાં લ્યૂં દુર્મ ગુપ્તેદ્રિ નામે.

પ્રમાદે સહુ મન સુખ વાંછે, દુઃખને કો ન વાંછે, ૨૭૦
નહિ ધરમ વિના તે સૌખ્ય એ મંપજે છે;
ઇહ સુધરમ પામી હાં પ્રમાદે ગમીને ?
અતિ અલસ તજને ઉઘમે ધર્મ કીને.

ઇહ દિવસ બધા જે તેહ પાછા ન આવે,
ધરમ-સમય આવો^{૪૧} હાં પ્રમાદે ગુમાવે ? ૨૭૫
ધરમ નવિ કરે જે આયુ આલે ગમાવે,
સશિ નૃપતિ પરે લ્યૂં શોચના અતિ પાવે.

સાદુલવિકીરિત

સાધુધર્મે જે પંચતત મેરહાર નિવડે, નિઃસંઘરગે રહે,^{૪૨}
પંચાચાર ધરે, પ્રમાદ ન કરે, જે દુઃખ તો બુદ્ધ સહે,^{૪૩}
પંચે ઇંદ્રિયરંજ જે વશિ કરે, મોક્ષાર્થનંદ સંપ્રહે, ૨૮૦
એવો કુખર સાધુધર્મ, ધન તેજે લ્યૂં ઘટે ત્યૂં વહે.

માલિની

મયલ્ય સન્ન મોડી કાંમનિ જેલ્ય^{૪૪} છોડી,
તજિવ કનકગાદિ મુક્તિરત્ન પ્રીત જેડી,
બવ બવ બવ વામી, શુદ્ધ ચારિત્ર પામી,
ઇહ જગ સિવગ્રામી તે નમો જાંજલ્યામી. ૨૮૫

સાદ્ભવિકીરિત

શ્રાવકધર્મે જે સમ્યક્ત્વ લહી સદા પ્રત ધરે, સર્વસમેવા કરે,
સંખ્યાવસ્થક આદરે, ગુરુ લજે, દાનાદિ ધર્માચરે,
નિત્યે સદ્ગુરુસેવના મન ધરે, એવો જિનાધીશ્વર
ભાખ્યો શ્રાવકધર્મ હોય હરધા જે આદરે તે તરે.

માલિની

નિશદ્ધિન જિન કેરી જે કરે શુદ્ધ સેવા, ૨૯૦
અણુપ્રતધર જે તે કામ આણુંદ જેવા,
ચરમ નિશ્ચુવરિદે જે સુધર્મે સુવાસ્યા,
સમકિત સતવંતા આવકા તે પ્રશંસ્યા.

૪મ અરથ રસાલા ૪૫ જે ૨ચી સૂક્તમાલા,
ધરમનૃપતિખાલા, માલિની ૭૬ શાલા, ૨૬૫
ધરમ રતિ ધરતાં જે ઇહા પુણ્ય વાધ્યો,
પ્રથમ ધરમ કેરો સાર એ વર્મ સાધ્યો.

હિત શ્રીસૂક્તમાલાયાં ધર્મવર્ગઃ ।

અર્થવર્ગ

અર્થાર્થવર્ગે હિતચિન્તનશ્રીમિતંપચાર્યસ્વમહીશસેવા ।

સ્વલાદિમૈત્રી વ્યસનાદિ ચૈવમિદાવધાર્યાઃ કતિચિત્પસંગાઃ ॥

અર્થમાહાત્મ્યે અરથ અરજિ જેણે સ્વાયતે ૪૬ વિશ્વ હોવે, ૩૦૦
નિશ્ચુ વિશ્વ મુજીવિદ્યારૂપને કા ન જ્ઞેવે;
અભિનવ સુખ કેરો સાર એ અર્થ જાણિ,
સકલ ધરમ એથી સાધીધ નીતિ ૪૭ આણિ.

ભગતિ કરી વડાની સેવ કીજેં બિ કાંઈ,
અધિક ફલ ન આપેં કર્મથી તે તિ કાંઈ;
જલ્દિ તરીય લાંકા સીત સદેય લાવેં,
હનુમત કરમેં તે રામકચ્છાટ પાવે. ૩૫૫

ખલે રસ વિરસ બાજે જ્યું અંબ નિમ્બ પ્રસંગે,
ખલમિલન કુવે ત્યું અંગરંગ પ્રસંગે,
સુષુ સુષુ સસનેહી, જાંણુ લે રીત જોહી,
ખલ તજ નિસનેહી, તેહ ર્યું પ્રીતિ કેહી ?

મગર જલવસતો તે કપિરાય દીદો, ૩૬૦
મધુર ફલ વખાણી તે કયોં મિત્ર મીદો,
કપિ દલિજ બખેવા મચ્છ જોલી ખલાઈ,
જલ મહિ કપિ જુદિ, છાંડે તે બલાઈ.

કપળવતિ

અવિદ્યાસે વિશ્વાસ સાથે ન છડેં રમીજેં,
ન વધરિ વિશ્વાસ કદાપિ કીજેં; ૩૬૫
જો ચિત્ત એ ધીર ગુણેં ધરીજેં,
તો લગ્નજીલોલા જામમેં વરીજેં.

આણાપડે જ્યું નિજ દાજ સાયોં,
જે રાજ્યભાગી નૃપ તેહ માર્યોં;
જો ઘૂવડે દાદ વિશ્વાસ પ્રીધો, ૩૭૦
તો વાપસેં ઘૂકનેં દાદ દીધો.

માલિની

મેત્રી વિપયે દરિ દનદસરિસી સાધુ મેત્રી સલાઈ.
ધસિ, કસિ, તપ, વેધેં જાસ માંનિ સલાઈ;

અદવ ઠગદ મૈત્રી ચદ્રમા-સિન્ધુ જેહી,
ઘટ ઘટિ, વધિ વધિ સાગિખા જે સનેહી ૩૭૫

ઇહ સજન સનેહે જે વધિ મિત્રતાઇ,
ગવિ પરિ ન ચયે તે, ઠજ જૂ મધુતાઇ,
હરિ-હલધર મૈત્રી, કૃષ્ણને જે છ માસે
હલધર નિજ ખધે લે ફિરો છવ આશે

વ્યસને નલિન મલિન શોભા સાંઝથી જેમ થાયે, ૩૮૦
ઇહ કુવિસનથી ત્યુ સપદા કીર્તિ જાયે,
કુવિસન તિથુ હેતે સર્વથા દૂર કીજે,
જનમ સફલ કીજે, કીર્તિ તાપ વરીજે

દ્રુતવિશ્વમિત્ર

શૂટે મુશુરુ દેવ ગિહા નવિ લેખવે,
ધનવિનાસ ઠવે જિજ્ઞે બેશવે, ૩૮૫
લવભવે બમિયો જિજ્ઞુ જીવટે,
ઠહોને કાખ ગમે તિથુ જીવટે

ઉપભવિ

માસે જે માસદુબધા નગ તે ન હોહે,
તે નક્ષત્રા માનુષ પ મોહે
ચૌરે જે લોટમા નકર્નિવાસ ચોરી, ૩૯૦
નિવારિયે તે પરદ-ચચોરી

ભુજ ગો

મહે મુગપાનથી ચિત્તમા ખાત થાયે,
અંદે લાજ-જલીગતા, શીવ નારે,

જિહ્વા જ્ઞાન-વિજ્ઞાન મૂઝે, ન સૂઝે,
ધસુ મવ જાણિ, ન પીજે, ન દીજે. ૩૯૫

વેશ્યાસંગે કહો કુણ વેશ્યા તણો સંગ એવે,
જિણે અર્થ ને લાજની હાણ હોવે!
જિણે દારા સિંહચુકાયે નિવાસી
હસો સાધુ, નેપાલ યો કંબજાસી.

અભાદના

મૃગયા વિષયે મૃગયા તજ, જીવપાત કળે ૪૦૦
સપલા જીવ દયા સદા બળે,
મૃગયાથી દુખ જે લલાં નવાં
હરિગમાદિ નરેન્દ્ર જેદવા.

સ્વામના

પરિત્રિયાયામુ સ્વર્ગ સૌખ્ય તપ્તી જે મન આશા,
જાંદિ તે અપર નારિવિયાસા, ૪૦૫
જેણુ એણુ નિજ જન્મ દુખ એ,
સર્વથા ન પરલોક સુખ એ.

શાર્દૂલચિહ્નિત

યથા ૫૬૬તાજેલન પાંડ્યા વન બામ્યા, મઠે બલિ દાગિદા,
મસિ ટ્રેણિક નાગકી દુખ મલ્યા, બામ્યા ન કે ચોરિકા,
આજેટ દશગ્ય પુત્રવિરદી, કેવલ વેશ્યાપદે,
સંદામ્યામી પર્વતયા ગમ ગમે, જે એ તજે તે તરે ૪૧૦

માલિની

કીર્તિ	વિપયે દિશિ દિશિ પસરતિ ચંદ્રમા બ્યોતિ જોસી, અવણુ મુણુત લાગે જાણુ મીડી સુધાશી, નિશિદિન જન ગાયે રામ રાજજા જેવી, ધણુ કલિ બહુ પુણ્યે પામીછ કીર્તિ એવી.	૪૧૫
પ્રધાને	સકલ વ્યસન વારે, સ્વામીશુ' ભક્તિ ધારે, સ્વપર હિત વધારે, રાજનાં કાજ સારે, અનય-નય વિચારે, હુદતા ' દૂર વારે, ચાણુમુત જિમ ધારે, ગજલક્ષ્મી વધારે.	
કલાયામ	ચતુર, કરિ કલાનો સંમદ સૌખ્યધારી, ધણુ ગુણુ જિણુ લાધી દ્રોણુ સંપત્તિ સારી, ત્રિપુરવિજયકર્તા જે કલાને પ્રસંગે, હિમકર મન રંગે જે ધર્યા ઉત્તમાંગે.	૪૨૦
મૂર્ખે	વચનરસ ન બેઠે, મૂર્ખ વાર્તા ન વેઠે, તસ કુવચન વેધે તેહને શીખ જે ઢે; નૃપસિર રજ નાખી જેહ મૂર્ખે વહીને, હિત કહત હણી જ્યુ' વાનરે સુમહીને	૪૨૫
લજ્જાયામ	નિજ વચન નિવાહે, લાજ ગ્યુ ગજ વાલે, મત-નય-કુલરીત માન જ્યુ' પુલાજ પાલે, સયલ ગુણુ મુહાવે, લાજથી ભાવેવે મત નિયમ વલો જે ભાષ લજ્જાપ્રભાવે	૪૩૦

શાલિની

એવા જે જે રૂપકા ભાવ રાગે,
એણે વિશ્વ અર્થથી તેહ છાજે;

એવું જાણી સાર એ સૌખ્ય કેરો,
તે ધીરા જે અર્થ અર્જે બહેરો. ૪૩૫

इति श्रीसुकुमालायां अर्धवर्गः ।

દામવર્ગ

ब्राह्म कियंतः किल कामवर्गे कामो नृनार्यो गुणदोषमाजः ।
सुलक्षणैर्योगवियोगयुक्तः समातृपितृप्रमुखाः प्रसङ्गाः ॥

ઉપભતિ

અપ્યુક્તં ચ કામે કંઠર્થં પંચાનન તેજ આગે
કુરંબ જેવા જગજીવ લાગે;
સીસાં લેઈ જાગે વદીતા, ૪૪૦
તે એણુ દેવા જનદંડ જીના.

માલિની

મનમથ જગમાદિ દુર્લભી જે અઘાપિ,
ત્રિભુવન સુરરાજિ જાસ શસે સંતાપી,
જલજ વિધિ ઉપાસે, વાદિંજા વિધ્યુ સેવ,
હર હિમાગિરિજને જેણુ અર્ધાંગ દેવે. ૪૪૫

સાદૃશ્યવિકીરિત

સિંહીભાવ જલ્યો મહેશ ઉમવા જે દામરાજે દરી,
પુત્રી દેખી ચલ્યો ચતુર્મુખ હરિ, આદેરિત આદરી,
ઈદ્ર ગૌતમની ત્રિયા વિલસીને સજોમ તે ઓલવ્યા,
દામે એમ મદત દેવ જળતે તે બોલવ્યા-સેલવ્યા.

માવિની

નલનૃપ દવદંતો દેખી ચારિત્ર ચાલે, ૪૫૦
અગદન ગદનોમિ તે તપસ્યા વિટાલે,
ચરમ જિન મુનિ જે ચેલણા રૂપ મોહે,
મયણુ શર બચાના પદ એહ ઉન્માદ સોહે.

રથોદ્ધતા

શ્રી-પુરુષ ઉત્તમા પણુ નરા ન સહવે,
ગુણદોષ મધ્યમા તિમ ન ચોપિતા કુવે; ૪૫૫
એહ ઉત્તમિક મધ્યમીપણો,
એહુ માહે ગુણદોષનો ગણો પદ.

પુરુષગુણાઃ રૂપસૌભાગ્યમંપન્નાઃ સત્ત્વાદિગુણશોભનાઃ ।
તે લોકે વિરલા ધીરાઃ શ્રીરામસદૃશા નરાઃ ॥

શાર્દૂલવિકીરિત

પુરુષદોષ લ કાસ્વામી હૃતિ ગમ તણ જે સીતા ભણી એ ચક્રી, ૪૬૦
સ્ત્રી વેગી હગિચ દ, પાકવટપે કૃષ્ણા ન રાખી શકી,
ગતિ છોડી નિજ ત્રિયા નલનૃપે, એ દોષ મોટા ભણી,
ભુજો ઉત્તમમાદિ દોષ ગણુતી, કા વાત પીગ તણી ૧

૫ વિ રાના પદ આ પત્રી ૩ વ. સો ની પ્રતમા પુરુષ-ગુણ વિશે
નીચેની કડી વધારે છે-જે ત્યે ગુણદંદ ત્યે પરાણા. દોષા ન જે દોષવે,
જે વિશ્વે રૂપકારિને રૂપકરે, વાણી સુગ જે લે, પૂગ પૂનિમચદ્ર જેમ
સુગુણ તે ધીર મેઝ લમા બેડા જદ મનીર સાયર નિરપા તે
માન ન કનમા.

લપન્નતિ

શ્રીના ગુણ સુશીખ આલેં, પ્રિયચિત્ત આલેં,
 જે સીધ પાલેં, ગૃહચિન્ત ટાલેં, ૪૬૫
 દાનાદિ જેણેં ગૃહધર્મ હોઈ,
 ન ગેહિની તે, ધરિ લચ્છી સોઈ.

શ્રીના-દોષ ભર્તા હણ્યો જે પતિમારિકાએં,
 નાખ્યો નદીમાં સુકમાલિકાએં,
 સુદંસલુ શ્રેષ્ઠ સુશીલ રાખ્યો, ૪૭૦
 તે આલ દેઈ અભયાએ દાખ્યો.

વસંતવિદ્યા

માયો પ્રદેશી સુરિકાંત વિષાવલીયેં,
 રાજા જસોધર હણ્યો નયનાવલીઈ,
 દુઃખી કર્યો શ્વસુર નૃપુરપકિતાયેં,
 દોષી ત્રિયા હમ લણી નિજ દોષતાયેં. ૪૭૫

ચાદુલવિકીરિત

મુલક્ષણા શ્રી રૂડી, રૂપવતી, મુશીલ, મુગુણી, લાવણ અગે લમેં,
 લક્ષ્મણ, પ્રિયવાદિની, પ્રિયતણેં ચિત્તે સદા જે વસેં,
 લીલા નૌવન ઉલ્લસી ઉરવશી જાણે નૃસોદેં વસી,
 એડી પુણ્યતણી પસાવ લદીયેં રામા રમાથી રસી. ૬૦

લપન્નતિ

યધા સીતા, મુબદા, નલગમરાણી, ૪૮૦
 જે દ્રીપદી શીલવતી વખાણો,

જે એકની શીલાચુલે સમાણી,
સુલક્ષણ તે જગમાંદિ જાણી.

માલિની

શયોગિની પ્રિય સખી પ્રિયયોગે ઉલ્લસે નેન રંગે,
દસિત મુખ યશી જ્યૂં, સર્વ શેમાંય અંગે, ૪૮૫
કુચ ધક મૂકડે વેરી નમ્રતા જે ન કાખે,
પ્રિયમિલન સમે જે અંતરે તેહ રાખે. ૬૨

વિયોગિની દિન વરસ સમાણે, રેણી કંપાત જાણે,
હિમગ્ન કદલી જે તેહ જાણા પ્રમાણે, ૪૮૦
શશિગદર શશિ જે સૂર સો મોહ લાગે,
પ્રિયવિગ્દ પ્રિયાને કુઃખ શું રખું ન જાગે ?

ઉપભવિ

માતા જે માનનો જોલ દદા ન લોપે,
તે વિશ્વમાં સરજ જેમ આપે;
જ્યા ધર્મચર્યા બદુધા પહંખી, ૬૩
ત્યા માતપૂજ સહુમાં સરીખી. ૪૮૫

યથા જે માત મોહિ જિન એમ કોધે,
જોઈ વસતા નતનેમ લીધે,
જે માત લક્ષવણે પ્રભુકો,
લિલા તપ તે અરહજ સિદ્ધો.

પિતા જે માતલાવે સખચુ જમાડે, ૬૪ ૫૦૦
જે બાલલાવે સુતને ગમાડે,

૬૨ મુલ. ૬૨ નાથે. ૬૩ ચત્રી. ૬૪ આ તથા અગ્રી પછીની પંક્તિને
બદલે મોસાયદીની પ્રતમા નીચે પ્રમાણે છે. 'જે બાલલાવે સુવને ગમાડે,
વિદ્યા વાણાવે, રમ્ય સમારહ.''

ને તાતનો પ્રત્યુપકાર એકી,
જે તેદની જલિન હિયે વહેકી.

માલિની

યથા નિવધ, સમરયાય, જે દરિમદ, ચંદ્રા,
તિમ દશરથસયા, જે પ્રજ્ઞા મુનીન્દા, ૫૦૫
મનકજનક જે તે પુત્રને મોદમાર્ધ,
સ્વસુતાર્દિત કરીને તેદનાં કાજ સાધાં,

સ્વાગતા

પુત્ર વિપથે મા ત તા ત પ દ પં દ જ મે વા
જે કરે તસ સુપુત્ર દેવા;
જેદ કીર્તિ કુલ લાજ વધારે; ૫૧૦
સુર્મ જેમદપ જાજેજા વધારે,

શાલિની

યથા જગપુત્રે વિશ્વમાં કીર્તિ ગાપી,
આગા તેણે તાત ફેરી ન લેપી;
તે ધન્યા જે અંબલીપુત્ર જેવા,
જેણે કીધી જનકીનાય મેવા. ૫૧૫

તોલક

ધમ પ્રમવિલાસ ઉલાસન એ,
રસરિપિત હરે અનુભવત એ,
જામ ચંદન અંજ વિશેષન એ,
હિમ લેખ સદા સુખસંપત એ

इति श्रीशुकमातायां कामर्गः ।

મોક્ષવર્ગ

ગ્રાહ્યા. કિયંત. કિલ મોક્ષર્ગે કર્મત્વમાસંયમમાયનાદ્યા । ૫૨૦
વિવેકનિર્વેદનિજપ્રગોષાદિત્યેવમેતે ગ્રન્થસદ્ગા ॥

માવિતી

મોક્ષે ધ્યાન ભાગ સુખહેતે કે પ્રવર્તે બનેગ,
પગભવ સુખહેતે કે પ્રવર્તે બનેગ,
અવર અરથ હડી મુક્તિપથ આગધે,
પગમ પુરુષ મોહ જેહ મોક્ષાર્થ સાધે. ૫૨૫

તત્ત્વ ભગતકેગી જેણુ હ ખડ બૂમિ, કે
શિવપથજિણુ સાધ્યો સોધમછ શાન્તિઆમી,
ગજમુનિય પ્રમિદા તેમ પ્રત્યેકબુદ્ધા,
અવર અરથ હડિ ધન્ય તે મોક્ષનુબધા.

કર્મ વિપથે હમ નૃપતિ કાપે દુખ આપે ધણેગ,
નગમ તાગિય કેગી જન્મ જન્મે બનેગ,
શુભ પંચિયુતિ હોવે જીવતે કર્મ તેરે
શુભ નગપતિ કેરી સપદા સોછ દેવે ૫૩૦

કમ સશી કલકી, કર્મ બિબુ પિનાકી,
કમ બાલનરેન્દ્રે પ્રાર્થના વિબજી રહી, ૫૩૫
કમવશ વિધાતા હન્દ્ર સુપાર્દિ હોષ,
સખલ કમ સોષ, કર્મ જેના ન કાષ.

ક્ષમાયામ દુરિતભય નિવારે, જે ક્ષમા કર્મ વારે,
સખલ તપકૃત સુધારે, પુણ્યલક્ષ્મી વધારે,

ધમ હૃદય વિભાસી કારમી દેહછાયા ૫૬૦
તણય વારતરાવા ચિત્ત યોગે લગાયા.

અસરણ્યે પરમ પુરુષ જોહવા સંહ્યાં જે કૃતાંતે,
અવર સરણુ કેનું લીછછ તેહ અંતે;
પ્રિય સુહૃદ કુટુમ્બી પાસ બેઠા જિ કાષ્ટ
મરણુ સમય રાખે છવને ને ન કાષ્ટ. ૫૬૫
સરણુજી કર જોડી છેવર કરે જાસ સેવા,
મરણુ ભય ન છૂટયા તેહ ઇન્દ્રાદિ દેવા;
જમ જગત મદંતોજી એમ જાણી અનાધી
મત મહીય વિછૂટે તેહ સંસારમાંથી.

શાદ્ધંધવિકીરિત

સંસારે ૮ તિથિ આદિ નિગાદ નારહી તણી જે યોનિ યોનિ રહ્યા, ૫૭૦
છવે દુષ્પ અનેક દુર્ગતિતણાં કર્મપ્રભાવે લલાં,
યાં સંયોગ વિયોગ રોગ બહુધા, યાં જન્મજન્મેનું દુખી.
તે સંસાર અસાર જાણી એકવેળ જે એ તળે તે સુખી.

લપભતિ

યથા જે હીન તે ઉતમ ભતિ ભયે;
જે ભય તે મધ્યમ ભતિ ધાયે; ૫૭૫
જ્યાં મોક્ષ મેલાર્ય મુનીન્દ ભયે,
ત્યાં મંત્રસરિ પુરયક્ષ ધાયે.

એકત્વે પુણ્યે અકલો જિહ્વિ સ્વર્ગે ભયે,
પાપિ અકલો જિહ્વિ નર્ગિ ભયે;
એ છવ જા-આવ કરે અકલો, ૫૮૦
એ જાણીને એ મમતા મહેલો.

સુત સદૃશ આરાધે, જે ક્ષમા મોક્ષ સાધે, ૫૪૦
જિણ નિજ ગુણ વાધે, તે ક્ષમા કાં ન સાધે ? ૬૬૯

સુમતિ લદી ક્ષમાઇ અધસરીય સિધ્ધા,
સુમતિ દદમહારી દુરગદ્ મુનોઠા,
ગજ મુનિય ક્ષમાયે મુક્તિપંચ આરાધે,
તિમ સુમતિ ક્ષમાયે સાધુ મૈનાયે સાધે. ૫૪૫

સ્વામતા

સંયમે પૂર્વ દર્મ સર્વ અંયમ વારે,
જન્મવારિનિધિ પાર ઉતારે,
તેહ સંયમ ન કેમ ધરીજે, ૭૦
જેણ મુક્તિરમણી વણ કરીજે !
દુંગી રૈલ જલદેવ મુદાપે, ૫૫૦
જેણ સિંહ-મૃગ બોધ વનાપે.
તેણ સંયમ લલિય અગદો,
જેણ પંચમ મુગ્ધવ પાપે.

ખાલિની

અનિત્યતાયામ ધણ કણ તનુ છરી વીજ ઝાલાર જેવી,
સુજન તરણ મૈત્રી સ્વપ્ન જેવી મણેવી, ૫૫૫
અદ્ મમ મમતાયે મૃદતા કાંઈ માયે,
અધિર અરથ બાણિ, એણમું કાણ રાયે !
ધરણિ તરે ગિરીદા દેખીઈ બાવ તેષ,
સુરેન્દ્રુષ પરે તે બંગુર બાવ તેષ;

પ્રથમ હૃદય વિભાસી કારમી દેહભાયા ૫૬૦
તજીય ભરતગયા ચિત્ત યોગે લગાયા.

અશરણુત્વે પરમ પુરુષ જોડવા સંઘર્ષા જે કૃતાંતે,
અવર સરણુ કેનું લીજીય તેહ અતે;
મિત્ર સુહૃદ કુટુંબી પાસ ખેડા જિ કોષ
મરણુ સમય ગમે જીવને તે ન કોષ. ૫૬૫
સુરભણુજી કર જોડી છે'જર કરે જાસ સેવા,
મરણુ ભય ન છૂટ્યા તેહ ધન્દાદિ દેવા;
જન્મ જગત મહંતો'જી એમ જાણી અનાધી
પ્રત મહીય વિછેડો તેહ સંસારમાધી.

સાદૃશ્યવિકીરિત

સંસારે ૯ તિર્થ'આદિ નિગોદ નારહી તણી જે યોનિ યોનિ રહ્યા, ૫૭૦
જીવે દુખ અનેક દુર્ગતિતણાં કર્મ'પ્રભાવે લક્ષાં,
યાં સ યોગ વિયોગ રોગ બહુધા, યાં જન્મજન્મે દુખી.
તે સંસાર અસાગ જાણી એહવો જે એ તજે તે સુખી.

ઉપભતિ

યથા	જે દીન તે ઉત્તમ જાતિ જાયે,	
	જે હિત તે મધ્યમ જાતિ થાયે;	૫૭૫
	જ્યું મોક્ષ મેતાર્ય મુનીન્દ્ર જાયે,	
	ત્યું મંગુસરિ પુરુષ થાયે.	
એકત્વે	પુણ્યે અકલો જિહિ સ્વર્ગિ જાયે,	
	પાપિ અકલો જિહિ નર્ગિ જાયે;	
	એ જીવ જા-આવ કરે અકલો,	૫૮૦
	એ જાણીને એ મમતા મહેલો.	

એ એકલો એવ કુટુંબયોગે
 મુખી, દુઃખી તે તસ વિપ્રયોગે;
 સ્ત્રી હાથ દેખી વલયો અકેતો,
 નખી પ્રજુહો તિજ્યી વહેતો. ૫૮૫

અન્યત્રે જા' આપણો દેહજ એ ન હોઈ,
 તાં અન્ય કિ આપણ મિત્રજ હોઈ ?
 તે સર્વને અન્ય ઇલા ભણીજે,
 કેહો તિહાં હર્ષ વિષાદ કીજે ?

દેહાદિ જે એવ ચક્રીજ અતેરા, ૫૮૦
 શ્યા દુઃખ કીજે, તસ નાશ કેરા ?
 તે ભણીને વાપણને પ્રબોધી,
 મુદાસલે ગ્વામ ન સાર કીધી.

અશુચિત્વે હાથા મહા એક અશુચિતાઈ,
 જિહાં નવ દાર વહે સદાઈ, ૫૮૫
 કસ્તૂરિ કપૂર મુદ્ગમ્ય સોઈ,
 તે કાપસયોગ મલીન હોઈ.

અશુચિ દેહી નરનાર કેરી,
 રાગજે એ મલમલ શેરી;
 એ દારખી દેહ અસાર દેખી, ૧૦૦
 ચતુર્થ ચક્રી પણ એ હવેખી.

માલિની

આશ્રયે ઇહ અવિરતિ મિથ્યા કાપરાગાદિજ સાધે,
 ઇષ્ટિ ઇષ્ટુ ભવ છવા આશ્રવે કર્મ બાંધે;

દરમજનક જે તે આશ્રવા જે નિરુધે,
સમર સમર^{૭૭} આત્મા, સંવરી સો પ્રણુદે. ૬૦૫

ઉપજાતિ

યથા' જે કંડરીકે નવત છાંડિ દીધું,
ભાઈ તણું તે વહી રાજ લીધું;
જે દુઃખ પામ્યા નરકે ધણેરા
તે હેતુ એ આશ્રવ દોષ કેરા.

સંવરે જે સર્વથા આશ્રવ એ નિરુધે,
તે સંવરી સંવરભાવ સ્તધે;
તે ભાવિ વદો ગુરુ વજ્રસ્વામી,
જેણે ત્રિધા કંચન કોડી વામી. ૬૧૧

માલિની

નિર્જંશયામ દોષદશ તપભેદે કમ' એ નિર્જંશાયે,
ઉત્પતિ-સ્થિતિ નાસે, લોક ભાવા ભરાયે; ૬૧૫
દુરલભ જગ ભોધિ, દુર્લભા ધર્મગુહિ,
અવહરણિ વિભાવો ભાવના એહ શુદ્ધિ^{૭૮}.

ઉપજાતિ

એ નિર્જંશ કામ સકામ તેહી,
અકામ જે તે મરુદેવી નેહી;
જે આનંદી કર્મદ નિર્જંશીને,
દદાહારી પરિં તે તરીને. ૬૨૦

માલિની

લોકસ્વરૂપે જિમ પ્રરૂપ વિલોવે એ અધોલોક તેવો,
તિરિય પણુ વિરાજે યાવ સુદૃષ્ટ જેવો;

१. दृग्मद्वय अपेक्ष, देवद्वयान् दोष,
धन धन नर तेष्ट मोक्ष साधे नि देष्ट.

इति श्रीसूक्तमालायां मोक्षवर्गः ।

प्रशस्ति

इत्येवमुक्ता किल सूक्तमाला विभृषिता वर्गचतुष्टये
तनोतु शोभामधिकं जनानां कठे स्थिता मौक्तिकमालिकेव
आसीत् मद्गुणसिन्धुपार्वणशशी श्रीमत्तपागच्छयः
सूरिः श्रीविजयप्रभामिध गुरुर्जातो जगद्वन्दनः ।^१
तत्पद्मेद्वयभूषणे विजयते माम्यत्प्रभावोद्यतः
सूरिः श्रीविजयादिस्तमुगुरु विद्वज्जनानन्दभूः ॥
विख्यातस्तद्राज्ये प्रात्राः श्राशान्तिविमलनामानः ।
तत्तोदरा बभूवुः प्रात्राः श्रीकनकविमलाह्वः ॥
तषामुभौ विनेयौ विद्वान् कल्याणविमल इत्याद्यः ।
तत्तोदरो द्वितीयः केसरविमलाभिधोऽवर्गज ॥४॥
तेन चतुर्भिर्वर्गैरचिता भाषानिरुद्धरुचिरेयम् ।
सूक्तानांमिह माला मनोज्ज्वलाय बालानाम् ॥५॥
वेदेन्द्रियर्षिचन्द्रे १७५४ ग्रमिते श्रीविष्णुसाहसने चर्षे
अग्रन्वि सूक्तमाला केसरविमलेन विबुधेन ॥६॥

इति श्रीसूक्तमाला मधुर्णा ॥

શબ્દકોશ

સંપ્રદરશ કાવ્યોમાંના નોંધપાત્ર શબ્દો આ કોશમાં લેવામાં આવ્યા છે. શબ્દના અર્થ પછી આપેલા બે અંકો પૈકી પહેલો કાવ્યોત્તર અનુક્રમિક, તથા બીજો તે કાવ્યની જે પદિતમાં પ્રવૃત્ત શબ્દનો પ્રયોગ આવે છે તે સૂચવે છે. જેમ કે શબ્દકોશમાં સૌથી પહેલાં અમુક શબ્દ આગળ ૭-૪૪ અંક છે, એટલે તે શબ્દ સાતમાં કાવ્ય—વૈકુંઠદાસકૃત 'રાસલીલા' ની ૪૪ મી પદિતમાં આવે છે.

સંજ્ઞો નીચે પ્રમાણે છે. સં. = સંસ્કૃત, પ્રા. = પ્રાકૃત, શ. = શરણી, દે. = દેશ્ય, અપ. = અપભ્રંશ, જૂ. ગૂ. = જૂની ગૂજરાતી, અ. ગૂ. = અર્વાચીન ગૂજરાતી, ગૂ. = ગૂજરાતી, પ્રા. ગૂ. = પ્રાચીન ગૂજરાતી, કાકિ. = કાકિયાવાડી, મ. = મરાઠી, મા. = મારવાડી, હિં. = હિન્દી, બં. = બંગાળી.

અમુક (પ્રા. અમુતિ) છે; અસ્વરિત પ્રથમ શ્રુતિલોપથી જૂ. ગૂ. માં 'અમ' એવું રૂપ પણ થાય છે, જે ઉપરથી અ. ગૂ. 'અ' આવે છે. ૭-૪૪.

અટલુતા (સં. અટ ઉપરથી) અગાધતા; ૫-૪૫૭.

અટારો તોફાની; ૫-૨૬૬.

અણલેહતી (સં. અન + લહ, પ્રા. અણલહ ઉપરથી) નાગલુહિ, ગૂ. અલેતી, હલેતી; મ. અલહ; ૫-૭૬૮.

અણસમજી. અણહિ (સં. અનાય, પ્રા. અણહ) ૬-૧૦૭.

અણહાણે (સં. અનુપાનહ) ઉધાડે પગે. ગૂ. અડનાણે;

હરિષ મુરજ જેવો લોક નાણુ પ્રકાશ્યો,
તિમજ ભુવનજાનુ કેવલી આન કાશ્યો. ૬૨૫

સ્વામતાં

બોધિ બોધિબીજ લહી જેહ આરાધે;
તે ધ્યામુત પરે શિવ સાધે;
ધર્મભાવના ધર્મભાવના લહી ભવિ ભાવો,
રાય સત્રિતિ પરે મુખ પાવો.

ઉપભતિ

રાગે મ રાગે ભવખંધ જાણી ૬૩૦
જે જોણુ તે, રાગ વસે અનાણી;
ગૌરી તણે રાગ મહેસે રાગી,
અધામ દેવા નિજ શુદ્ધ જાણી.

દેવ રે જીવ, વિદેષ મને મ આણે;
વિદેષ સંસાર નિદાન જાણે;
સામુ-નાણુદે મિલી ફક કીધું,
જૂઠું મુલદ્રાણિર આણ દીધું.

વસતિવિભા

સંતોષ સંતોષનૃપ જનને મુખ દોષ જેવું,
તે દ્રવ્યલુબ્ધ જનને મુખ નાદિ તેવું;
સંતોષવંત જનને સદ્ લોક સેવે, ૬૪૦
રાજેન્દ્ર રંક સરિખા દરિ જેહ જીવે. ૫૯

ઉપભતિ

વિવેક જો જેહ ક્યિતે મુવિવેક જામે,
તો મોહઅધાર વિહાર નાસે;

	વિવેક	વિજ્ઞાન	તણું	પ્રમાણું,	
	હવાદિ	તે	વસ્તુસુભાવ	નંણું.	૬૪૫
યથા	ખાલાપણું	સંયમયોગ		ધારી	
	વર્ષાઋતિ	દાયલી	જેણ	તારી	
	શીપીર	કેરો	અધમુત	તેઇ	
	સુજ્ઞાન	પામ્યો	સુવિવેક	લેઇ.	

શાદૂલવિકીરિત

“નિર્વેદ” જે બંધુજન કર્મબંધન નિસા, ભોળા બુજા ગણે, ૬૫૦
જાણ્યુંતો વિષ સારિખી વિષયતા સંસારતા જે હણે,
જે સંસારક રાગહેતુ જનને સંસારભાવે કુવે,
ભાવે, તે વૈરાગ્યવંત જનને, વૈરાગ્યતા દાખવે. ૮૦

વસન્તવિલ્લખ

નિર્વેદ તે પ્રજાળ દુર્ભવ બહિખાણો,
જે જાડિયા મન ધતે શુધ તેહ જાણો; ૬૫૫
નિર્વેદથી તજ્ય રાજ વિવેક લીધો,
યોગીન્દ્ર ભર્તૃહરિ સંયમયોગ લીધો.

આત્મ પ્રયોધ

એ મોહાનંદ તજી દેવલ બોધહેતે,
જે ખ્યાન શુક હદિ ભાવિનિ એક ચિત્તે;
નમૂં નિઃપ્રપંચ નિજ જ્યોતિસ્વરૂપ પાવે, ૬૬૦
નિર્બોધ એ અક્ષય મોક્ષસુખાર્ય આવે.

માલિની

હવ વિષય તણા જે ચંચલા સૌખ્ય જાણિ,
પ્રિયતમ પ્રિય ભોળા લાગુરા ચિત્ત આણિ;

૬૦ આ પછી શુ. વ. સો. ની પ્રતમા નીચેનું ગુણાધિન છે, જે સ્પષ્ટ
રીતે પ્રક્ષિપ્ત જણાય છે: ‘કામો કે મન કામની નૈસી દાદિય દાપ; વૈતની
કે મન વસી નિચ્છરેલી રાખ’.

શબ્દકોશ

સંપ્રદાય કાવ્યોર્માના નોંધપાત્ર શબ્દો આ કોશમાં લેવામાં આવ્યા છે. શબ્દના અર્થ પછી આપેલા બે અંકો વચ્ચે પહેલો કાવ્યનો અનુક્રમાંક, તથા બીજો તે કાવ્યની જે પદિતમાં પ્રસ્તુત શબ્દનો પ્રયોગ આવે છે તે સૂચવે છે. જેમ કે શબ્દકોશમાં સૌથી પહેલા અમુક શબ્દ આગળ ૭-૪૪ અંક છે, એટલે તે શબ્દ સાતમા કાવ્ય—ચૈત્રદેવસંસ્કૃત 'રાસલીલા' ની ૪૪ મી પદિતમાં આવે છે.

સંકેતો નીચે પ્રમાણે છે. સં. = સંસ્કૃત, પ્રા. = પ્રાકૃત, શ. = શારસી, દે. = દેશ્ય, અપ. = અપભ્રંશ, જૂ. ગૂ. = જૂની ગૂજરાતી, અ. ગૂ. = અર્વાચીન ગૂજરાતી, ગૂ. = ગૂજરાતી, પ્રા. ગૂ. = પ્રાચ્ય ગૂજરાતી, કાકિ. = કાકિનાવાડી, મ. = મરાઠી, ગા. = મારવાડી, હિં. = હિન્દી, બં. = બંગાળી.

અમુક (પ્રા. અમુકતિ) છે; અસ્પરિત પ્રથમ મુતિલોપથી જૂ. ગૂ. માં 'અમ' એવું રૂપ પણ થાય છે, જે ઉપરથી અ. ગૂ. 'અમ' આવે છે. ૭-૪૪.

અટખાતા (નં. અટ ઉપરથી) અમકા ૧; ૫-૪૫૭.

અટારો તોફાની; ૫-૨૯૬.

અણુલેહતી (સં. અન + લહ, પ્રા. અણુલહ ઉપરથી) અણુસગણુ, ભાગલપુદ્ધિ, ગૂ. અલેની, હલેની; મ. અલહ; ૫-૭૬૮.

અણુલિ (સં. અનાય, પ્રા. અણુલહ) ૬-૧૦૭.

અણુહાણે (સં. અનુપાનહ) ઉધાડે પડે. ગૂ. અહનાણે;

અનાણી (સં. અગાનિન. ગ્રા. અણુણી) અગાની;
૮-૧૩૧.

અમરી (સં. અંબરનું સ્ત્રી.) કસગી વસ્ત્ર, ગૂ. અંમર;
૩-૧૨૪, ૩-૨૩૭.

અસૌકિ (સં. અસૌકિક) ૫-૧૧૮.

અવેવ (સં. અવશવ) જુઓ ' વેવ જાણે હેમતી,
અવેવ-ફૂલે ફૂલી-ત્રેમનંદકૃત નગીખવાન, કંકુ ૧૫, કડી ૨;
૧-૧૯૧.

અગમપણે (સં. અસંગતવન, ગ્રા. અસપણપણ) અણ-
સમજે, બાલપણમાં; ૫-૪૭, ૫-૨૩૬; વળી જુઓ અસંગ
અણસમજ, ૫-૬૧૪.

—અસંહિ (સં. અસંવાવ) આશ્ચર્યજનક;
૬-૧૧૪.

અસ્મેવ (સં. અવશ્વમેવ) જરૂર; ૪-૨૪, ૪-૫૧, ૪-૭૧,
૪-૨૧૪, ૪-૩૨૦.

અહુવ (સં. અથવા) ૮-૩૫૪.

અદિગણી (સં. અદિગણી) સર્વિણી; ૮-૨૧૫.

અંતિઉઝી (સં. અંતઃપુરિષ, ગ્રા. અંતઃકરિયા)
અંતઃપુરમાં રહેનાર સ્ત્રી, રાણી, ૬-૧૨.

અંદ્ર (સં. ઇન્દ્ર) સરખાવે ' અંદ્રાધાર ' વગસાદ,
૨-૧૮૪, ૨-૨૧૭.

અંદ્રગોષ (સં. ઇન્દ્રગોષ) એ.માસમાં થતુ એક ઉવડ;
૨-૧૫૧.

અંદ્રગણ (સં. ઇન્દ્રગણ) એક પ્રકારનું જાડુ; ૨-૪૩૬.

અંદ્રાસન (સં. ઇન્દ્રાસન) ઇન્દ્રનું આસન; ૨-૨૨૪.

અંદ્રી (સં. ઇન્દ્રિય.) ૪-૧૩૫.

અંદ્રીચત્ય (સં. ઇન્દ્રચત્તિ) ૪-૨૨૭

આઈ (આર્યા ઉપરથી) માતા; મગડી, સિન્ધી, બિદારી અને ઓરિયા ભાષાઓમાં આ શબ્દ છે. નેપાલીમાં પણ 'આઈમાઈ' શબ્દ છે. જૂના ગુજરાતી કવિઓએ આ શબ્દ છટથી વાપરે છે. ૫-૧૧૦.

આખેર (સં.) શિક્ષર; ૮-૪૦૬

આત્મા (સં. આત્મજ, પ્રા. અત્તજ) પુખ્તને સંબોધન; ૫-૪૩૭, ૫-૭૩૬, ૫-૭૮૮ ૫-૭૯૬, ૫-૭૯૯, ૫ ૮૬૩, ૫-૭૬૫, ૫-૭૬૭, ૫-૭૬૯, ૫-૮૮૧, ૫-૮૦૩; વળી જુઓ આત્મીય ૫-૫.

આચ્ય (સં. અચ્ય, પ્રા. અત્ય) ધન, ૩-૫૮.

આદ્યુરિ (સં. આદુરના, પ્રા. અદ્યુરના) રોતે, ૭-૨૫૪.

આશ્વ (સં.) દર્શાવું પ્રવેશદ્વાર, જોનાથી કર્મબંધ થાય છે તે હિંસા આદિ ક્રિયાઓ, ૮-૬૦૩, ૮-૬૦૪, ૮-૬૦૬, ૮-૬૧૦.

આંગલુ (અ. અંગ ઉપરથી) ઝમઝમ, પ્રા. ગૂ. અંગકુ; સર. 'અગરખુ,' ૫-૪૩૭.

ઈર્ષિ (સં. અભિમાન, પ્રા. અદિર્ષણ) મૂ. ઓંધાણી ૬-૧૪૧.

ઈન્દ્રી (સં. સ્ત્રી) ૬-૧૧૬.

ઉચ્ચૈર્ણી જહેડયા; ૨-૧૬૯.

ઉપગાર (સં. ઉપકાર) ૨-૫૫, ૨-૬૦૬. જુઓ ઉપગારી ૨-૩૭૫.

ઉપરાહીઅર (સં. ઉપસંહર) સંકેલી લે; ૨-૫૨૯.

ઉલવે (દે.) ગુપ્ત સ્થાનમાં, સંતાવાની જગામાં, ગૂ. હાવામાં, ઓળામાં; ૩-૨૫૮. લુઓ દેસી નામમાલા (૧-૧૬૦) ઓલઓ અપલાપ. વળી જૂના સાહિત્યમાં પણ આ શબ્દ 'ઓલવો' રૂપે મળે છે. 'લુઓ: 'વા વાએ તેણ લોજે ઓલવા'—આદ્યલુકૃત નળાખવાન, કડવું ૨૮, કડી ૧૪; 'ઓલવાથી સીધ આવછ તામ, પીર પ્રતપ રાય કરછ પ્રજામ'—સંઘવિજયકૃત સિંહાસનખત્રીસી, કથામુખ, કડી ૧૪૨.

ઉપધિ (સં. ઔપધિ) હવા; ૪-૬૦.

ઊગટિ મુગધી લેખ; ૬-૩૩૭.

ઊપાતી ઉત્પન્ન કરી; ૫-૨૬૫. વળી લુઓ ઉપાતો ૫-૨૬૭.

ઊવટ (સં. ઉદવર્તન) અવળો રસ્તો; ૮-૩૮૪.

ઐદ્ર (સં. દંદ્ર) ૧-૬૩, ૧-૭૯. લુઓ અદ્ર.

ઐદ્રી (સં. ઇન્દ્રિય) ૧-૨૬૭. લુઓ અદ્રી

ઓખધ (સં. ઔપધ) હવા; ૨-૪૫૬. લુઓ ઉપધિ.

ઓરિ (સં. આરસિ) ગૂ. ઓળ; ૮-૨૨૭, ૮-૩૯૦.

દજ (સં. દાવ, આ. દાજ) કામ; ૮-૨૦.

દર્પો (સં. કરિષ્યામિ, અપ કરિસિઉં, જૂ. ગૂ. કર્પોસ) કરીસ; ૬-૧૧૦. ભવિષ્યકાળનો 'યોસ' પ્રત્યય જૂ. ગૂ. માં વ્યાપક છે (લુઓ 'લુદ્ધિપ્રકાસ, 'ઓકટોપર-કિચેપર ૧૯૩૬ માં 'પ્રયોધપ્રકાસ' નું માતૃ આયોજન) અત્યારે પણ ઉત્તર ગુજરાતમાં 'બોલ્યોવ-બોલ્યો' (બોલીસ); 'માર્પોવ-માર્પો' (મારીસ) એવા પ્રયોગો થાય છે.

કવિતા (સં. કવિતૃ) કવિ; ૭-૬. ' કવિ ' અર્થમાં
 ' કવિતા ' શબ્દ જૂના સાહિત્યમાં અ-વચ પાછુ વપરાયેલ છે. જુઓ:
 ' કવિતા કવિત નૃતન કવિ, મુખ્ય એકિ સારદ ઉચરિ '—નરપતિકૃત
 નંદઅત્રીસીનું મંજલાચરણ; ' કવિતા કદમ્બ, ઓતા મુણ્ણ, વિગતા
 કદમ્બ વિચાર '—નરપતિકૃત પંચદંક, પહેલો આદેશ, કડી ૧૮;
 ' ઓતા વહતા સમઝતા, કહે કવિતા કર જોકય; ચામળ કહે શિવ
 શિવ કહે, રીઝે શ્રીરણ્ણક '—ચામળકૃત શિવપુરાણ.

કહાણી (સં. કથાનિક, પ્રા. કહાણિયા) વિચાર, ચિન્તા,
 વાત, ગૂ. કહાણી, કાણુ; ૬-૪૧૭.

કેવલગ્યાન (સં.) સર્વગ્ન; જ્ઞાન, સર્વજ્ઞતા; ૮-૧૭૧,
 ૮-૬૬૪.

કોતલ (?) ૫-૨૦૨.

કંકણ (સં. કંકર, પ્રા. કકર) ગૂ. કંકર, કંકરો; ૨-૧૦૨.

કંકરી (સં. કિંકરી) દાસી; ૭-૨૨૯.

ખાત (સં. ખ્યાતિ) કીર્તિ; ૨-૫૯૬.

ગીણીઅલ (મં. ગુણી+કુલ) ગૂ. ગુણીઅલ; ૬-૨૧૧,
 ૬-૨૧૩; સરખાવો જૂ. ગૂ. અબીઅવ (સં. અલિકુલ), રાઉલ
 (સં. રાજકુલ) છત્યાદિ.

ગરીબર (સં. ગિરિધર) કૃષ્ણ; ૭-૩૦૨.

ગુણ (સં. ગણપતિ, જૂ. ગૂ. ગુણપતિ—ગુણવત્તનો સંક્ષેપ)
 ૬-૭.

ગુણઅન (સં. ગુણી જન) ૬-૧૦.

ગૂજ્ય (સં. ગુણ, પ્રા. ગુજઝ) જાની વાત; ૪-૨૬૩.

ગોલણી (સં. ગોપાવ, પ્રા. ગોઆવ, ગોન, તેનું ઓલિંચ)
 ગોવાણી ૭-૩૦૨.

ગોવિન્દ (સં. ગોપી + ઇન્દ ઉપરથી થયેલું પ્રા. ૩૫
'ગોવિન્દ' સંસ્કૃતમાં પણ ૩૬ થઈ ગયું હતું) ૩-૧૦૨, ૩-૨૬૯,
૬-૧૨૨.

અવ (સં. ગર્હ) ૬-૨૪. આ સ.યે અલ્પ પ્રયોગ પણ છે:
૬-૨૮, ૬-૩૭, ૬-૩૯, ૬-૫૦ હતાદિ.

ઘિય (સં. ગૃહે, જુ ગૃ. ઘરિ) ઘરમાં, કાકિ ઘિયે;
૩-૫૮.

અણિમુત અણિકનો પુત્ર, આણિક; ૮-૪૧૯.

અતુરાત અતુરાઈ, ૫-૨૯૯.

અયૈ (સં. અયુ ઉપરથી) અયુત આય, અષ્ટ આય; ૪-૧૯૦
૪-૩૪૭. અયૈ પ્રયોગ પણ છે; ૪-૨૨૦.

ચુંદાર (સં. અમત્કાર, પ્રા. અવંકાર, અપ અકંકાર) આશ્ચર્ય;
૬-૩૧. 'સર૦ ગૃ. ચોંકું, ચોંકારો, ચોંકવનારું. સંસ્કૃતમાં
આનંદપુરનું એક નામ 'અમત્કારપુર' છે, તેનું પ્રા. અને જૂ.
ગૃ માં 'ચોંકારપુર' એવું ૩૫ મળે છે.

છાવપણ (સં. છાવત્તન). જાણપણ; ૫-૩૬૫, ૫-૬૯૦.

છાં ('છ' ક્રિયાપત્તું વર્તમાન બીજા પ્રક્રિય એકવચનનું ૩૫)
છું છે, ૫-૭૫૦.

છાંદુઆં અગતીતર્ગ ૫-૨૫૮, ૫-૩૬૫, ૫-૬૯૦.

છાબન (સં. સુધા + બદ) હા-વાળાં, ગૂં છાબ; ૫-૧૪૬.

જમદય (સં. યમત) પામે, મ. જવગ; ૪-૩૩૫. વગી
જુઓ જમલો ૫-૩૦

જસ (સં. યસ્ય, -પ્રા. જસ્ય) જેનું; ૮-૩૭૩

જિઉ (સં. જીવ) ૮-૫૭૮, ૮-૫૭૯.

જીયે' (સં. જીત ઉપરથી) છતે; ૮-૭૨. આ અને એને મળતા બીજા પ્રયોગો ઉપરથી જૂઠૂ માં 'ત' અને 'પ' પરસ્પર વિનિમયશ્ચમ્. હોવાનું જણાય છે.

જેડય (જૂઠૂ જોડે) વિદ્ય ૫; ૨-૭૭. જુઓ- 'વડુ વીર વિખ્યાત વડાકે મહમૂદ સાક, મ જેડુ; અવમાન બલવંતુ બંદે મહત માસિ તેડુ'—કાન્હડેપ્રમ-ધ, ખંડ ૧, કડી ૩૫. અહીં 'જેડ' ક્રિયાપદ તરીકે પ્રયોગાયેલ છે. 'જેડ' નામના પ્રયોગ માટે જુઓ કા. પ્ર. ૧-૧૨૧, ૩-૨૭.

જોન (સં. ચોર્ન) અવતાર; ૧-૨૩૨.

જ્યામણુ દુધ જમાવડા માટેનું મેળવણુ; ૫-૪૨૫.

કુક (સં. દક) મજબૂત; ૧-૨૯૮.

તરણ (સં. તરણ) ૧-૨.

તાપેસ (સં. તપસ) તપસ્વી; ૫-૧૦૬.

તિજ (સં. તેજ) ૨-૪૭૭.

તિજકે (સ. તિર્જક) પશુપક્ષી, તિર્જ ૨; ૪-૩૨૮.

તિરિય (સં. તિર્જ ૨) પશુપક્ષી; ૮-૧૬૫, ૬-૫૩૧. જુઓ

તિજકે. તિરિય લોક એટલે તિર્જ લોક, મૃત્યુલોક; ૮-૬૨૩

ઘુખ (સં. ઘુખ) ફાતરાં, ૨-૨૪૪.

તટ (સં. તટ) કિનારા; ૧-૨૭, ૧-૧૨૨, ૨-૬૫૯.

ઠયાં પંચમીનો પ્રત્યય, ૧-૨૬.

ઠયા પંચમીનો પ્રત્યય; ૪-૧૯૦, ૪-૩૩૬, ૪-૩૪૬.

દુલ્લહ (સં. દુર્લભ) ૮-૪૫; વળી દુલ્લહો ૮-૩૯.

દેખાડાં તું દેખાડે છે; ૫-૧૩૮.

દ્રામ (સં. દ્રમ્મ, મૂળ સંસ્કૃતમાં આ ચન્દ્ર ગ્રીક Drachme ઉપરથી આવેલો છે.) પેસો, ગૂ. દામ; ૩-૨૦. સરખાવો ગૂ. દમડી, તથા ગઝનવીઓના સિક્કાનું નામ ' દિરહમ. '

દુઉ (સં. દુવ) દુવનો તારો; ૨-૫૫૨, ૨-૭૩૦. દુવ પ્રયોગ પણ છે; ૪-૩૦૩.

દુમંડલ (સં. દુવમંડલ) ૨-૨૨૮.

ધેણ (સં. ધન્યા, અપ. ધણ) સીમંતવાળી સ્ત્રી, ગૂ. ધેણ; ૩-૨૦૩.

નત્તિ (સં. નૃત્ય) ૧-૨૩૪. નતિ ૧-૧૨૮, ૧-૧૩૦, ૧-૧૩૭.

નવી (સં. નીવિ) વસ્ત્રની ગાંઠ; ૭-૧૧૯.

નસો (સં. નિશ્વ) ૭-૨૨, ૭-૨૨૫. નસો પણ છે, ૭-૩૪૫.

નાહુ (સં. નાથ) ૧-૩૧૧.

નાંધડિયો (સં. ન્ધક્ષુ, પ્રા. લણ્ડ ઉપરથી) ગૂ. નાનડિયો, નાનો, ૫-૧૧૬. સર. મરતી ગૂ. નાંધિયો.

નિહિ (સં. નિધિ) સમુદ્ર; ૮-૧૩૪.

નરય (સં. નરક) ૮-૫૩૧.

નિરય (સં.) નરક; ૮-૧૯૫.

નિર્જિરા (સં.) કર્મણ્ય; ૮-૯૯, ૮-૧૧૪, ૮-૧૨૦.

નેયર (સં. નયર) ૧-૩૯૮.

પપ્પઆલ (સં. પાતાલ) ૧-૩૮૫. '

પરધુ (સં. (ગુજ)પરિમલ, અષ. પરિમલ, જૂ. ગૂ. પરધુ)
ગાજકર્મચારી; ૬-૧૪૯. 'પરધુ' સંબંધેના આ અર્થમાં પ્રયોગ જૂ.
ગૂ. માં બહુપદ છે; જુઓ 'લુદ્ધિપ્રકાશ' એત્રિવિ-ગુન ૧૯૪૬ માં
મારો લેખ પરધુ. સર. 'પારધી' (નામરેલી એક અટક).

પરીઆગત (સં. પ્રભગત) વંશ; ૨-૧૦૭.

પહેરી (સં. પરિધા ઉપરથી) પહેરેલું વસ્ત્ર, પરિધાન; ૫-૩૮૭.

પાઉધાર (સં. પાદ + ધૃ) ગૂ. પધારણ; ૩-૩૨.

પાખિ (સં. પક્ષ, પ્રા. પક્ષ) સિવાય; ૫-૯૨, ૫-૨૮૮.

પાઠમ (સં. પાઠક) બાહ્યથી એક અટક; ૬-૧૫.

પાત્ર (સં.) નર્તકી; ૬-૧૬૧, ૬-૧૭૧, ૬-૨૦૨, ૬-૨૩૨

૬-૨૪૬. ગૂ. પાતર.

પિઆલિ (સ. પાતાલ) પાતાલમાં; ૬-૩૮૭. જુઓ પદમાલિ

પિર (સં. પ્રકાર, પ્રા. પપાર, પછી પવર, પધર, અને પિર)

૧-૬૩, ૧-૬૩, ૧-૨૧૨. ગૂ. પેર. વળી પિરિ' પ્રયોગ પણ છે;

૬-૩૧૬.

પીઘલ (સં. પરણલ, પછી પરિમલ) ૪-૨૭૨. જૂ. ગૂ. માં

સધર (સં. કરીર), પીમલ (સં. પરિમલ), કધર (સં. કરીર), અને

સપ્તજલ (સં. સરિજલ) જેવા સંબંધોમાં પણ 'ર'ના લોપની આ
પ્રક્રિયા નજરે પડે છે.

પોલધઆ (સં. પ્રોલિ, પ્રા. પઓલિ, જૂ. ગૂ. પોલિ ઉપરથી)

પોળ ઉપર રહેનાર, ગૂ. પોળિયા; ૩-૧૬૫.

પ્રગ (સં.) પ્રભાત કાલિ. પ્રગઠ, સર૦ પ્રાગઠવાસા, ૮-૧૪૭.

પ્રત્યેકપુદ્ગ (સં.) અનિત્યાદિ બાવનાની કારણમૂલ દાષ

વગુથી જેને પરમાર્થજ્ઞ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું છે એવો પુરુષ; ૮-૫૨૮.

પ્રીક્ષા (સં. પરીક્ષા) ૬-૧૩૧.

પ્રેમલિ (સં. પરિમલ) ૬-૨૧૯.

ફટક (સં. ફટિક) કોચ, ગૂ. ફટીકો; ૫-૬૫૬.

બન્ધો ગૃ બન્ધે, ૧-૨૫

બદ્ધ (સ બિન્દુ) ટીપુ, ૨-૮૦૫

બદ્ધિબાણો (સ બદ્ધિશા ખાના) કેદખાતુ, ૮-૬૫૪

બલ (મ બલ) બાહ્ય ૬-૩૫૨ ૬-૮૧૩ સગ્ગ 'મગે
બમ', 'જુનાય બંબની પોળ'

બાલવા (સ બલુક, પ્રા બલુઆ) ગાળા ૫-૭૫૫ ૨૦૦
ગૃ બલવો

બાહોવારી બકાલ, ૨-૧૫૬,

બબ (સ દિ, પ્રા બિ) બે, ૩-૧૧૭

બલ્ય (મ બલિત, પ્રા બલિ) ૩-૨૨

ભવિ (સ) મુખિયોગ ૭૨, ૮-૧૨ ૮ ૨૫

ભવિઝ (સ) ૮-૨૦ લુઓ ભવિ

ભીતર (સ અમ્મતર, પ્રા અભિમતર) અદર, ૬

અને ગૃ બીતર ૨-૨૪૨

ભુજન (સ ભોજા) ૨-૧૮૭

ભોજ્યગમ (સ ભુજગમ) સર્પ, ૬-૩૫૭

મખિ (મ મુખ + સપ્તમીનો પ્રત્યય) મુખમા, ૬-૧૭-

મનુદ્વાર મદિમા, માદાત્મ્ય, ૩-૨૬૭ ૫-૬૪૦ મનુદ્વારી

આનંદ ના ૬ મનરો, ૫-૧૫૩ એજ અર્પમા મનુદ્વાર

પ્રોજ પથ ૬ ૫-૧૭, ૫-૩૪૦

મહેલી (સ મહેલા) બી, ૮-૨૦૭ મહેલા પળ મહે

છે, ૫ ૪૮૬

માધુગી (સ માધુરી) બિડા, ૨-૧૫૪

મજાગિ (સ મધ્યમ, પ્રા. મજગ્યાર) અદર, ૬

મોજર, દિ મજાગ, ૬-૨૧૬

મુઠિય (સ મોયર) મદદેસનો ગળ, સદ્ધ, ૨-૬૩૬,

૨-૭૫૫

મુહિતો (સં. મદત ઉપરથી) ગૂ. મરેતો, મા. મુંતા, દિં.
મદતો; ૩-૩૯. મિહિતો ૩-૨૮, ૩-૧૧૨ અને મેંહિતો ૩-૨૩,
૩-૨૪૨ એવા પ્રયોગો પાનુ મળે છે.

મેળે (સં. મિષ્ટ > મેળ નતુનીવાનો પ્રત્યય) બદાને; ૨-૭૭૬.

મેા (સં. મા) નિગેધાર્થે અન્વય; ૨-૬૬.

મધારે (સં. યદ્યારે) જે સુમયે, ગૂ. જે વારે; ૭-૨૭૧.

યશવા (સં. યશનાદ) યજની વાપક; ૬-૨૪૧.

૦યં તુનીવાનો પ્રત્યય; ૪-૩૪ (ક્રાયા), ૪-૭૬ (ક્રોલાય),

૪-૧૪૧ (ધારણા), ૪-૩૨૨ (કમલાય), ૪-૩૫૮ (કુષ્ણજીવ).

યાત્રા (સં.) વૃત્ય; ૬-૧૬૧. સરં યાત્રામહોત્સવ, તથા અં.

બાત્રા, ગૂ. બાતર.

રતુદાન (સં. ઋતુદાન) ૧-૬૩.

રદી (સં. રાદ્ ઉપરથી) આનંદ; ૫ ૨૬૫, ૫-૭૫૯, ૬-૧૧૪.

રવીરમે ગૂ રવેયો; ૨-૨૦૯.

રેડ હેડ, ગૂ રેડ; ૬-૭૨.

રેંયણી (સં રજની) રાત્રિ; ૭-૬૭૨. રેણી પ્રયોગ પણ

છે; ૫-૫૮૭.

સગિ (સં સગનસ્મિન્ પ્રા. ડગલિં, જૂ. ગૂ. સગઇ) પૂર્વ-
મર્વાદા દર્શાવનાર અન્વય, થી, માંડોને. અ. ગૂ માં 'સગી' કેવળ
'સુધી'ના અર્થમાં-ઉત્તર-નિર્વાદા દર્શાવવા માટે વપરાય છે, પરંતુ
જૂ. ગૂ. માં તે 'થી' નેમજ 'સુધી' એવા બન્ને અર્થમાં વપરાતો;
જો કે 'થી'વાળા અર્થમાં તે વધારે બાપક હતો.

સમ્મી (સં. લક્ષ્મી) ૮-૧૩૪ ૮-૨૦૫, ૮-૩૬૭.

સજ (સં. લક્ષ્મી, પ્રા. સમ્મી) ૨-૪૬. જૂ. ગૂ. માં અન્યત્ર

સાજિ, સાજ એવા પ્રયોગો પણ મળે છે.

સહુઅપણુ (સં. લઘુકવન) ૮-૧૬૭. વળી જુઓ સહુપણિ

૮-૩૧૮.

લંગે (સં. લિંગ) જીવાત્માનું સૂક્ષ્મ શરીર ; ૪-૨૩૨.

લાલિ (સં. લક્ષ્મી, પ્રા. લક્ષ્મી) ૮-૩૧૮. જુઓ લક્ષ્મી અને ૬૭.

લાહ (સં. લાભ) ગૂ. લલાવો ; ૮-૧૪૯.

વતાંગરાં (સં. વસ્તુ, પ્રા. વત્યુ, જૂ. ગૂ. વતુ=કામ. વતુ+કર) કામ કરનારાં. સુર૦ ‘ પાંચ વતાં પદિલું જી ઉમ્હે કરિસિલિં, નૃપ. જે દેસિલિં અમ્હે ; પાંચદંડીઉં જન તુ દેવ, કરિ-સિલિ વસી તુમ્હારી સેવ’-પાંચદંડ અતુપપડી, આદેશ ૧, કડી ૩૭ (જુદિપ્રમથ, પુ. ૭૯, પૃ. ૧૯); ‘ કદિષ રામ-કદિસિલિં જે તુમ્હે, વતાં પાંચ કરિસિલિં અમ્હે’-એજ, કડી ૩૮.

વર્ષ (સં. વર્ષ) ૧-૧૫.

વલ્લલિ (સં. વલ્લભ, પ્રા. વલ્લલ) ગૂ. વલ્લલો ; ૬-૨૬

વલ્લલિ (સં. વલ્લભ) ગ્રાવાલણી ; ૭-૨૫૦.

વરીહુર (સં. વિષય, પ્રા. વિસહર) નામ, ગૂ. વચિયર ; ૬-૩૫૫.

વાસક (સં. વાસુકિ) વાસુકિ નામ ; ૬-૩૫૪.

વિખ (સં. વેશ) પહેરવેશ ; ૨-૪૦. વેખ પણ મળે છે ; ૨-૨૨૮, ૨-૨૯૭, ૨-૨૯૯, ૨-૬૦૧.

વિદ (સં. વેદ) ૨-૬૪૫, ૨-૭૧૫. વિદિ પણ મળે છે ; ૨-૨૯૫.

વિમાસરણ (સં. વિમર્શન) ગૂ. વિમાસણ, ૬-૬૫

વીટુ દલકા ; ૭-૩૬૨.

વીટંખિ (સં. વિટંખ ઉપગ્રી) ગૂ. વિટંખણા કરે ; ૧-૧૪૦

વે (સં. વયઃ) ઉમર ; ૫-૬૭૮.

વેરાગર (સં. વર્જનઆકર, મૂળ અર્થ-હીરાની ખાણ) એક
પ્રકારનું રત્ન, ગુ. ગુ. વયરાગર; ૨-૩૬૨.

વેહિરો બેઠ, લક્ષવત; ૫-૧૯૭.

વૈંસ (સં. વંસ) ૭-૨૨૬.

વ્યુતરે (સં. વ્યુતરતિ) બિતરે; ૫-૩૮.

વ્રખારત (સં. વર્ષાઋતુ) ૨-૬૫૦.

વ્રહ્મ (સં. વિરહ) વિરોધ; ૬-૩૮૪, ૬-૪૦૮.

શગ્નિ (સં. શીઘ્રપન્તૂતીયાનો પ્રત્યય) ઉતાવળે; ૨-૫૦૫.

શરતિ ૬-૧૩૪. જુઓ સરત.

શક્તી (દે. જશ્વી) એક પ્રકારનો સાક્ષો, ગુ. સક્ષી; ૮-૧૩૬.

શકેષિ (સં. સદ્યેપન્તૂતીયાનો પ્રત્યય) દ્રઢતામાં; ૧-૬૮,

શાંહીઆર (સં. સંહાર) ૨-૭૬૭.

શાંત્યો (સં. સિંચ ઉપરથી હોય ? ગુ. સામ્યો-મન્યો-સંધર્મો

એ અર્થમાં ?) સંતાપ્યો; ૨-૪૪૮. શાંતું પ્રયોગ પણ છે; ૨-૪૫૪.

શ્રી (સં. શ્રી) ૨-૫૩૨.

શ્રોણમાં (સ. સ્વપ્ન, પ્રા સુમિથુ-સુવિજ્ઞ, ગુ. સમજ્ઞ,

સોજ્ઞ. તેમાં 'ર'નો પ્રસેપ થતાં 'શ્રોણ') સ્વપ્નમાં; ૪-૧૦૭.

સખ (સં. સુખ) ૬-૧૦૪

સદાસવ (સં. સદાશિવ) મહાદેવ; ૭-૩૪. જુઓ સવ

સરણાતિ (સં. સરણાગત) શરણે આવેલ; ૧-૩૧૬.

સયાણુ (સં. સન્નયન) ૮-૧૯૮; જુ. ગુ. સપણ.

સરત જીતયાજ સાયે સળધ ધરાવતી આ કોઈ પાકંચ

વરતુ છે; ૬-૫૭. સાર્થ પ્રયોગ પણ છે; ૬-૭૧, ૬-૧૧૮,
૬-૧૩૯. વળી જુઓ શરતિ

લાંગ (સં. લિંગ) જીવાત્માનું સદ્મ શરીર ; ૪-૨૩૨.

લાઘ (સં. લઘ્વી, પ્રા. લઘ્વી) ૮-૩૧૮. જુઓ લઘ્વી
અને ૬૭.

લાહ (સં. લાભ) ગૂ. લલાવો ; ૮-૧૪૯.

વતાંગરાં (સં. વસ્તુ, પ્રા. વત્યુ, જૂ. ગૂ. વતુ=કામ.
વતુ+કર) કામ કરનારાં. સર૦ ' પાંચ વતાં પહિલું જી ઉમ્હે
કરિસિઉં, તૃષ જે દેસિઉં અમ્હે ; પાંચદંડીઉં જત તુ દેવ, કરિ-
સિઉં વહી તુમ્હારી સેવ'-પંચદંડ ચતુષ્પદી, આદેશ ૧, કડી ૩૭
(છુદ્ધિપ્રકાશ, પુ. ૭૯, પૃ. ૧૯) ; ' કદિઇ રાગ-કદિસિઉં જે
તુમ્હે, વતાં પાંચ કદિસિઉં અમ્હે'—એજ, કડી ૩૮.

વર્ષ (સં. વર્ષ) ૧-૧૫.

વટલઉં (સં. વલ્લભ, પ્રા. વલ્લહ) ગૂ. વલાલો ; ૧-૨૬

વલ્લભી (સં. વલ્લભી) ગોવાલણી ; ૭-૨૫૦.

વરીહર (સં. વિષય, પ્રા. વિસહર) નામ, ગૂ. વશિયર ;
૬-૩૫૫.

વાસક (સં. વાસુકિ) વાસુક નામ ; ૬-૩૫૪.

વિખ (સં. વેશ) પહેરવેશ ; ૨-૪૦. વેખ પણ મળે છે ;
૨-૨૨૮, ૨-૨૯૭, ૨-૨૯૯, ૨-૬૦૧.

વિદ (સં. વેદ) ૨-૬૪૫, ૨-૭૧૫. વિદિ પણ મળે છે ;
૨-૨૯૫.

વિમાસરણ (સં. વિમર્શન) ગૂ. વિમાસણ, ૬-૬૫

વીટ દલકા ; ૭-૩૬૨.

વીટંબિ (સં. વિટંબુ ઉપગ્રી) ગૂ. વિટંબણા કરે ; ૧-૧૪૦

વે (સં. વયઃ) ઉમર ; ૫-૬૭૮.

વેરાગર (સં. વર્ગજનઆકર, મૂળ અર્થ-દીરાની ખાણ) એક પ્રકારનું રત્ન, જૂ. ગૂ. વગરાગર; ૨-૩૬૨.

વેદુરો એક, લક્ષણ; ૫-૧૯૭.

વૈંસ (સં. વંસ) ૭-૨૨૬.

વ્યુતરે (સં. વ્યુતરતિ) કોતરે; ૫-૩૮.

વ્રખારત (સં. વર્ષાઋતુ) ૨-૬૫૦.

વ્રહુ (સં. વિરહ) વિયોગ; ૬-૩૮૪, ૬-૪૦૮.

રાત્રિ (સં. શીઘ્રપત્તીયાનો પ્રત્યય) ઉતાવળે; ૨-૫૦૫.

શરતિ ૬-૧૩૪. જુઓ સરત.

શક્તી (દે. જ્ઞાતી) એક પ્રકારનો સાદ્યો, ગૂ. સૂક્ષ્મી; ૨-૧૩૬.

શકેષિ (સં. સહ્યેપપત્તીયાનો પ્રત્યય) દેહકામાં; ૧-૬૮,

શંહીઆર (સં. સંદાર) ૨-૭૬૭.

શાંત્યો (સં. સિંચ ઉપરથી હળે ? ગૂ. સાંચ્યો-મંચ્યો-સંધ્યો એ અર્થમાં ?) સંતાપ્યો; ૨-૪૪૮. શાંતુ પ્રયોગ પણ છે; ૨-૪૫૪.

શી (સં. શ્રી) ૨-૫૩૨.

શ્રોણામાં (સં. સ્વપ્ન, પ્રા મુમિથ્થુ-મુવિજ્ઞ, ગૂ. સમથ્થુ, સોથ્થુ. તેમાં 'ર'નો પ્રસેપ થતાં 'શ્રોણ') સ્વપ્નમાં; ૪-૧૦૭.

સખ (સં. સુખ) ૬-૧૦૪

સદાસય (સં. સદાશિવ) મહાદેવ; ૭-૩૪. જુઓ સય

સરણાતિ (સં. યરણાગત) યરણે આવેલ; ૧-૩૧૬.

સયાણે (સં. સન્નન) ૮-૧૯૮; જૂ. ગૂ. સયણ.

સરત સીનશાસ્ત્ર સાથે સંબંધ ધરાવતી આ કાંઈ પાક્ય વસ્તુ છે; ૬-૫૭. શાંતિ પ્રયોગ પણ છે; ૬-૭૧, ૬-૧૧૮, ૬-૧૩૯. વળી જુઓ શરતિ

સપ્ત (સં. ચિવ) મહાદેવ; ૬-૧૧૨ સર૦ ચિવોઽપિ શયતાં
ગત : ૧

સં (સં. દિદ્યં, ગા. જૂ. ગૂ. કિન્નિતં, જૂ. ગૂ. સિતં-સ્થું)
શાથી, કેમ; ૭-૨૪૦, ૭-૨૪૮. સં માનો અનુસ્વાર કામળ છે એ
સ્પષ્ટ છે.

સાલણાં અથાણાં ? ૫-૩૫૯.

સાલી શાલિવાહન રાજા; ૮-૨૭.

સાવટુમાં (સં. સ્વાપતેય ઉપરથી) કસખી; ૩-૧૩૦.
સંસ્કૃતમાં 'સ્વાપતેય'નો અર્થ 'સમૃદ્ધિ' એવો સામાન્ય છે,
પરંતુ જૂ. ગૂ. માં 'સાવટું' શબ્દ 'કસખ', 'જરિયાન' એવા સંકુ-
ચિત અર્થમાં વપરાય છે; જુઓ 'કાન્દકદેપ્રગ્નન્વ', ૧-૧૯,
૧-૧૩૮.

સાંધ (સં. સ્વાંજ, પ્રા. સંવ ઉપરથી) આસિંગન; ૫-૩૪૩,
૭-૨૬૩.

સાંગણતું ગમતું; ૫-૨૭૫.

સુલપ (સં. સુલભ) સહેલો; ૩-૨૬૮.

મુનિ (સુવર્ણ, પ્રા. સુવ.વજ્ર) મોનામાં, ગૂ. સોને; ૨-૧૮૫.

મુમલા કંલુસ, અખીલ, ગૂ. સુમણ; ૨-૧૨૩.

મૃજ (સં. રાજ) ગાળા; ૮-૨૧૫.

સ્તકી (પ્રા. ચાક્ર-૫ ઉપરથી) ગૂ. યકી; ૧-૧૧. વળી સ્તકા
(ગૂ. યકા) પ્રયોગ પણ છે; ૧-૨૩.

હં (સં. 'સ્વ, પ્રા. 'સ્વ, અપ. જૂ. ગૂ. 'સ, તેમાંથી 'હ)
પગીનો પ્રત્યય; ૨-૮૩, ૮-૧૭, ૮-૬૫૩.

હેતુપાદ (મં. હેતુપાદ) કુતર્કમૂલક વાદવિવાદ; ૪-૧૨૫.
દિન્દીની અસરવાળો આ પ્રયોગ છે.

હેલાં (સં. હેલા+ના) સહેલામાં, ૮-૧૨૩. હેલો પ્રયોગ
પણ છે; ૫-૧૦૭.

શુદ્ધિપત્રક

ઉપોદ્ધાત

પૃષ્ઠ	પંક્તિ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૭	૩	નરહરી	નરહરિ
૧૬	૧૦	હઠવા	હઠવાં
૧૬	૧૯	છે	છે.
૨૦	૧૯	પ્રતિપદ્ય	પ્રતિપદ્ય
૩૧	૧૮	વા.	વ.

ઉપોદ્ધાતના મુદ્રણમાં કવચિત્ અતુસ્વાર જોડ્યા નથી, તે સુધારી લેવા વિનંતી છે. પૃ. ૩૧ ઉપર ૧૮માં પંક્તિ પાદ્વીપ હોઇ લીટીની નીચે જોઇએ.

મૂળા દાખ્યો

૮	૮	ગોડી	ગોડી
૨૩	૧૫	પાર પરત	પાર પરત
૨૫	૧૪	જા મપદ	જામ પદ
૨૬	૪	કરિ	કરિ
૨૬	૧૦	જગરાઓ	જગ જ
૨૮	૨૪	દાનડી રત	દાન દીરત
૨૯	૧૦	વું	વું
૩૨	૨૫	દુપદ	દુપદ.
૩૮	૧૫	દુપડી	દુપડી
૪૩	૧૧	ઝોઠું	ઝોઠું

પૃષ્ઠ	પદિત	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૪૮	૨	વળ	વળ
૬૦	૧	આપણા	આપણુ
૬૮	૧૫	આત્માગાનૈ	આત્મગાનૈ
૭૩	૧૯	અંતરજ્યાસી	અંતરજ્યામી
૮૪	૧૯	લેઉ'	લેઉ'
૯૦	૧૫	છે.	છે
૯૨	૧૦	કાલા	કાલા
૧૧૩	૨૨	લધુવે,	લધુ વે
૧૨૨	૧૪	રાગાઈ	ગાગાઈ
૧૨૪	૧૬	નવતેરી	નવતેરી
૧૨૯	૧૨	કામ દયા	કામદ દયા
૧૩૧	૧૯, ૨૦, ૨૧, ૨૩	કિમિ	કિ મિ
૧૩૧	૨૦	ઉઘા	ઉઘા
૧૩૩	૨૬	નાસક	બાસક
૧૩૬	૬	નાદાલી નિસ યત્રિ	નાદાલીનિ સ યત્રિ
૧૪૫	૨૭	ઉડગન	ઉડગન સરખી
૧૮૧	૧૮	પુરુષ	પુરુષ
૧૯૨	૬	ફઠે	ફઠે
૧૯૨	૧૪	...ચરજા	...ચરજ.